

ОСВІТНЯ СПІЛЬНОТА ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНИНА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

**НАУКОВІ СТАТТІ, ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
ТА ІНШІ МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

20-21 жовтня 2022 року

Тернопіль 2022

УДК (082): 37.035:172.15
О-72

О-72 Формування національної ідентичності українця через цінності Української Хартії вільної людини (м. Тернопіль, Україна, 20-21 жовтня 2022 року). Науковий, методичний, інформаційний збірник Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти / Редколегія: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Когут, Ю. Ч. Шайнюк, Т. В. Магера, Ф. І. Полянський, С. В. Костюк, Н. Б. Стрийвус, Г. І. Герасимчук. Тернопіль: ТОКІППО, 2022. 491 с.

У збірнику публікуються наукові статті, тези доповідей та інші матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Освітня спільнота як середовище формування українського громадянина в контексті Української Хартії вільної людини», проведеної на базі Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти 20-21 жовтня 2022 р.

Усі матеріали збірника подаються в редакції авторів. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших даних несуть автори.

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 5 від 04 листопада 2022 р.)*

УДК (082): 37.035:172.15

©Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2022

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

НАУКОВИЙ, МЕТОДИЧНИЙ, ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗБІРНИК

**НАУКОВІ СТАТТІ, ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ ТА ІНШІ МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**ОСВІТНЯ СПІЛЬНОТА ЯК
СЕРЕДОВИЩЕ ФОРМУВАННЯ
УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНИНА
В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ
ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ**

20-21 жовтня 2022 року

З М І С Т
ЖИТТЄПИС АВТОРІВ
УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Маринович Мирослав Франкович.....	с. 12
Брюховецький В'ячеслав Степанович.....	с. 16
Гаврилишин Богдан Дмитрович.....	с. 20
Попович Мирослав Володимирович.....	с. 25
Глузман Семен Фішельович.....	с. 33
Сверстюк Євген Олександрович.....	с. 35
Горбулін Володимир Павлович.....	с. 39
Скуратівський Вадим Леонтійович.....	с. 43
Гузар Любомир Ярославович.....	с. 46
Юхновський Ігор Рафаїлович.....	с. 49
Дзюба Іван Михайлович.....	с. 52

**ЗАГАЛЬНОМЕТОДОЛОГІЧНІ ПРАЦІ ТА НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В
КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ**

<i>Петровський О. М.</i> Управління проектами: з досвіду реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в зкладах освіти Тернопільської області.....	с. 58
<i>Астахова М. С.</i> Формування ціннісного ставлення молоді до власної безпеки в умовах суспільних змін.....	с. 76
<i>Бабій О. С., Єфімов Д. В.</i> Вплив сім'ї та сімейних цінностей на формування особистості дитини.....	с. 80
<i>Бабійчук Т. В.</i> Українська Хартія вільної людини: робота зі студентами педагогічного коледжу.....	с. 84
<i>Бабовал Н. Р., Бабовал Д. С.</i> Надання освітніх послуг закладами освіти крізь призму впровадження Української Хартії вільної людини.....	с. 89

Борисенко Н. О. Шляхи впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес педагогічного університету.....	с. 92
Боровець Л. М. Формування свідомого громадянина-патріота України на основі Української Хартії вільної людини в умовах війни.....	с. 95
Брик Ю. Р. Формування ціннісних орієнтацій учнів при викладанні біології.....	с. 98
Вакуленко Д. В. Цінності УХВЛ під час війни та у повоєнний час. Візія та перспективи.....	с. 102
Верцанова Н. Є., Єфімов Д. В. Життєвий світ української учнівської молоді.....	с. 105
Вітвіцька А. М. Українська Хартія вільної людини у житті Бучацького ліцею.....	с. 108
Вітенко І. М., Ковалик І. М. Формування ціннісних орієнтирів учнів засобами дослідно-експериментальної роботи в контексті Української Хартії вільної людини.....	с. 114
Войчишин О. Д. Реалізація гуманістичних ідей УХВЛ в умовах російсько-української війни (з досвіду волонтерської діяльності Заліщицької державної гімназії).....	с. 123
Волкова Н. П. Ціннісне ставлення майбутніх фахівців до професійної діяльності в контексті Української Хартії вільної людини: зміст, напрями формування.....	с. 128
Волянюк Б. О. Військово-патріотичне виховання учнів в умовах воєнного стану.....	с. 133
Галатюк М. Ю. Особистість майбутнього фахівця фізичного виховання в контексті Української Хартії вільної людини: ціннісний аспект.....	с. 139
Ганаба С. О. Теоретичні засади національно-патріотичного виховання...	с. 142
Голуб Н. Б. Ціннісний компонент компетентності у модельній програмі й підручнику української мови.....	с. 144
Городецька О. В., Біла О. І. Кардинал Любомир Гузар – моральний авторитет і духовний провідник українського народу.....	с. 149

<i>Грубі Т. В.</i> Компетентнісний підхід крізь призму Концепції Нової української школи.....	с. 154
<i>Груць Г. М.</i> Розвиток духовних цінностей студентів у процесі вивчення педагогічних дисциплін.....	с. 158
<i>Давидова Ж. В.</i> Сутність та структура мотиваційно-цільового компонента інформаційної компетентності іноземних здобувачів вищої медичної освіти.....	с. 167
<i>Дияк В. В., Тушко К. Ю.</i> Безперервність професійної освіти як складова підготовки фахівців ДПСУ.....	с. 170
<i>Єрмоленко В.</i> Цінності в часи війни.....	с. 173
<i>Єсінова О. О.</i> Формування патріотичних цінностей у майбутніх військовослужбовців.....	с. 176
<i>Зварич Г. В.</i> Заклад освіти – місце розвитку на основі цінностей Української Хартії вільної людини.....	с. 178
<i>Зісельс Й. С.</i> Цивілізаційна ідентичність та цінності на тлі війни.....	с. 183
<i>Іванов К. О., Курліщук І. І.</i> Співпраця сім'ї та школи у фізичному вихованні учнів як важлива умова формування всебічно розвиненої особистості.....	с. 189
<i>Ішутіна О. Є.</i> Формування аксіологічного компоненту медіакомпетентності майбутніх учителів початкових класів.....	с. 194
<i>Кавецький В. Є., Кавецька Н. М.</i> Особливості професійної діяльності вихователя ЗДО в умовах нових суспільних викликів.....	с. 197
<i>Карпова М. Є.</i> Імітаційні методи навчання в підготовці педіатрів до роботи в команді.....	с. 202
<i>Квятковська А. О.</i> Технології інтернет речей в закладах фахової передвищої освіти.....	с. 210
<i>Кикилик А. М., Афанасій Б. О.</i> Формування цінностей Української Хартії вільної людини на уроках читання в НУШ.....	с. 213
<i>Козир М. В., Залялова К.</i> Розвиток лідерських якостей як інноваційний метод навчання персоналу в умовах сучасного корпоративного	

середовища.....	с. 218
Козловський І. А. Сенси життя та цінності вільної людини.....	с. 223
Комих Н. Г. Соціально-психологічна адаптація курсантів до дистанційного навчання в закладах зі специфічними умовами навчання..	с. 225
Коненко Л. Б., Іваночко О. В. Різні варіанти інноваційного підходу у навчанні молодших школярів в умовах воєнного часу: уроки, які варто запозичити з інших країн.....	с. 229
Коротюк З. М., Демидась С. Р., Мерена Н. М., Ярмолицька С. О. Партнерська взаємодія учасників освітнього процесу Нової української школи.....	с. 236
Костюк С. В. Освітньо-виховні локації Тернопільського обласного краєзнавчого музею 2022 року: мистецький аспект.....	с. 244
Кравчук Л. В. Відповідальність як ключова цінність НУШ.....	с. 246
Крижанівський А. В. Мислити – це не застигати в минулому (з досвіду роботи педагогічного колективу Тернопільської Української гімназії імені І. Франка).....	с. 249
Купчишина В. Ч. Виховні ідеали сучасної молоді на засадах Української Хартії вільної людини.....	с. 252
Курліщук І. І., Алексеєва О. Р. Педагогічні аспекти розвитку національно-патріотичної вихованості студентів ЗВО.....	с. 256
Кухтяк С. Б., Кухтяк О. В. Здоров'язбережувальні технології в освітньому просторі початкової школи.....	с. 260
Лаврентьєва О. О. Професійне виховання майбутніх фахівців у розвивальному середовищі закладу вищої освіти.....	с. 263
Лебедик Л. В. Підготовка педагогів для закладів позашкільної освіти на засадах партнерства у контексті Української Хартії вільної людини.....	с. 270
Левицька Л. В. Рекомендації щодо оптимізації негативних психоемоційних станів військовослужбовців.....	с. 275
Левкович Б. Б. Релігійний підхід до формування цінностей.....	с. 280

<i>Лиса О. М.</i> Формування національно-орієнтованого студента на національній ідеї.....	с. 285
<i>Лупаренко С. Є.</i> Основні цінності сучасної системи освіти.....	с. 290
<i>Магера Т. В.</i> Реалізація Тернопільським ОКППО обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області в умовах воєнного стану.....	с. 294
<i>Макогончук Н. В.</i> Патріотизм як індикатор єдності суспільства.....	с. 298
<i>Маринович М. Ф.</i> Слово до 10-ліття Української Хартії вільної людини.	с. 301
<i>Матвійчук О. Є.</i> Формування патріотичних цінностей в учнів бібліотечними формами роботи.....	с. 304
<i>Мельничук І. М.</i> Виховання свідомого громадянина держави через упровадження в освітній процес цінностей Української Хартії вільної людини (з досвіду роботи колективу Кременецької ЗОШ I-III ступенів №4).....	с. 308
<i>Михайлюк І. Й.</i> Пластове формування цінностей і можливості використання моделі УХВЛ в освітніх спільнотах.....	с. 311
<i>Мірошніченко В. І.</i> Морально-патріотичне виховання як умова моральної безпеки особистості в сучасних умовах.....	с. 314
<i>Місінькевич О. М.</i> Інтерпретаційна модель «пам'ять» / «ідентичність» в умовах суспільних викликів.....	с. 319
<i>Морозенко О. П.</i> Використання цінностей Української Хартії вільної людини при формуванні громадянина-патріота в контексті громадянської освіти.....	с. 323
<i>Недра К. М.</i> Розвиток творчого потенціалу у викладачів вищих навчальних закладів.....	с. 328
<i>Непіненко Л. П., Дем'янишина С. В.</i> Критичне мислення як невід'ємна риса вільної людини.....	с. 334
<i>Ніколаєнко О. О.</i> Ціннісні орієнтації у викладанні історії.....	с. 339
<i>Олійник Л. В.</i> Виховання патріотизму учнівської молоді як основа захисту України.....	с. 343

<i>Певсе А. А.</i> Формування особистості студентської молоді в умовах освітніх змін.....	с. 348
<i>Петриченко Т. В., Єфімов Д. В.</i> Особливості формування громадянської компетентності учнівської молоді.....	с. 350
<i>Радик Г. М.</i> Формування ціннісних ставлень учнівської молоді на основі орієнтирів Української Хартії вільної людини.....	с. 352
<i>Ратушняк Н. М.</i> Громадянська компетентність учнів в контексті освітніх реформ та Української Хартії вільної людини.....	с. 355
<i>Рвачова Г. С., Єфімов Д. В.</i> Специфіка формування громадянської активності студентів за умов війни.....	с. 361
<i>Романишина Л. М., Маланчук С. В.</i> Особливості формування громадянської свідомості молоді в умовах сучасних суспільних викликів.....	с. 366
<i>Саган Р. А., Шумовецька С. П.</i> Патріотичне виховання: від минулого до сучасності.....	с. 371
<i>Сапожников С. В., Теплицька А. О.</i> Педагогічні умови формування моральних цінностей студентів вищів у реаліях сьогодення.....	с. 374
<i>Скиба Е. К.</i> Сексуальне насильство під час збройних конфліктів як прояв відносин влади патріархатних суспільств.....	с. 379
<i>Славінська М. О.</i> Розробка заняття «Інтерактивні вправи для розвитку цінностей УХВЛ. Цінність «Бути відкритим суспільством»».....	с. 382
<i>Смук Н. Р.</i> Педагогіка партнерства в контексті ціннісних орієнтирів Української Хартії вільної людини.....	с. 389
<i>Собченко Т. М., Бондаренко Є. О.</i> Імплементация національних і європейських цінностей у виховній роботі ЗВО: в умовах воєнного стану.....	с. 396
<i>Стасюк Н. Я.</i> Формування громадянської самосвідомості здобувачів освіти в умовах війни через призму Української Хартії вільної людини.....	с. 399

Степанюк А. В., Жирська Г. Я. Формування загальнолюдських цінностей у підростаючого покоління як умова впровадження Української Хартії вільної людини.....	с. 404
Стецишин Р. В. Проблеми ціннісного перекосу в умовах суспільно-воєнної трансформації на фоні загально-європейської етичної кризи.....	с. 408
Стрельников В. Ю. Партнерство суб'єктів освітнього процесу в технології ситуаційного навчання на засадах Української Хартії вільної людини.....	с. 413
Стрийвус Н. Б., Герасимчук Г. І. Організація виховного процесу в ЗЗСО на цінностях Української Хартії вільної людини (методичні рекомендації).....	с. 418
Титаренко С. А. Педагогічні умови громадянського виховання дітей дошкільного віку.....	с. 424
Ткачишина О. Р. Формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах суспільних трансформацій.....	с. 429
Торічний О. В. Формування управлінських компетенцій у майбутніх офіцерів-прикордонників на основі методу оперативно-службових ситуацій.....	с. 433
Трубавіна І. М., Каліна К. Є., Чередниченко О. М. УХВЛ – шляхи і перспективи впровадження в систему освіти України.....	с. 438
Файермен О. О. Щодо ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців соціономічної сфери.....	с. 442
Федірко Ж. В. Інноваційна діяльність у контексті реалізації завдань Концепції «Нова українська школа».....	с. 446
Філін О. С., Першута І. І., Курліщук І. І. Розвиток лідерського потенціалу майбутніх фізичних терапевтів під час фахової підготовки... ..	с. 449
Філіппова І. Г., Єфімов Д. В. Моральне виховання учнів початкової школи.....	с. 453
Харламов М. І., Логовський І. М. Особливості формування патріотизму здобувачів вищої освіти в ході навчально-виховного процесу у Національному університеті цивільного захисту України.....	с. 456

Чередниченко О. Ю. Роль та завдання викладача щодо формування громадянської ідентичності та патріотизму у здобувачів вищої освіти в Україні в процесі викладання навчальних дисциплін в умовах воєнного стану.....	с. 459
Чиж О. Ф. Проблема креативності особистості в життєвих реаліях сучасності.....	с. 462
Шинкаренко І. О., Лукомська А. А. Психолого-педагогічні аспекти адиктивної поведінки молоді в сучасному суспільстві.....	с. 466
Шоробура І. М., Кикилик А. М. Формування мовної й мовленнєвої компетентностей здобувачів початкової освіти на засадах Української Хартії вільної людини.....	с. 470
Щербина Ю. М., Єфімов Д. В. Шляхи та методи студентського виховання.....	с. 483
Явна О. В. Впровадження УХВЛ в освітній процес Тернопільського обласного ліцею «Знамення».....	с. 487

ЖИТТЄПИС АВТОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

МАРИНОВИЧ МИРОСЛАВ ФРАНКОВИЧ

Мирослав Франкович Маринович – громадський діяч, член-засновник правозахисної Української Гельсінської групи (1976), колишній політв'язень радянського режиму (1977–1987), засновник та голова амністійного руху в Україні (1991–1997), філософ, релігієзнавець, публіцист, проректор Українського Католицького Університету у Львові.

Мирослав Маринович народився 04 січня 1949 р. в селі Комаровичі Старосамбірського району Дрогобицької області (нині Самбірський район Львівської області) у родині українців, які були змушені внаслідок відомої операції «Вісла» переселитися з села Війське (нині територія Польщі) на територію тодішньої УРСР. Родина зазнала репресій: старший брат матері загинув на Колімі, дідуся-священника радянська влада неодноразово ув'язнювала. Батько Дицьо Франко був водієм, а мати Любов Йосипівна, отримавши бібліотечну освіту, працювала в книгарні. Навчався Мирослав у Дрогобицькій середній школі № 2, яку закінчив із золотою медаллю. У 18 років він змінив батькове прізвище Дицьо на материне Маринович. Великий вплив на формування його світогляду мали, крім матері та сестри Надії, дідусь Йосип Маринович, парох села Стебник, та вчитель Іван Рафа, який познайомив юнака з творчістю поетів-шістдесятників.

1967-го року вступив до Львівського політехнічного інституту і вчився за спеціальністю «Напівпровідникові прилади». На 3-му курсі навчання один зі студентів у гуртожитку доніс у КДБ, що «Маринович негативно висловлюється щодо національної політики КПРС і поширює наклепницькі вигадки про

комуністів». На 5-му курсі М. Маринович під час однієї з поїздок у Київ познайомився з Миколою Матусевичем та іншими свідомими киянами. В одному з відряджень до Києва 22 травня 1973 року він разом із друзями покладав квіти до пам'ятника Тарасові Шевченку, через що його затримала міліція. Тоді у відповідь на погрозу тамтешнього співробітника КДБ: «Кто не с нами, тот против нас» – Маринович відповів: «Добре, я буду проти вас».

У листопаді 1976-го на пропозицію колишньої бранки беріївських таборів Оксани Мешко він став одним із 10 членів-засновників створеної Миколою Руденком правозахисної Української Гельсінської групи. Крім участі в підготовці меморандумів Групи, що їх передавали на Захід і там оприлюднювали, він за дорученням М. Руденка їздить до інших її членів або до родин заарештованих. 05 лютого 1977 р. Мариновича разом із Матусевичем кагебісти затримують і відвозять до Київського відділення КДБ, де офіційно попереджають, що в разі продовження «антирадянської» діяльності їх буде заарештовано. Згодом виявилось, що в цей день було заарештовано керівника УГГ Миколу Руденка і члена Групи з Донеччини Олексу Тихого. Попри це М. Маринович свою діяльність у Групі не припинив.

У березні 1977-го Маринович і Матусевич на вечорі пам'яті Тараса Шевченка в київській філармонії, здолавши опір організаторів вечора, несподівано вийшли на сцену і закликали заспівати «Заповіт», на що зала відгукнулася потужним співом, хоч і вже при вимкненому світлі. Іншого разу на завершення вистави «Марія Заньковецька» у Києві обидва вони, одягнуті відповідно у синю й жовту сорочки, разом виходять на сцену дарувати квіти, що присутні правильно «прочитують» як демонстрацію національного прапора. А через місяць, 23 квітня 1977 р., М. Маринович був заарештований і засуджений до максимального терміну ув'язнення – 7 років таборів суворого режиму і 5 років заслання. Відбував покарання Маринович у таборі ВС-389/36 у с. Кучино на Пермщині та брав участь у всіх протестних акціях страйках, голодівках, написанні заяв до прокурорів. Разом із іншими довіреними політв'язнями він створював і передавав на волю хроніку 36-го табору. За весь

7-річний термін мав три особисті побачення з матір'ю та сестрою у спеціальній кімнаті та два годинні побачення з ними через скло. Листування підлягало цензурі; за найменшої підозри листи конфісковували. Після арешту всесвітня правозахисна організація «Міжнародна амністія» взяла Мариновича під свій захист як в'язня сумління.

Саме в таборі почалася його творчість. 1982 р. він написав есей «Євангеліє від Юродивого», якого вдалося передати на Захід і там опублікувати. Маринович був автором, зокрема, таємного звернення групи в'язнів до Папи Івана-Павла II про переслідування за віру (на Великдень 1981 р.). Отримавши листа, Папа відслужив у Ватикані месу за підписантів.

У різний час у тому самому таборі разом із М. Мариновичем відбували покарання українські політв'язні: Євген Сверстюк, Микола Руденко, Генріх Алтунян, Семен Глузман, Валерій Марченко, Зеновій Красівський, Ігор Калинець, Олесь Шевченко, Євген Пронюк, Зорян Попадюк, Олександр Сергієнко, Петро Чорний, Анатолій Здоровий; вірмени Ішхан Мкртчян (наклав на себе руки) і Норайр Григорян; грузин Важа Жгенті; литовці о. Альфонсас Сварінскас та Антанас Терляцкас; естонець Віктор Нійтсоо. В цьому таборі також відбували покарання колишні воїни УПА: Павло Строць та Онуфрій Кулак, а також ті, що були засуджені за «співпрацю з гітлерівцями».

Під час заслання одружився з киянкою Любою, яка переїхала до нього жити. У лютому 1987 р. під час приїзду кагебістів відмовився подати клопотання про помилування, однак усе ж через місяць, у кінці березня, був «помилуваний» достроково генсеком СРСР Михайлом Горбачовим (реабілітувала М. Мариновича уже Верховна Рада України 1991 р.).

02 квітня 1987 р. М. Маринович повернувся з дружиною до Дрогобича, де працював спершу робітником нафтопереробного заводу, а перед самим розпадом СРСР – журналістом міськрайонної газети «Галицька зоря». Там з'являються його перші публікації, зокрема визначальний есей «Україна на полях Святого Письма», який дуже зацікавив дрогобичан і став основою його першої (однойменної) книжки. Від усіх запрошень балотуватися в народні

депутати чи обіймати державні посади, як це зробили багато його побратимів, він відмовлявся, вважаючи, що передусім треба працювати над зміною свідомості українців при переході від тоталітарного режиму до відкритого громадянського суспільства. Цьому він присвятив своє подальше життя.

М. Маринович восени 1997 р. створив Інститут релігії та суспільства (ІРС), де дотепер він обіймає посаду президента, штат якого складався в різний час із 4–5 працівників, але під його керівництвом розгорнув просвітницьку й об'єднавчу роботу, яка мала велике значення в часи посткомуністичного сум'яття та початку національно-духовного відродження України.

2000 р. на запрошення отця-ректора ЛБА Б. Гудзяка обійняти також посаду віцеректора і члена ректорату Маринович із родиною переїхав до Львова на постійне проживання. Він працює у відкритій і дружній атмосфері цього незвичайного закладу вже 24-й рік і вважає це Божим благословенням. Наукового ступеня не має, але жартує, що отримав свій PhD в ув'язненні. Бере участь у багатьох вітчизняних та міжнародних наукових конференціях в Україні та світі.

Завжди підтримує своєю позицією і творчістю демократичний та незалежний розвиток Української держави і наполягає на тому, що він може бути успішним лише за умови духовного відродження її громадян, дотримання моральних цінностей.

З 2011 р. й донині – один із 11 членів-засновників Ініціативної групи «Першого грудня», створеної у 20-ту річницю незалежності України на заклик трьох Церков дбати про морально-духовне відродження громадян України та її влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вікіпедія URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D0%9C%D0%B8%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2_%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

2. Програма Української Хартії вільної людини.

3. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. С. 361. 742 с. 1000 екз.

Укладач:

Воляннюк Борис Олексійович,
методист центру виховної роботи,
захисту прав дитини та громадянської
освіти Тернопільського ОКІППО

БРЮХОВЕЦЬКИЙ В'ЯЧЕСЛАВ СТЕПАНОВИЧ

Український літературознавець, педагог і громадський діяч, літературний критик, Герой України (2007), кавалер Ордена «За заслуги» III ст. (1997), лауреат премії імені Олекси Гірника (2005), почесний президент Національного університету «Києво-Могилянська академія» (з 2007 р.), член Спілки письменників України (з 1982 р.). Доктор філологічних наук, кандидат педагогічних наук; член Національної комісії України у справах ЮНЕСКО. Член правління благодійного фонду «Розвиток України» Рината Ахметова, член Наглядової Ради ВМГО «Союз обдарованої молоді» [2].

Один із учасників ініціативної групи «Першого грудня», яка створена у 20-ту річницю референдуму за незалежність. До неї долучилися відомі українські інтелектуали і громадські діячі: В'ячеслав Брюховецький, Богдан Гаврилишин, Володимир Горбулін, Семен Глузман, Іван Дзюба, Мирослав Маринович, Мирослав Попович, Євген Сверстюк, Вадим Скуратівський, Ігор Юхновський. «Вони всі давно знайомі між собою, а сьогодні відчули, що українській інтелігенції потрібна їхня допомога», – розповів правозахисник, колишній дисидент та політв'язень Семен Глузман [4].

В'ячеслав Брюховецький народився недалеко від рідної України – у російському Владикавказі 1947 року.

У 1974 році закінчив факультет журналістики в Київському університеті ім. Тараса Шевченка. Відразу після навчання потрапив до «Літературної України» – офіційного органу Спілки письменників України. На жаль, сімдесяті роки не були сприятливим періодом для праці в цій редакції. Адже саме в цей час настало загострення стосунків української інтелігенції з владою. Прояви національного життя дедалі сильніше й жорстокіше придушувались. В цій ситуації праця в «Літературній Україні» нагадувала мінне поле. Дописувач, якщо не був тотальним конформістом, не міг передбачити, що може викликати гнів влади й яку ціну треба буде заплатити за невинний, на перший погляд, текст. Те саме було й з В'ячеславом Брюховецьким. Коли дійшло до того, що на саму лише думку про редакцію в нього починали тремтіти руки, Брюховецький прийняв рішення залишити «Літературну Україну». Спочатку він думав про те, щоб влаштуватися до Інституту літератури Академії наук. Проте незабаром виявилось, що, не маючи довіри влади, про працю там він мав забути й мріяти. На щастя, знайшов місце в Київському інституті культури, де займався дитячою літературою. Лише коли у 1979 році пішов Маланчук, тодішній директор Інституту літератури, Микола Жулинський запропонував Брюховецькому перейти до Інституту. Там, окрім праці літературного критика (писав, зокрема, про Миколу Зерова й Ліну Костенко), Брюховецький був секретарем партійної організації. З партії вийшов у 1990 р., адже вже тоді був одним із ініціаторів Народного руху України за перебудову, і у фазі створення Руху – одним з найактивніших діячів цієї першої масової опозиційної організації на Україні. Незабаром після першого загальноукраїнського з'їзду Руху (вересень 1989 року) Брюховецький залишив велику політику й виїхав читати лекції до Сполучених Штатів і Канади. Побачив там сучасні університети, про які тоді на Україні не можна було навіть мріяти, але водночас американська й канадійська молодь радше розчарувала його: «Наші студенти, – дійшов він висновку, – є розумнішими». Коли він повернувся в Україну,

політична ситуація була далека від стабілізації. Тривало знамените голодування студентів, які домагалися прискорення демократичних змін (жовтень 1991 року), мріяли про незалежну Україну. Саме в той час сталася подія, яка, за словами самого Брюховецького, стала поворотним пунктом у його житті. Отже, одного разу його запросили взяти участь у радіопередачі, де, крім нього, виступали представники студентської акції голодування. Вже після запису передачі він запитав їх, чи мають вони час на навчання. Відповідь, яку отримав: «Навчатися будемо потім, тепер нам треба збудувати незалежну Україну», йому зовсім не сподобалась. «Бо яка ж це буде Україна, якщо її будуватимуть недовчені юнаки?» Після цієї розмови він уже не міг думати ні про що інше, як про створення сучасного університету, який формував би українську еліту [1].

З іменем В'ячеслава Степановича Брюховецького нерозривно пов'язано ім'я відродженої Києво-Могилянської Академії як сучасного вищого навчального закладу, побудованого на зразках північноамериканських університетів. У 1991 – 2007 він ректор і президент цього закладу, а з 2007 – почесний президент Національного університету «Києво-Могилянська академія».

В одному з інтерв'ю він зазначив: «До академії я взагалі не мав досвіду роботи у вищих навчальних закладах. Тільки трохи викладав – у Національному університеті ім. Шевченка, в університеті культури, ще більше за кордоном – у США, Канаді. І я не маю досвіду тернистого шляху до ректорства. Я сам прийшов і сам написав наказ. Дуже цікавий документ – наказ №1 по Києво-Могилянській академії від 15.11.91 – «Я починаю працювати ректором», і ще «Я є президентом Києво-Могилянської Академії, це моя дитина». – в цьому короткому реченні 15 років подвижницької праці, зусиль, безсонних ночей, сподівань, розчарувань, мрій, звершень, досягнень. Одним із зримих досягнень є відновлення, а практично створення університетської бібліотеки, яка розпочала свою діяльність у лютому 1992 р. не маючи жодної книжки, а сьогодні фонд книгозбірні – близько півмільйона друкованих томів, понад 2 тисяч назв періодичних та понад 40 тисяч назв електронних видань.

Особливою гордістю університетської бібліотеки є 46 приватних колекцій. І все це стало можливим, передусім, завдяки щирому прихильникові бібліотеки, книголюбу, книгознавцю, збирачу книг – В'ячеславу Брюховецькому [3].

Значну частину свого життя Брюховецький В. С. присвятив науково-творчій діяльності. Його творчість відзначається тематичним і жанровим розмаїттям. Слід зазначити, що тривалий період праця над критичними статтями була, власне, підготовкою до написання дисертації і здобуття вченого ступеня доктора філологічних наук «Природа, функції і метод літературної критики», захищену у 1986 році, в якій автор розглядає природу літературно-критичної діяльності, її соціально-естетичні засади, сучасні форми вираження та історичну еволюцію, констатує основу та методологічний апарат критики.

У творчому доробку Брюховецького чимало статей, присвячених методологічним проблемам української літературної критики, а також статті про діалектику національного й інтернаціонального, про критичне мислення про типове в критиці, про критику в системі естетики, про засади теми і проблеми, які піднімалися в українській літературній критиці М. Жулинським, Г. Сивоконем та ін. Крім того, є чимало статей і рецензій [3].

Отже, як бачимо, В'ячеслав Брюховецький – вчений-освітянин вагомою рисою якого є його органічне єднання з духовним життям і культурою своєї країни та епохи. Його ім'я добре відоме як в Україні, так і далеко за її межами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бердиховська Б. Божевільний задум В'ячеслава Брюховецького URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6495/Berdykhovska_bozhevilnyi_zadum_Briukhovetskoho.pdf?sequence=1&isAllowed=y

2. Вікіпедія URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%80%D1%8E%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%92%27%D1%8F%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2_%D0%A1%D1%82%D0%B5%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

3. Особові колекції. URL: <https://library.ukma.edu.ua/kolektsii/kolektsii/262-briukhovetskoho-viacheslava>

4. Ініціативна група «Першого грудня» URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24422199.html>

Укладач:
Герасимчук Галина Ігорівна,
*методистка організаційно-методичного
та інформаційно-видавничого відділу
Тернопільського ОКІППО*

ГАВРИЛИШИН БОГДАН ДМИТРОВИЧ

*«...Я повинен був жити заради України,
де б я не був і що б не робив!»*

Богдан Гаврилишин народився 19 жовтня 1926 року у містечку Коропець (Тернопільська область, Україна, тоді Бучацький повіт ЗУНР, окупована Польщею). У 1930 році батько купив близько 10 га землі між м. Бучач і с. Жизномир, де збудував дім, який зберігся донині. Три роки навчався у початковій школі в с. Жизномирі. Потім – у Бучацькій польськомовній гімназії.

З вересня 1941 року навчався у Чортківській гімназії, а в 1943/44 навчальному році у Дрогобицькій гімназії. Під час II Світової війни у 1944 року його забирають до Німеччини. Після 1945 року перебуває у таборі для переміщених осіб, 1947 року виїжджає до Канади: працював лісорубом, організовував вечірні класи для українців, діяв у профспілках. 1952 року здобув ступінь бакалавра, 1954 році магістра спеціальності «Інженер-механік» в Університеті м. Торонто. У 1954 – 1960 роках обіймав посади з дослідництва, інженерної справи, менеджменту в Канаді. З 1960 року – мешкає у Швейцарії. 1976 року здобув ступінь Ph. D. з економіки у Женевському Університеті. З 1988 року працював на громадських засадах в Україні. Від здобуття Україною незалежності є радником кількох Президентів України, прем'єр-міністрів, голів Верховної Ради.

Майже тридцять років Б. Д. Гаврилишин присвятив Міжнародному інституту менеджменту МІМ-Женева. У Женеві він викладав такі дисципліни,

як економічний розвиток, керівництво міжнародними операціями, світове бізнесове середовище, управління державами тощо.

1990 року заснував Міжнародний інститут менеджменту в Києві. У 1996 – 1997 роках – директор Міжнародної академії довкілля в Женеві. Проводив семінари, головував на конференціях, читав лекції в університетах для груп фахівців та на міжнародних конференціях у більш, ніж 70 країнах. Член Пласту – Національної скаутської організації України від 1940р., належить до куреня Лісові Чорти від 1946 року. У 2006 – 2008 роках – голова Крайової пластової ради – законодавчого органу Пласту.

Відтепер щороку в середині жовтня ми вшановуватимемо пам'ять Богдана Гаврилишина – пластуна з майже 80-літнім «стажем», якого називали найвпливовішим українцем світу. 24 жовтня 2016 року він відійшов на Вічну Ватру. Богдан Гаврилишин змінив долі кількох держав, створив один із найвпливовіших світових майданчиків для спілкування осіб найвищого рівня та був видатним ученим із менеджменту.

Гаврилишин – один з учасників Ініціативної групи «Першого грудня»

Головною метою національного виховання на сучасному етапі є передання молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду на прикладах визначних людей. Зокрема Богдан Гаврилишин є одним із учасників Ініціативної групи «Перше грудня» – об'єднання моральних і духовних авторитетів нації, котра 8 грудня 2012 року представила Українську Хартію вільної людини – систему цінностей, які пропонуються авторами для ідентифікації сучасного українця в сучасному світі. Він вбачає місією встановлення в країні правил гри, які базуватимуться на загальнолюдських цінностях, і які сьогодні є затребуваними українським суспільством.

”

Україна не була якимось географічним поняттям для мене, **Україна була в моєму серці – там, де я.** Тому все моє життя, де б я не був, я діяв як українець

Богдан Гаврилишин

Кавалер Ордена Свободи

Богдана Гаврилишина нагороджено Орденом Свободи – найвищим орденом України, яким можуть бути нагороджені іноземці, за «визначний особистий внесок у піднесення міжнародного авторитету Української держави, багаторічну плідну наукову та благодійницьку діяльність».

Відвідав 90 країн

За своє життя Богдан Гаврилишин відвідав понад 90 країн на всіх континентах, крім Антарктиди. «Доля була дуже щедрою до мене. Мої мрії пізнати світ здійснювалися. Після обрання директором Центру навчання менеджменту я став багато подорожувати з різними цілями до різних країн. У кожній з країн я зробив щось корисне».

Створив Давоський форум

Богдан Гаврилишин був співзасновником Світового економічного форуму в Давосі. Очолюючи Міжнародний інститут менеджменту, він започаткував Європейський форум менеджменту, який у подальшому переріс у всесвітню платформу для спілкування між світовими лідерами.

Підтримав першу українську експедицію в Антарктиду

1995 року Велика Британія передала Україні антарктичну станцію «Фарадей», тепер відому як «Академік Вернадський». Українська сторона придбала цю станцію за символічний 1 фунт стерлінгів. А от на відправлення першої експедиції в Антарктиду коштів не було. Але вчені звернулися до Богдана Гаврилишина, який тоді очолював міжнародний фонд «Відродження». Почувши про цю проблему, Богдан Дмитрович допоміг першій українській антарктичній групі – фонд виділив кошти на експедицію.

Заснований у 2009 році Благодійний Фонд Богдана Гаврилишина визначив для себе пріоритетним напрямком розвиток молоді. Серед програм Фонду визначне місце займає програма «Молодь змінить Україну», метою якої є формування нової української еліти шляхом дослідження державних установ однієї з шести країн: Австрії, Німеччини, Норвегії, Польщі, Швейцарії або Швеції. За 5 років більше 500 молодих людей долучились до програми.

Оглядаючись на пройдені роки, згадуючи свою родину, дитинство, еміграцію, вчителів, пройшовши шлях від лісоруба до шанованої у всьому світі людини, Богдан Дмитрович вивів прості правила, що складають мистецтво жити:

10 уроків від Богдана Гаврилишина

- Найкращий спосіб вчитись – вчити інших;
- Завжди прагнути духовного розвитку;
- Любити батьківську природу і жити в гармонії з нею;
- Пізнати себе як вільну людину;
- Речі стають простішими якщо йдеться про виживання;
- Не дозволяти страху керувати власними почуттями;
- Істинне багатство – у вмінні ділитися;
- Якщо бачити в людях добро, то добро й траплятиметься;
- Будь хто може досягти будь-яких висот.

Ми, українці, наділені винятковими талантами, і маємо про це знати!

«Проживши три чверті свого життя поза межами України, я завжди і всюди представлявся: «Богдан Гаврилишин, українець».

Мудрі вислови Богдана Гаврилишина:

Буйно мрійте!

Вчитися, мріяти, діяти з ентузіазмом, оптимізмом, захопленням.

Слухати – важливіше ніж говорити. Коли говориш – то чуєш те, що вже знаєш. Коли слухаєш, то можеш почути щось нове.

Власні цінності потрібно формувати самотужки жодної догми не приймати на віру.

Все, що я зробив у житті, я починав із мрії.

Потрібно бачити в людях добре і демонструвати це щирою вірою в них.

Україну може змінити лише молодь.

Богдан Гаврилишин: Пропонована Декларація Обов'язків Людини

1. Говори правду, будь чесним, дій згідно з моральними та етичними принципами.

2. Підтримуй своє здоров'я у якнайкращому стані, щоб не обтяжувати суспільство витратами на своє лікування.

3. Вчися, розвивай свої таланти, здібності, навички протягом усього життя, щоб бути корисним членом суспільства.

4. Стався до інших так, як би ти хотів, щоб ставились до тебе.

5. Будь вільною людиною, тобто будь сам суддею того, що є правда, а що ні, що є добре, а що зле. Водночас продовжуй випробовувати свій розум, щоб впевнитись, що він відповідає моральним та етичним принципам.

6. Прагни до гармонії між особистим, професійним та соціальним життям, будучи частиною громади.

7. У прагненні реалізації своїх прав не обмежуй прав інших членів суспільства.

8. Вирішуй якнайбільше проблем та питань на індивідуальному, сімейному, громадському рівнях, щоб полегшити тягар та зменшити витрати на управління

Богдан Гаврилишин вірив у світову місію України і українців. «Ми (українці) мали би багато чого зробити для світу, бо він загалом хворий. Недуга – це коли людина не має жодної духовної цінності. Збереглися тільки матеріальні. А ми не такі.»

«Світ повинен переходити на нову парадигму, де не тільки є універсальна декларація прав людини, але також універсальна декларація обов'язків людини, щоби кожен із нас щось робив для свого народу, регіону, родини і т.д., а не

тільки вимагав своїх прав. Працював із почування обов'язку»
Богдан Гаврилишин.

Життєвий приклад цього видатного українця надихає. Молодь має продовжувати розпочате ним діло і мріяти та вірити серцем, планувати та працювати головою, багато подорожувати та дізнаватись нове, аби привезти найкращі світові практики додому та нарешті побачити Україну в топах світових рейтингів.

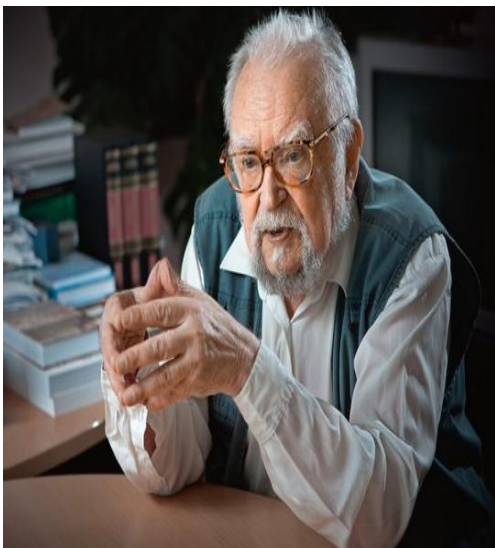
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Слово про свободу й відповідальність. Ініціативна група «Першого грудня» в документах і текстах / упорядники: Олена Шарговська, Ярина Ясиневиц. К.: Дух і Літера. 2018. 424 с.
2. «Залишаюсь українцем» Богдан Гаврилишин, «Українська Антарктида» – Дзеркало тижня
3. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/10/161024_bogdan_havrylyshyn_vc
4. URL: <http://bhfoundation.com.ua/havrylyshyn/%D1%96nterv%27yu.html>
5. URL: <https://bhfamily.org/gavrylyshyn/>
6. URL: <https://ua.112.ua/statji/pomer-naivplyvovishyi-ukrainets-u-sviti-biohrafiiia-bohdana-havrylyshyna-347954.html>
7. URL: <https://youtu.be/AgalUCTIT7s>
8. Богдан Гаврилишин про українську політику і економіку (відео). URL: https://youtu.be/ckpJo_2xnGE

Укладач:

Голуб Марія Ярославівна,
*методист центру виховної роботи,
захисту прав дитини та громадянської
освіти Тернопільського ОКІППО*

ПОПОВИЧ МИРОСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ

Його людські риси можна охарактеризувати одним реченням. Це – толерантність до пошуків істини кожним і відстоювання такої толерантності в суспільстві.

Є. Бистрицький

Творчість академіка Мирослава Володимирович Поповича (1930–2018 рр.) – видатного українського філософа, багаторічного очільника Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, посідає особливе місце поряд із кращими вітчизняними науковцями-гуманітаріями початку ХХІ ст. Ще за життя його особа з глибоким пошануванням сприймалась як у вітчизняному філософському співтоваристві, так і за кордоном, являючи зразок сучасного мислителя-гуманіста, представника академічної філософії.

«Розглядаючи творчий шлях і кар'єрні стежки Мирослава Поповича, щоразу переконуєшся в слушності слів Гегеля, який афористично визначив філософію як епоху, схоплену думкою. В наукових працях М. В. Поповича, в їх змісті, в тематичній та ідейній спрямованості як у краплі води віддзеркалюються всі особливості нашої новітньої історії, котрі як віхи позначають пройдені нелегкі дороги» (П. Ф. Йолон).

Український філософ, провідний фахівець у галузі культурології, логіки та методології науки Мирослав Володимирович Попович зробив вагомий внесок у філософську науку та споріднені галузі. Дослідження науковця слугують відправною базою для прикладних розробок в соціогуманітарній сфері. Видатного вченого визнають моральним авторитетом нації, який органічно поєднав визначні творчі досягнення з високою громадсько-політичною активністю.

Мирослав Володимирович народився і мешкав в місті Ізяслав. Батьки – вчителі-філологи – Олександра Рутківська і Володимир Попович. У роки Великої Вітчизняної війни батько пішов на фронт, де загинув, захищаючи Київ. Початкову освіту здобув у Ізяславській СШ № 1. Мати Мирослава, Олександра Рутківська, під час німецької окупації працювала в друкарні періодичного видання «Заславського вісника», який уміщував промови лідерів райху, постанови міської влади, статистичні дані на підтвердження переваг німецької армії, матеріали антисемітської тематики... Під загрозою переслідувань 1946 року Мирослав Попович, разом з братом Володимиром і матір'ю переїжджають до діда в селище Народичі Житомирської області. Тут Мирослав і закінчив

школу, а в 1948 році вступив на філософський факультет до Київського університету ім. Шевченка.

Упродовж 1953–1956 рр. працював вчителем історії, а згодом директором середньої школи в с. Золотий Потік Тернопільської області. У 1956 р. вступив до аспірантури Інституту філософії АН України (нині Інституту філософії імені Г. С. Сковороди). Відтоді все життя пов'язав з цим закладом. Після аспірантури працював молодшим науковим співробітником, вченим секретарем, старшим науковим співробітником відділу діалектичного матеріалізму, старшим науковим співробітником, завідувачем відділу логіки і методології науки. З грудня 2001 р. очолював Інститут філософії імені Г. С. Сковороди.

Завдяки Мирославу Володимировичу у Києві проведено більшість Всесоюзних симпозіумів, виступав організатором міжнародних конгресів. З 1989 року працював в Демократичній платформі, голова першого Київського осередку Народного Руху. В нових історичних реаліях досліджував соціально-політичні процеси, що відбувалися у світі та Україні, а також – історію української філософської думки та національної культури. Пошуки ознаменувалися появою ґрунтовних книжок, присвячених Миколі Гоголю, Григорію Сковороді, світогляду східних слов'ян. Найбільший суспільний резонанс мала праця «Нарис історії української культури». У 2009 р. написав книгу «Культура: ілюстрована енциклопедія України», що висвітлює постаті і розкриває теми, які раніше подавалися в перекрученому вигляді. У 2011 році побачила світ книга «Бути людиною». Учасник ініціативної групи «Першого грудня», що відіграла значну роль у виникненні та ідейній спрямованості Революції Гідності. Як директор інституту, Мирослав Володимирович багато сил і енергії віддавав адміністративній, науково-організаційній, педагогічній роботі. Був головним редактором часопису «Філософська думка», президентом Філософського товариства України, членом Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки (гуманітарна секція), членом Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка (до 2005 р.). Як президент товариства «Україна-Франція», відзначений французьким орденом Почесного

легіону. Почесний доктор ряду вищих навчальних закладів України. У здобутку чимало високих державних нагород, міжнародних відзнак: ордени «За заслуги» III та II ступенів, Почесна грамота Кабінету Міністрів України, відзнака НАН України «За наукові досягнення», «Золота медаль» Міністерства культури Республіки Вірменія. Лауреат премії «Людина року 2003» в номінації «Вчений року». Життєве кредо: «Свобода, справедливість, солідарність».

Наукову діяльність Попович розпочав із логічного аналізу провідних немарксистських філософських течій, соціально-філософських концепцій А. Бергсона, Ле Руа, Ж.-П. Сартра, А. Камю, Г. Марселя, Ж. Марітена, Т. де Шардена, Ж. Матісса, М. Мерло-Понті та ін., що відображали назрілі потреби суспільно-історичної модернізації. Він зосередив інтерес на актуальних проблемах логіки, методології та філософії науки, що поставали у зв'язку з бурхливим розвитком математики і природознавства в 2-й половині ХХ століття. Попович досліджував закономірності становлення, функціонування й розвитку наукових теорій, їхні сутнісні характеристики – формальну правильність, досвідну перевіряльність та змістовну істинність, межі розвитку наукових теорій, форми їх прояву й визначення. Незабаром видав окрему працю «Про філософський аналіз мови науки» (1966). Висунуті ідеї та гіпотези обґрунтовувалися на матеріалах наук фізико-математичного циклу. Проте вони не сприймалися тодішньою владою і розцінювалися як відступ від «принципу партійності» в науці. Але Попович завоював науковий авторитет у радянській академічній науці, отримав визнання у світових логіко-методологічних колах. Завдяки йому Київ виступив науковим і організаційним центром проведення переважної більшості Всесоюзних симпозіумів із логіки, методології та філософії науки. У 1971 році Мирослава Володимировича обирали членом керівного органу Відділення логіки, методології і філософії науки Міжнародного союзу історії та філософії науки, де він відповідав за міжнаціональні зв'язки, виступав організатором міжнародних конгресів.

У 2-й половині 1980-х рр. дослідницькі інтереси Поповича змістилися в площину соціогуманітарної проблематики, він прагнув осмислити події,

порівнюючи їх зі світовим досвідом розвитку цивілізації, шукаючи коріння в особливостях української ментальності. У творчості Мирослава Володимировича цього періоду виділилися 2 блоки проблем: дослідження соціально-політичних процесів, що відбуваються у світі і в нашій державі, а також дослідження історії української філософської думки та національної культури.

У книзі «Раціональність і виміри людського буття» (1997) автор застосував стандарти логіко-філософської мови і концептуальний апарат методології науки до характеристики фундаментальних вимірів людського буття – істини, добра і краси; до обґрунтування переваги демократичних ціннісних орієнтацій – свободи, справедливості, солідарності. У монографії «Європа – Україна – праві і ліві» (1996) Попович розкрив суперечливості процесів, що відбувалися в нашій державі, та змалював контури українського шляху до об'єднаної Європи. Значну увагу він приділив становленню багатопартійності в Україні.

Об'ємна і різнобічна праця Поповича «Червоне століття» (2005) являє собою фундаментальне історичне дослідження, що спирається на багатий емпіричний та ілюстративний матеріал; філософське осмислення цивілізаційного процесу концептуальними засобами філософії історії – модальності, можливості та дійсності, неперервності соціального часу й дискретності соціального простору, які ми називаємо історичними подіями, явищами, націями, державами, цивілізаціями. Праця містить системний аналіз фатальних для людської цивілізації подій, початковими та кінцевими віхами яких автор називає відповідно Першу світову війну і падіння комуністичного режиму, що виділяють 20 століття в окрему смугу історії.

Але найбільший суспільний відгук викликало фундаментальне дослідження «Нариси історії української культури» (1998, 2001), удостоєне Національної премії України ім. Т.Шевченка. Праця зображує процес розвитку української культури від найдавніших часів до сьогодення на глибокому фоні індоєвропейських та слов'янських міфологій, у контексті протистояння Сходу і

Заходу, католицьких, православних та османських взаємин. Автор пов'язує українську культурну традицію з індоєвропейськими традиціями в духовній культурі слов'ян. Він висвітлив ключові культурні явища і здобутки епохи Київської Русі, маловивчені формоутворення української культури в періоди Ренесансу і Просвітництва, українського бароко, козаччини й діяльності братств, литовського і польського впливів, перебування у складі Російської імперії.

Великий науковий резонанс викликала фундаментальна наукова праця Поповича «Григорій Сковорода: Філософія свободи» (2007, 2008), в якій автор здійснив модерну реконструкцію світогляду та світорозуміння Г. Сковороди. Він змалював доробок мислителя в історичному діапазоні його життєдіяльності та великих духовних зрушень епохи. Дослідження розкриває гуманістичну і демократичну основу вчення великого мислителя, невіддільну від ідеалів свободи, мудрості, справедливості та милосердя. У 2009 Попович опублікував ґрунтовне дослідження «Культура: Ілюстративна енциклопедія України», де на широкій джерельній базі розкривається філософська глибина, неповторна самобутність і велика естетична сила української культури.

Плідна діяльність Попович не обмежувалася сферою науки. З 1989 року він активно працював у так званій Демократичній платформі, що була внутрішньою опозицією до комуністичної партії Радянського Союзу, був одним із засновників Народного руху України, став головою першого його осередку. Історичною подією були дебати із секретарем ЦК КПУ Л. Кравчуком на телебаченні, наслідком яких стали глибокі зрушення в масовій свідомості українців, що значною мірою зумовило прискорення процесів національного самовизначення. В умовах «пострадянських трансформацій» Попович виступає в масовій пресі, на радіо і телебаченні, всеукраїнських й міжнародних форумах, політичних ток-шоу з найпекучіших питань поступу українського суспільства, долучається до обговорення доленосних питань внутрішньої і зовнішньої політики України, державного будівництва та консолідації українського народу.

Він не залишався осторонь політики, хоча й не входив до жодної політичної партії. Мирослав Попович був одним із учасників групи «Першого грудня», яку створили у 20-ту річницю референдуму про незалежність. До неї також увійшли В'ячеслав Брюховецький, Богдан Гаврилишин, Семен Глузман, Володимир Горбулін, кардинал Любомир Гузар, Іван Дзюба, Мирослав Маринович, Євген Сверстюк, Вадим Скуратівський та Ігор Юхновський. Група видала декларацію, яка містить базові принципи для об'єднання українського народу, та Хартію Вільної Людини, яка відтворює життєві орієнтири для нашого суспільства.

Преамбула Хартії констатує, що людина початку 21 ст. відчувається перед майбутнім невпевнено і вразливо. Романтичні сподівання перетворилися на ілюзії. Нові економічні умови загострили найгірші інстинкти: жадобу збагачення, захланність і споживацтво. Зубожіння, несправедливість і невпевненість викликали у суспільстві розчарування, що межує з духовною порожнечою. «Вчорашні люди» натомість «розбудовують державу» старими методами насильства й обману, не маючи вищих цілей. Треба шукати світла відповідей, які надають сенс нашому життю і мають стати духовним орієнтиром для сучасної людини.

Наріжними каменями хартії стали три тези: ми самі несемо відповідальність за себе і не можемо нікому її передати; мораль і духовні цінності потрібні сьогодні, і їх не можна відкладати на завтра; ми будуємо світ згідно з нашою уявою, а тому від її масштабу, глибини і творчого хисту залежить наше майбутнє.

Концепція Хартії чітко корелюється з головним гаслом Ініціативної групи «Першого грудня»: «Вільна людина у вільній країні».

Попович вважав, що нам властиві свободолюбство й анархізм, які історично склалися в Україні, і мучать нас із часів Запорізької Січі. Але з іншого боку – це безстрашна, безоглядна відвага й готовність принести себе в жертву, яка немислима в інших індивідуалістичних суспільствах. В історії України було багато претендентів на «сильну руку», але можна назвати хіба що

Богдана Хмельницького і ще кількох гетьманів... Зараз не знаю жодного, хто міг би бути «сильною рукою».

На думку Мирослава Володимировича до кожного має прийти усвідомлення себе як окремої соціальної одиниці, етносу, нації. Більша частина нашого суспільства ще не має зрозуміння, що це значить – бути українцем. Прив'язаність до традицій – це здорове почуття. Коли бабусі співають козацькі пісні – це, безумовно, наш скарб. Але коли Україна буде асоціюватися тільки з бабусями – то це й буде те, чого й добивалася російська імперія. Нам треба просто розповідати про те, що є в нас такого, чого ні в кого у світі більше немає! Кожен повинен робити свою роботу, і бути чутливим до великих подій, відчувати велич і небезпеку моменту. Як за маленькими вчинками волонтерів стоїть гуманізм, так і за нашими справами ховається щось велике.

Свобода – основна цінність, а прагнення істини – фундаментальна чеснота науковця. Мирослав Володимирович був відкритою, толерантною і діалогічною людиною, життя якого спрямоване на досягнення порозуміння з людьми і злагоди в суспільстві. Без його творчого внеску не можна уявити сучасну філософію і соціально-гуманітарні науки в Україні, громадсько-політичну сферу українського суспільства і повсякденне життя українців. «Бути людиною» для Мирослава Поповича – це не запитання, не констатація, це – моральний імператив, яким керувався насамперед він сам. «Бути людиною» – це і є заповіт великого філософа.

Мирослав Попович: Кожна людина сама робить свою біографію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бродель 1986 Ю. Н. Афанасьєв. Фернан Бродель і його бачення історії. Фернан Бродель. Структури повсякденності: можливе і неможливе. М.: Прогрес, 1986. С. 5–28.
2. Йолон П. Ф. Віхи наукової біографії / Проблеми філософії права, т. 3, № 1–2. К., 2005.
3. Йолон П. Ф. Лицар істини і моральності / Попович Мирослав Володимирович: Бібліографічний покажчик. К., 2010.
4. Київський літопис XXI століття: Визначні імена та підприємства України: Всеукраїнський збірник. К., 2005.
5. Поліщук Т. Посол Почесного легіону. *День*. 2005. 6 жовтня.

6. Попович 1997 М. В. Попович. Раціональність і виміри людського буття. К.: Видавництво «Сфера». 1997. 290 с.

7. Попович Мирослав. Філософія свободи / Мирослав Попович. Харків Фоліо, 2018.

8. Табачковський В. «Постмарксистська раціональність» супроти «театру соціальних та інших абсурдів» / Табачковський В. *У пошуках невтраченого часу: нариси про творчу спадщину українських філософів-шістдесятників*. К., 2002; Лісовий В. Спогади. *Сучасність*. 2004. № 12.

Укладач:

Свистун Олена Орестівна,
*методист центру виховної роботи,
захисту прав дитини та громадянської освіти
Тернопільського ОКІППО*

ГЛУЗМАН СЕМЕН ФІШЕЛЬОВИЧ

Засновник, активний учасник 2011–2012 рр. ініціативної групи «Першого грудня», співавтор Української Хартії вільної людини.

Семен Фішельович Глузман – лікар-психіатр і правозахисник, колишній дисидент та політв'язень, президент Асоціації психіатрів України, директор Українсько-американського бюро захисту прав людини від 1990 р., член Американського товариства психіатрів від 1979 р., член Королівського коледжу психіатрів Великої Британії з 1980 р., член Канадської психіатричної асоціації з 1981 р., Товариства психіатрів і неврологів Німеччини, співголова Комітету «Бабин Яр» (разом із Мирославом Поповичем, Іваном Дзюбою). За його життя в 1977 р. його іменем названа французька клініка Сен-Дені: фр. САС Saint-Denis «Sémion Gluzman», Centre de sante semion gluzman clinique psychiatrique à st denis. Один із авторів Закону України «Про психіатричну допомогу». 1978 р. був оголошений роком Семена Глузмана від «Amnesty International». У 1998–1999 рр. експерт Організації Об'єднаних Націй з прав людини. Лауреат України «Людина року – 1999» як «правозахисник року» [1].

Життєпис

Народився 10 вересня 1946 р. в м. Київ, у сім'ї лікарів. У 1970 р. закінчив студіювання у Київському медичному інституті. Працював у м. Житомирі, у м. Коростені, а з 1972 р. – у м. Києві.

У листопаді 1971 р. підготував незалежну заочну судово-психіатричну експертизу в справі генерала Петра Григоренка, якою генерала було визнано психічно здоровим всупереч державній точці зору політичного режиму в СРСР, довів незаконність застосування проти генерала методів репресивної психіатрії, те, що він «психічно хворий» – підготована була фахівцями інституту судової психіатрії ім. В. П. Сербського. У 1972 році Семен Глузман був засуджений (головно за вказану незалежну експертизу) на 7 років концтаборів (у Пермській області) додатково йому дали 3 роки заслання (у Тюменській області). Він відбував покарання разом із Іваном Світличним, Євгеном Сверстюком, Левком Лук'яненком.

Від 1982 р. – працював у Києві робітником фабрики. З 1985 року почав друкуватися та займатись професійною діяльністю.

З 1991 року – виконавчий секретар Асоціації психіатрів України.

Виступав на захист ув'язненого у Росії українського режисера Олега Сенцова.

У 2012 році вийшла друком книжка спогадів Семена Глузмана на російській мові «Рисунки по памяти или воспоминания отсидента» [1].

Учасник ініціативної групи «Першого грудня» (з 1 грудня 2011 р. по 18 грудня 2012 р.) – об'єднання, створене у 20-ту річницю референдуму за незалежність України відомими інтелектуалами та громадськими діячами у відповідь на звернення трьох традиційних українських церков (Української православної церкви Київського патріархату, Української греко-католицької церкви та Української православної церкви Московського патріархату). В основу програмних документів закладена декларація, яка містить базові принципи для об'єднання українського народу, та Хартія Вільної Людини, яка відтворює життєві орієнтири для нашого суспільства [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Глузман Семен Фішельович. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <http://surl.li/dmmyf>.
2. Ініціативна група «Першого грудня». Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <http://surl.li/bvrwb>.

*Укладач:
Дідух Тарас Григорович,
кандидат історичних наук,
методист кафедри менеджменту і
методології освіти Тернопільського ОКІППО*

СВЕРСТЮК ЄВГЕН ОЛЕКСАНДРОВИЧ

*Якщо нація, яка обороняється, є мобілізована
духовно, то її неможливо перемогти.*

Є. Сверстюк

Євген Олександрович Сверстюк – український літературний критик, есеїст, поет, мислитель, філософ, учасник руху шістдесятництва, політв'язень радянського режиму, доктор філософії. Його вважають моральним авторитетом, взірцем інтелектуала

і відповідального лідера, прикладом виборювання свободи думки, життя якого показує, як багато може зробити для наступних поколінь людина, чиї «помисли чисті, а слова тихі і правдиві».

Життєпис

- ❖ Євген Сверстюк народився 13 грудня 1927 року (але був записаний батьком 1928 роком) на Волині у селянській родині.
- ❖ Закінчив відділення «логіка і психологія» філологічного факультету Львівського університету.
- ❖ Навчався в аспірантурі Науково-дослідного інституту психології при Міністерстві освіти УРСР.

- ❖ Працював учителем української мови у Почаєві та селі Богданівка на Тернопільщині.
- ❖ Викладав українську літературу в Полтавському педагогічному інституті.
- ❖ Обіймав посаду старшого наукового працівника НДІ психології.
- ❖ Був завідувачем відділу прози журналу «Вітчизна».
- ❖ Працював відповідальним секретарем «Українського ботанічного журналу» під керівництвом брата Миколи Зерова – Дмитра Костьовича.
- ❖ У 1964 році написав памфлет «З приводу процесу над Погружальським», який таємно розповсюджувався самвидавом.
- ❖ У 1965 році в Одеському університеті захистив кандидатську дисертацію.
- ❖ У 1970 році в Парижі була видана книга Євгена Сверстюка «Собор у риштованні».
- ❖ 14 січня 1972 року його арештували і засудили до 7 років таборів суворого режиму та 5 років заслання за антирадянську агітацію і пропаганду.
- ❖ Після повернення із заслання працював столяром, оскільки радянська влада закривала дисидентам усі можливості працювати за фахом.
- ❖ Улітку 1987 року разом із Сергієм Набокою, Олесем Шевченком, Ольгою Гейко-Матусевич, Віталієм Шевченком, Миколою Матусевичем та іншими створили Український культурологічний клуб (УКК).
- ❖ Досліджував творчість Шевченка, Гоголя, Франка.
- ❖ У 1989 році заснував газету «Наша віра» та був її незмінним редактором.
- ❖ У 2011 році взяв участь у створенні ініціативи об'єднавчого руху – *«Першого грудня»*, разом із *Любомиром Гузаром, Іваном Дзюбою, Мирославом Поповичем, Мирославом Мариновичем і Вадимом Скуратівським.*

❖ Був президентом Українського ПЕН-клубу. Багато писав. Його статті, есе, публічні виступи мали великий вплив на відродження національних духовних цінностей.

❖ Сверстюк часто зустрічався зі студентами та школярами, організовував і проводив вечори, присвячені дисидентам та видатним українським діячам.

❖ Восени 2013 року, попри важку хворобу, разом із дружиною Валерією Андрієвською ходив на Майдан.

❖ Сверстюк палко підтримував Майдан і пішов із життя першого дня зими 2014 року, коли вже на майдані Незалежності в Києві зібралися сотні тисяч людей, щоб засудити свавілля і висловити протест намаганням тогочасної влади змінити геополітичний вибір України на користь «руського мира».

Прощання із Євгеном Сверстюком відбулось 04 грудня 2014 року у Київському будинку вчителя, в історичному приміщенні, де колись засідала Центральна Рада УНР. Віддати йому останню шану люди ішли прямо з Майдану. Поховали громадського діяча на Байковому цвинтарі у Києві.

Євген Сверстюк нагороджений *Орденем Свободи* за видатні заслуги в утвердженні суверенітету та незалежності України, мужність і самовідданість у захисті прав і свобод людини, плідну літературно-публіцистичну діяльність та з нагоди Дня Свободи.

Активна громадянська позиція спонукала патріота стати 2011 р. одним із активних учасників ініціативної групи «Першого грудня» – об'єднання українських інтелектуалів і громадських діячів: у її складі він був одним із авторів Національного акту свободи – пропонованого Верховній Раді України суспільного договору, який мав на меті знайти шляхи виходу з політичної кризи (опублікований 14 лютого 2014 р.). І є якийсь вищий знак у тому, що Євгена Олександровича не стало саме 01 грудня 2014 р. Це як постійне нагадування живим, що незалежність, здобута такою дорогою ціною, потребує наших постійних зусиль – для її збереження й зміцнення...

У долях українських шістдесятників чимало знакових дат... Окреслений Є. Сверстюком шлях у III тисячолітті пролягає через людську свідомість, совість і Бога – як «вище небо», якого треба прагнути. Ми знаємо як нелегко виборюється свобода думки, духу й чину.

Вислови митця, що стали крилатими

❖ *«...Свободу не можна подарувати, в неволі жити легше, рабам легше жити. Зовсім не випадково пташка повертається до клітки... Керована свобода не може бути підпорядкована...»*

❖ *«...Свобода завжди відносна і завжди залежить від готовності нашої душі. Свобода спокуслива. Вона передається людині людиною, як усмішка».*

❖ *«...Нам треба гідних громадян, на яких можна покластися чи то в політиці, чи в бізнесі, чи в школі. То й будуть авторитети, на яких тримається кожен колектив і кожна клітина громадянського суспільства».*

❖ *«...Один у полі воїн – це перше гасло кожної людини. Кожен має бути воїном і воювати там, де може бути успішним і не перекладати свою роботу на інших»*

❖ *«Якщо нація, яка обороняється, є мобілізована духовно, то її неможливо перемогти»*

❖ *«Потрібне реформування людини, щоб вона жила за правдою і законом. І то ще не останній наш Майдан, який має послужити стартовою позицією для формування громадянського суспільства, де праця задля спільного добра і щедрість душі є запорукою гідного життя кожного».*

❖ *«Я відчував, що Україна чекає високої офіри, і це єдине, чим вона може заясніти, коли її принижують».*

❖ *«Взагалі вся наша філософія, вірніше навіть вся свідомість наша людська, побудована на правдивому перегляді минулого. І нація тримається на історичній пам'яті».*

❖ *«Прагнення до правди закладене в людині так само глибоко, як і сумління. Але в багатьох людей воно притлумлене».*

❖ «...*А справжнє життя – то сучасне. В майбутньому зійде посіяне сьогодні. А доброго майбутнього заслуговує той, хто утверджує добрі начала і вміє садити дерева на радість і втіху дітей і внуків, що прийдуть після нього...*»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Слово про свободу й відповідальність. Ініціативна група «І грудня» в документах і текстах. Упорядники: Олена Шарговська, Ярина Ясиневич. Київ: Дух і Літера. 2018. 424с.
2. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D1%8E%D0%BA_%D0%84%D0%B2%D0%B3%D0%B5%D0%BD_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
3. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/evgen-sverstyuk-den-pamyati/30978504.html>
4. URL: <http://museum.khpg.org/1113995148>
5. URL: <https://nashformat.ua/authors/evgen-sverstyuk-books>
6. URL:
[https://ua.openlist.wiki/%D0%A1%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D1%8E%D0%BA_%D0%84%D0%B2%D0%B3%D0%B5%D0%BD_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87_\(1928\)](https://ua.openlist.wiki/%D0%A1%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D1%8E%D0%BA_%D0%84%D0%B2%D0%B3%D0%B5%D0%BD_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87_(1928))
7. URL: https://zn.ua/ukr/HISTORY/evgen-sverstyuk-pravda-i-sovist-301414_.html

Укладач:

Сесик Оксана Олегівна,
*методист центру виховної роботи,
захисту прав дитини та громадянської
освіти Тернопільського ОКІППО*

ГОРБУЛІН ВОЛОДИМИР ПАВЛОВИЧ

Горбулін Володимир Павлович – український політик, учений, державний діяч. Доктор технічних наук (1994), професор (1995), академік Національної академії наук України (1997). Радник Президента України (з 1999), директор Національного інституту стратегічних досліджень (2014–2018). Після смерті Бориса Патона був виконувачем обов’язків президента НАН України, 9 жовтня 2020 року обраний першим віце-президентом НАН України. Герой України. Член президії національної академії наук України,

член міжнародної академії астронавтики, лауреат державної премії СРСР у галузі науки і техніки, державної премії України в галузі науки і техніки, премії НАН України ім. М. К. Янгеля, кавалер ордена князя Ярослава Мудрого V, IV та III ступенів, заслужений машинобудівник України [1; 2].

Видатний державний діяч та науковець – Горбулін Володимир Павлович – народився 17 січня 1939 р. в м. Запоріжжя, але з 1946 року його життя тісно пов'язане з м. Дніпропетровськ. Там він закінчив середню школу із золотою медаллю (1956) та фізико-технічний факультет Дніпропетровського університету (1962). За розподілом був направлений працювати в конструкторське бюро «Південне». Перший трудовий досвід пов'язаний з проектуванням космічних апаратів серії «Космос», а також з підготовкою до випробувань радянського посадочного місячного блока «Е». З 1968 р. Володимир Павлович працював у сфері надійності стратегічних ракетних комплексів. Закінчив заочну аспірантуру при КБ «Південне» та захистив кандидатську дисертацію із закритої тематики. У 1977–1990 рр. працював в апараті ЦК Компартії України, з 1980 р. свої знання та досвід виявляв на посаді завідувача сектора ракетно-космічної техніки. Робота у відділі оборонної промисловості передбачала координування робіт з усіх програм створення ракетно-космічної техніки в конструкторських бюро, на заводах та в інститутах Радянського Союзу. Окрім прямих обов'язків, на Володимира Горбуліна покладался супровід спектра наукових досліджень, що виконувались інститутами НАН України Міністерства вищої та середньої освіти в інтересах Міністерства оборони СРСР [2].

З 1990 р. – завідувач підвідділу оборонного комплексу, зв'язку та машинобудування Кабінету Міністрів України.

З 1992 р. – Генеральний директор Національного космічного агентства України. Керівник розробки та безпосередній учасник створення та втілення першої Національної космічної програми України (1992–1994 рр.).

У серпні 1994 р. Президент України Леонід Кучма призначив Володимира Горбуліна секретарем Ради національної безпеки при

Президентів України, а в жовтні 1994 р. – радником Президента з питань національної безпеки, фактично доручивши йому формування вітчизняної системи управління національною безпекою. Завдяки сприянню Володимира Горбуліна РНБО визначено в Конституції України як конституційний орган державного управління. Володимир Павлович зміг зрозуміти складність і багатогранність дорученої йому роботи, сконцентрувавши зусилля на становленні її «інтелектуального центру» – апарату РНБО в контексті розвитку цього органу як організаційного ядра системи науково-методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення для прийняття тактичних і стратегічних державних рішень.

З серпня 1996 р. до листопада 1999 р. – Секретар Ради національної безпеки та оборони України. Один із авторів Концепції національної безпеки та оборони України, Державної програми будівництва та розвитку Збройних сил України та інших провідних документів стратегії будівництва та розвитку держави.

До листопада 1999 р. очолював Державну міжвідомчу комісію з питань співробітництва з НАТО, був співголовою Консультаційного комітету при Президентах України та Польщі, співголовою секретаріату Комісії Кучма – Гор; у 2000-2001 роках очолював Міжвідомчу комісію з питань врегулювання політичного конфлікту у придністровському регіоні республіки Молдова; з листопада 2000 року до грудня 2002 року був заступником голови Урядового комітету з питань оборони, оборонно-промислового комплексу та правоохоронної діяльності.

Був першим головним редактором науково-практичного журналу «Стратегічна панорама».

З листопада 1999 р. – радник Президента України Леоніда Кучми. З липня 2000 р. до грудня 2002 р. – Голова Державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу України. Керівник та учасник розробки Державної програми розвитку озброєння та військової техніки та Концепції структурної

розбудови оборонно-промислового комплексу України. З грудня 2002 р. помічник Президента України з питань національної безпеки.

Створив відповідно до Указу Президента Леоніда Кучми (січень 2003 р.) Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України, роботу якого очолює на громадських засадах.

З березня 2003 р. по січень 2005 р. – заступник Голови Державної комісії з питань реформування та розвитку Збройних сил України, безпосередній учасник розробки Стратегічного оборонного бюлетеня України на період до 2015 р., Військової доктрини України (червень 2004 р.) «Про основи національної безпеки України» (червень 2003 р.). З грудня 2003 р. – організатор та директор на громадських засадах Інституту проблем національної безпеки та оборони України [2; 3].

З 24 травня 2006 – тимчасово виконуючий обов'язки Секретаря Ради національної безпеки та оборони України. Член Президії Комітету з Державних премій України у галузі науки та техніки (з листопада 2000).

З 19 квітня 2014 року – позаштатний радник в. о. Президента України Турчинова О.В.

З 26 червня 2014 року – радник Президента України Петра Порошенка.

З 5 серпня 2014 року по 30 липня 2018 року – директор Національного інституту стратегічних досліджень. Член Наглядової ради Державного концерну «Укроборонпром» (з 19 червня 2020 р.).

7 вересня 2020 року Президія НАН України призначила В. Горбуліна виконувачем обов'язків президента Національної академії наук України до обрання президента НАН України. 9 жовтня 2020 року обраний першим віце-президентом НАН України [2; 3].

Автор та співавтор понад 180 наукових робіт, з них 8 монографій, 2 підручники, підготував 2 докторів наук. Написав понад 30 нарисів про дослідження космічного простору і людей, пов'язаних із цією справою, зокрема відомими є «Земне тяжіння» та «Академік М.К. Янгель». В житті керується

принципом: «До істини веде тільки одна дорога. Саме тому її так важко знайти» [2].

Учасник ініціативної групи «Першого грудня» (до січня 2015 р.) – об'єднання, створене у 20-ту річницю референдуму за незалежність України відомими інтелектуалами та громадськими діячами у відповідь на звернення трьох традиційних українських церков (Української православної церкви Київського патріархату, Української греко-католицької церкви та Української православної церкви Московського патріархату). В основу програмних документів закладена декларація, яка містить базові принципи для об'єднання українського народу, та Хартія Вільної Людини, яка відтворює життєві орієнтири для нашого суспільства [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Горбулін Володимир Павлович. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: <http://surl.li/drsib>.
2. Горбулін Володимир Павлович. *Почесні імена України – еліта держави*. Видавництво Логос України. URL: <http://surl.li/drsjw>.
3. Горбулін Володимир Павлович. *LB. ua. Дорослий погляд на світ*. URL: <http://surl.li/drsli>.
4. Ініціативна група «Першого грудня». *Вікіпедія – вільна енциклопедія*. URL: <http://surl.li/bvrwb>.

Укладач:

Дідух Тарас Григорович,
кандидат історичних наук,
методист кафедри менеджменту і
методології освіти
Тернопільського ОКІППО

СКУРАТІВСЬКИЙ ВАДИМ ЛЕОНТІЙОВИЧ

*Взагалі я відчуваю,
що багато сил було витрачено не на те,
ми – з дуже складного світу,
але зараз найкращий час, щоб це виправити.*
Вадим Скуратівський

Вадим Скуратівський – унікальний українець, якого неможливо описати переліком

посад чи нагород. Він має настільки широку сферу інтересів, що говорити з ним можна майже про все, при цьому він зберігає безпосередність і відкритість зі співрозмовником [1]. В нього є дар Божий: його можна розбудити серед ночі, зненацька задати будь-яку тему, і він ураз прочитає лекцію, блискучу й натхненну, години на півтори-дві [2].

Відомий український мистецтвознавець, історик, літературознавець, публіцист, професор Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого, академік Академії мистецтв України, один з учасників ініціативної групи «Першого грудня». Вадим Скуратівський із тих, кого на Заході прийнято називати інтелектуалами. Коло його інтересів і знань – вражає [5]. Народився 5 жовтня 1941 в Чернігівській області в родині учителів. У 1965 році закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, факультет романо-германської філології. Захистив кандидатську дисертацію на тему «Мистецькі проблеми у німецькому романі ХХ ст.», докторську – «Екранні мистецтва у соціокультурних процесах ХХ століття». Член Спілки кінематографістів України (1990), редактор журналу «Сучасність» (1991) та Асоціації українських письменників (1997), доктор мистецтвознавства (1997). З 1995-2001 – доцент кафедри історії Національного університету «Києво-Могилянська академія». З 2001 – професор кафедри телережисури Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого. З 2001 по 2004 – член-кореспондент Академії мистецтв України та член Національної спілки кінематографістів України, заслужений діяч мистецтв України (2011) [4].

Автор понад 1000 публікацій. Самі назви наукових праць свідчать про широкий діапазон зацікавлень автора: кінематограф, культурологія, література, історія. Серед найвагоміших наукових праць: книги «Мистецькі проблеми у німецькому романі ХХ століття» (1972), «Історія і культура» (1996), «Екранні мистецтва у соціокультурних процесах ХХ століття: Генеза. Структура. Функція» (1997), «Проблема авторства «Протоколів сіонських мудреців» (2001). Широкий розголос серед науковців отримали публікації «Із нотаток до

проблеми кінозображення» (1999), «Українське кіно ХХ» (1999), «Скільки століть телебаченню? Пам'яті Вальтера Беньяміна» (2000), «Пам'яті кіносеміотики» (2001) та ін., а також численні публікації та телепередачі культурологічного спрямування. 1995 року нагороджений Гран-прі Київського фестивалю акторів кіно «Стожари» як актор-нефахівець. З 2000 року В. Скуратівський співпрацював з Національною телекомпанією України. Був ведучим програми «Бачу землю» на УТ-1 (2003 року програма отримала Національну премію в галузі телебачення в номінації «Краща науково-популярна програма») [3].

Вадим Скуратівський – активний громадський діяч. У його творчому та науковому доробку є низка діалогів, інтерв'ю, науково-публіцистичних розвідок з питань державотворення: «Українська національна еліта – становлення чи занепад?», «Я переляканий тим, що робиться довкола» (інтерв'ю Ростиславу Хотину (редактору Української служби Бі-Бі-Сі), жовтень 2004 р.) «Масова культура породжує таких персонажів, як Янукович» (інтерв'ю Наталії Лебідь, 1 липня 2005 р.) тощо [4]. В одному з інтерв'ю, розмірковуючи над запитанням журналістів щодо інтелектуального стану сучасного суспільства, Вадим Леонтійович зауважив: «Багато чого залежить від влади. Але чому, власне, уряд тієї чи тієї країни має опікуватись інтелектуальним кругозором свого громадянина? Влада ж не може встигнути за проблемою вибору. Цей громадянин має все робити сам, із середини. Християнська культура навчає нас будь-яким духовним жестам саме зсередини...» [5].

Як справжній патріот України та один із учасників ініціативної групи «Першого грудня», Вадим Скуратівський завжди вболівав та вболіває за долю України, постійно в центрі важливих історичних подій: схвально відгукнувся про Революцію гідності й дав аналітичну оцінку подіям на Майдані, вважаючи їх рятівними не тільки для демократії в Україні, а й для всього світу, у 2018 підтримав звернення Європейської кіноакадемії на захист ув'язненого у Росії українського режисера Олега Сенцова тощо. Прогнозуючи майбутнє України в

умовах сьогодення, він зазначив, що «це все закінчиться позитивно, але дуже важко. Це буде, як на Балканах. Там зараз ніби вже й цивілізаційна норма, всі добре одягнуті. Але душевні рани ніхто не загоїть» [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вадим Скуратівський – Ініціативна група «Першого грудня». URL: <http://1-12.org.ua/tag/vadym-skurativskiy>.
2. Вадим Скуратівський – Ukraine The Best. URL: https://ukrainethebest.com/hero_100/.
3. Національна академія мистецтв України. Скуратівський Вадим Леонтійович. URL: <https://academia.gov.ua/skurativskiy-v-l/>.
4. Скуратівський Вадим Леонтійович – Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Скуратівський_Вадим_Леонтійович.
5. Український науковець Вадим Скуратівський святкує 78-річчя. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/2006/138156>.

Укладач:

Магера Тетяна Володимирівна,
*методист, в.о. заступника директора
з науково-педагогічної та виховної роботи
Тернопільського ОКІППО*

ГУЗАР ЛЮБОМИР ЯРОСЛАВОВИЧ

«Моє велике бажання – бути людиною»

Любомир Гузар

Блаженніший Любомир – один із творців відродженої Української Греко-Католицької Церкви, кожен крок якого був прикладом молитви та терпіння, чесності та пастирської скромності. Верховний Архієпископ УГКЦ, кардинал Римської церкви, з титулом малої базиліки Святої Софії у Римі, учасник

Ініціативної групи «Першого грудня» у 2011-2017 роках.

Народився Любомир Гузар 26 лютого 1933 року в м. Львові. Тут закінчив народну школу та перший клас гімназії. У 1944 році сім'я змушена була покинути Україну. Спочатку зупинилися в Австрії. У м. Зальцбурзі хлопець

продовжив навчання в українській гімназії. Середню освіту здобув в Стемфорді (штат Коннектикут). У 1958 році, як вихованець Великої духовної семінарії святого Йосафата, одержав ліценціат богослов'я. В 1969 році переїхав до Рима для продовження богословських студій, які завершив доктором богослов'я. У 1972 році вступив до монастиря Святого Теодора (монахів Студійського уставу) в Гроттаферрата (Італія). 02 квітня 1977 року в монастирі Студійського уставу в Кастель-Гандольфо поблизу Рима був висвячений патріархом Йосифом на єпископа. Уперше Любомир Гузар приїхав в Україну 1990 року. Не у «церковних» справах, а як гість Товариства української мови. Остаточно переїхав 1993-го, перенісши монастир святого Теодора Студита з передмість Рима на Тернопільщину, у село Колодіївка. У листопаді 1996 року владика Любомир призначений Єпископом-помічником Глави Української Греко-Католицької Церкви. 26 січня 2001 році на Надзвичайному Синоді Єпископів УГКЦ вибраний Верховним Архiepіскопом УГКЦ. 21 лютого призначений папою Іваном Павлом II кардиналом Католицької Церкви. 10 лютого 2011 року на прес-конференції в Києві Блаженніший Любомир повідомив про те, що цього дня папа Венедикт XVI прийняв його зречення з уряду Верховного Архiepіскопа УГКЦ. Відійшов Блаженніший Любомир до вічності 31 травня 2017 року.

Лауреат міжнародної премії імені Івана Франка за працю про Митрополита Андрея Шептицького у 2016 році.

Блаженніший Любомир Гузар – головний натхненник Ініціативної групи «Першого грудня». Саме йому належить основний поштовх, щоб така справа здійснилася. Саме він найбільше допоміг задати найчистішу тональність роботи Ініціативної групи «Першого грудня». Його присутність у роботі ініціативи, шляхетна делікатність і водночас наполегливість були своєрідним камертоном. З його мудрого заохочення постав головний імператив Групи – обирати за орієнтир цінності, взоруватися на етичні поняття, не опускатися долу, а навпаки – навчати піднімати людські чола догори. Важливим вчинком став вихід Блаженнішого Любомира та членів Ініціативної групи на Майдан 1 грудня 2013

року. І особливим символом виглядає той факт, що в буквальному сенсі саме із зверненням Ініціативної групи та заклику Блаженнішого Гузара «Робіть добро» розпочалося багатолюдне зібрання на Майдані, яке переросло в Революцію гідності.

Цитати Любомира Гузара

Бог випробовує нас через різні обставини. Якщо ми поставимо Його на першому місці, житимемо за Його законами й будемо Йому довіряти, то можемо мати оправдану надію на Його поміч.

Господь створив нас вільними. Ніхто так не шанує нашої свободи, як Бог. Але ми не маємо відваги бути вільними. Бо бути вільним – це означає бути відповідальним. Ми говоримо про свободу, тішимося свободою, бажаємо свободи, підкреслюємо своє бажання свободи, але насправді боїмося її.

Ви дуже сильні, якщо бажаєте добра, якщо стараетесь, якщо гуртуєтесь, якщо намагаєтесь спільно творити добро, жити чесно, жити творчо.

Перед нами – дуже велика праця, ми є на порозі великої зміни. Але бути на порозі – то вже багато.

Багато хто думає, що мир – то відсутність війни. Але мир є це дещо більше. Мир – ще й добрі стосунки між людьми, коли ми не брешемо один одному, не шукаємо вигоду, не бажаємо зла. Мир треба нести кожного дня, кожного дня треба налагоджувати контакти між людьми, шукати доброго спілкування.

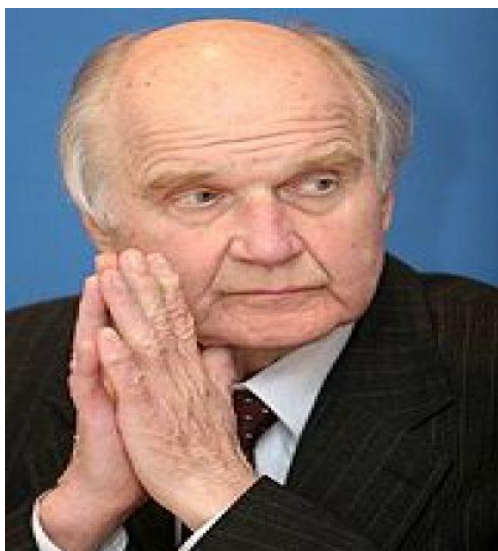
Ми маємо віддавати – давати у світ добро, милосердя, любов. Я бачу кожна професію як служіння. Лікар, вчитель, письменник, робітник і навіть політик – то служіння іншим. Тільки тоді, коли ми віддаємо, стаємо багатшими. Треба формувати в людях розуміння служіння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Чистух В. Завалівське коріння Блаженнішого Любомира Гузара. Львів : Свічадо, 2017. 64 с.
2. Щоткіна К. Любомир Гузар. Хочу бути людиною. Харків : Віват, 2017. 272 с.
3. Опанасенко О. Любомир Гузар. Київ : ІРІО, 2019. 141 с.
4. Климончук О. Любомир Гузар. Харків : Фоліо, 2019. 121 с.

*Укладач:
Мудрик Лілія Євгенівна,
методист центру виховної
роботи, захисту прав дитини та
громадянської освіти Тернопільського ОКІППО*

ЮХНОВСЬКИЙ ІГОР РАФАЇЛОВИЧ

Україна має стати цікавою для світу.

І. Юхновський

Ігор Рафаїлович Юхновський – провідний науковець, яскравий політик, без постаті якого неможливо уявити перші роки Незалежності України. Доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАН, політичний і громадський діяч, Герой України (2005), лідер першої опозиційної фракції «Демократичний блок» (згодом «Народна рада») в українському парламенті (1990), народний депутат України чотирьох скликань, перший віцепрем'єр в українському уряді (1992 – 1993 рр.) і перший очільник Інституту національної пам'яті... Ветеран Другої світової... Один із ініціаторів референдуму щодо незалежності України. Фахівець у галузі теоретичної фізики, засновник Львівської наукової школи статистичної фізики. Ініціатор створення та керівник відділу статистичної теорії конденсованих станів Інституту теоретичної фізики АН УРСР у Львові. До найвизначніших досягнень ученого слід віднести побудову мікроскопічної теорії іонно-молекулярних систем. Зрештою, Ігор Юхновський – один із батьків-засновників української держави. Його постать значиться в числі моральних авторитетів нашої нації.

Ігор Рафаїлович Юхновський захоплює своєю життєвою енергією та працьовитістю. Маючи за плечима роки роботи у парламенті та голосування за незалежність України, діяльності в гуманітарних та фізичних наукових

інститутах, він продовжує свої дослідження, видає книги про Другу світову війну, яку довелось пережити, і пише нові. Характерними рисами видатного науковця є широта поглядів, нестандартний підхід до розв'язання проблем, принциповість і надзвичайна працездатність. Ігор Юхновський зробив суттєвий внесок у розвиток української науки, розробив низку оригінальних і потужних теоретичних методів дослідження, використання яких дозволило розв'язати ряд принципових проблем в галузі фізики.

У 90-х роках у полі наукових інтересів Ігоря Рафаїловича – математичні методи в економіці та в розвитку суспільства, проблеми енергетики, проблеми безпеки об'єкту «Укриття» на Чорнобильській АЕС, теорія гетерогенного каталізу та інші стратегічно важливі інноваційні проблеми. У цьому напрямі виконано комплекс теоретичних досліджень, що поклали початок системним дослідженням.

Монографія «Вибрані праці. Економіка» стала узагальненням результатів досліджень реального стану та економічного потенціалу основних галузей виробничої діяльності України. Ці дослідження виконані автором і очолюваною ним Міжвідомчої аналітично-консультативної ради при Кабінеті Міністрів України на основі статистичних даних та матеріалів широких обговорень із фахівцями кожної із галузей, мають цінний аналітичний та рекомендаційний характер.

У 1969 році професор Ігор Юхновський очолив створений у Львові з власної ініціативи відділ статистичної теорії конденсованих станів Інституту теоретичної фізики АН УРСР. На його основі у 1990 році засновано Інститут фізики конденсованих систем НАН України. Протягом 1990 – 1998 рр. очолював Західний науковий центр НАН України. Для підтримки проведення наукових досліджень в Україні професор у 1996 році заснував Фонд підтримки науки. В інтерв'ю 2001 року він висловився про важливість розвитку науки в Україні: «Я вважаю, що найважливіше зараз для України – це розвиток науки. Недопустимою є зневага науки. Створення різних наукових шкіл. Наукові школи в світі сприймаються дуже серйозно. Україна має дуже здібних людей.

Тому проблеми навчання в школах, університетах, розвиток науки – речі, можливі в нас для реалізації розвитку науки і культури, особливо – науки, це – якраз той аванс, де весь світ може визнати цінність України».

У 1990 році Ігор Юхновський був обраний депутатом Верховної Ради України. У 1990 – 1993 рр. був Головою Комісії Верховної Ради з питань науки та освіти, членом Президії Верховної Ради. У 1992 р. працював Державним радником України та очолював Колегію з питань науково-технічної політики Державної Думи України. 1992 – 1993рр. – працював на посаді Першого віцепрем'єр міністра України. У 1994 році вдруге був обраний депутатом Верховної Ради України. В 1998 році був втретє обраний народним депутатом України. Впродовж грудня 1999 – березня 2002 року – був Головою Комітету з питань науки і освіти Верховної Ради України. У 2002 році вчетверте обраний до Верховної Ради України. Був першим заступником, а згодом Головою Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти та Головою спеціальної тимчасової комісії Верховної Ради України з питань майбутнього, Голова Всеукраїнського об'єднання ветеранів. У червні 2006 року Постановою Кабінету Міністрів України Юхновського призначено в. о. Голови Українського інституту національної пам'яті – центрального органу виконавчої влади із спеціальним статусом. Має ряд держаних нагород.

Розуміючи необхідність змін у суспільстві для побудови держави, які б гарантували європейський і демократичний розвиток України на десятиліття вперед, Ігор Рафаїлович, разом з однодумцями у парламенті, був одним із ініціаторів і укладачів Української Хартії вільної людини (2012), яка стала своєрідним закликком до консолідації нашого народу, єдності навколо цінностей незалежності і демократії, єдності політичних рішень та дій. Автори звернулися до українського народу: «...постійно робити особисті зусилля, які, віримо, принесуть добро Україні і утвердять нашу Державу як вільну країну вільних людей. Наша Хартія – це вибір «бути». Особистий і колективний». Цей документ є своєрідним духовним орієнтиром для кожної людини,

зорієнтованим на моральні і духовні цінності, відповідальність за власний вибір: бути вільними людьми, успішним народом і державою.

Видатний науковець, організатор науки, державний та громадський діяч Ігор Рафаїлович Юхновський продовжує активно працювати на зміцнення авторитету фундаментальної науки та покращення іміджу української держави, притримуючись думки, що «у кожному віці можна досягти своєї вершини».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Верстюк В.Ф. Юхновський Ігор Рафаїлович //Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2013. 68 с.: іл. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Yukhnovskyj_.

2. Енциклопедія українознавства : Словникова частина : [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. Париж – Нью-Йорк : Молоде життя, 1955–1995.

3. Ігор Рафаїлович Юхновський: Серія: Біобібліографія вчених України. К.,1995.

4. Україна наукова: Національна академія наук України, т. 1. К., 2008.

5. Формули життя і творчості академіка Юхновського: Есе. Інтерв'ю. Хроніка. Львів.К., 2000.

6. Шаров І. Вчені України: 100 видатних імен. К., 2006.

7. <https://uk.wikipedia.org>.

Укладач:

Сидорська Оксана Ярославівна,

методист центру виховної роботи,

захисту прав дитини та громадянської освіти

Тернопільського ОКІППО

ДЗЮБА ІВАН МИХАЙЛОВИЧ

Іван Дзюба – унікальна постать серед національної еліти в Україні. Він повторив долю своїх співвітчизників у нас і за кордоном, які, раз і назавжди усвідомивши себе українцями, невтомно працювали на ниві національного відродження, зазнаючи утисків і приниження, переслідування, арештів і судів.

Він ніколи не зраджував своєму сумлінно, своїм ідеалам. Навіть тоді, коли змушений був написати важко вимучену «заяву» після арешту за книжку «Інтернаціоналізм чи русифікація?», яка сприйнялася як вибух бомби й поширювалася у нас самвидавом, а видрукувана була за кордоном.

Це був маніфест шістдесятництва, як висловився Микола Ільницький, що «викликав міжнародний резонанс і привернув увагу світової громадськості до стану прав людини і прав народу в колоніальній радянській імперії». Хто він, той автор, що, послуговуючись цитатами класиків марксизму-ленінізму, доводив облудність і фарисейство «найсправедливішої» національної політики КПРС?

Іван Михайлович Дзюба родом із Донбасу. З тих країв, про які кажуть, що там ніколи не розмовляли українською мовою. Іван Дзюба знав і відчував Донбас, хоч не був сином шахтаря, а «лише» робітника в каменоломах. Він був свідченням існування іншого Донбасу, не того родом з радянської пропаганди успіху, і не того з російських ЗМІ, а українського Донбасу.

Народився майбутній Герой України у с. Миколаївці Волноваського району Донецької області 26 липня 1931 року. У 1953 році закінчив Донецький (тоді – Сталінський) педагогічний інститут, а 1956-го – аспірантуру Інституту літератури ім. Тараса Шевченка АН України. З 1959 року член Спілки письменників України. Деякий час працював у Держлітвидаві (пізніше – видавництво «Дніпро»), завідував відділом критики в журналі «Вітчизна». У 1963 – 1964 рр. кілька разів був звільнений з роботи як «неблагонадійний».

Автор книжок «Звичайна людина чи міщанин?» (1959), «Грані кристала» (1978), «На пульсі доби» (1981), «Стефан Зорян в історії вірменської літератури» (1984), «Автографи відродження» (1986), «Садріддін Айні» (1987), «У всякого своя доля» (1989), «Бо то не просто мова, звуки...» (1990), «Застукали сердешну волю» (1995), «Між культурою і політикою» (1998), «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (1998, написано в 1965 р.).

І. Дзюба – академік НАН України, академік-секретар Відділення літератури, мови і мистецтвознавства НАНУ, голова Комітету Державних

премій України імені Тараса Шевченка, президент республіканської асоціації українців (1988 – 1991), міністр культури України (1992 – 1994), головний редактор журналу «Сучасність» (до 2000 р.), співредактор «Енциклопедії сучасної України», лауреат премії ім. О. Білецького (1987), Державної премії ім. Тараса Шевченка (1996) та Фондації Антоновичів

І. М. Дзюба – критик надзвичайно вимогливий і ерудований. Його перші статті були надруковані після XX з'їзду КПРС, в часи лібералізації радянського суспільства, або, як тоді зазначалося в партійних документах, «відновлення ленінських норм життя». Про ті роки згадує П. Загребельний і називає І. Дзюбу найяскравішим критиком з когорти молодих. Як стверджує В. Дончик, під знаком І. Дзюби виростали новобранці літературної критики, бо «погляд завідувача відділу критики журналу «Вітчизна» в час відлиги був уважним до всіх і був водночас безкомпромісно вимогливим».

В часи викриття «культу особи» Й. Сталіна двадцятип'ятилітній критик, автор статей у «Літературній газеті» («Літературній Україні»), «Вітчизні», опиняється в епіцентрі літературного життя. Цікавими й сміливими були його виступи в пресі чи на письменницьких зібраннях. Вони викликали суперечки, в яких виявляли себе і прихильники, і вороги. І. Дзюба порушував важливі, наболілі проблеми життя, викривав його труднощі. Він вітав прихід «шістдесятників», був для них авторитетом. «В Івана Дзюби був здоровий національний інстинкт самоствердження, – зазначає Євген Сверстюк. – Такий інстинкт прокидався тоді в таких людях, які раптом відкривали змову і обман навколо себе: від них приховали рідну історію, принизили мову і культуру, зневажили їх народ...».

Треба було йти на боротьбу з ворогом. Йти, як на заміноване поле. І він пішов. «Звичайно, в ньому було молодецьке зухвальство, і воно було одразу помічене як порушення неписаних правил, – продовжує Євген Сверстюк. – Було іронічне зухвальство і в цитуванні молодим критиком класиків марксизму-ленінізму, яких тоді застосовували як масло до каші. «Де він викопав таку цитату Маркса, що вона йде «проти», а не «за»? До речі, тоді була

мода на молодого Маркса, але чомусь майже нікому не хотілося зробити його інструментом демаскування офіційного благополуччя».

Іван Дзюба разом з В. Чорноволом, В. Стусом 1965 р. під час прем'єри фільму С. Параджанова та Ю. Іллєнка «Тіні забутих предків» виступили проти відновлення в СРСР політичних репресій щодо української інтелігенції. А праця І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» стала безстрашним викликом тоталітарній системі. Твір був перекладений англійською, італійською, французькою, російською, китайською мовами, її взяв на озброєння дисидентський рух, українська діаспора. Праця пробудила національний дух українців від Донбасу до Галичини. Її «підпільно» поширювали, обговорювали. Інтенсивне пробудження національної свідомості українців пов'язане саме з цим періодом. Але почалися арешти, ув'язнення, які тривали після 1965 по 1972 рік. У цей час було засуджено побратимів І. Дзюби, – І. Світличного, Є. Сверстюка, В. Стуса, Ігоря та Ірину Калинців. Виключили зі Спілки письменників України та заарештували й самого І. Дзюбу. Через рік його звільнили, але кілька років він перебував під офіційним наглядом. І. Дзюбу позбавили права писати й виступати за фахом. Він працює коректором у біохімічному журналі й поринає у вивчення літератур різних народів. Його праці видадуть, коли вченому вже можна буде друкуватися. Це «Грані кристала» (1978), «На пульсі доби» (1981), «Стефан Зорян в історії вірменської літератури» (1982), «Автографи відродження» (1986), «Садріддін Айні» (1987), І. Дзюба підкреслює, що інтернаціоналізм не в злитті націй, а в їх розвої, не в уніфікації мов, а в їх багатоманітності й розмаїтті. Тільки тоді інтернаціоналізм постає справжнім.

І. М. Дзюба завжди захоплював своїми виступами аудиторію. Говорив спокійно і виважено, не зважаючи на авторитети. Він критикував Олександра Корнійчука і Андрія Малишка, Юрія Збанацького і Вадима Собка, бо хотів і прагнув того, щоб у нашій літературі були твори високого ґатунку, а герої, у них представлені, були реальними, а не штучно надуманими. Іван Михайлович

захищав тих, у кого запримітив іскру Божу, й тих, хто потрапляв у немилість до влади.

Дослідження Івана Дзюби заглиблювалися в історію національних літератур. Відомі у нас і за межами України його статті про Шевченка: «Шевченко і Петєфі», «Шевченко і Шиллер: візія ідеального стану суспільства», «Шевченко і Хомяков», «Шевченко і Гюго», «Шевченко і Словацький», а ще монографія «Тарас Шевченко». Монографію «Тарас Шевченко» він опублікував у 2005 році, «в якій геній України постає в широкому історичному контексті – у зіставленні з європейськими романтиками та передусім у слов'янському ідейно-естетичному контексті»

На теми української мови І. Дзюба пише статті понад 40 років, щоб забезпечити її повносиле функціонування в суспільстві. Це надзвичайно турбує Івана Михайловича, бо «без мови немає нації». «Треба нам нарешті усвідомити, – пише він, – русифікація України – усупереч усім нашим гімнам Україні та українській мові й усім ритуалам на їхню честь – не лише триває, а й сягає такої глибини, що загрожує самому існуванню української нації серед націй світу».

У період виборювання й утвердження незалежності України не було таких питань, з приводу яких І. Дзюба не висловив би своєї думки. Він умів виділити серед розмаїття явищ найактуальніші і загострити увагу, зосередитися на найістотнішому.

І.Дзюба як один із учасників ініціативної групи «Першого грудня» був одним із укладачів «Української Хартії вільної людини, у якій зазначено: «Ми, учасники Ініціативної групи «Першого грудня», укладаємо цю Хартію, щоб висловити те, як бачимо життєві орієнтири для нашого суспільства, і водночас дати поштовх до об'єднання всіх людей, які хочуть доброго і гідного життя в Україні і навколо неї».

Як підсумок, наведемо прекрасні слова з газети «Урядовий кур'єр» за 26 липня 2006 р., з яких постає вольовий і невтомний Іван Михайлович Дзюба: «Один із видатних національних мислителів нашого часу, талановитий критик і літературознавець, учений академічного звання і академічного масштабу, автор

численних праць, статей, доповідей, чи не кожна з яких пробуджувала громадянську думку; лідер, духовний організатор і речник знаменитого українського шістдесятництва ХХ століття; політичний діяч, пристрасний борець за Україну, її незалежність, її мову; діяч культури, щиро відданий великій справі націєтворення. Це все Іван Дзюба, людина невтомної саможертвовної праці, з його знаною в суспільстві чесною і принциповою позицією на всіх етапах і в усіх життєпроявах, його громадянською, моральною людською висотою».

Помер І. Дзюба на 91 році життя 22 лютого 2022 у Києві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Н. Волошина. Національний мислитель нашого часу Іван Михайлович Дзюба. URL: <https://ukrlit.net/article1/1765.html>
2. Жулинський Микола. Іван Дзюба: « В мене свій світ, своя позиція...». Навздогін із пером у руках за 75-літнім марафонцем. *Слово і час*. 2006. № 7.
3. Іваничук Роман. Мое слово про лідера шістдесятників. *Дивослово*. 2006. № 7.
4. Сверстюк Євген. Іван Дзюба – талант і доля. *Дивослово*. 1997. № 9.
5. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43459400>
6. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/statti/na-sluzhbi-u-pravdy-do-90-richchya-akademika-ivana-dzyuby>
7. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/12/9/153392/>
8. URL: <http://library.sspu.edu.ua/news/imperatyv-naczionalnoyi-identychnosti-ivana-dzyuby/>

Укладач:
Стрийвус Наталія Богданівна,
*методист, в.о. завідувача відділу
організаційно-методичної та
інформаційно-видавничої діяльності
Тернопільського ОКІППО*

ЗАГАЛЬНОМЕТОДОЛОГІЧНІ ПРАЦІ ТА НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Петровський Олександр Миколайович,
кандидат історичних наук, доцент,
директор Тернопільського ОКІППО,
м.Тернопіль

УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ: З ДОСВІДУ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ВПРОВАДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ (УХВЛ) В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ (2021 – 2024)

Анотація. У статті розкриваються механізми управління регіональними проєктами на прикладі Програми УХВЛ (2021–2024 рр.), прийнятої Тернопільською обласною радою в 2020 р.; подано опис складників (етапів, процедур) реалізації Програми, в т. ч. їх послідовність та зміст; висвітлюються попередні результати станом на вересень 2022 р.

Ключові слова: управління проєктами; Українська Хартія вільної людини (УХВЛ); виховання на цінностях; виховання української національної та громадянської ідентичності; регіональна програма; втілення ідей УХВЛ в освітній процес.

ВСТУП

Упродовж останніх п'яти років проєктна діяльність в Україні утвердилась в якості звичної форми організації різноманітного освітнього простору, освітнього середовища як на рівні окремого закладу освіти, так і регіональному та національному. Відповідно значно зросла роль управління проєктами різного рівня. Варто зауважити, що вітчизняний практичний досвід реалізації проєктів, зокрема у галузі освіти, доволі багатий. Проте для освітньої сфери попередніх кількох десятиліть ще не було в достатній мірі розроблено методологію, концептуальні основи та понятійний апарат. Разом з тим, у згадувані часи регулярно впроваджувались різноманітні новації, а їх реалізація передбачала низку важливих процедур. Зокрема, визначались актуальність проблеми, що потребувала вирішення, а також очікувані (нові) результати діяльності;

вивчалась реалістичність, можливості досягнення результатів; визначались ресурси – кадровий, фінансовий, матеріально-технічного забезпечення тощо, – повноваження (тепер – компетенції) учасників реалізації (тепер – суб'єктів діяльності) розглядались (прогнозувались) можливі ризики та необхідні для їх мінімізації заходи тощо. В обов'язковому порядку передбачалися часові рамки реалізації [проектів]. Дуже часто такі проекти мали характер соціальних цільових програм. Тому твердження, які часто лунають в усному мовленні або містяться на шпальтах окремих видань щодо проєктної діяльності як продукту виключно сучасності, не зовсім об'єктивні. Але сьогодні ми вже маємо окрему дисципліну – управління проєктами, що, безумовно, озброює їх розробників та виконавців, зокрема у галузі освіти, відповідною методологією та інструментарієм.

У межах даної статті ми не ставимо за мету аналіз теоретичних засад управління проєктами в освіті. Проте маємо намір показати, з позиції одного з авторів та учасників, механізм реалізації цікавого, суспільно-значимого проєкту регіонального рівня. Цей проєкт реалізується як обласна програма «Впровадження Української Хартії вільної людини в закладах освіти Тернопільської області на 2021–2024 роки», що була затверджена рішенням № 34 Тернопільської обласної ради від 23 грудня 2020 року.

Метою Програми є втілення ідей УХВЛ в освітній процес для підвищення рівня розвитку національної культури здобувачів освіти, становлення їх позиції та успішної самореалізації у професійній діяльності й особистому житті.

Розв'язання проблеми передбачає реалізацію заходів, спрямованих на формування в молодого покоління української національної та громадянської ідентичності на основі цінностей Української Хартії вільної людини.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Програма «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021–2024 роки» (далі – Програма) є першою масштабною спробою втілення ідей Української Хартії вільної людини (далі – УХВЛ) в освітній процес. Одним із співорганізаторів, авторів,

виконавців даної Програми є Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти, який здійснює управління, координацію, науково-методичний супровід та проведення заходів.

Загалом, управління та координацію в реалізації Програми у Тернопільському ОКІППО умовно можна розділити на декілька складників: ініціювання, планування чи розробка, виконання, моніторинг і контроль, завершення.

ІНІЦІУВАННЯ

На етапі ініціювання порушувались такі питання, як аналіз потреб, огляд сучасних процесів, фінансовий аналіз прогнозованих витрат і доходів.

В інтегрованому світі інтереси сучасного юнацтва істотно відрізняються від тих, які були у молоді 10-20 років тому. Суспільні перетворення, що відбуваються в Україні, виклики, що постали перед нашою державою сприяють підвищенню значущості для молоді таких життєвих цінностей, як державна незалежність, демократичний розвиток України, національно-культурне відродження, свобода слова, демократичний контроль за прийняттям державних рішень, участь у політичному житті тощо. Для молодого покоління питання гордості за країну є природним: молодь не відокремлює себе від незалежної України, вона є її частиною. Українська молодь стала повноправним учасником міжнародного молодіжного співтовариства, активно інтегрується у глобальні економічні, політичні та гуманітарні процеси. Враховуючи вищезазначене, формування в учнівської молоді системи ціннісних орієнтацій, які популярно викладені в Українській Хартії вільної людини, має здійснюватися на засадах практико-орієнтованого підходу на основі урізноманітнення форм роботи з ними, з метою виховання самостійної особистості, відповідальної за власне життя та життя країни, активного члена громадянського суспільства. Одним із головних завдань в умовах сьогодення залишається формування в учнівської молоді національних цінностей як світоглядних засад української громадянської ідентичності. Це відіграє роль фундаменту консолідації українського суспільства та світового українства,

сприятиме сталому розвитку держави, що особливо важливо в умовах захисту територіальної цілісності України від російської агресії. Формування громадянської ідентичності української молоді має бути невід'ємною складовою навчально-виховного процесу. Програма, яка за характером є регіональною, враховує, певною мірою, особливості регіону, зокрема у соціально-політичному аспектах, ролі релігійної свідомості основної частини населення тощо.

Ініціативу Тернопільського ОКІППО, громадськості, волонтерських організацій було підтримано органами місцевої влади та видано розпорядження голови Тернопільської ОДА «Про проєкт обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021–2024 роки». Відповідно до статей 6 і 39 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та на виконання доручення голови обласної державної адміністрації від 10 вересня 2020 року № 72/01.02-03 «Про розроблення проєкту обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021–2024 роки», ним було схвалено проєкт обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021–2024 роки (далі – проєкт Програми). Управлінню освіти і науки обласної державної адміністрації доручалось подати в установленому порядку проєкт Програми на розгляд чергової сесії обласної ради відповідно до вимог регламенту Тернопільської обласної ради. Контроль за виконанням розпорядження доручався заступникові голови обласної державної адміністрації згідно з розподілом обов'язків.

ПЛАНУВАННЯ

На виконання рішення Тернопільської обласної ради від 23.12.2020р. № 34 «Про обласну програму впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2020–2024 роки» та схваленого переліку заходів програми «Напрями діяльності та заходи програми», а також наказу управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації від 27.01.2021 р. № 14/ 01-07 «Про реалізацію обласної програми

впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2020 – 2024 роки», враховуючи рекомендації робочої комісії ТОКІППО для реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2020 – 2024 рр. (Протокол № 4 від 27.05.2021р.) та з метою утвердження духовних і моральних цінностей у контексті основних засад Української Хартії вільної людини, адміністрацією Тернопільського ОКІППО було видано наказ про планування відповідних заходів. Зокрема, передбачались: розробка плану та програми проведення заходів; здійснення супроводу системи комунікацій (зокрема створення сайту, сторінки «Фейсбук», онлайн-інструментів тощо); забезпечення експертного супроводу вищезазначених заходів; розробка бухгалтерією інституту кошторису і плану забезпечення фінансування заходів; здійснення контролю – виконавцям доручалось подати звіти про проведену роботу до 15.12.2021р. в письмовій формі. В рамках реалізації програми впровадження УХВЛ в освітній процес було рекомендовано організувати та провести низку заходів, зокрема:

- Педагогічні та соціологічні дослідження ефективності впровадження Української Хартії вільної людини педагогами області в освітній процес у листопаді-грудні 2021р.

- Заходи зі створення в закладах освіти області осередків (клубів) з метою популяризації ідей УХВЛ.

- Навчальні заходи щодо формування ціннісного профілю закладу загальної середньої освіти, стратегічного бачення його розвитку.

- Навчальні заходи щодо вивчення методологічних аспектів ведення Літопису в контексті Стратегії розвитку закладу.

- Дискусійна панель «Методологія учнівських досліджень історії школи з використанням методу усної історії».

- Обласний конкурс за темами морального та духовного виховання крізь призму цінностей УХВЛ серед учнів та педагогів області.

- Інтерактивні заходи на тему «Богородиця боронить тернопільські громади та громади України» із використанням експозицій «Ікони Богородиці як намолені обереги громад Тернопілля», а також заходи з використанням експозиції копій картин та інших творів академіка і художника Тараса Григоровича Шевченка на тему «Художній доробок Великого Кобзаря як віддзеркалення духовного зростання його особистості» з метою популяризації етично-моральних і духовних цінностей.

- Заходи щодо розробки методики навчальних занять з метою розвитку мислення як фундаментальної цінності вільної людини.

- Розробка інтерактивного веб-середовища на основі проєкту-ініціативи «Знай Наших» та матеріалів обласного архіву з метою формування духовних цінностей у молоді.

На цьому етапі розроблено план діяльності з необхідним рівнем деталізації, зокрема щодо хронології, необхідних фінансових витрат та ресурсів, що потрібно для наступної адекватної оцінки роботи та ефективного управління ризиками упродовж реалізації проєкту (Програми).

ВИКОНАННЯ

Активна діяльність координаторів Програми окреслила ціннісні життєві орієнтири сучасного суспільства та дала поштовх до згуртування людей, які прагнуть гідного життя в Україні. Адміністрація та працівники Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти (далі – ТОКІППО) спільно з освітянами Тернопільщини впродовж 2021р., реалізуючи програму, розвивали напрацьовані раніше і розробляли нові форми і методи впровадження моделі цінностей УХВЛ в освітній процес відповідно до індивідуальних здібностей та інтересів учнів. Це дало можливість цілеспрямовано підсилювати проєктування й організацію виховного процесу відповідно до вимог Нової української школи для створення максимально сприятливої ситуації розвитку особистості, готової до успішної життєдіяльності в сучасному світі та активної участі в розбудові та захисті України.

Було розроблено та розпочато інноваційний освітній експеримент регіонального рівня «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес». До участі в ньому долучились спільноти 7 закладів освіти області: Бучацький ліцей імені Святого Йосафата, Бучацький ліцей, Заліщицька державна гімназія, Кременецька загальноосвітня школа I-III ступенів №4, Комунальний заклад «Великобірківський ліцей імені Степана Балея», Обласний ліцей «Знамення», Тернопільська Української гімназія імені І. Франка.

Управління та координація Програмою, її виконання відбувається за кількома напрямками діяльності.

Просвітницька діяльність з метою реалізації Програми

У рамках обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес у 2021р. проведено 48 заходів, до яких залучено 947 учасників. Просвітницька частина передбачалась у всіх публічних заходах реалізації програми. Так у березні 2021р. проведено низку виїзних просвітницьких заходів, в тому числі 6 – на базі пілотних освітніх закладів.

Заходи мали характер інтерактивних, з елементами тренінгу і з презентаціями інноваційних підходів використання ціннісної моделі УХВЛ в освітньому процесі для науково-педагогічних працівників, методистів, вчителів освітніх закладів Тернопільщини. Окрім того, з урахуванням обставин, викликаних пандемією, 7 тренінгових занять відбулись у режимі онлайн, тема яких – «Інтерактивний інструментарій вивчення змісту Української Хартії вільної людини» – викликала позитивний інтерес педагогів 12 районів області.

Методичний супровід

Для впровадження Програми УХВЛ на базі пілотних закладів загальної середньої освіти різних типів і подальшого розвитку відповідних професійних компетентностей педагогів здійснюється, зокрема, **методичний супровід освітнього експерименту регіонального рівня** (відповідно до наказу УОН ОДА від 02.07.2020р. №104/01-07).

З метою надання допомоги педагогам освітніх закладів-учасників експерименту було організовано низку методичних заходів, зокрема: «Круглий

стіл» із закладами-учасниками освітнього експерименту щодо впровадження УХВЛ на базі Тернопільської Української гімназії ім. І. Франка (10.03.2021р.); Коуч-сесія для учасників регіонального освітнього експерименту «Впровадження УХВЛ в освітній процес» (07.04.2021 р.); «Круглий стіл» на тему «Впровадження УХВЛ в освітній процес» для директорів експериментальних освітніх закладів (17.09.2021 р.).

До участі у заходах залучались представники Тернопільської ОДА, Тернопільської обласної ради, керівники освітніх закладів області – ініціатори інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес», адміністрація, методисти та викладачі Тернопільського ОКІППО, громадські діячі, учителі області. Організатори заходів заохочували учасників до подання та обговорення пропозицій щодо інструментарію формування цінностей із використанням моделі цінностей УХВЛ, а також до обміну досвідом практичної роботи.

З метою обміну досвідом роботи з реалізації обласної програми впровадження УХВЛ було проведено прес-конференцію.

Розробка та впровадження нового інструментарію

16.10.2021р. на базі Тернопільської Української гімназії ім. І. Франка відбулась коучинг-консультація «Українська Хартія вільної людини в контексті нових освітніх траєкторій» в онлайн та офлайн форматах. Захід об'єднав учасників інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес» – працівників Тернопільського ОКІППО, громадських діячів, освітян області, представників влади. Метою коучинг-консультації був обмін думками про вдосконалення форм та методів застосування Української Хартії вільної людини в освітніх закладах у контексті викликів, що постають перед Новою українською школою для формування цінностей сучасного школяра. Учасники заходу були в захопленні від роботи коучів: віце-ректора Українського Католицького Університету Мирослава Мариновича, экс-міністра освіти і науки України, проректора з науково-педагогічної та міжнародної діяльності

Київського університету імені Бориса Грінченка Лілії Гриневиц, директора Київського безпекового форуму, українського дипломата Данила Лубківського, громадського лідера проєкту «Духа не гасіте» (присвяченого спадщині Євгена Сверстюка) Тамари Огданської з Чернівеччини.

З метою апробації нових інструментів формування духовних і моральних цінностей учнів в середовищі розвитку освітньої спільноти відбувалися різноманітні за змістом і формою проведення заходи, зокрема: засідання робочих груп пілотних освітніх закладів на тему формування в стратегії розвитку освітнього закладу ціннісного профілю, зокрема цінностей спільноти на засадах УХВЛ (7 заходів, 9-10.09.2021 р., 13-16.09.2021 р.), а також з питань формування стратегічного бачення розвитку освітнього закладу на основі духовних та моральних цінностей (6 заходів, 9-15.11.2021 р.); інтерактивні онлайн заходи з метою підготовки функціонування осередків (клубів) прихильників Хартії в освітніх закладах області з метою популяризації ідей УХВЛ (2 заходи, 16-17.11.2021 р.); дискусійні панелі на тему «Методологія учнівських досліджень історії школи з використанням методу усної історії» (2 заходи, 25.11.2021 р., 26.11.2021 р.); навчальні заходи щодо вивчення методологічних аспектів ведення Літопису в контексті реалізації та моніторингу Стратегії розвитку закладу (2 заходи, 09.12.2021 р., 10.12.2021 р.).

Проведення обласних конкурсів за темами морального та духовного виховання крізь призму цінностей УХВЛ серед учнів та педагогів області

У грудні 2021 року серед учнів та педагогів області відбувся обласний конкурс «Книга Літопису закладу освіти крізь призму цінностей УХВЛ». Літописи були подані у вигляді книг, альбомів, шкільних часописів, відео-презентацій, фільмів, добірок інтерв'ю учителів, батьків, випускників, учнів. Опис подій і фактів з історії освітніх закладів подано в контексті змін пріоритетів цінностей, з урахуванням моделі УХВЛ. Переможців конкурсу було відзначено цінними подарунками.

Науково-практична діяльність із реалізації Програми

28 жовтня 2021 р. на базі Тернопільського ОКІППО відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Формування національної ідентичності українця через цінності Української Хартії вільної людини». Її метою був обмін досвідом впровадження морального, духовного, патріотичного виховання як складової Національної програми «Нова українська школа», виховної програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» та обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021-2022 рр.

У роботі конференції взяли участь провідні фахівці з різних міст України – науковці, науково-педагогічні працівники, методисти, керівники закладів освіти, учителі тощо. З цікавими та змістовними доповідями виступили, зокрема: Євген Захаров, член Ініціативної групи «Перше грудня», голова правління Української Гельсінкської спілки з прав людини, м. Харків; Роман Стецишин, кандидат юридичних наук, один з авторів посібника «Ціннісні орієнтири сучасної української школи», м. Київ; Ольга Матійчук, кандидат економічних наук, керівниця академічного відділу «Українського католицького університету», м. Львів; Олег Огірко, доктор філософії, доцент кафедри філософії та педагогіки Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. Гжицького, м. Львів; та багато інших науковців і практиків.

У рамках роботи Всеукраїнської науково-практичної конференції 29.10.2021 р. у Тернопільському ОКІППО на платформі сервісу відеоконференцій Google Meet проведено тренінги та круглий стіл (формат онлайн). У них взяли участь 111 представників різних регіонів України:

– тренінг «Організаційна культура закладу освіти як основа формування цінностей учасників освітнього процесу» провела Світозара Хома, методист, завідувач центру виховної роботи, захисту прав дитини та громадянської освіти;

– тренінг «Психологічні особливості формування особистої відповідальності українця як вільної людини» провела Зоряна Коротюк, методист, завідувач навчально-методичного центру психологічної служби і соціальної роботи ТОКІШПО;

– круглий стіл «Формування ціннісного профілю освітнього закладу в умовах реалізації обласної програми Української Хартії вільної людини», провів Ігор Ковалик, співкоординатор програми, голова ГО «Гуртом!».

Вивчення цінностей УХВЛ із використанням експозицій духовних надбань українського народу

8, 13 та 23 грудня 2021 р. в Тернопільському ОКІШПО проведено методичну панораму «Духовне відродження краю» з метою популяризації у закладах освіти духовно-моральних цінностей, які пропагує Українська Хартія вільної людини, зокрема через ознайомлення із експозиціями «Чудотворні ікони Божої Матері Тернопілля». У заходах взяли участь педагогічні працівники Кременецького, Чортківського і Тернопільського районів, які впроваджують обласну програму Української Хартії вільної людини в освітніх закладах.

Інформацію про кожну ікону підготувала Марія Мачужак, вчителька основ християнської етики Буцнівської ЗОШ І-ІІІ ст. Великоберезовицької селищної ради Тернопільського району.

Про сакральність, духовність і про роль ікони у житті людини розповіла методистка центру виховної роботи, захисту прав дитини та громадянської освіти Тернопільського ОКІШПО Лілія Мудрик.

Модератор заходу Наталія Стрийвус, методистка відділу організаційно-методичної та інформаційно-видавничої діяльності Тернопільського ОКІШПО, акцентувала увагу учасників на тому, що Тернопільщину інколи називають «маленьким Єрусалимом» за багату релігійну та історичну спадщину.

У березневі Шевченківські дні 2022 р., з метою популяризації етично-моральних і духовних цінностей УХВЛ, проведено методичний захід із використанням експозиції копій картин та інших творів академіка і художника

Тараса Григоровича Шевченка на тему «Художній доробок Великого Кобзаря як віддзеркалення духовного зростання його особистості».

Науково-методичний супровід створення бази інтерактивного веб-середовища проєкту-ініціативи «Знай Наших»

Даний проєкт реалізовувався Центром виховної роботи, захисту прав дитини та громадянської освіти ТОКІППО. З метою активізації та підбиття підсумків проєктної діяльності, проведено конкурс серед учасників проєкту. За результатами конкурсу керівники найкращих шкільних команд були відзначені грамотами та грошовими винагородами. Офіційне представлення результатів та передача матеріалів учасниками проєкту-ініціативи «Знай Наших» відбулося 7 грудня 2021 р. в актовому залі Державного архіву Тернопільської області. Матеріали реалізованого проєкту передані обласному архіву для упорядкування та наступного використання дослідниками, педагогами у процесі формування духовних цінностей молоді та підвищення кваліфікації педагогічних працівників освітніх закладах (вересень – грудень 2021 р.).

МОНІТОРИНГ ТА КОНТРОЛЬ

Моніторинг та контроль у процесі виконання Програми включав:

- вимірювання поточного виконання завдань Програми (де ми є зараз?);
- моніторинг змінних складових проєкту (зміст та межі проєкту, витрати тощо) в порівнянні до плану управління проєкту та базового плану виконання проєкту (де ми маємо бути?);
- визначення коригуючих дій, з метою правильного вирішення відкритих питань та ризиків (Як ми можемо привести фактичний стан виконання до планового виконання?);
- вплив на фактори, що можуть призвести до порушення інтегрованого контролю змін, для того щоб лише погоджені зміни впроваджувалися.

На цьому етапі здійснено анкетування педагогів щодо форм проведення просвітницьких та навчальних заходів, а також і соціологічне дослідження методом фокус-груп випускників освітніх закладів Тернопільської області щодо формування духовних та моральних цінностей (березень 2021 р.; грудень

2021 р.). В анкетуванні взяли участь 180 освітян, їм було запропоновано низку питань, зокрема наступні:

1. З яких питань професійної діяльності щодо впровадження УХВЛ найбільше потрібна допомога Вам?

2. Яким практичним досвідом впровадження УХВЛ можете поділитися (методи, форми) Ви?

3. Які форми, методи організації навчання щодо впровадження цінностей УХВЛ оптимальні для Вас?

4. Назвіть учених, працівників у сфері освіти, громадських діячів, зустріч з якими буде корисною для Вас.

Результати: найпопулярнішими виявилися навчальні тренінги, практичні заняття, заходи з обміну досвідом.

На запитання «Яким заняттям ви віддали б перевагу – онлайн чи офлайн?» – по 50 відсотків респондентів висловились за кожну форму організації занять.

Упродовж грудня 2021 року проведено фокус-групове дослідження «Духовні цінності та орієнтири покоління Z». Загалом, відбулися 4 фокус-групи: з колишніми учнями Тернопільської Української гімназії ім. І. Франка (2001–2002 р.н.); з колишніми учнями ТЗОШ №13 ім. Андрія Юркевича (2001–2002 р.н.); з учнями Тернопільської Української гімназії ім. І. Франка (2004–2005 р.н.); з учнями ТЗОШ №13 ім. Андрія Юркевича (2004–2005 р.н.).

Про **РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ПРОГРАМИ** свідчить наступне:

Вдале завершення інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня у закладах освіти «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес».

Відповідно до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 07.11.2000 р. № 522 (зі змінами), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 26.12.2000 р. за № 946/5167, наказу управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації від 02.07.2020 р. № 104/01-07

«Про проведення інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня у закладах освіти «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес», з метою розроблення, апробації і впровадження методики виховання духовних, моральних цінностей з використанням ціннісних орієнтирів Української Хартії вільної людини на базі експериментальних закладів освіти (Буцацький ліцей імені Святого Йосафата, Буцацький ліцей, Заліщицька державна гімназія, Кременецька загальноосвітня школа I-III ступенів № 4, Тернопільський обласний ліцей «Знамення», комунальний заклад навчально-виховний комплекс «Великобірківський ліцей ім. Степана Балея», Тернопільська Українська гімназія ім. І. Франка) протягом 2020-2021 рр. проводився інноваційний освітній експеримент регіонального рівня «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес».

На підставі висновків науково-методичної ради Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти від 17.05.2022 р. (протокол №2), Управління освіти і науки Тернопільської облдержадміністрації № 57/01-07 від 09.06.2022 р. ухвалило затвердити звіт про завершення дослідно-експериментальної роботи, а дослідно-експериментальну роботу регіонального рівня за темою «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес» вважати завершеною. Тернопільському ОШПО доручалось узагальнити досвід закладів загальної середньої освіти, що брали участь у проведенні дослідно-експериментальної роботи та забезпечити його висвітлення на офіційному сайті Тернопільського ОШПО. Із закладів-учасників експерименту було знято статус експериментальних. Водночас відділам освіти Буцацької міської ради, Заліщицької міської ради, Кременецької міської ради, відділу освіти, культури, молоді та спорту Великобірківської селищної ради, управлінню освіти і науки Тернопільської міської ради доручалось сприяти запровадженню освітніх інновацій у систему загальної середньої освіти.

Усього за 2021–2022 рр. було проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Формування національної ідентичності українця через цінності Української Хартії вільної людини», 100 інтерактивних заходів із

залученням 2400 учасників, 12 диспутів зі студентами та представниками молодіжних громадських організацій, у 60 закладах загальної середньої освіти та 12 – вищої освіти було продемонстровано експозиції «Ікони Богородиці як намолені обереги громад Тернопілля» та «Чудотворні ікони Тернопілля», створено 10 педагогічних осередків з метою впровадження цінностей УХВЛ в освітній процес.

Зі змістом і завданнями обласної Програми були ознайомлені освітяни всіх районів Тернопільської області. Тренери презентували всі можливі види нових інтерактивних практик для її впровадження.

Методичні рекомендації щодо реалізації обласної Програми розроблені та надіслані керівникам місцевих органів управління освітою, методичних установ, головам об'єднаних територіальних громад.

На допомогу педагогам закладів загальної середньої освіти створена веб-сторінка «Українська Хартія вільної людини», де розміщені зразки навчально-виховних заходів з популяризації УХВЛ, матеріали переможців обласних конкурсів інтелектуальних випробувань щодо розкриття духовних і моральних цінностей Української Хартії вільної людини, відеозаписи уроків, публікації тощо. Ведеться моніторинг оцінки ефективності навчально-виховних заходів з популяризації УХВЛ серед педагогічних працівників закладів Тернопільської області.

На X Міжнародній виставці «Інноватика в сучасній освіті» у місті Києві інноваційний проєкт «Громадянська освіта крізь призму впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес» був відзначений золотою медаллю.

Щороку з метою привернення уваги учнівської молоді до Української Хартії вільної людини, підтримки талановитих школярів у різних видах мистецтва проводилися обласні конкурси інтелектуальних випробувань та олімпіади щодо розкриття духовних і моральних цінностей у розвитку особистості на прикладах життя видатних українців.

Ідеї Української Хартії вільної людини популяризувалися через соціальні

проекти обласною учнівською асоціацією «Авангард».

Із звітом про виконання обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021–2024 рр. за період I півріччя 2022 р. можна ознайомитись за покликанням: <https://ippo.edu.te.ua/vihovna-robota/ukrainska-hartiya-vilnoi-lyudini/novini>

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Результати діяльності дають підстави стверджувати, що Українська Хартія вільної людини є ефективним та дієвим орієнтиром національно-патріотичного виховання сучасного молодого покоління, саме тому розпочату роботу потрібно продовжувати.

Для реалізації заходів, ведення наукової, навчальної та експертної діяльності, передбачених програмою, потрібні кошти обласного бюджету. Прийняття Програми та залучення на її виконання коштів з обласного бюджету сприятливо позначилося на вирішенні зазначеної вище проблеми.

Відповідно до Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді впровадження Програми здійснювалось шляхом реалізації таких заходів:

- організація та проведення щорічних науково-практичних конференцій з морально-духовного, національно-патріотичного виховання та громадянської освіти (очна, заочна форми проведення, онлайн-конференції).

- проведення занять із питань реалізації УХВЛ в закладах загальної середньої освіти (очна, заочна форми проведення, онлайн-заняття) зі слухачами курсів підвищення кваліфікації Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти (600 учасників);

- проведення педагогічних та соціологічних досліджень ефективності впровадження УХВЛ педагогами області в освітніх закладах (усього 5 досліджень);

- формування осередків (клубів) та проведення за участю їх членів організаційних і представницьких заходів з реалізації УХВЛ (очна, заочна форми проведення, онлайн-заходи). До клубів залучено понад 70 осіб на постійній основі та 140 осіб вибірково (за темами засідань);
- популяризація цінностей УХВЛ громадськими організаціями «Гуртом!», «Авангард», «Пласт» та іншими;
- формування ціннісного профілю закладу загальної середньої освіти;
- розроблення спільноту школи Стратегії гуманітарного розвитку на засадах цінностей УХВЛ (20 заходів за участю 100 закладів освіти, 400 педагогічних працівників та окремих методичних установ області);
- вивчення методологічних аспектів ведення Літопису шкільної спільноти в окремих закладах освіти (9 навчальних заходів, 180 учасників);
- розробка, презентація методології та експертна підтримка учнівських досліджень історії школи (13 освітніх заходів із залученням 260 учасників);
- розробка та експертна підтримка навчальних занять щодо розвитку мислення як фундаментальної цінності вільної людини;
- створення методики річного циклу з 20 навчальних заходів (уроків) на прикладі творчої діяльності учнів окремого класу визначеної школи (80 заходів);
- проведення конкурсів з національно-патріотичного, етично-морального та духовного виховання крізь призму цінностей УХВЛ серед учнів і педагогів області (усього 8 конкурсів);
- підготовка, видання друкованих та електронних посібників з методичними і практичними матеріалами для реалізації Програми за підсумками конкурсів та інших заходів (5 штук);
- видання інформаційних бюлетенів; створення відеоконтенту, презентацій; ведення сайту з дидактично-методичним наповненням, соціальних сторінок; виготовлення та розміщення інформації на засобах зовнішньої та роздаткової реклами (4 білборди, 4000 флаєрів тощо);

- проведення інтерактивних заходів на тему «Богородиця боронить тернопільські громади та громади України» із використанням експозицій «Ікони Богородиці як намолені обереги громад Тернопілля» і «Чудотворні ікони Тернопілля» з метою популяризації етично-моральних та духовних цінностей (40 заходів);

-реалізація програми у співпраці з відомими науковцями і громадськими діячами України та країн зарубіжжя;

- супровід системи комунікацій (сайти Тернопільської обласної ради, Тернопільської обласної державної адміністрації, Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, ВНЗ та інших закладів освіти Тернопільщини, соцмережа «Фейсбук», онлайн-інструменти тощо), зорієнтованої на популяризацію УХВЛ;

- співпраця Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, Тернопільської обласної громадської організації «Гуртом!» та базових закладів освіти з реалізації УХВЛ у територіальних громадах Тернопільської області;

- формування групи методистів (учителів) для роботи над методиками впровадження системи цінностей УХВЛ в освітніх закладах області;

- упорядкування та розсилка презентацій і експертних матеріалів;

- підготовка та проведення вебінарів і виховних заходів у режимі онлайн;

- розроблення інтерактивного веб-середовища на основі проєкту-ініціативи «Знай Наших» та матеріалів Державного архіву Тернопільської області з метою формування духовного світогляду сучасної молоді.

Результати виконання Програми упродовж 2021 – 2022 років свідчать про зацікавленість вчителів області у використанні напрацьованих форм та засобів застосування моделі УХВЛ в освітньому процесі, які сприяють кращому розумінню українських духовних цінностей та суспільної моралі учнями, а також про необхідність продовження реалізації Програми до 2024 р. включно.

Завдяки організації та проведенню різноманітних за формою та змістом заходів вдалося сформувати та запропонувати нові освітянські інструменти для

реалізації завдань Програми. Тож, УХВЛ як ефективний спосіб національно-патріотичного виховання кожного нового покоління громадян України набуває нової ваги і значимості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Живімо за Українською Хартією вільної людини. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-oblastej-2015-04-16-%C2%ABzhivimo-za-ukrayinskoju-xartieju-vilnoi-lyudini%C2%BB> (дата звернення : 19.09.2022).
2. Новини-ТОКІППО. Українська Хартія вільної людини. URL: <https://ippo.edu.te.ua/vihovna-robota/ukrainska-hartiya-vilnoi-lyudini/novini> (дата звернення : 19.09.2022).
3. Організаційно-методична нарада щодо реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2021 – 2024 роки. Сайт Тернопільського ОКІППО. URL: <https://ippo.edu.te.ua/about/news/organizacijno-metodichna-narada-shhodo-realizacii-oblasnoi-programi-vprovadzheniya-ukrainskoi-hartii-vilnoi-lyudini-v-navchalnih-zakladah-ternopilskoi-oblasti-na-20212024-roki1> (дата звернення : 19.09.2022).
4. Прийнято обласну програму впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021 – 2024 роки. Сайт Тернопільської обласної ради. URL: <http://te-rada.org/list/?type=view&id=14186> (дата звернення : 19.09.2022).
5. Про завершення дослідно-експериментальної роботи , «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес». Сайт Тернопільського ОКІППО. URL: <https://ippo.edu.te.ua/about/news/pro-zavershennya-doslidno-eksperimentalnoi-roboti-vprovadzheniya-ukrainskoi-hartii-vilnoi-lyudini-v-osvitnij-proces> (дата звернення : 20.09.2022).
6. Про проект обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021 – 2024 роки. Сайт Тернопільської ОВА. URL: <http://sed.te.gov.ua/main/ua/catalog/item/85468.htm> (дата звернення : 20.09.2022).
7. Українська Хартія вільної людини. Ініціативна група. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartijavilnoji-liudyn> (дата звернення : 20.09.2022).

УДК 37.01

Астахова Марія Сергіївна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», м. Харків

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДІ ДО ВЛАСНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ЗМІН

Сучасні умови розвитку суспільства характеризуються збільшенням кількості факторів, здатних викликати надзвичайні та небезпечні ситуації для життя і здоров'я людини, а саме: природні й техногенні аварії та катастрофи,

забруднення довкілля, побутовий, виробничий та шкільний травматизм, масове поширення девіантних форм поведінки дітей і шкільної молоді, зростання загроз, обумовлених запровадженням воєнного стану.

У контексті реалізації Української хартії вільної людини в умовах суспільних змін можна говорити про відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя; про виконання обов'язків перед собою та суспільством; про рівність перед законом и активне громадянство. Це вимагає формування в учасників освітнього процесу нових поглядів, цінностей і поведінки з метою виховання в них культури безпеки, запобігання небезпекам для їхнього життя й здоров'я.

Актуалізація у науковій та суспільній свідомості проблематики безпеки особи, як цінності, включення її до системи цінностей НУШ та українського суспільства є важливою складовою розвитку українського народу та його державності, а також є однією з необхідних умов реалізації безпеки особи у повній мірі.

Безпека являє собою одну з найважливіших цінностей, що повинна забезпечувати вільне існування і розвиток особистості, суспільства, людства, створювати гармонію та переборювати суперечності у відносинах «людина – техніка», «людина – навколишнє середовище», у взаєминах між людьми, особою і державою, суспільством, між націями і державами [6, с. 11].

Як зауважує В. Горлинський, «прагнення досягти стану безпеки особою, сім'єю, нацією, людством, оцінка безпеки як соціального блага, усвідомлення суспільством потреб у ній дають підставу характеризувати цей феномен як цінність вищого рівня – соціально-політичний ідеал» [3, с. 108].

Безпека є однією із найважливіших цілей існування держав та інших об'єднань громадян, виступає нормою їхнього існування в сучасному світі. Безпека, як цінність слугує одним із основних орієнтирів для формулювання національних інтересів, визначення загроз та небезпек [5].

Культура безпечної життєдіяльності, як категорія, містить низку додаткових компонентів, які необхідно враховувати як педагогічні умови її формування:

- мотивація поведінки і діяльності;
- досвід самовдосконалення особистості;
- готовність її до безпечної життєдіяльності [4].

Специфічність феномену «культура безпеки життєдіяльності» полягає в тому, що, по-перше, вона є не тільки компонентом загальнолюдської культури, але й компонентом будь-якої професійної культури, навіть такої, котра, на перший погляд, здається абсолютно безпечною, проте не можна забувати про існування аксіоми про потенційну небезпеку будь-якої діяльності. Крім знань, умінь і навичок, культура безпеки життєдіяльності включає світоглядні ідеї, моральні та естетичні цінності, інтелектуальний досвід вирішення проблем безпеки, досвід безпечного спілкування в процесі спільного виживання.

Культура безпеки життєдіяльності орієнтована на розвиток і самовизначення особистості, її індивідуальних, духовних, пізнавальних здібностей, самореалізацію в процесі навчання, що передбачає оволодіння здобувачем освіти системою не тільки наукових знань, але й гуманістичних ідеалів, цінностей, переконань і способів діяльності у надзвичайних ситуаціях природного, техногенного характеру, автономного існування людини в природних умовах, при наданні першої домедичної допомоги тощо [6].

У науковій літературі [2] «культура безпеки» визначається «як рівень розвитку людини і суспільства, що характеризується значущістю забезпечення безпеки життєдіяльності у системі особистісних і соціальних цінностей, безпечної поведінки в повсякденному житті та в умовах небезпечних і надзвичайних ситуацій, рівнем захищеності від загроз і небезпек в усіх сферах життєдіяльності». Виходячи із цього її складниками визнаються:

- *на індивідуальному рівні* – це світогляд, норми поведінки, індивідуальні цінності й підготовленість людини у сфері безпеки життєдіяльності;

– на колективному рівні – корпоративні цінності, професійна етика та мораль, підготовленість персоналу у сфері безпеки;

– на суспільному рівні – традиції безпечної поведінки, суспільні цінності, підготовленість усього населення у сфері безпеки життєдіяльності.

Цінності, з одного боку, виступають основним підґрунтям, вектором, який зумовлює форми, засоби (ресурси) та особливості реалізації безпеки особи, а, з іншого боку, безпека особи є самостійною цінністю, яка перевершує значення і важливість інших цінностей. Реалізація безпеки особи безпосередньо пов'язана із захистом основних національних, суспільних, групових та особистих цінностей. Показовим тут є вислів відомого американського політичного діяча К. Райс, що характеризує сучасний стан взаємодії безпеки і цінностей (і самої безпеки як цінності також): «...безпека й принципи, безпека й цінності нерозривно пов'язані одне з одним... Наші цінності забезпечують нашу безпеку» [5].

Категорія цінності належить до великого класу мотиваційних явищ, що організують і керують діяльністю людини, тобто функціональні цінності виступають у перетвореному вигляді як мотиви діяльності та поведінки особистості. Вони сприяють усвідомленню сенсу життя, визначають життєву позицію людини, виступають як способи досягнення кінцевої мети за умови, що вони глибоко сприйняті особистістю як ціннісні орієнтації.

Серед цінностей безпеки життєдіяльності доцільно виділити цінності, що пов'язані з особистою безпекою та безпекою оточуючих, з довірою, гідністю та верховенством права, з соціальною відповідальністю, з ціннісним ставленням до здоров'я, а також цінності, які пов'язані з біологічними потребами: потребі в запобіганні негативному впливу на організм людини при виконанні нею виробничих функцій, ціннісне ставлення до природи та ін.

Отже, можна говорити про те, що педагогічні потреби, соціальні настанови, інтереси та ціннісні орієнтації визначають мотиви, які є предметним утіленням потреб особистості й активізують його поведінку у сфері безпеки [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Астахова М. С. Розвиток професійної компетентності з безпеки життєдіяльності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М. С. Астахова ; ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2017. 271 с.
2. Безпека життєдіяльності. 2-ге вид.: підручник./ О. І. Запорожець, Б. Д. Халмурадов, В. І. Применко та ін. К. : Центр учбової літератури, 2016. 448 с.
3. Горлінський В. В. Аксіологічний дискурс безпеки як соціального феномену. *Практична філософія*. 2004. № 2. С. 108–116.
4. Запорожець О. І. Безпека життєдіяльності. URL: http://pidruchniki.ws/1584072050807/-bzhd/bezpeka_zhittyedyialnosti_zaporozhets_oi
5. Мельник В. Безпека особи: ціннісний вимір. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/10259/1/.pdf>
6. Проблеми впровадження культури безпеки в Україні. К.: НІСД, 2012. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-09/kultura_bezp-1bcf6.pdf

УДК 37.018

Бабій Олександр Сергійович,
студент 4 курсу факультету ФСМК
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ ДДПУ, м. Бахмут;
Єфімов Дмитро Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та методики
викладання ГПМ ДВНЗ «ДДПУ»,
м. Бахмут

ВПЛИВ СІМ'Ї ТА СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

На сучасному етапі розвитку людської цивілізації, питання проблематики сімейного виховання та впливу батьків на особистість дитини набуває найбільшої актуальності. Адже головним постулатом який сприяє успішному розвитку у дитини процесів первинної соціалізації в суспільстві виступає саме сім'я, зазначимо що, особистісний розвиток і виховання дитини це зона відповідальності батьків, а саме: правової, матеріальної та моральної відповідальності.

Якщо ми порівняємо сім'ю з іншими соціальними інститутами, то нам вдасться простежити певні особливості сімейного інституту, які відіграють

величезний вплив у подальшому становленні дитини як особистості. Найпершою ланкою, яка виступає об'єднуючою, є саме родина.

Аналізуючи безліч досліджень та публікацій можна сказати про те, що теоретичну та методологічну проблематику дитячого виховання в сім'ї ми можемо побачити у напрацюваннях класиків педагогіки і психології (Л. Виготського, Я. Коменського, Г.Г. Костюка, П. Лесгафта, А. Макаренка та ін.).

Процес входження дитиною у людське суспільство завжди залежав від атмосфери, яка панувала в сім'ї та впливу батьків, який безпосередньо поширювався на неї.

Сім'я – це соціальна група, яка складається з чоловіка та жінки, котрі перебувають в шлюбі, їх дітей та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів, що здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей [2, с. 6].

Найважливішими функціями сім'ї прийнято вважати наступні складові, наприклад:

Виховання і всебічний розвиток дітей;

Прагнення до зайняття дитиною свого місця в соціумі;

Прищеплення поваги та любові до батьків;

Виховання пошани до свого роду;

Виховання любові до своєї Батьківщини та історії.

Не менш велику роль у вихованні дитини, подальшого розвитку, та становлення її як особистості в майбутньому відіграє стиль виховання, який закріплений у родині. Виділяють наступні стилі сімейного виховання, наприклад:

Гіперопіка – характеризується надмірним піклуванням, попередженням активності, все за дитину.

Авторитарний стиль – характеризується високим рівнем вимогливості й низьким рівнем чуйності.

Ліберальний стиль – передбачає низький рівень вимогливості, слабкий контроль з боку батьків, недостатнє або взагалі відсутнє покарання за погану поведінку і т.п.

Демократичний стиль – характеризується високим рівнем вимогливості й чуйності [3, с. 12].

На нашу думку, чим більш демократичним є виховання в сім'ї, тобто якщо батьки прислухаються до точки зору своєї дитини, надають їй можливість вирішувати що для неї виступає пріоритетом (наприклад, захоплення або хобі дитини, чи її майбутня професія), то можна говорити про наявність можливості швидкої адаптації дитини в соціумі, а також побудови свого щасливого життя, адже всім нам відомо, що дитина відчуває себе щасливою тоді, коли знає, що її точку зору цінують і приймають, це краще аніж нав'язувати дитині пріоритети з якими вона може не погоджуватись.

У сім'ї відбувається формування внутрішнього світу особистості, людина поступово засвоює соціальний досвід, у сім'ї розвиваються її індивідуальні здібності [4, с. 83].

Звернемо увагу на те, як батьки можуть впливати на процес соціалізації своїх дітей. По-перше, це процеси ідентифікації та наслідування, на цьому етапі йде засвоєння дітьми соціальних норм поведінки, вироблення системи власних ціннісних орієнтацій, при цьому в дітях живе прагнення стати схожими на своїх батьків.

Важливою умовою дії механізмів впливу є авторитет батьків. Аналізуючи досвід сімейного виховання, А. Макаренко дійшов висновку: багато хто з батьків не розуміє значення свого авторитету для дітей. Іноді поведінка батьків призводить до формування помилкового авторитету [5, с. 107].

Дивлячись на практику виховання сім'ями дітей ми можемо помітити не поодинокі випадки коли молоді батьки замість того аби пояснити своїй дитині перспективи доречності або необхідності вибору того або іншого виду діяльності найчастіше вдавались до примушення дитини займатися тією діяльністю котра дитині не цікава. І з плином певного часу ми бачимо

відсутність або слаборозвиненість у дитини самостійності і власної думки. Найчастіше такі випадки можна зустріти у батьків, які в своєму дитинстві не змогли втілити власну мрію в життя, тому насамперед дитина для таких батьків радше буде сприйматися як інструмент для досягнення власних цілей та пріоритетів [1, с. 163].

Отже, виходячи з усього зазначеного вище можна сказати про те, що з розвитком людського суспільства, методи та форми виховання зазнали неабияких змін, але дуже часто можна зустріти такі типи сімей в яких спостерігається неправильна стратегія щодо виховання і сприйняття своїх дітей, тобто в деяких з сімей можна простежити механізми ігнорування та повне придушення цілей, пріоритетів та інтересів дітей, дотримання таких стратегій виховання як наприклад, авторитарний стиль виховання або гіперопіка в подальшому можуть призвести до дезадаптації дитини в соціумі і втрати можливості реалізації в своєму дорослому житті.

Тому, на нашу думку, батькам буде доцільніше віддати ініціативу управління власним життям в руки дітей, аби в подальшому сприяти становленню самостійної та успішної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Россоха О. І. Вплив сімейного виховання на формування особистості дошкільника. *Дошкільна освіта*. 2017. с. 163.
2. Стельмахович М. Г. Теорія і практика українського національного виховання. Івано-Франківськ, 1996. 179 с.
3. Берегова Н. Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини. *Вісник Львівського університету. Сер. Психологічні науки*. 2020. Випуск 6. С. 10–15.
4. Руденко Т. П. Виховання гармонійної особистості як стратегія державної сімейної політики в Україні / Т. П. Руденко, О. О. Потішук. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика : науково-методичний журнал*. Київ : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2019. № 3-4. С. 80–89.
5. Сушко А. Стабільність молоді сім'ї в Україні. Соціально-філософський та демографічний аспекти. *Мультиверсум: філософський альманах*. Київ : Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2004. С. 107.

Бабійчук Тамара Василівна,
кандидат педагогічних наук, викладач-методист Бердичівського педагогічного фахового коледжу, м. Бердичів

УКРАЇНСЬКА ХАРТІЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ: РОБОТА ЗІ СТУДЕНТАМИ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ

Робота з упровадження ідеї Української хартії вільної людини [1] в освітній процес відповідальна, копітка, цілеспрямована, системна, довготривала. На наш погляд, важливо, по-перше, визначити саму роботу; по-друге, вийти на конкретні дії; по-третє, подбати про її виконавців; по-четверте, підібрати відповідні засоби.

Нині школа, зокрема і фахова передвища, уже має певний досвід щодо роботи з цим документом. Представимо фрагмент заняття (українська і зарубіжна література), яке проводилося нещодавно зі студентами педагогічного коледжу – майбутніми соціальними працівниками.

Тема заняття: Українські письменники-дисиденти. Олекса Різників.

Випереджувальні домашні завдання

1. Познайомтеся вдома з роздрукованою «Олекса Різників» (якщо є можливість, прочитайте і обговоріть запропонований матеріал з членами родини, друзями).

2. Виділіть маркери в тексті.

3. Озвучте думки, які виникли у вас після читання допису.

4. Знайдіть на ФБ сторінку Олекси Різників, прочитайте кілька матеріалів, проаналізуйте їх, дайте відповіді на питання:

Що сьогодні тривожить автора (випуск вітчизняних фільмів; толерантність держави до науковців-українофобів; підтримка українськомовних поетів; звернення до духовної спадщини минулого; соціальна адаптація воїнів, що повертаються з російсько-української війни 2022-го; демонтаж пам'ятника Катерині II; створення українськомовної пісні-візитівки м. Одеси тощо).

Чи байдужі ви до цих питань? Чому?

5. Чи цікаво було зайти на сторінку Олекси Різників? Чому? Чи знайшли ви щось нове для себе? Чи хочете якийсь допис поширити? Який? Серед якої аудиторії?

Завдання, які виконуються в аудиторії.

6. Укладіть кластер «Олекса Різників – моральний авторитет українця».

7. До яких дій спонукає сьогоднішнє заняття?

ДОДАТКИ

Роздруківка «ОЛЕКСА РІЗНИКІВ»

Письменник, мовознавець, педагог, громадський діяч.

Усе свідоме життя Олекси Різників пов'язано з Одесою.

1959-й. Перший арешт за антирадянську діяльність, 1,5 роки неволі (склав і роздрукував до пів сотні листівок російською мовою, спрямованих проти диктатури комуністичної партії).

Олекса Гірник національно свідомим до арешту не був. Національно свідомим його зробила тюрма.

Звістка про вбивство Степана Бандери (її отримав під час допитів) спричинила раптове прозріння Олекси: він відкрив для себе, що Україна в неволі, що він не знає своєї рідної мови, що життя його минає даремно!

І він вирішує почати нове життя – життя українця.

Багато читає українських класиків, вивчає українські пісні, повністю переходить на спілкування рідною мовою.

1971-й. Другий арешт за український націоналізм.

На суді Олекса переконував, що його судять лише за те, що він – українець:

«Ти винен тим уже, що українець, / І ця вина з народження твоя!»

Ось «гріхи», які поставлено Олексі Різникові на карб і за які отримав 5,5 років:

- збирав українські книжки для Кубані,

- колядував в Одесі,
- організовував український народний хор,
- 22 травня приходив до пам'ятника Тарасові Шевченку,
- писав листи до міністерств з вимогою запровадити українську мову в школах, вузах, технікумах,
- домагався того, щоб Україна як повноправний член – засновник ООН – виставляла окрему від СРСР команду на Олімпійські ігри тощо.

У кінці 80-х Олекса Різників створював Народний Рух України, Товариство української мови («Просвіта»).

Вражає філологічний доробок Олекси Різників – це десятки статей, унікальні «Складівниця української мови»; «Спадщина тисячоліть»; «Одноримки. Словник омонімів».

Донині Олекса Різників продовжує працювати над неповторним «Кореневим словником української мови», у якому зібрано понад 5400 кореневих основ, на базі яких упродовж багатьох тисячоліть витворювалася українська мова.

На сьогодні, переконує Олекса Різників, в українській мові не менше 400 тисяч слів.

І це ще не всі слова...

Англійська мова 500 тисяч, російська – менше 200 тисяч...

Ось так філологічні відкриття працюють на утвердження в українців поваги до рідної мови і захоплення нею.

Моя зустріч з Олексою Різниківим – патріотом-лінгвістом відбулася, коли прочитала серію його статей «Чим українська мова багатша за інші?»

Учений зрозуміло, послідовно, переконливо, оперуючи великою кількістю прикладів, розповідає:

- про кличний відмінок, якого немає у сучасних мовах, зокрема і в російській: *мамо, брате, коню, місяченьку*;

- про два закінчення іменників у давальному однини: *сину і синові* (кінцівка – ОВІ в нас з індоєвропейської мови);
- про зливу форму майбутнього часу дієслів: *любитиму, любитимеш, любитиме, любитимемо, любитимете, любитимуть*;
- про дієслова з суфіксами пестливості, лагідності (таке явище не характерне для жодної мови): спати – *спатки, спатоньки, спаточки, спатусі, спатуленьки, спатулькати, спатульочки, спатусі, спатуняти, спатуняткати, спатунюсити, спатунюсятки, спатунюсінькати* тощо.

У своїх розвідках Олекса Різників часто звертається до хорватського мовознавця Юрія Крижанича, який твердив, що історичною батьківщиною всіх слов'ян є Україна (учений спирався на дослідження археологів, істориків, лінгвістів).

Цю думку Олекса Різників не тільки прийняв, а й проілюстрував багатьма прикладами з рідної мови.

Друзі, прочитайте невеликий словник «Їдло-33-го», що його уклав Олекса Різників. Я плакала, коли читала.

Ось деякі зі страв, що їх споживав український народ: *бурда, бадиління, березова кора, бруньки, дурман, жаби, висівки, ворони, гички, гірчак...*

Окремі орієнтовні відповіді на питання №2:

- Степан Бандера робить людей національно свідомими.
- Не треба втрачати оптимізму навіть у найважчі хвилини життя. А для цього треба працювати.
- Наша мова не тільки мелодійна, а й багата і давня.
- Українська мова робить мене українцем. Правда, є й українськомовні зрадники і боягузи. Але, на моє переконання, ніколи російськомовний не зможе стати справжнім патріотом України.

Окремі орієнтовні відповіді на питання №3:

- Олекса Різників сам себе сформував як патріота, громадянина, як особистість, що вміє любити, мислити, що відчуває відповідальність за свої вчинки. І це – в Одесі!

- Нам, молодим, треба постійно звертатися до досвіду старших. Цей досвід не повинен втратитися.

Окремі орієнтовні відповіді на питання №7:

- Зібрати / купити українськомовні книги і подарувати їх учням, зокрема з числа внутрішньо переміщених осіб (а ці особи здебільшого російськомовні).

- Вивчити самому колядки і організувати / навчити ватаги колядників відповідно до народних традицій.

- З'ясувати адреси воїнів, які повернулися з війни, запросити героїв до себе на різні заходи, передусім на спортивні змагання, медичні тренінги.

- Підтримувати постійно зв'язки з батьками / дітьми полеглих воїнів.

- Знайти факти, які свідчать про те, що Одеса – це Україна; розказати про це в ТІК-ТОК.

- Подивитися семисерійний документальний фільм про дисидентів, поділитися отриманою інформацією в соціальних мережах, зробити скріни, які засвідчують цю роботу.

- Прочитати виразно один вірш Олекси Різників.

- Використовуючи техніки сторітелінг і скрайбінг, розказати про Олексу Різників старшокласникам.

Спробуємо підсумувати доцільність і ефективність запропонованого заняття в розрізі Української Хартії вільної людини.

Майбутні соціальні працівники осмислили, зрозуміли матеріал про Олексу Різників – одного з моральних авторитетів нації; вони запропонували конкретні дії і виконали їх. У них сформувалося бажання самому проводити таку роботу в різних соціумах. І найголовніше – студенти усвідомили, що

Хартія – це серйозний націєтворчий документ, що його слід виконувати, особливо сьогодні, у час кровопролитної війни з московськими ординцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська Хартія вільної людини. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnojiljudyny>

УДК 378. 371

Бабовал Надія Ростиславівна,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри менеджменту і методології
освіти Тернопільського ОКІППО,
м. Тернопіль,

Бабовал Діана Сергіївна,
студентка фізико-математичного
факультету Тернопільського
національного педагогічного університету
ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль

НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВПРОВАДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Виклики сучасного суспільства ставлять перед системою освіти ряд завдань, в тому числі виховати громадянина-патріота нової формації – ініціативну особистість, яка бачить перспективи своєї держави, готова відстоювати її інтереси, не боїться відповідальності, буде носієм нових цінностей. Таким чином виникла потреба розширити масштаби вивчення та застосування основних положень Української Хартії вільної людини (далі УХВЛ) в освітніх закладах.

Україна знаходиться на шляху реформ, здійснення яких потребує багато часу, тому основи, що закладаються сьогодні, будуть реалізуватися протягом багатьох років. Розділяємо думку Данила Лубківського, який зазначив, що «...мораль і духовні цінності не можуть бути відкладені на завтра. Вони мають сенс лише тут і зараз. Завтра вони сенсу не мають. І вчора вони не мають сенсу.

Вони мають сенс тут і зараз. І це постійно. І це неймовірно складне випробування...» [1].

Вдале застосування цінностей Хартії в освітньому процесі з метою виховання самостійної особистості, відповідальної за власне життя та життя країни, активного члена громадянського суспільства сприятиме формуванню випускника освітнього закладу – діяльнісного патріота своєї Батьківщини [2].

Хартія, яка укладена в 2012 році, не лише зберегла своє значення сьогодні, але має абсолютно нові грані. Якщо підсумувати рефрени – це «бути, любити, мислити», три тези преамбули. Хартія вчить: 1) критичному мисленню, мисленню внутрішньої гідності. Це неймовірно важливо для самодостатнього народу і самодостатніх особистостей; 2) мисленню вищому, ніж приземлена реальність, як ідеалістичному мисленню [1].

Управління освіти і науки Тернопільської облдержадміністрації № 14/01-07 від 27.01.2021 видало Наказ «Про реалізацію обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021-2024 роки» на виконання рішення Тернопільської обласної ради від 23.12.2020 року № 34 «Про обласну програму впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021-2024 роки». Необхідно зазначити, що обласна програма впровадження Української Хартії вільної людини розпочала реалізовуватися ще з 2017 р., була затверджена рішенням Тернопільської обласної ради від 02 серпня 2017 року № 693 для навчальних закладів Тернопільської області на 2017-2020 роки. Її мета підвищення рівня розвитку національної культури здобувачів освіти, становлення їх громадянської позиції та успішної самореалізації у професійній діяльності й особистому житті. Керівникам місцевих органів управління освітою, закладів освіти області пропонується розробити та затвердити план заходів щодо реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021-2024 роки [3]. Тернопільщина першою в

Україні розпочала втілювати ідеї Української Хартії вільної людини в освітній процес.

Колектив Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти напрацював методологію застосування УХВЛ як моделі духовних і моральних цінностей, притаманних успішній особистості, котра усвідомлює свою українську ідентичність і стає відповідальною за долю власної держави. А також активно працює в інституті робоча комісія щодо реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2021–2024 роки.

Важливу роль у вихованні молоді на цінностях Хартії відіграє педагог, його особистий приклад, його погляди та практичні дії, мають бути взірцем для наслідування. Якість проведеного заняття чи заходу залежатиме від рівня підготовленості педагогів до них; використання різноманітних методів і форм; знання і вмілого врахування вікових й психологічних особливостей дітей; відвертості, емоційності, оптимізму та активної позиції педагога [4].

Для гармонійного розвитку здобувачів знань необхідно, щоб партнерські взаємини між усіма учасниками освітнього процесу були спрямовані на відкрите та щире спілкування, сповнене утвердження морально-етичних (гідність, рівність, справедливість, чесність, довіра та ін.), соціально-правових (патріотизм, соціальна відповідальність та ін.) та особистісно зорієнтованих цінностей (лідерство, самореалізація, свобода) [5].

Впровадження цінностей Хартії має здійснюватися кожним педагогом на заняттях наскрізно. На ціннісних здобутках педагогів та здобувачів освіти будуються наші зміни.

Для успішного досягнення мети програми передбачено такі шляхи: розроблення та вдосконалення методик з використання УХВЛ в освітньому процесі, проведення різноманітних інтерактивних заходів за участю педагогів щодо впровадження духовних і моральних цінностей Української Хартії вільної людини у виховний процес, надання методичної допомоги педагогам пілотних

закладів щодо формування світоглядної культури та ціннісних орієнтирів сучасного здобувача знань, проведення щорічних науково-практичних конференцій з метою аналізу стратегії реалізації основних аспектів змісту програми, популяризація УХВЛ у соціальних мережах та засобах масової інформації, ведення моніторингу ефективності впровадження УХВЛ в пілотних освітніх закладах тощо.

Отже, цінності, закладені в Хартії, набувають сьогодні особливої актуальності, оскільки впроваджують найважливіші чесноти для молодого покоління: відповідальність, самостійність мислення, наполегливість, патріотизм, почуття власної гідності тощо. Цінності Української Хартії вільної людини необхідно доносити до кожного закладу освіти, до кожного педагога, до кожного здобувача знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Лубківський Д. Р. Витоки Української Хартії вільної людини. *Українська Хартія вільної людини – ціннісний базис для національної концепції «Нова українська школа»*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Тернопіль, 2022. С. 127–131.
2. Українська Хартія вільної людини. URL: <http://surl.li/dguqe> (дата звернення : 08.10.2022).
3. Наказ Управління освіти і науки Тернопільської облдержадміністрації № 14/01-07 від 27.01.2021. Про реалізацію обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021-2024 роки. URL: [наказ_14_01-07.pdf](#) (дата звернення : 08.10.2022).
4. Методичні рекомендації щодо реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2017-2020 роки. URL: <https://cutt.ly/rBhQg8j> (дата звернення : 08.10.2022).
5. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. МОН. 2019. URL: <http://surl.li/vxby> (дата звернення : 07.10.2022р.).

УДК 378:37.017

Борисенко Наталія Олексіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
проректор з навчально-виховної
роботи Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди, м. Харків

**ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ
ЛЮДИНИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди здавна славиться своєю історією та традиціями. Утім упровадження в освітній процес сучасних українських та зарубіжних тенденцій є також обов'язковою умовою розвитку Сковородинівського університету.

В умовах війни український громадянин-патріот, як ніколи потребує духовного та культурного збагачення. Цьому сприяє дотримання принципів Української Хартії вільної людини:

- Бути вільною людиною.
- Бути українцем.
- Бути активним громадянином.
- Любити.
- Мислити.
- Бути господарем.
- Бути лідером.
- Бути відкритим суспільством.
- Бути успішною державою.
- Бути учасником демократичної спільноти народів [2; 3].

Варто зазначити, що від особистості вчителя, від його педагогічної майстерності залежить розвиток і формування системи цінностей в учнів; аби досягти бажаного результату, вчитель сам має бути натхненником та мати ґрунтовну підготовку, яку здобуває в педагогічному університеті.

Схарактеризуємо, яким чином реалізуються принципи Української Хартії вільної людини в освітньому процесі Сковородинівського університету. Слід зазначити, що основна мета підготовки вчителя – формування громадянина-патріота, особистості, яка дотримуватиметься моральних та духовних цінностей як у процесі навчання, так і в подальшій професійній діяльності. Беручи за основу Концепцію виховної роботи на 2021-2025 рр. в Сковородинівському університеті, відмітимо той чинник, що значне місце відводиться громадянському, національно-патріотичному, професійному, правовому, естетичному, трудовому, економічному, екологічному та мультикультурному,

художньо-естетичному та фізичному вихованню, а також розвитку інформаційної культури майбутнього вчителя [1]. Виховна робота в університеті спрямована на систематичну й цілеспрямовану підготовку нової генерації педагогічної еліти, формування інтелектуального генофонду нації, примноження професійного та культурного потенціалу особистості, набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних здобутків українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування головних цінностей громадянина незалежної держави, відчуття самодостатності [1, с. 4].

Підтвердженням того, що Української Хартії вільної людини успішно імплементується в освітній процес педагогічного університету, є розроблені та введені в дію положення та кодекси, серед яких провідне місце займають «Етичний кодекс ХНПУ імені Г.С.Сковороди» (2021), «Стратегія інтернаціоналізації Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди» (2021), «Порядок реалізації права на академічну мобільність» (2022), «Положення про еколого та біоетичний центр» (2021) тощо.

Важливе місце відводиться і заходам, які вже багато років проводяться на базі Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди: «Козацькі читання», «Гуманістичні ідеї Григорія Сковороди як джерело розвитку наукового потенціалу педагогічного працівника у системі неперервної освіти», міжнародний науковий форум «Дороги і бездоріжжя освіти в умовах пандемії COVID-19», постійно діючий волонтерський рух, флешмоби з нагоди всесвітнього дня вишиванки, крос-форум «Європу єднає здорове майбутнє» в межах програми Президента України «ЗДОРОВА Україна» тощо.

Особливе місце займає тісна співпраця з іноземними закладами вищої освіти, що сприяє міжнародній академічній мобільності викладачів та студентів, зокрема з університетом Кардіфф Метрополітен (Велика Британія), Інститутом К. Філософа (Словацька Республіка, Нітр), Вроцлавський

університет (Республіка Польща, Вроцлав), Університет ДокузЕйлюль (Туреччина, Ізмір), Університет професійної підготовки та розвитку підприємства імені АкентенАппіа-Менка (Гана, Кумасі), Університет Цзинань (Китай), Університет міст К'еті та Пескари (Італія) тощо.

Адміністрація університету неабиякого значення надає реалізації принципів Української Хартії вільної людини в університеті шляхом: вільному виборі свобод в реалізації академічних прав; прищепленням ідеалів свободи і гуманізму, відповідно філософського вчення Г. С. Сковороди; розкриття творчого потенціалу кожної особистості через втілення Концепції «сродної праці» Г. С. Сковороди, належне позиціонування університету у світових і дослідницьких мережах, асоціаціях та об'єднаннях, різних проектах тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція виховної роботи на 2021-2025 рр. ХНПУ імені Г.С. Сковороди. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Pol/Koncepcia_vyhovnoi_robotu.pdf (дата звернення: 08.10.2022).
2. Пірен М. «Українська Хартія вільної людини» – стратегія оновлення державного управління/ М. Пірен. *Психологія особистості*. 2013. № 3. С. 86–90.
3. Українська Хартія вільної людини. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudynu> (дата звернення: 08.10.2022).

УДК 37.035.6:811.161.2

Боровець Любов Михайлівна,
методист лабораторії гуманітарних дисциплін Комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», м. Черкаси

ФОРМУВАННЯ СВІДОМОГО ГРОМАДЯНИНА – ПАТРІОТА УКРАЇНИ НА ОСНОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ми живемо в складний час. Живемо в час, коли можна почути: «Пішли в забуття традиційні людські цінності, що визначають її моральність, духовність, зникає мова, культура, почуття національної гідності, патріотизм». Згодна! Але

це все з точністю, навпаки. Саме після подій 2013-2014 рр. та 24 лютого 2022 р. завдяки ІТ-технології, сфері комунікації та мережі Інтернет відбулося відродження національної свідомості, патріотизму та гордості за власну Батьківщину. Роки Революції гідності, криваві події у Києві, Небесна Сотня, АТО – пробудили українців. Коли 24 лютого 2022 року Росія розв'язала повномасштабну війну проти України – тоді весь світ побачив приклад героїзму, національного єднання. Складні часи не зламали українців, а навпаки, спонукали до консолідації навколо спільного майбутнього, захисту незалежності, територіальної цілісності країни.

Власне патріотизм має два види або дві форми його виявлення: активна і пасивна. Пасивна форма – це та пуста балаканина. Активна форма – це, перш за все, конкретні рішучі дії, спрямовані змінити у кращий бік. В українців проснувся дух козацтва – активний патріотизм.

По-перше, за цим ми могли спостерігати з листопада 2013 – лютого 2014 рр. на Євромайдані.

По-друге, ми бачимо, що наша молодь – це вчорашні учні та студенти, котрі захищають нашу Батьківщину з 24 лютого 2022 р.

По-третє, молодь має більш активний та свідомий патріотизм, ніж старше покоління.

Чому так? Тому, що молодь сьогодні живе в часи кардинальних і безповоротних змін. Вони ставлять запитання: «Яке майбутнє нас чекає?».

Росія веде проти нас не просто інформаційну, а й психологічну війну, спрямовану на кардинальну зміну свідомості. Об'єкт її знищення не факти, а ментальність (особистість, моральні установки) Сьогодні, як ніколи, потрібно виховувати свідомого громадянина – патріота України. Особливу увагу потрібно приділити національно-патріотичному вихованню на окупованих і визволених територіях, формування проукраїнської громадської думки. Підвищити роль науково-просвітницької діяльності, усної пропаганди. За нинішніх умов це можна досягти лише словом. Українське слово насичене емоційною й вольовою силою, є потужною мотивацією й надзвичайно

ефективною зброєю у війні проти брехні та гіпнозу і зомбування. Доречно, саме зараз, згадати про те, що говориться в Українській Хартії вільної людини.

Учасники ініціативної групи «Першого грудня» уклали Хартію, щоб висвітлити та дати поштовх до об'єднання усіх українців у нашому суспільстві. У Хартії, яка була укладена 1 грудня 2012 р., учасники прописали думки, котрі сьогодні, на осінь 2022 р., є дуже актуальними.

Перша думка – «Ми самі несемо відповідальність за себе» [2]. Дійсно! Як можна бути свідомим громадянином і дозволити вирішувати власну долю іншим людям, іншій державі. Наша молодь, котрої сьогодні багато на фронті, несе цю відповідальність не лише за себе, але й за нас. Вони активні та небайдужі патріоти власної Батьківщини. Бути українцем! Сьогодні – це звучить гордо. У наш час формування сучасного свідомого громадянина та патріота України стало життєво необхідним. Володимир Винниченко у своїй праці «Відродження нації» писав: «Майбутність України закутано в диму кривавої ненависті, неситого зазіхання ворогів, безсилля й знесилля нашого. Важко робити цю працю в потрібному спокою» [1, с. 1].

Дійсно вислів дуже сучасний та пророчий. Історія повторюється, вона циклічна. Ми повинні в умовах війни пам'ятати, що час змін вже настав! Українці – свідомі громадяни, патріоти, які ніколи не стояли на колінах.

Свідомих українців впрягти в ярмо неможливо! Духовний стрижень української нації знищенню не підлягає! Дух українського громадянина, патріота, що віками визрівав у Б. Хмельницького, О. Довбуша, У. Кармалюка, Л. Кобилиці, Т. Шевченка, С. Бандери й Р. Шухевича.

Цікавою є друга думка учасників ініціативної групи «Першого дня»: «Ми будуємо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє» [2]. Уява в українців сьогодні єдина. Перше, що ми уявляємо – це життя в мирній Україні. Друге – це вродлива, квітуча наша Батьківщина. Третє – це наш спільний дім, у якому живуть щасливі, самодостатні, свідомі громадяни. Все це – патріотичний дух.

Патріотизм та національна свідомість закладені на генетичному рівні в наших пращурів і передаються з покоління в покоління. Теперішня ситуація сколихнула націю, підняла на високий щабель національно-патріотичну свідомість. Саме виховання національних почуттів і духу патріотизму є одним з основних засобів згуртування української політичної нації. Потрібно за допомогою відповідних історичних заходів, історичної освіти, святкування визначних дат та подій, популяризації національних міфів та символів, участі в різноманітних громадських акціях, розвивати свідомість громадян України.

На сучасному етапі війни трансформація свідомості в українського суспільства вже відбулась. Потрібно зберегти ці цінності, котрі сформувалися в такі тяжкі для нас часи, з допомогою законів демократичного суспільства допомогти розвинути освіту на такому рівні котра забезпечить, прогрес країни та соціуму. Держава створить умови в яких бути вільною людиною – означає вірити у свої власні сили у власній розвинутій країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Винниченко Володимир. Відродження нації: (Історія української революції (1917 р. – грудень 1919 р.)). URL: <http://surl.li/dftff>.
2. Українська Хартія вільної людини. URL: <http://surl.li/dftfr>.

Брик Юлія Ростиславівна,
викладач-методист, викладач біології
ДПТНЗ «Тернопільське вище професійне
училище сфери послуг та туризму»,
м. Тернопіль

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ БІОЛОГІЇ

Головними завданнями та потребою сьогодення є пошук нових ідей, цінностей суспільного розвитку, що можуть стати основою для становлення, консолідації й формування соціально-компетентного громадянського суспільства. Система цінностей є регулятором поведінки людини, а також основою для успішної соціалізації в суспільстві. Духовні цінності набувають значущості, коли стають провідними у практичних відносинах людей,

проникають у свідомість через почуття, відображаючись в життєдіяльності. Формування цінностей і ціннісних орієнтацій повинно бути невіддільною складовою освітнього процесу.

Проблема ціннісних орієнтацій учнівської молоді посідає вагомe місце в державних документах із питань освіти, вона відображена у філософській, соціально-психологічній та педагогічній літературі.

Закон України «Про освіту» націлює на всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [2].

За теперішніх умов важливою є активізація зусиль з підвищення духовного рівня української молоді, формування в неї стійкої системи глибоких морально-духовних цінностей, оскільки саме вони складають основу мотиваційної сфери як особистості, так і суспільства в цілому. Те, чим керується окрема особистість у своїй поведінці, діях, добре висвітлює її глибинну сутність. Якщо особистість чи суспільство сповідує високі гуманістичні цінності, то цілі й засоби їх досягнення також будуть досить високими й гуманними. Тільки таким чином ми можемо досягнути поступового економічного, політичного й духовного піднесення нашої країни, оскільки ці сфери досить тісно переплетені й взаємозв'язані [1].

Філософсько-аксіологічний підхід до вивчення проблеми цінностей і ціннісних орієнтацій розглянуто у наукових працях І. Зязюна, Л. Столович, Т. Аболіної, О. Дробницького, А. Єрмоленко, П. Ішатенко, М. Каган, В. Малахова, І. Нарського. З точки зору соціології це питання розглянуто у працях І. Беха, Л. Богомолова, Г. Дюркгейма, Н. Наумової, а психології –

К. Альбуханової-Славської, Л. Божович, М. Боришевського, М. Заброцького, І. Кона, Д. Леонтєва, О. Леонтєва, Л. Смірнова, В. Тугарінова, І. Тюріної, В. Ядова. Педагогічний аспект розглянуто в працях І. Беха, І. Білецької, Г. Ващенко, О. Вишневського, О. Сухомлинської, О. Рудницької та інших.

У філософському словнику категорія «цінність» співвідноситься з поняттям «значення». Отже, цінності визначаються як специфічні соціальні визначення об'єктів навколишнього світу, що виявляють позитивне або негативне значення для людини і суспільства (благо, добро/зло, прекрасне/потворне, справедливість/несправедливість, ідеали, моральні нормативи і принципи) [5].

О. Сухомлинська у своїй праці «Духовно-моральне виховання дітей та учнівської молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук» розглядає цінності як утворення, в основу яких покладено почуття людей, спрямовані на те ідеальне, до чого людина прагне. Цінність – це опосередкований культурою досвід, еталон належного в досягненні актуальних потреб особистості [4].

Цінності особистості утворюють систему її ціннісних орієнтацій. Різноманіттям підходів до проблеми ціннісних орієнтацій обумовлюється велика кількість визначень цього поняття в науковій літературі. Ціннісні орієнтації – вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, націлена на певний аспект соціальних цінностей [3]. Система ціннісних орієнтацій виступає регулятором особистісного становлення, слугує критерієм норм і правил поведінки особистості. Ціннісні орієнтації складають основу свідомості й поведінки особистості та безпосередньо впливають на її розвиток.

Педагогічні дослідження присвячуються формуванню в учнів орієнтації на ті чи інші цінності, зокрема, на працю, навчання, інші соціально значущі цінності, на формування почуття колективізму, ідейно-моральної позиції.

Особливо важливим є акцентування уваги на становленні громадянських цінностей молоді в сучасному глобальному світі, що характеризується різким посиленням взаємопроникнення культур. Громадянські та суспільні цінності

ґрунтуються на усвідомленні кожним громадянином своєї належності до суспільства, власного місця в громадському й політичному житті країни, на чесному виконанні професійних, громадських та сімейних обов'язків, дотримання норм суспільного життя, законів України, готовність до захисту Батьківщини.

На формування ціннісного ставлення до всього, що відбувається навколо, спрямовані й навчальні програми з біології.

Сьогодні ми, зокрема через предмет біології, створюємо середовище, в якому учні долучаються до ціннісних орієнтацій, а саме – ціннісного ставлення до себе, людини, сім'ї, родини, ціннісного ставлення особистості до суспільства і держави, мистецтва, природи, праці.

На уроках біології забезпечуємо умови для формування в учнів почуття гордості за свою Батьківщину. Вивчаючи з учнями тему «Історичний розвиток органічного світу» розказуємо, що Україна володіє неоціненною спадщиною людства – едіакарською біотою. Колекція найдавнішої фосилізованої біоти едіакарію та нижнього кембрію України, яка представлена у Геологічному музеї Київського національного університету імені Тараса Шевченка, залишається найбільш повною та найкраще вивченою в Україні.

При вивченні тем загальної екології, селекції та генетики пропонуємо звернути увагу на наукові досягнення українських вчених-біологів, які прославили Україну: основоположника вчення про біосферу академіка Володимира Івановича Вернадського, основоположника імунології та мікробіології, лауреата Нобелівської премії Іллі Ілліча Мечникова, найвідомішого еволюціоніста академіка Івана Івановича Шмальгаузена та інших. Розповідаючи про їхні досягнення, ознайомлюємо учнів із життям та діяльністю.

У рамках проектної діяльності учням пропонуються теми проєктів, в яких необхідно відобразити не тільки наукові досягнення, а й особистісні якості, улюблені заняття та інтереси учених. Учням можна запропонувати написати есе на тему «Чому можна навчитись у ... (того чи іншого вченого)». Такі завдання

дозволяють учням більш глибоко осмислити біографію ученого, вибрати цінності особистості та висловити власні міркування щодо співвідношення заслуг учених та їхніх морально-етичних якостей. При цьому в учнів виникає почуття гордості за свою країну та її земляків.

Отже, формуванню ціннісних орієнтацій учнів при викладанні біології сприяє розвиток здатності до емоційно-моральних переживань, емпатії до людини, окремих біологічних об'єктів і життя взагалі. І головне завдання допомогти учнівській молоді правильно зорієнтуватися у виборі цінностей, які сприятимуть виробленню стійкого імунітету до негативних форм життя, формуватимуть уміння відрізнити прекрасне від потворного, піднесене від низького у всіх сферах життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей: Київ, 2018. 40 с. <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/> (дата звернення : 09.10.2022).
2. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення : 08.10.2022).
3. Психологічний словник. К.: Вища школа, 1982. С. 209.
4. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та учнівської молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук / О. В. Сухомлинська. К., 2006. 43 с.
5. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. 4-е изд. М.: Издательство политической литературы, 1980. 407 с.

Вакуленко Дмитро Вікторович,
доктор біологічних наук, професор
кафедри ТНМУ ім. І. Я. Горбачевського,
співініціатор та експерт обласної
програми впровадження УХВЛ у
Тернопільській обл., м. Тернопіль

ЦІННОСТІ УХВЛ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА У ПОВОЄННИЙ ЧАС. ВІЗІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У мирному житті ми засинаємо та часто губимось у буденному форматі. Під час короткочасних викликів відбувається мобілізація особистості й нації, як ми бачимо зараз. Під час глобальних викликів українська нація вміє ефективно мобілізуватися для перемоги, за чим ми спостерігаємо зараз і в попередній

війні. Значним викликом є мудро зафіксувати й отримати, зберегти та примножити ці здобутки як територіальні здобутки й ціннісні. Зафіксувати та зуміти передати ці здобутки нашим нащадкам.

Українська Хартія вільної людини об'єднує 10 цінностей і «наріжні камені». Саме вони допомагають нам визначити, хто ми і які наші орієнтири. В якийсь час загострюються чи стають більш актуальними ті чи інші чинники, цінності, але саме цілісне їхнє представлення і проявлення особистості є ключовим. Вони нам дають можливість приймати правильні рішення, вибирати правильні пріоритети в житті й формувати наше майбутнє. Це може бути на рівні особистості, регіону, родини та держави. Саме збалансована присутність цінностей: культурних, патріотичних, духовних має бути в особистості й освітянська спільнота повинна цьому приділити увагу. Звичайно, до цього має долучатися все суспільство. Говорити, що тільки освітяни це мають зробити – не правильно. Але їхнє місце вкрай важливе у формуванні сучасного українця. На передовій освітянської спільноти стає вчитель, він є ретранслятором, модератором пробудження і зрощення цінностей молодої людини українця або українки. Звичайно, на це має працювати все суспільство, батьки, в середовищі яких зростає дитина, держава, яка підтримує, допомагає і створює все необхідне для того, щоб це було найефективнішим як на законодавчому, так і на організаційному рівнях.

Хто є громадянином України з огляду на наріжні камені УХВЛ? Це – людина, відповідальна за своє життя та Україну, з високими моральними та духовними цінностями, досконалою уявою, яка вибудовує себе та навколишній світ з необхідною масштабністю і творчим хистом. Я розумію, що кожен може вибрати інші цінності, інші акценти, але важливо мати свою візію і розуміння кого ми виховуємо. Це і є наріжним каменем для формування і розуміння куди ми йдемо.

Цінності особистості та виклики у вихованні українця. Учасниками освітнього процесу є родина, держава, освітні заклади й суспільство. На жаль, освітні заклади та все наше суспільство є пострадянським простором. Виклики,

які випали на долю нашої держави, значно коригують цю ситуацію. Це є внутрішній виклик і ми маємо його розуміти, приймати, яким він є, і робити все можливе, щоб змінити. Саме освітянська спільнота значною мірою є носієм пострадянського простору, тому ми маємо прийняти це і зробити все можливе, щоби це виправити.

Візії щодо можливих кроків. Українська спільнота має багато носіїв лідерів, які можуть передати й допомогти згенерувати орієнтири для формування освітянського простору. Звичайно, співпраця з Ініціативною групою «Першого грудня» може значно підсилити освітню модель, допомогти у формуванні. Розробка інтегративних курсів, різних програм, які можуть бути сформовані на основі сучасного експерименту, що відбувся в Тернопільській області або майбутні експерименти, які можуть бути затверджені й стати основою складової освітнього процесу. Ціннісна модель УХВЛ як ціннісний базис в нових версіях Концепції Нової української школи або ціннісні орієнтири сучасної української школи мали б зайняти своє вагоме місце в цих програмах і це дасть можливість зростити нову генерацію відповідальних та успішних українців та українок.

Освітянська спільнота більшою мірою займає активну ціннісну роль в освіті, що викликано ситуацією, яка є в Україні – війною. Максимально системна позиція з боку керівництва освіти та локальні ініціативи вчителів забезпечать максимальну синергію для впровадження в освітній простір ціннісної моделі УХВЛ, забезпечать впровадження та доступність існуючих напрацювань УХВЛ в освіті й проведення регулярних конференцій, конкурсів, грантів та публікацій.

Наявні інструменти. Що ми хотіли донести організовуючи виставку «Чудотворні ікони України»? На нашу думку, вона є одним із ціннісних здобутків західного регіону. Якщо ми розглянемо феномен утворення і фіксації того, що ікона стає чудотворною – це є момент, коли громада через свої власні потреби, звертаючись до Богородиці, до вищих сил, отримує якийсь зворотній зв'язок, що пізніше фіксується за відповідною процедурою. Це є засвідчений

факт. Особливістю є те, що тернопільському регіоні найбільше таких ікон. Наш регіон має генетичний досвід як у великій мірі ефективно взаємодіяти з небесною підтримкою, з Богородицею, іншими силами світла. Успішним прикладом є те, як небесне воїнство приходило на захист проти загарбників попередніх війн. Тому ця звитяга, цей досвід показує, що небесне воїнство може брати активну участь у захисті нашої нації і, звичайно, значною мірою це відбувається. Багато релігійних спільнот об'єдналися довкола цього, але ця підтримка може бути більшою мірою, коли відбуваються такі масовані атаки на наші міста, для захисту наших військових. На основі архівних матеріалів, в експозиції ми звернули увагу на те, як саме ці факти мали місце в історії Почаївської, Терехівської чудотворної ікони. Ще не всі резерви залучені для того, щоби духовний щит над нашою Україною був ще більш ефективним. Звичайно, значне місце займає і зброя, і ППО, яку сподіваємось більшою мірою отримати від наших західних партнерів, але наша духовна звитяга так само може зайняти ще більш вагоме місце. Отже, передача цих традицій, знань учням займатиме важливу роль у майбутньому.

(Виступ на конференції із відеозапису)

УДК 378.035

Верцанова Наталія Євгенівна,
студентка 4 курсу факультету ФСМК
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ ДДПУ, м. Бахмут;
Єфімов Дмитро Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та методики
викладання ГПМ ДВНЗ «ДДПУ»,
м. Бахмут

ЖИТТЄВИЙ СВІТ УКРАЇНСЬКОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Життєвий світ української учнівської молоді володіє такими негативними явищами, як булінг і насильство й ін.. Дані проблеми викликають велике

занепокоєння громадськості, освітян і батьків. Закономірно, що формується необхідність утворити безпечний освітній простір в усіх закладах освіти, для того щоб захистити, убезпечити та запобігти наслідкам впливу на індивіда несприятливих чинників.

Для учнів шкіл несприятливі впливи середовища обумовлюють: виникнення складних ситуацій в міжособистісному спілкуванні, конфлікти із друзями, батьками чи учителями непорозуміння із оточенням й інші прояви емоційного і психологічного насильства: ігнорування, погрози, приниження, недоброзичливе ставлення і інші дії несприятливих факторів, пов'язаних з навчанням, освітою й ін. сферами.

З метою формування побудови безпечного освітнього середовища, нами було використано методичний підручник «Кодекс безпечного освітнього режиму». Основною метою безпечного життєвого світу в закладі освіти та поза ним є: навчання молоді й дорослих безпечній взаємодії в навчально-виховному процесі, а також захист молоді від насильства й зловживань зі сторони однолітків та дорослих.

На сьогоднішній день ми можемо спостерігати активізацію таких явищ серед молоді, як булінг та насильство, які не можуть не викликати у вчених та дослідників стурбованості та підвищеної уваги до навчальних закладів. Для молоді несприятливі впливи середовища проявляються по-перше в виді складних ситуації у спілкуванні із батьками, друзями, педагогами, проявах психологічного й емоційного насильства, пов'язаних із освітнім процесом.

Сучасний життєвий світ формує таке середовище, де в кожній особі є можливість відшукати себе. Середовище в навчальному закладі є місцем де зустрічаються й взаємодіють не тільки учителі, але й молодь, де відбуваються не тільки уроки, але й цікаві зустрічі та свята й ін.[1, с. 58].

Тож, під безпечним життєвим середовищем ми розуміємо, стан життєвого середовища у якому присутні безпечні умови навчання та праці, в якому наявна комфортна взаємодія педагогів і батьків, а також відсутні прояви насильства.

Безпечне середовище чинить вплив на формування в молоді позитивних та негативних ціннісних життєвих навичок. До позитивних навичок, можна віднести (довіру, доброзичливість, а також толерантність), а до негативних навичок можемо віднести (агресивність та маніпуляцію).

Для того, щоб мінімізувати прояви насильства й утворити безпечне життєве середовище, кожен учасник навчально-виховного процесу має володіти уявленням не лише про те, що вважається насильством, а і про те як запобігти небезпеці при цьому утворивши кращі умови, що є можливим за умови спільної праці вчителів, батьків і молоді [2; 3].

Для того щоб утворити безпечне середовище необхідно знайти підхід до потреб особи. Наприклад:

- у допомозі і підтримці;
- збільшення рівня самооцінки;
- розвитку творчих здібностей дитини.

Тож до життєвого середовища молоді нами запропоновано ввести теми виховних годин, що спрямовані на формування і подальший розвиток, навичок уникнення небезпек, із якими молодь може стикнутися в власному життєвому середовищі.

Таким чином, можемо зробити висновок, що безпечне життєве середовище має бути місцем, в якому молодь відчуватиме себе захищеною й у безпеці. При цьому будуть утворюватися такі необхідні життєві навички як:

- відчуття безпеки;
- чуйність;
- довіра;
- душевна щедрість;
- упевненість;
- повага;
- співпраця;
- дружба;
- любов.

Утворення життєвих цінностей молоді й дітей є нелегким процесом при якому особистість саморозвивається, якщо усе пропускає через самоусвідомлення та власну думку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Злобіна О. Суспільна криза і життєві стратегії особистості / О. Злобіна, В. Тихонович. Київ : СтилоС, 2011. С.238.
2. Молодь України: Всеукраїнське дослідження / Інститут Горшеніна URL: <http://www.unian.ua/news/496428-molod-pishaetsya-gromadyanstvom-hoche-vijihati-ne-pe-i-nemaє-seks-partnera-opituvannya.html>
3. Нове покоління на порозі дорослого життя: цінності, життєві плани, вибір професії: опитування / Інститут соціології НАН України. URL: http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/nove-pokolinnja-na-porozi-doroslogo-zhittja-cinnosti_-zhittevi-plani_-vibir-profesii.htm

Вітвіцька Анна Михайлівна,
вчитель історії вищої кваліфікаційної
категорії Буцацького ліцею Буцацької
міської ради

УКРАЇНСЬКА ХАРТІЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ У ЖИТТІ БУЧАЦЬКОГО ЛІЦЕЮ

У бурхливому потоці сьогодення ми часто забуваємо про найголовніше, про те, що змушує нас бути Людьми, що дає поштовх до того, аби подати руку ближньому у часи біди, аби сприяти покращенню життя у своїй державі, – про цінності. І кому, як не нам, педагогам, сіяти зернинки добра та любові, аби виховати духовно досконалу особистість, патріотів своєї держави.

Буцацький ліцей є учасником інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021–2024 роки.

Учасники Ініціативної групи «Першого грудня» уклали Хартію, щоб висловити те, як вони бачать життєві орієнтири для нашого суспільства, і водночас дати поштовх до об'єднання всіх людей, які хочуть доброго і гідного життя в Україні й навколо неї.

Наріжними каменями Хартії є три прості думки:

✓ Перше. Відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе.

✓ Друге. Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні.

✓ Третє. Ми будуємо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє.

Ініціатором впровадження Хартії у ліцеї стала наша колишній директор, креативна і харизматична **Галина Омелянівна Михайлів**, котра завжди піклувалася про учнів, педагогів та докладала максимум зусиль, щоб випускники нашої альма-матер стали духовними, досконалыми людьми. Вона вважає, що, як вчителі, так і батьки, мають плекати ціннісні орієнтири у дітях власним прикладом, адже неможливо уявити вчителя, батька чи матері дитини, які б могли якісно передати ціннісну життєву філософію дітям, самі не сповідуючи її, не будучи наставниками.

Заступник директора з виховної роботи та вчитель інформатики **Алла Володимирівна Поморська** стала рушієм ідей щодо впровадження цінностей Хартії у виховній діяльності закладу та укладачем першого випуску книги із досвіду роботи педагогів ліцею

У своїй професійній діяльності проводить різноманітні майстер-класи для лідерів учнівського самоврядування, обдарованих та талановитих школярів щодо написання наукових робіт, інтелектуальні ігри з інформатики, створює постери, чим формує у дітях одну із цінностей проекту – бути лідером.

Алла Володимирівна спільно зі своїми вихованцями брала участь у IX Міжнародній конференції «Advanced Computer Information Technologies», яка відбулася у Південночеському університеті та на території замку Нове Гради, що неподалік міста Чеське Будейовіце, чемпіонаті України зі шпідкубінгу у дисциплінах 3x3x3, 4x4x4 та 5x5x5 у м. Київ та програмі «HealthySchools: заради здорових і радісних школярів».

Халімон Марія Богданівна, педагог-організатор основною цінністю Хартії вважає – бути українцем, саме тому провела з учнівським самоврядуванням ряд заходів задля впровадження цінностей, зокрема «Скарбниця доброти», «Толерантність для мене – це...».

Також з учнівським парламентом створила декілька поетичних флешмобів, зокрема «Соборна, вільна, суверенна», присвячений Акту злуки та «А Сотню вже зустріли небеса...» для вшанування полеглих під час Революції гідності.

Олійник Руслана Іванівна, практичний психолог, вчитель основ здоров'я та класний керівник, вважає, що саме добро є основою буття. Провела години спілкування до Всесвітнього дня доброти у 5 класі «Добро починається з тебе», щорічну акцію спільно з учнівським самоврядуванням «Іскорка доброти», заняття з елементами тренінгу «Толерантність – основа мирного співіснування», читання по класах Книги добра і відео читання. Години спілкування «Небезпеки віртуального світу» (8 клас), «Інтернет – помічник чи пастка для молоді», долучилась разом з учнями до проведення щорічної всеукраїнської акції «16 днів проти насильства» та ін.

Учителі інформатики та математики пріоритетним у вихованні та навчанні учнів виділяють «самостійне мислення». На кожному уроці стараються поставити перед учнями такі завдання, які потребують пошуків шляхів реалізації. Зокрема під час вивчення теми «Життєва математика з елементами комбінаторики, теорії ймовірностей і математичної статистики» формують цінність мислити, зокрема долати звичку простих відповідей, рухатися вперед та дізнаватися про передові світові пошуки у теоретичних, практичних і творчих сферах.

Як класний керівник, **Леся Михайлівна Шворак** наголошує на цінності свободи людини, тому провела урок «Свобода в житті людини, та її межі», залучає учнів до проведення Уроків Української звитяги в стінах музею «Меморіал», неодноразово проводила тематичні лінійки, під час яких вшановували пам'ять воїнів УПА.

Марія Дмитрівна Фасолько цінність «Бути відкритим суспільству» реалізовує через виховання в учнів рівного ставлення до інших, незалежно від статків та соціального походження.

На думку **Височанської Наталії Несторівни**, любов, єдність, патріотизм, незламність, жертвність, хоробрість і є наріжними каменями Української Хартії вільної людини. На їхні переконання, Хартія – це вибір «бути». Бути успішним народом і державою. Бути вільними серед вільних. Під цими гаслами проведено виховний захід у 7 класі: «Ми віримо в майбутнє твоє, Україно».

Учитель англійської мови **Дутчак Марія Миколаївна** навчає учнів, що будь-які «реформи», «перебудови» потрібно починати з себе. Під час вивчення тем «Захист навколишнього середовища. Прибирання парку», «Опрацювання тексту «An Echohome»» та «Переробка сміття» навчає шестикласників, що вони можуть зробити для збереження довкілля.

У її виховній роботі переважають цінності: бути лідером, бути вільною людиною, бути українцем.

Тітаренко Наталія Миронівна, вчитель географії та економіки, керівник гуртка «Юні скаути», класний керівник, на уроках географії виховує в ліцеїстів цінність бути українцем, прослідковується при вивченні тем «Глобальні проблеми людства» у 9 класі, «Географічні відомості про Україну в минулому. Сучасні географічні дослідження» (8 кл.), «Місця України у системі глобальних економічних відносин» (10 кл.). На уроках економіки впроваджує цінність «мислити», зокрема під час вивчення тем «Підприємство як особливий вид діяльності: фундамент, інтереси та соціальна відповідальність підприємця», «Позитивні та негативні зовнішні економічні ефекти та роль уряду в їх регулюванні».

Свиридюк Олександра Михайлівна, заступник директора з навчально-виховної роботи та вчитель української мови і літератури, на прикладах творів І. Котляревського, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, О. Олеся, О. Довженка, Олеся Гончара, Ліни Костенко та інших письменників виховує цінність «бути українцем, патріотом, громадянином».

Учителі – словесники залучають учнів до написання Всеукраїнського диктанту національної єдності, до участі у Всеукраїнській українознавчій грі «Соняшник» та інших мовознавчих конкурсах, проводять заходи, приурочені класикам української літератури, виховують любов та пошану до історичного минулого. «Я житиму сльозою серед співів», присвячений 150-ій річниці з нагоди Дня народження Лесі Українки, «Трасовими шляхами», «Незвіданий Франко» інші.

Яремко Марія Федорівна вважає, що одним із завдань зарубіжної літератури є виховання любові до української мови і літератури як органічної частки світової культури. Акцентує увагу на ролі України в житті й творчості митців зарубіжної літератури: В. Короленка, А. Міцкевича, Р. М. Рільке, Шолом-Алейхема, О. Бальзака тощо.

Вивчаючи поему Джорджа Гордона Байрона «Мазепа», звертає увагу учнів на те, що твір відкрив Європі невідому на той час Україну.

Упродовж кількох років у ліцеї проводить хвилини духовності **Михайлів Галина Іванівна**, вчитель християнської етики, яка плекає в серцях дітей добро та любов.

Леся Степанівна Мацьків, вчитель мистецтва, вважає, що найвищою цінністю є людське життя. З її ініціативи було організовано Благодійний марафон в Українському домі «Перемога» м. Тернополя на підтримку тернопільських письменників, в якому взяли участь провідні митці Тернопільщини.

Написала більш як 100 авторських пісень, записала власним коштом у професійній студії близько 70-ти пісень, в яких висвітлила теми любові до України, до батьків, рідного краю, природи. Видала дві ліцензійні аудіо збірки з авторськими й народними піснями, друкувалась у книгах: «Мелодії тернового поля», «Мистецький букет Тернопілля», «Подільська толока», «Матері», співанику для учнів шкільного віку «Козацькому роду» та інших виданнях. У 2017 р. нагороджена Всеукраїнською літературно-мистецькою премією ім.

Богдана та Левка Лепких за пісенну, композиторську, педагогічну та благодійну діяльність.

Пріоритетними цінностями Української хартії вільної людини **Віра Михайлівна Редько** у своїй роботі вважає «бути українцем та активним громадянином». На уроках фізики у 10 класі при вивченні теми «Рух тіла, кинутого вертикально вгору та горизонтальному напрямку. Перша космічна швидкість. Внесок українських вчених у дослідженні космосу» ознайомлює учнів з українськими вченими: Кибальчичем Миколою Івановичем, Кондратюком Юрієм Васильовичем, Корольовим Сергієм Павловичем та іншими.

При вивченні теми у 9 класі «Залежність властивостей електромагнітних хвиль від частоти. Шкала електромагнітних хвиль. Праці І. Пулюя» звертає увагу на те, що І. П. Пулюй – видатний фізик і електротехнік, один з перших перекладачів Біблії українською мовою ще за 14 років до В. Рентгена сконструював трубку, яка згодом стала прообразом рентгенівських апаратів.

Анна Михайлівна Вітвіцька, вчитель історії та правознавства, на уроках часто використовує новели Хартії, адже це допомагає донести до учнів усі необхідні цінності й знання, розбудити їхні думки й серця, сформувати громадянську позицію, сприяти вихованню патріотизму, любові до батьківщини.

На уроці у 5 класі «Козацька Україна. Богдан Хмельницький» учні усвідомили, що одним з основних ідеалів українських козаків була воля. Тему уроку «Новітня Україна: на шляху до державної незалежності (Українська революція, Голодомор, Друга світова війна)» допомогла розкрити новела – бути українцем. Восьмикласники зараз вивчають курс історії «Козацька Україна» і теми уроків: «Початок і перебіг Руїни. Внутрішня боротьба за владу та впливи», «Спроби об'єднання Лівобережної та Правобережної України» дали можливість дітям усвідомити важливість вміння правильно мислити та зрозуміти, що єдність відіграє важливу роль у боротьбі за свою державу

Отже, у час сьогодення та суспільних викликів на тлі агресії росії, можна зробити висновок, що лише у злагодженій роботі, взаємопідтримці та розумінні можна досягти майбутнього нашої суверенної держави й саме Українська Хартія вільної людини – це той орієнтир, який вказує нам правильну дорогу на шляху до формування духовно досконалої вільної особистості у вільній країні.

Вітенко Ігор Михайлович,

кандидат географічних наук, заступник
директора Тернопільського ОКІППО з
науково-методичної роботи та
міжнародного співробітництва,
м. Тернопіль;

Ковалик Ігор Михайлович,
співініціатор та експерт обласної
програми впровадження УХВЛ в
Тернопільській області, голова
громадської організації «Гуртом!»,
м. Тернопіль

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Завдання сучасної системи виховання, які впливають із суспільних потреб сьогодення, полягають у переорієнтації учнівської та студентської молоді, педагогічних колективів на гуманізацію виховання, створення умов для цілеспрямованого системного розвитку людини як суб'єкта діяльності, розвитку її особистості, індивідуальності.

Серед сучасних гуманістичних тенденцій функціонування системи освіти можна виділити головну – орієнтацію на духовний розвиток особистості, ствердження первинності духовних і моральних цінностей.

Забезпечення духовної безпеки українського суспільства є надважливим завданням української школи. Формування і реалізація відповідної освітньої політики, має базуватися на національно-патріотичному, моральному і духовному вихованні, громадянській освіті.

Поєднання громадянської освіти, національно-патріотичного виховання підготує школярів та студентську молодь до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів, відштовхуючись від духовних цінностей властивих українському народу, допоможе їм сформувати власну систему цінностей українського громадянина.

Сучасним прикладом системного окреслення духовних, моральних, патріотичних цінностей українця є Українська Хартія вільної людини (далі Хартія), створена 08 грудня 2012 року Ініціативною групою «Першого грудня» (об'єднання моральних і духовних авторитетів української нації) з метою ідентифікації сучасного українця в сучасному світі.

Упродовж 2020-2021 рр. проводився інноваційний освітній експеримент регіонального рівня «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес» на базі експериментальних закладів освіти (Бучацький ліцей імені Святого Йосафата, Бучацький ліцей, Заліщицька державна гімназія, Кременецька загальноосвітня школа I-III ступенів № 4, обласний ліцей «Знамення», комунальний заклад навчально-виховний комплекс «Великобірківський ліцей ім. Степана Балея», Тернопільська Української гімназія ім. І. Франка).

У результаті було розроблено та експериментально перевірено методику формування духовних та моральних цінностей з використанням моделі структурованих ціннісних орієнтирів Хартії, ефективну педагогічну систему формування соціальної активності учнів закладів загальної середньої освіти та навчальні посібники для учнів, навчально-методичні посібники для вчителів, які є інформаційним забезпеченням формування соціальної активності учнів закладів загальної середньої освіти.

Сучасне виховання учнівської молоді здійснюється за допомогою системи різноманітних способів (форм та методів), котрі застосовуються з метою створення умов для становлення та творчого самовдосконалення особистості, розвитку комунікативних здатностей, соціальної активності, національної самосвідомості, гуманістичної спрямованості особистості, і зрештою для формування цінностей цієї особистості.

В загальному розумінні:

- форма – спосіб організації діяльності,
- метод – спосіб досягнення результатів діяльності.

За специфікою форми виховання поділяються на: масові, групові та індивідуальні.

Особливістю масових форм роботи є епізодичність проведення виховних заходів та значна кількість учасників (вечори, конкурси, конференції, фестивалі, туристичні виїзди тощо).

Групові форми виховання відрізняються тривалістю, сталістю у певній групі (клуби, диспути, дебати, гуртки, спортивні секції, екскурсії тощо).

Індивідуальна виховна форма діяльності передбачає самостійну роботу під керівництвом педагога, що поступово перенаправляється у самовиховання.

Щодо методів, то вони визначають конкретні шляхи реалізації цілей виховання, підвищення ефективності організаційних форм. Традиційно їх об'єднують у групи: формування свідомості особистості, організації та формування досвіду суспільної поведінки, стимулювання діяльності й поведінки, контролю та самоконтролю, самооцінки діяльності та поведінки, інші. Поняття «метод виховання» та «форма виховання» достатньо близькі за значенням.

Щороку з метою привернення уваги учнівської молоді до Української Хартії вільної людини, підтримки талановитих школярів у різних видах мистецтва проводилися обласні конкурси інтелектуальних випробувань та олімпіади щодо розкриття духовних і моральних цінностей у розвитку особистості на прикладах життя видатних українців. Ідеї Української Хартії

вільної людини популяризувалися через соціальні проекти обласною учнівською асоціацією «Авангард».

Зокрема, зазначимо кращі освітні практики за результатами реалізації обласної програми та інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес» у таблиці.

Кращі освітні практики за результатами реалізації обласної програми та інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес»

Форма проведення виховної роботи (заходи, справи, уроки інше)	Методи виховної роботи	Назва заходу (уроку)	Назва закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО)
Самоаналіз	Стимулювання до самовиховання	Щоденник гімназиста з тезами Української Хартії вільної людини	Тернопільська Українська гімназія імені Івана Франка
Нестандартний урок	Наочність	Створення локацій з банерами, розміщення плакатів у класних кутках, стіннівки з девізом «Живімо за Українською Хартією вільної людини!». Розробка сценарію уроку біля банера	Тернопільська Українська гімназія імені Івана Франка
Урок	Метод контролю	Збірник навчальних диктантів для учнів VI-XI класів «Основи моральних та духовних ціннісних орієнтирів за	Заліщицька державна гімназія

		Українською Хартією вільної людини», укладено учителями-словесниками в рамках програми з української мови та динамічну бібліотеку з книг народознавчого, націєтворчого та патріотичного змісту	
Колективна творча справа	Дослідницький метод, змагання	Збірник есе «Вибір – бути!». Кращі із думок гімназистів, висловлені під час моніторингу застосування моделі структурованих ціннісних орієнтирів Хартії в освітньому процесі серед гімназистів через співбесіди, інтерв'ю, анкетування, поміщені у збірнику – есе	Тернопільська Українська гімназія імені Івана Франка
Колективна творча справа, проект	Виховна ситуація, приклад	Кожен клас взяв участь в акції «Діалог поколінь»: у взаємодії з вчителями, учнями, батьками, розробив буклет на одну з новел цінностей Української Хартії, з використанням висловів великих людей про духовні орієнтири	Тернопільська Українська гімназія імені Івана Франка

Проект Колективна творча справа	Дослідницький	Проект пошуку і презентації родинних реліквій	Тернопільська Українська гімназія імені Івана Франка
Проект	Дослідницький	Проект «Живімо за Українською Хартією вільної людини», внесений у Стратегію розвитку Бучацького ліцею імені Святого Йосафата	Бучацький ліцей імені Святого Йосафата
Клуб, проект	Вправи, дискусії, приклад	У стінах закладу сформовано клуб шанувальників УХВЛ з числа учнів 8-10 класів під назвою «Нове покоління обирає». <ul style="list-style-type: none"> • Розроблено проект емблеми гімназійного клубу, працюємо над правилами і формами роботи учасників клубу з іншими гімназистами, громадськістю, школами району. • Учасники клубу створили мурал «З Хартією в серці» біля приміщення гімназії. • Ведуть гімназійний літопис «Гроно» 	Заліщицька державна гімназія
Проект	Наочність, приклад	Оформлено макет дерева «Живімо за Українською Хартією вільної людини», яке відповідно до пори року змінює барви кольорів	Бучацький ліцей Бучацької міської ради

		та вислови про людські цінності	
Справа	Дослідницький	Сформували ціннісний профіль Тернопільського обласного ліцею «Знамення»	Тернопільський обласний ліцей «Знамення»
Виставка	Інформування, навіювання, приклад	Мандрівна експозиція чудотворних ікон Божої матері «Чудотворні ікони Тернопілля» на тему «Богородиця боронить громади України» (20 копій ікон на підставках з історією створення і молитвою) 2014-2021 рр.	ГО «Гуртом!»
Виставка	Переконання, приклад	Дефіле шкільних газет «Вільні творять майбутнє»	Тернопільська Українська гімназія імені Івана Франка
Виставка, презентація	Дослідницький, змагання	«Моя інтерактивна дошка із Українською Хартією вільної людини» впровадження Хартії в життя класу вчителем гімназії Балабан Г. М. Досвід 6-ти років роботи з текстом Української Хартії вільної людини в «Піраміді Блюма» https://uk.padlet.com/rozalilia43/ncu7a0wwobgjwpxe	Тернопільська Українська гімназія імені Івана Франка

Бесіда-презентація	Інформування, наочні	Бесіди-презентації Української Хартії вільної людини директора гімназії на батьківських зборах в кожному гімназійному класі і вручення кожному учаснику книжечки УХВЛ. Щороку 2015-2021 рр.	Тернопільська Українська гімназія імені Івана Франка
Тематичний день	Словесні, наочні, практичні	Під час тематичного тижня «Без сім'ї і свого роду нема нації, народу» учні 5-х гімназійних класів вчилися бути відповідальними за своє місце в родині. Цикл з 6-ти уроків з різних предметів від уроку історії до уроку фізкультури	Тернопільська Українська гімназія імені Івана Франка
Соціальна реклама, колективна творча справа	Наочні	Створено рекламні анімаційні ролики щодо цінностей УХВЛ (5-6 дуже якісних, трансливалися на місцевому ТВ як соціальна реклама)	Тернопільська Українська гімназія імені Івана Франка
Квест	Вправи	Квести «Цінність через роки»	Тернопільська Українська гімназія імені Івана Франка
Справа	Вправи	Формування цінностей: Щорічне відвідування та прибирання ГЕС	Бучацький ліцей імені Святого Йосафата

		«Топольки», що на річці Стрипа. (Протягом 2000-2006 рр. спільнота учнів і вчителів Бучацького ліцею імені Святого Йосафата своїми силами відновила міні-ГЕС на річці Стрипа)	
Конкурс	Змагання, проєкт	Обласний конкурс Літописів закладів освіти в контексті УХВЛ	ТОКІППО
Конкурс	Змагання, проєкт	Обласний Конкурс мистецької Арт-книги на одну із цінностей Української Хартії вільної людини	ТОКІППО

Отже, результати діяльності дають підстави стверджувати, що УХВЛ є ефективним та дієвим орієнтиром національно-патріотичного виховання сучасного молодого покоління, саме тому розпочату роботу потрібно продовжувати.

Сьогодні назріла потреба розширити масштаби вивчення та застосування УХВЛ для розроблення методики формування світоглядної системи цінностей майбутнього українця і мережі фахівців, які її будуть застосовувати на практиці. Ця система значно підсилить ефективність впровадження Концепції Нової української школи, де пріоритетним напрямком є формування ціннісних ставлень і суджень, які служать базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством.

Войчишин Олександра Дмитрівна,
директор Заліщицької державної гімназії
м. Заліщики Тернопільської обл.

**РЕАЛІЗАЦІЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ УХВЛ
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
(З досвіду волонтерської діяльності Заліщицької державної гімназії)**

У період російсько-української війни гостро постала проблема не тільки прийняття громадянином України ідентичності націєтворення, але моральних цінностей як єдиного компонента подальшого творення та розвитку нації. Тому важливими принципами, які допомагають в об'єднанні нації у боротьбі проти російського агресора, є програма Української хартії вільної людини. Вона є своєрідним дороговказом, що підтримує і гартує дух української нації, спонукає громадян України до самопожертви не тільки на фронті, але й у всіх сферах суспільного життя. Відзначаємо те, що десять постулатів є тісно пов'язані між собою і не можуть реалізовуватися відірвано одна від одної, бо становлять цілісність людського єства [3].

Адже, наприклад, бути вільною людиною не можна без любови, мислення. А «бути українцем» означає «бути активним громадянином», «господарем», «лідером». І це все стає основою «відкритого суспільства», яке спільно з державним управлінням «творює успішну державу» вже сьогодні для того, щоб українська нація «була учасницею демократичної спільноти народів» [1].

Остання цінність чи не найбільш актуальна, тому що війна між Україною та росією є війною за цивілізаційний вибір, за перемогу демократії над тоталітаризмом.

Заліщицька державна гімназія має значний досвід щодо впровадження ідей Української хартії вільної людини в освітній процес. Він поєднує як науково-теоретичні і методичні напрацювання, так і практико зорієнтовані заходи, які формують систему. Серед значних досягнень є розробка та

апробація сценарію виховного заходу О. Середюк для учнів 10-11 класів «Формування ідеалу українця нової генерації на прикладі життєпису учасників ініціативної групи Першого грудня». Це допомагає вихованню патріотичних почуттів, потреб у гуманітарно-духовних цінностях та моральних принципах у молодих людей.

Учителями-словесниками укладено збірник навчальних диктантів для учнів VI-XI класів «Основи моральних та духовних ціннісних орієнтирів за Українською хартією вільної людини» в рамках програми з української мови та динамічну бібліотеку з книг народознавчого, націєтворчого та патріотичного змісту.

Проведено інформаційні, просвітницькі та виховні години за визначеною тематикою: «Що таке свобода і відповідальність», «Бути українцем», «І чужого навчається, й свого не цурайтесь», «Мовні обов'язки громадян», «Національний Акт Свободи», «Моральні авторитети нації», «Відомі люди Заліщанщини», «Світлиця пам'яті», «Що означає бути вільним?» тощо. Підготовлено матеріали та виготовлено просвітницьку брошуру «Живімо за Українською хартією вільної людини».

Класними керівниками проводилися інформаційно-просвітницькі години на теми історичної правди, націєтворчості й етнокультури (наприклад, «Україна очима іноземців», «Традиції моїх пращурів», «Відомі постаті на мапі Заліщанщини»). Проведено виставку фотографій «Дністер – судноплавний» з метою популяризації річкового флоту минулого століття. У класах продовжується робота з наповнення патріотичною, історичною й культурологічною літературою про українство, Україну та боротьбу за державність динамічних бібліотечок.

Події в сучасному світі та в Україні впродовж останніх двох років внесли корективи у повсякденне життя нашої держави. Те, що було необхідним учора, примножується і стає вдесятеро актуальним сьогодні, те, що несло ситуативний і точковий характер, стає цілісним та ціннісним, бо в ньому суть сьогодення і майбутнього.

Особливістю реалізації Заліщицькою державною гімназією принципів Української хартії вільної людини є організація волонтерської діяльності, пов'язаної з підтримкою українського суспільства, держави та допомогою у різних сферах. Так, упродовж останніх років, незважаючи на пандемію COVID-19, системною стала допомога всієї гімназійної родини воїнам, які захищають Україну від агресора, людям, які безпосередньо перебувають у зоні бойових дій та ВПО.

Важливим є те, що крім коштів – добровільних пожертв, – Заліщицька гімназія організувала різноманітні благодійні акції, які об'єднують спільноту, консолідує зусилля, підтримують дух єдності та утверджують віру в перемогу. Це і благодійні акції з написання листів, малюнків, символічних сувенірів, вітальних листівок воїнам, це і проведення благодійних ярмарків, це і збір необхідних речей для людей, які потерпіли внаслідок війни. У цьому є любов, мислення, відповідальність. Формування емпатії щодо людей, які перебувають у кризовій ситуації, співпереживання, що допомагає примножувати сили для перемог, – це визначальні складові особистості. У них закладаються перспективи майбутнього і окреслюється нове бачення майбутнього України.

Ситуація, яка розвивається в Україні після повномасштабного вторгнення, розкрила нові якості кожного. Після активних бойових дій у боротьбі з агресором на значній території України багато наших співвітчизників змушені покинути свої домівки, часто багато з яких зруйновані та знищені, і евакуюватися у безпечніші місця – вглиб України – на захід, північ, у центр.

У Заліщицькій державній гімназії є гуртожиток, у якому проживають діти з сільської місцевості. Починаючи з березня і до вересня 2022 року, в ньому проживали сім'ї з Дніпропетровської, Донецької, Харківської, Запорізької областей. У цей складний момент було докладено значних зусиль усією гімназійною родиною для облаштування кімнат для ВПО. Саме родини, адже і директор, і педагоги, і гімназисти, і батьки допомагали, як могли, щоб створити

домашній затишок для людей, які потребували тимчасового прихистку. На онлайн навчання було прийнято 19 дітей з Києва, Чернігова, Харкова, Запоріжжя, а також з Луганської й Запорізької областей. Крім того, до вирішення побутових питань були залучені місцева влада (голова Іван Дрозд) і громадські організації (МБФ «Жовто-блакитні крила», ЮНІСЕФ – Дитячі точки «Спільно», Міжнародний норвежський фонд допомоги біженцям та інші благодійні фонди).

Облаштований побут дозволив організувати Заліщицькій державній гімназії під керівництвом директора змістовне дозвілля для внутрішньо переміщених осіб. Завдяки педагогам були організовані лекторії з історії України (Н. Гуцуляк, В. Дяків) та української мови (Н. Пацарина, Н.Зубик, М. Бежук, О. Середюк), проведені екскурсії вулицями міста, у Нижньому парку, у краєзнавчому музеї. Гімназисти разом з дітьми з числа ВПО взяли участь у Всеукраїнському інтерактивному конкурсі «МАН-Юніор Дослідник» в номінації «Історик», у міжнародному дистанційному фестивалі-конкурсі «Коло друзів» (хореограф учениця Р. Виклюк). Діти також познайомилися з мешканцями живого куточка (Т. Середюк), доєдналися до акції «Сади перемоги» (О. Войчишин), взяли участь у спортивно-масових заходах – волейбол, баскетбол, бадмінтон, футбол, естафети тощо (Б. Безушко), малювали писанки (С. Брусак), приєдналися до мандрівки з керівником туристсько-екологічної студії «Джерела» (Н. Горин). Завдяки співпраці з батьківським комітетом директор разом з педагогічним колективом привітали сім'ї з Великодніми святами і подарували святкові кошики.

Підбиваючи підсумки того, які завдання розв'язані повністю, а які частково і, як це вплинуло на результати діяльності гімназії, потрібно зазначити, що зусилля педагогічного колективу у вирішенні окреслених завдань з морально-духовного, національно-патріотичного виховання та громадянської освіти шляхом впровадження цінностей Української Хартії вільної людини в освітній процес отримали позитивний результат.

Єдність навчання, виховання і розвитку учнів забезпечується спільними зусиллями всіх учасників освітнього процесу. Характер виховання передбачає глибоке розуміння природи вихованців, їх індивідуальних рис і можливостей, поваги до особистості дитини, постійну турботу про її гармонійний розвиток, встановлення взаємин співробітництва у навчально-виховному процесі.

Успіх усього виховного процесу залежить від стосунків між учителем і учнем, а також батьками, які будуються на основі співдружності, співробітництва й ділового партнерства.

В основу впровадження системи духовних та моральних цінностей Української хартії вільної людини у гімназії покладено взаємодію традиційних виховних гімназійних заходів, роботу класних колективів, учнівського самоврядування, дитячих організацій та мережі гуртків, формування професійного співтовариства вчителів, здатних на засадах компетентнісного підходу у застосуванні сучасних виховних технологій забезпечувати новий рівень виховання учнів, які повинні стати освіченими, всебічно розвиненими, відповідальними громадянами і патріотами, здатними до інновацій [5].

Працюючи над глобальним завданням потреби формування свідомого українця, патріота, відповідального за свої дії, заклад освіти і надалі активно впроваджуватиме зміст постулатів УХВЛ у виховний процес, формуватиме ціннісні орієнтири для молоді, взаємодіючи з громадськістю рідного краю з метою залучення до співпраці усіх, дотичних до націєтворчих і виховних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ініціативна група «Першого грудня» URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudyny>
2. Кривченко В. «Українська хартія вільної людини»: час діяти //URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/poshta-dnya/ukrayinska-hartiya-vilnoyi-lyudini-chas-diyati>
3. Маринович В. Українська Хартія вільної людини. Узгодженість цінностей УХВЛ та національних освітніх програм //URL: https://www.youtube.com/watch?v=J06CUvV5JAE&ab_channel=%D0%94%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%92%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%92%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE

4. Сенко Уляна Хартія вільної людини: Українців закликають до об'єднання URL: https://zaxid.net/hartiya_vilnoyi_lyudini_ukrayintsiv_zaklikayut_do_obyednannya_n1272702 - 8 грудня 2012.

5. Хартія вільної людини: ініціатива «Першого грудня» закликає українців до об'єднання. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24792599.html> - 7 грудня 2012.

6. Черевко Анна Наука бути вільним. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/politika/nauka-buti-vilnim>

УДК 378

Волкова Наталія Павлівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри інноваційних
технологій з педагогіки, психології та
соціальної роботи ВНЗ «Університет
імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро

ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ: ЗМІСТ, НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ

Одним із засадничих стовпів вищої освіти України є компетентнісний підхід, який передбачає не лише опанування майбутнім фахівцем важливих професійних знань, необхідність набуття професійних вмінь та навичок, а й наявність розвинутої системи ціннісних ставлень особистості, про що як життєвий орієнтир акцентовано в Українській Хартії вільної людини (УХВЛ). Компетентною і вільною людина стає через «особистісні осмислені зусилля». Компетентна людина мислить, долаючи стереотипи, вільно обираючи свій життєвий і професійний шлях, творчо, рухаючись уперед. Саме цінності надають компетентності осмисленості, означають заради чого людина діє і дає можливість спрогнозувати її вчинки, шлях, вибір. Стандарти професіоналізму сьогодні засновуються на компетентностях в усіх освітніх програмах. Це є рух до застосування УХВЛ в освіті на всіх її рівнях. Стандарти містять емоційно-етичну складову, наприклад, в стандарті психолога, соціального працівника, керівника ЗЗСО та інших. Тому цінності й компетентності тісно пов'язані сьогодні в освіті, але треба це перевірити по всіх існуючих стандартах і зауважити на необхідні зміни щодо цінностей в усі професійні стандарти, які їх поки що не мають або не створені.

Категорію «ставлення» найбільш повно обґрунтовано в роботах О. Бодальова, А. Лазурського, В. М'ясищева, Г-В. Олпорта (*Allport*), Х. Триадис (*Triandis*), М. Ярошевського та ін. Автори характеризують ставлення людини як потенціал її психічної реакції у зв'язку з будь-яким предметом, процесом чи фактором дійсності; систему індивідуальних, вибіркових, свідомих, активних зв'язків особистості з діяльністю або окремими її аспектами; переживання людиною потреби у будь-чому. Важливим є те, що ставлення («ідея, що заряджена емоцією»), спонукає до певного типу дій; виявляється в діях, вчинках, діяльності людини, а його показником є особливості сприйняття дійсності, характер переживань та поведінкових реакцій особистості на зовнішні впливи. Ціннісне ставлення відбивається у світогляді, переконаннях, рефлексивних рисах, діях особистості, воно виступає свідомим компонентом структури особистості й сприяє творчому опануванню світом. Імпонує погляд Л. Рувинського, що ставлення можна вважати ціннісним, якщо «свідомо виражений об'єкт, на якого ставлення спрямоване, є об'єктивною суспільною цінністю та якщо у своїх емоційно-інтелектуальних реакціях на даний об'єкт особистість надає йому позитивну оцінку» [3]. Бувши ціннісним еталоном життєдіяльності людини, ціннісні ставлення виконують роль внутрішніх механізмів регуляції поведінки, спрямовують й коректують процес цілепокладання.

Щодо ціннісного ставлення до професійної діяльності, то воно як інтегральна якість фахівця, відображає його внутрішню позицію, яка служить орієнтиром його соціальної та професійної активності; завдяки рефлексії переходить в актуальний стан відтворення набутих знань, умінь і навичок у професійній діяльності [2].

Визначаємо ціннісне ставлення до професійної діяльності як компонент ціннісно-змістовної сфери особистості майбутнього фахівця, що позитивно відбиває його систему цінностей професійних знань і визначає цілеспрямовану діяльність щодо їх засвоєння, розуміння необхідності пізнання самого себе як фахівця (своїх переваг і недоліків), усвідомлення етичних норм і правил

взаємодії засобами комунікації, здійснення експертизи власних професійних дій і прийнятих рішень. Воно відображає внутрішню позицію майбутнього фахівця і є орієнтиром його соціальної та професійної активності; є мотиваційно-регуляторним фактором формування гуманістичних професійних цінностей, які забезпечують адекватне самовизначення особистості у сфері відношень між людьми й у тому випадку, якщо вони спрямовані на усвідомлення людини як найвищої цінності. Сформоване в освітньому процесі ЗВО ціннісне ставлення майбутніх фахівців до професійної діяльності, тобто глибока осмислена активна позиція є одним із засобів становлення їх професійно-ціннісної свідомості, відповідальності за своє життя, досягнення успіху професійної діяльності.

Зважаючи на зазначене, особливого значення надаємо процесу формування ціннісного ставлення майбутніх фахівців до професійної діяльності в освітньому процесі ЗВО. Науковці свідомі того, що ціннісне ставлення «формується у процесі навчально-пізнавальної, практико-орієнтованої діяльності та інтегрує результати пізнання, прийняття людиною специфіки обраної професійної діяльності як засобу самоактуалізації та саморозвитку, емоційно-особистісну оцінку її соціальної значущості, а також форми поведінкових реакцій у ситуації вирішення професійно-значущих завдань» [1]; завдяки рефлексії переходить в актуальний стан відтворення набутих знань, умінь і навичок у професійній діяльності [4].

Щодо процесу формування ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності, то його розглядаємо як процес особистісний, що реалізується на ціннісно-змістовному, емоційно-моральному рівнях, основними напрямками якого є:

– виокремлення зі змісту професійно спрямованої інформації, яка презентується викладачами під час вивчення фахових навчальних дисциплін, *особистісного знання* (особистісно-значуще для здійснення плідної соціально значущої професійної діяльності). Зазначене є актуальним через те, що процес накопичення інформації є можливим лише у сфері особистісного знання

(майбутні фахівці мають володіти здатністю до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; генерування нових ідей, а отже здійснення креативної діяльності, що найбільш повно реалізується на фундаменті особистісно-значущого знання), *надання знанням особистісного сенсу* забезпечує становлення *системи особистісних сенсів студентів*. Зважаючи на зазначене констатуємо, що майбутні фахівці мають ставитись до професійно спрямованих знань як до особистої цінності;

– моделювання студентами власних оцінних суджень шляхом зіставлення наявних знань (досвіду, цінності) з новими ідеями, поглядами, цінностями, з'ясування можливостей їх співіснування. Усвідомлюємо, що «зіставлення «новації» із власним досвідом – процес суперечливий і неоднозначний, своєрідна дискусія, діалог (переважно внутрішній), у результаті якого формується емоційне ставлення до пропонованих знань й первинне їх прийняття або відкидання» [5]. Згідно з теорією когнітивного дисонансу Л. Фестінгера, основним прагненням людини, що сприймає нову інформацію, є погодженість, несуперечливість її з наявною інформацією (переконаннями) (через те, що знання, переконання та установки людини мають властивість об'єднуватися у систему, яка характеризується певною узгодженістю). У випадку «незгоди» виникає «когнітивний дисонанс» як внутрішній конфлікт особистості, що спонукає людину до його подолання. Прагнучи редукувати дисонанс, суб'єкт або змінює, переоцінює «вихідну інформацію», або змінює себе і власну поведінку [6];

– забезпечення пізнавальної активності й самостійності, як її вищого рівня, студентів. Зрозуміло, що ціннісні ставлення, які набуває студент у процесі діяльності, мають вирішальне значення у її формуванні як особистості. Отже, під час засвоєння професійних знань викладач має заздалегідь спланувати діяльність, яка дозволить студентам екстеріоризувати їх у вигляді відповідних дій і вчинків, збагатити особистий досвід. Переконані, що професійні знання мають стати для студента основою для здійснення майбутньої професійної діяльності, самореалізації;

– вироблення студентами власного індивідуального стилю професійної діяльності та способу самовираження, що є можливим завдяки використанню прийомів фактичного аналізу професійних ситуацій і явищ, оцінного аналізу ситуацій і явищ, цілепокладання з позицій компетентностей і цінностей;

– актуалізація особистісних цінностей студентів («внутрішній діалог», оцінка професійно спрямованих знань як об'єктивно й суб'єктивно значущих, рефлексія власної системи цінностей у зв'язку із цінностями, які набуваються), ставлення студентів до себе й оточуючих (емоційно-ціннісна складова «Я-концепції»), стрижневими категоріями якого є відповідальність, людяність, повага до людської гідності, справедливість, толерантність. Доцільними є прийоми Л. Кольберга: альтернативні наслідки, заміна ролей, урахування почуттів діючих осіб, використання особистого досвіду студентів, заміна ключового персонажа, «дехто вважає...»;

– організація діяльності студента щодо самостійного, творчого засвоєння професійних знань – пошук засобів досягнення поставлених цілей, використання зарубіжних та вітчизняних джерел інформації, різноманітна комунікативна й рефлексивна діяльність тощо;

– створення позитивного емоційного фону освітнього процесу, підтримки студентів, звернення викладача до педагогічної фасилітації. Засобами формування позитивного емоційного ставлення до занять є: відчуття успіху, задоволення, що виникають у майбутніх фахівців, схвальне ставлення до їх власних оцінок та суджень, підтримка особистісного зростання студента та педагогічний супровід його освітніх досягнень, доброзичливе ставлення, наведення прикладів з власної практики без приховування поразок, невдач і конфліктів, акцентування на необхідності постійної роботи над собою, підтримка впевненості в здібностях і можливостях студентів. Щодо педагогічної фасилітації, то вона передбачає створення такої взаємодії, коли актуалізується індивідуальний досвід учасників, відбувається взаємодія та взаємотрансляція індивідуальних контекстів розуміння навчальної інформації, виникає необхідність і можливість оперативного та індивідуально

мотивованого застосування оновленого досвіду, тобто відбувається становлення суб'єктності як стильової характеристики навчальної діяльності; має за мету допомагати студенту в усвідомленні себе як самоцінності, підтримувати його прагнення до саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення, сприяти його особистісному зростанню, розкриттю здібностей, пізнавальних можливостей, актуалізувати ціннісне ставлення до людей, природи, національної культури на основі організації підтримуючого, гуманістичного, діалогічного, суб'єкт-суб'єктного спілкування, атмосфери безумовного прийняття, розуміння та довіри.

Отже, акцентувавши увагу на формуванні ціннісного ставлення майбутніх фахівців до професійної діяльності у процесі фахової підготовки, ми можемо сподіватися на позитивний результат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Пилипишко Т. М. Формування ціннісного ставлення майбутніх учителів до вивчення фахових дисциплін. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. Харків, 2010. Вип. 32. С. 78–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_zntndr_2010_32_14.
2. Партола В. В., Смолянук Н. М., Собченко Т. М. Поняття «ціннісного ставлення» майбутніх педагогів до професійної діяльності. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 21. Т. 2. 2020. С. 165–168. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/21/part_2/39.pdf
3. Рувинский Л. И., Кобыляцкий И. И. Основы педагогики : учеб. пособие. М.: Просвещение, 1985. 223 с.
4. Тимошук Г. В. Сутність і структура ціннісного ставлення майбутніх економістів до професійної діяльності. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2014. Вип. 17. С. 241–249. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo>.
5. Nataliia P. Volkova, Tarnopolsky, Oleg B., Olyinik, Irina V. The individual style of speech of teachers from higher education institutions as an indicator of pedagogical professionalism. *Revista Espacios digital*. Vol. 40 (Number 17) Year 2019. Page 20. ISSN: 0798 1015 <http://www.revistaespacios.com/a19v40n17/19401720.html>
6. Festinger, Leon. *Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford: Stanford University Press. 1957. <https://www.sup.org/books/title/?id=3850>

Волянук Борис Олексійович,
методист центру виховної роботи, захисту
прав дитини та громадянської освіти
Тернопільського ОКІППО, м. Тернопіль

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Падіння останньої імперії повернуло нас до засадничих істин про будову на фундаменті закону та правди і про будівничих, які покладаються на власні сили і Божу допомогу – вищу поміч, яку відчувають совістю. Наріжними каменями є відповідальність за своє життя, мораль і духовні цінності, щоб будувати те, що уявляємо. Для цього потрібно бути вільною людиною, бути українцем, активним громадянином, господарем, який самостійно мислить і бажає добра ближньому, налаштованому на особистий і колективний успіх, виховання вільних людей, де успіх нашої держави залежить від виховання влади, що розуміє важливість національних цінностей і об'єднання всіх громадян країни в єднанні з простором європейських народів [3]. Гуманістична культура України, заснована на християнських та демократичних цінностях, є заздалегідь «прозахідною» і ворожою тиранії. Будь-який національний рух в Україні є європейським за своєю природою, оскільки таку ж природу має й сама Україна. Кремль прагне знищити Україну й використати її ресурси, бо без робочих рук і ресурсів України росія виявилася нездатною виробляти майже нічого конкурентоздатного. Росія нічого не могла запропонувати світові крім продуктів гниття бактерій – нафти й газу, та й то відібраних в корінних народів Сибіру. Російська економіка постійно примітивізувалася й виявилася нездатною виробити майже нічого потрібного людям [2, с. 1]. Загальновизнані риси фашизму притаманні саме Росії: теорія життєвого простору («русского міра»), відмова іншим народам у праві їхнього вибору, територіальна експансія, мілітаризм, тоталітаризм, культ панування над іншими, антиіндивідуалізм, зневага до демократії, утвердження насильства та терору з метою придушення політичного супротивника та будь-яких форм інакодумства, однопартійність, вождизм, заперечення демократії та відкритості суспільства [2, с. 6]. А крім того, Україна знищила імперські міфи росії, чітко вказуючи, що росія є лише крадієм чужих земель і історії, зокрема історії Київської Русі, та й самої своєї назви, взятої з чужинецької мови [2, с. 1].

Захисники України ціною надзвичайних зусиль утримували кожен рубіж оборони, поливали його потом і кров'ю. Московити мали кількісно всього

більше, в т. ч. озброєння і техніки, ракет і снарядів. Вони творили «стіни вогню» та «випалені території», але українці тримали позиції та рубежі й сьогодні пишуть новітню воєнну історію, за яку не соромно ні сучасним українцям, ні нашим дітям та онукам.

Як заявив під час візиту до Києва прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон: *«Україна кинула виклик усім і відтіснила російські війська від воріт Києва, здобувши найбільший збройний подвиг XXI століття»* [2, с.18]. *«Українські солдати є найбільш інновативними та технічно підкованими солдатами з усіх країн, яких я коли-небудь зустрів. Наші солдати вчилися у них. Вони продовжуватимуть випереджати росіян до остаточної перемоги»*, заявив колишній командувач збройних сил США в Європі Бен Ходжес [2, с. 22].

Пиха, жорстокість і садизм московитів щодо українців, їх фізичне й моральне життя наочно віддзеркалює, що московити – дикоординці. Історик О. Палій пише: *«Садистична жорстокість росіян по відношенню до українців, бруд їхнього фізичного й морального життя надзвичайно наочно показав українцям брехливість російських історичних міфів. Українці переконалися, що росіяни – чужинці»* [2, с. 10].

Сьогодні, в умовах воєнної агресії російської федерації проти України національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції й законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

Тож у закладах загальної середньої освіти доцільні різноманітні заходи, що внесені в окремий розділ плану роботи «Національно-патріотичне виховання і захист України», які були б спрямовані на забезпечення військово-патріотичного виховання учнівської молоді:

- щоденно о 9 год брати участь у загальнонаціональній хвилині мовчання за українськими Героями, що загинули внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, яку оголошують всі засоби масової інформації;

- декади й тижні: захисника і захисниці України (7-17.10), незалежності (1-7.09), збройних сил України (5-12.12), місячник військово-патріотичного виховання (20.01-21.02), пошанування державних символів;

- організація курсів і військово-патріотичних вишколів, діяльність гуртків військово-патріотичного спрямування, школи виживання в природному середовищі;

- проведення занять щодо здоров'язбереження, надання домедичної допомоги, тренувань щодо дій у разі надзвичайної ситуації чи повітряної тривоги, участі у Всеукраїнському патріотичному забізі «Шаную воїнів, біжу за Героїв України» (24.08 – 25.09 2022 р.);

- екскурсії, де здобувачі освіти знайомилися б з військовою технікою та сучасною зброєю; екскурсії до місць пам'яті, пов'язаних із військовою звитягою Українського народу; віртуальні подорожі / екскурсії;

- урок-презентація «Сини і дочки на захисті України»; урок з елементами історичної реконструкції, створення мотиваційних, патріотичних та навчальних презентацій, відеороликів про історичні етапи розвитку збройних сил, види збройних сил України, бойову техніку;

- тематичні виховні заходи «Боже! Україну бережи!», «За Україну! За її волю!», «Народ мій є! Народ мій завжди буде!», «Наближаємо перемогу разом», «Невтрачена надія» тощо;

- проведення військово-спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура»), спартакіади допризовників, стрілецьких змагань, змагань юних рятувальників, змагань з військово-прикладних видів спорту;

- зустрічі з учасниками бойових дій, військовослужбовцями, ветеранами ЗСУ, випускниками військових закладів, з ветеранами визвольних змагань, волонтерами;

- заходи, присвячені знаменним датам в історії визвольної боротьби

українського народу: героїчним сторінкам захисту України у війні проти московії з 2014 року до сьогодні, річницям бою під Крутами, створення УПА, створення ЗУНР, Збройних Сил України, Дню пам'яті й перемоги, Дню Злуки, Героїв Крут, вшанування Дня пам'яті Героїв Небесної Сотні, Дня добровольця, Дня пам'яті полеглих захисників України та інших дат патріотичного календаря, конкурси повстанської, стрілецької, стройової пісні, флешмоби.

Героїко-патріотичному вихованню дітей та молоді сприяють молодіжні патріотичні організації та товариства «Козачата», «Джури», «Молода Просвіта», «Сокільський доріст», «Соколята», патріотичні клуби, волонтерські загони, діяльність яких поширюється на учнівський та педагогічний колективи. Доцільними будуть посвяти у члени молодіжних патріотичних організацій та товариств, патріотичних клубів, волонтерських загонів з використанням державної, військової, релігійної символіки.

В умовах оборони від збройного нападу хижих орд московитів наша увага має бути звернута на:

- допомогу Збройним Силам України, а саме у виготовленні маскувальних сіток, приготуванні їжі, волонтерської роботи;

- виконанні правил безпеки воєнного стану, правил евакуації, безпеки перебування в захисних спорудах, закритих приміщеннях;

- психологічній підтримці ровесників, зокрема надання психологічної допомоги ровесникам-біженцям, які навчаються поряд в закладах освіти, створенні ситуації дружби та психологічного комфорту, створення «кошиків доброти» для тимчасово внутрішньо переміщених осіб;

- проведенні заходів з формування належної фізичної витривалості юнаків і дівчат, виконання вправ спеціальної фізичної підготовки; ефективної профорієнтаційної роботи щодо пропаганди серед учнів військових професій, вступу випускників у навчальні заклади військового спрямування.

Обираючи місце, форми, методи та прийоми проведення заходів, педагогам слід враховувати вікові особливості учнів; можливості забезпечення

класу (закладу освіти) технічними засобами навчання. Під час підготовки матеріалу та вибору форми заходу рекомендується приділити особливу увагу таким питанням: неперервність українських військових традицій від давнини до сьогодення; гідне вшанування бойового подвигу, звитяги, самовідданості громадян, які присвятили своє життя служінню Українському народу; посилення суспільної уваги та турботи про захисників рідної землі; збереження та розвиток національних військових і обрядово-побутових традицій; популяризація серед української молоді військової справи та здорового способу життя, фізичної культури.

Війна, задумана кремлем на знищення України й українців, дала поштовх національному самовизначенню українців та стрімко підвищила у світі популярність України, української мови й культури.

Українці зрозуміли: якби окупанти не намагалися зламати їх волю, національну гідність, духовний вибір, єдність України, українці повинні триматися, бути мобілізованими й повністю зосередженими на перемогу, думати, як і чим ще можна допомогти обороні України та Збройним Силам України – авангарду спільної боротьби. Адже у статтях 17 та 65 Конституції України зазначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу [1]. Кожен українець на своєму місці має спокійно робити свою справу, наближаючи перемогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України.
2. Палій О. Героїчна боротьба України проти повномасштабної агресії росії. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/31/Inform.materialy-HEROYICHNA.BOROTVA.UKR.31.08.2022.pdf>
3. Програма Української Хартії вільної людини. К., 2012.

Галатюк Михайло Юрійович,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки, освітнього
менеджменту та соціальної роботи
Рівненського державного гуманітарного
університету, м. Рівне

ОСОБИСТІТЬ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

Як відомо, обов'язкова, але недостатня умова інтеграції України до Європейського Союзу – це впровадження і дотримання на загальнодержавному рівні світоглядних принципів і цінностей, які відзначені в Договорі про Європейський союз [5] і Українській Хартії вільної людини [6]. До основних цінностей Європейського Союзу, які розділяють і дотримуються всі держави об'єднані в одну європейську родину належать: повага до людини, її гідності, свобода і демократія, рівність, верховенство права і повага до прав кожного громадянина.

Таким чином, одним із важливих завдань сучасного вчителя навчального закладу є виховання підростаючого покоління на основі системи європейських і культурних цінностей. На нашу думку, система європейських цінностей має бути орієнтиром професійної діяльності майбутніх фахівців фізичного виховання. Європейські цінності, які виділені в Українській Хартії вільної людини, спрямовані на формування найнеобхідніших чеснот підростаючого покоління. Моральні і духовні цінності, які схарактеризовані в Українській Хартії вільної людини є важливою підсистемою професійної культури майбутніх фахівців. Цінності цієї підсистеми наділені властивістю матеріалізуватись у діях їх носія, а саме – у формах поведінки та вчинках майбутнього фахівця.

Творець національної педагогіки Г. Ващенко досліджуючи системи тіловиховання, які сформувались у культурному житті різних народів відзначає, що «навіть примітивні народи, виховуючи молодь фізично, разом з тим

виховували її й духовно ...» [2], інакше кажучи – на засадах цінностей і життєвих орієнтирів, які схарактеризовані в Українській Хартії вільної людини. З наукових роздумів Григорія Ващенка видно, що він не відокремлював фізичне виховання підростаючого покоління від формування інших важливих складових молоді особистості. В цьому контексті учений-педагог стверджує, що фізичне виховання (тіловиховання) – це не окрема галузь формування людської особистості, або підготовки майбутніх фахівців, а органічна частина його, яка поєднана стійкими зв'язками з розумовим вихованням, духовним, моральним і патріотичним вихованням [2].

На нашу думку, важливим завданням, яке стосується підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання є не просто виконання потреби соціального замовлення педагогів відповідної кваліфікації, але й формування активного громадянина із самостійним мисленням, відповідального і вільного українця, лідера змін, який усвідомлює життєву необхідність у демократичному розвитку своєї країни [1; 2; 6]. Реалізація поставленого завдання вимагає значних спільних зусиль від усіх учасників освітнього процесу, а також відповідної соціальної, правової і економічної підтримки зі сторони держави.

Одним із пріоритетних наукових підходів, без якого досить важко вирішити завдання, що стосується формування ціннісної складової під час професійної підготовки майбутнього фахівця, вважається аксіологічний (ціннісний) підхід. У світлі науково-педагогічних традицій, аксіологічний підхід розглядає особистість майбутнього фахівця у контексті найвищої цінності суспільства.

У словнику сучасної української мови віднаходимо, що поняття «цінність» трактується як важливість, значущість чого-небудь [3, с. 1588]. Там же відзначено, що ціннісна орієнтація – це ставлення людини до фактів, явищ навколишньої дійсності з огляду на їх важливість; ставлення людини до матеріальних і духовних цінностей, система її установок, переконань, переваг, які виражаються в її поведінці.

Таким чином, аксіологічний підхід сприяє розвитку гуманістичних ціннісних орієнтацій у процесі підготовки майбутніх фахівців. До гуманістичних цінностей належать: повага до людської гідності, справедливість, доброта, любов, толерантність та багато інших. Відзначимо, що саме гуманістичні цінності є одними з пріоритетних у висвітленні основних принципів Української Хартії вільної людини, яка визначає життєві орієнтири для суспільства нашої країни.

Аналіз наукової літератури засвідчує [4], що достатньо великий ціннісний потенціал прихований у теоретичній моделі спортивної культури майбутніх фахівців фізичного виховання. У процесі аналізу цієї моделі, запропоновано класифікацію ціннісної складової спортивної культури майбутнього фахівця фізичного виховання. У цій класифікації всі цінності спортивної культури об'єднані у відповідних вісім груп. До цих восьми груп цінностей, які виділив автор, належать: світоглядно-поведінкові цінності, духовні (вищі) цінності, національно-патріотичні, цінності професійної компетентності (продуктивності), спортивно-орієнтовані цінності, гуманно-особистісні, цінності соціально-комунікативної спрямованості та адаптивно-матеріальні цінності. Усі групи цінностей спортивної культури мають своє змістове наповнення та відповідні взаємозв'язки [4].

Під час формування світоглядних принципів і цінностей потрібно враховувати, по-перше, що майбутні фахівці фізичного виховання – це особлива соціально-демографічна група, яка стрімко розвивається під впливом багатьох зовнішніх (наприклад, якості вищої освіти) і внутрішніх чинників (наприклад, особистісних мотивів), а по-друге, неможна нехтувати соціально-психологічними особливостями їх особистісного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ващенко Григорій. Виховний ідеал («Записки виховника») / Григорій Ващенко. Брюссель; Торонто; Нью-Йорк; Лондон; Мюнхен: Вид-во Центральної Управи Спілки Української Молоді. 1976. 209 с.
2. Ващенко Григорій. Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру / Григорій Ващенко. Львів: Українські технології, 2001. 56 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Бусел. К. ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

4. Галатюк М. Ю. Ціннісний потенціал розвитку спортивної культури школярів і студентів у процесі спортивно орієнтованого фізичного виховання / М. Ю. Галатюк. *Нова педагогічна думка*. 2018. № 4. С. 181–183.

5. Сайт Eur-Lex. URL:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT> (дата звернення: 20.09.2022).

6. Українська хартія вільної людини. *День*. № 226. 11 грудня 2012 р. С. 5.

УДК 94 (101)

Ганаба Світлана Олександрівна

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Національно-патріотичне виховання є важливою складовою освітньої діяльності навчального закладу. Виховання особистості, яка усвідомлює значимість громадських цінностей та реалізує їх на практиці, культивує ідею паритетного взаємозв'язку між правами, свободами індивіда та громадянською відповідальністю за свої дії тощо. Зауважимо, що в умовах сьогодення патріотизм покликаний дати новий імпульс духовного оздоровлення народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості й ґрунтується на визнанні прав людини. З огляду на релевантність окресленої проблематики актуалізується роль вищих навчальних закладів як осередків становлення громадянина-патріота України, готового чесно й самовіддано захищати й розбудовувати Україну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, сприяти встановленню миру та злагоди у суспільстві.

Аналізуючи історичні витoki українського патріотизму, варто зауважити, що він ґрунтується на ідеях багатовікової боротьби за незалежність українського народу, закономірностях історичного розвитку Української нації. Історичне джерело патріотизму – це формування зв'язків з рідною землею, рідною мовою, народними традиціями, звичаями та культурою. В основу національно-патріотичного виховання мають бути покладені історичні й культурні цінності, традиції, звичаї народу, значення яких зростає в умовах європейської інтеграції України. Сучасні дослідження вітчизняних науковців у сфері військово-патріотичного виховання свідчать, що національно-патріотичне виховання має ґрунтуватися на ідеях козацької педагогіки, родинного виховання та звичаєвого права в українському селі тощо [1, с. 88]. Військово-патріотичне виховання здійснюється у формі лекцій, бесід, розповідей, екскурсій до музеїв, пошукова робота тощо.

Наступною теоретичною засадою патріотичного виховання є орієнтація на дієвість, тобто спроможність перетворювати почуття у конкретні справи та вчинки на користь держави та українського суспільства. Патріот повинен мати активну життєву позицію, своїми справами та способом життя сприяти якісним змінам ситуації в країні. Відповідно до методів військово-патріотичного виховання молоді дослідники відносять переконання (формування впевненості в суспільній корисності діяльності з підготовки до захисту Вітчизни), стимулювання (реалізується у різноманітних формах заохочення), особистий приклад (діяльність вихователя, який має бути взірцем для молоді), самопідготовка (процес активного формування і самовдосконалення молодої людини, виховання почуття патріотизму, яке реалізується шляхом самозобов'язання, самостійного навчання та самоконтролю) тощо [1, с. 116]. Головною тенденцією національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до Батьківщини, держави, народу, нації.

Ще однією теоретичною засадою розвитку національно-патріотичного виховання є нерозривний зв'язок з трансформацією правової культури, правової та громадянської свідомості. Ці процеси реалізуються через:

- утвердження поваги до Конституції України та законодавства, державної символіки, державної мови;
- визнання й забезпечення в реальному житті прав людини, гідності та свободи як правових і соціальних цінностей;
- формуванні соціальної активності особистості – готовності до участі в процесах державотворення, до виконання громадянського й конституційного обов'язку щодо відстоювання національних інтересів й незалежності держави, здатності до спільного життя та співпраці в громадянському суспільстві, здатності до самостійного життєвого вибору та готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до правових та демократичних принципів.

Таким чином, виховання має охоплювати усі сфери життєдіяльності суспільства, насамперед освіту і науку, молодь та сім'ю, культуру, профорієнтацією на військові спеціальності, відновлення та збереження національної пам'яті, краєзнавство, фізкультуру й спорт, цивільну оборону, безпеку тощо. Питання патріотизму та бажання захищати свою державу – вагомі складові національної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 408 с.

УДК 372.8:811.161.2

Голуб Ніна Борисівна,

докторка педагогічних наук, професорка,
голова наукова співробітниця відділу
навчання української мови і літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

ЦІННІСНИЙ КОМПОНЕНТ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОДЕЛЬНІЙ ПРОГРАМІ Й ПІДРУЧНИКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Визнання провідними в українській освіті компетентнісного й особистісно орієнтованого підходів має не лише педагогічне обґрунтування, але

й економічне, психологічне, філософське, дидактичне, аксіологічне тощо. Світ радикально змінюється, і відповідно змінюється система ціннісних орієнтацій у ньому. І якщо раніше поняття цінностей пов'язували здебільшого зі сферою виховання, то нині його розглядають як ключовий елемент усього освітнього механізму. Державні освітні документи (Закон України «Про освіту», Державний стандарт базової середньої освіти, модельні програми) декларують ключові компетентності як новий результативний показник, адже у світі є високий попит на людський ресурс і різні види компетентностей. Природа ж компетентності така, за висновками психологів, що вона може «проявлятися лише в органічній єдності з цінностями людини, тобто за умови глибокого особистісного зацікавлення в певному виді діяльності – чи то вирощуванні дивовижних квітів на дачній ділянці, чи дослідженні чітко визначеної теми в галузі фізики» [5, с. 6].

З огляду на зазначене, по-новому сформульовано освітні цілі, відповідно до яких фокус уваги зосереджено на розвиткові особистості; переглянуто погляди на можливості кожної дитини, бо всі учні можуть стати компетентними, зробивши правильний вибір роду заняття зі спектра можливих; дидактичний інструментарій заточено на сприяння виявленню схильностей та інтересів дитини, важливих для формування ключових компетентностей.

Дж. Равен наголошує на надзвичайній важливості «ціннісного компонента», адже ніхто «не стане витратити сили на прояви ініціативи, якщо ціль, заради якої він працює, не становить для нього великої цінності». На думку вченого, ціннісний компонент об'єднує в собі «схильність аналізувати й цілковито прояснити невиразно усвідомлювані скороминущі відчуття, що свідчать про наявність проблеми чи зародження творчої ідеї; бажання братися за роботу з власної ініціативи і слідкувати за її результатами, щоб підвищити якість праці; здатність справлятися з тривогою, яка виникає, коли людина робить щось у новій для неї сфері, і здатність заручитися підтримкою інших людей для досягнення цілі» [4, с. 31].

Наявність цінностей – обов'язкова передумова реалізації принципу гуманізму, розвитку гуманістичної культури, що є одним з орієнтирів сучасної української освіти. Кожна розвинена чи орієнтована на розвиток країна визначає свій перелік суспільних цінностей.

Важливість ціннісного вектора добре відчутна у вигаданому чи реальному листі директора школи до кожного вчителя, якого він мав намір узяти на роботу. Зміст послання такий: «Шановний учителю! Я пережив концтабір, мої очі бачили те, чого не мала б бачити жодна людина: як учені інженери будують газові камери; як кваліфіковані лікарі труять дітей; як навчені медсестри вбивають немовлят; як випускники вищих навчальних закладів розстрілюють і спалюють дітей та жінок...

А тому я не довіряю освіченості. І прошу Вас: допоможіть учням стати людьми. Ваші зусилля не повинні призвести до появи вчених-потвор, тренуваних психопатів, освічених Ейхманів.

Читання, письмо, арифметика мають сенс лише тоді, коли допомагають нашим дітям стати ЛЮДЯНИШИМИ».

Нинішні події в Україні посилюють вагомість таких слів.

Ідеальними умовами формування шкали цінностей у школярів є узгодження зусиль родини, суспільства і школи. Потужним засобом мають стати види мистецтва. На жаль, кіно чи художня книжка, адресовані підліткам, нерідко розмивають межі добра і зла, видаючи нерозсудливість, безглуздя за якийсь вищий розум, маячню – за відвертість, патологію – за норму, злочин – за подвиг. Надійним засобом протистояння таким викликам і мірилом у «здійсненні життєво важливого вибору є усвідомлена й прийнята система цінностей, що стає мотиватором усіх рішень, важливих життєвих кроків і вчинків школяра» [2, с. 3].

У модельній програмі «Українська мова, 5-6 класи» нової української школи (автори – Н. Голуб, О. Горошкіна) передбачено механізм формування компетентностей. З цією метою оновлено й посилено функції соціокультурної змістової лінії [3]. Авторки програми взяли до уваги класифікацію цінностей,

співвідносно, на їхній погляд, із ключовими компетентностями. У результаті тематичне поле лінії ціннісно й компетентнісно марковане, воно охоплює такі групи цінностей для цієї вікової категорії учнів:

1. Земля (як спільний дім усіх людей планети в умовах цивілізації XXI ст.; жива природа на планеті; проблеми збереження).

2. Людина («мірило всіх речей», абсолютна цінність; ціль і результат освіти; проблеми самоідентифікації, самовираження, самоповаги, уваги й поваги до інших людей; особистість і громадянин; здоров'я, розвиток, емоційний світ людини).

3. Вітчизна (унікальна для кожної людини Батьківщина, дана їй долею, заповідана предками; проблеми захисту; мова як засіб ідентифікації українців; формування громадянина-патріота).

3. Сім'я (первинна ланка суспільства, важливе середовище розвитку дитини, де закладають основи особистості; проблеми чуття родини, родинних обов'язків).

4. Праця (основа людського буття, інновації пов'язані з нею, ставлення до праці; праця і творчість).

5. Знання (результат різноманітної, і насамперед творчої, праці; не самоціль, а засіб самовдосконалення; важливий складник компетентності).

6. Культура (вікове матеріальне й духовне багатство, накопичене багатьма поколіннями; джерело пізнання своєї історії, свого народу; джерело натхнення; проблеми пізнання й збереження).

7. Мир (спокій і злагода між людьми, народами, державами, головна умова існування Землі й людства; проблеми безпеки, гуманного ставлення до всього живого).

Одна з особливостей підручника «Українська мова» для учнів 5 класу нової української школи (автори – Н. Голуб, О. Горошкіна), створеного за модельною програмою цього ж авторського колективу, – це закладена в ньому система цінностей і механізм прийняття й засвоєння їх, що в науці називають інтеріоризацією. Навчальна книжка робить дієвими такі умовні етапи

інтеріоризації: пізнання цінності; переведення ціннісної інформації на індивідуальну мову, мову сприйняття її; активізування цінності у процесі спілкування, під час якого пізнану цінність приймають одразу чи відкладають на перспективу; включення пізнаної цінності в особистісну систему цінностей; поведінкові зміни особистості внаслідок прийняття/відкидання цінності.

Засобами текстів, уміщених у кожному параграфі підручника, авторки переконують учнів 5 класу, що цінністю є все, надане людині природою, – чисте повітря, вода, родючий ґрунт, ріки, озера й моря, ліси, корисні копалини, рослинний і тваринний світ; цінністю є душевний (радість, гордість, щастя, закоханість, задоволення тощо) і фізичний (передусім здоров'я, сила, бадьорість) стан людини; цінністю є Вітчизна, родина, сім'я, що матеріалізується їхніми складниками; ціннісними є знання, інформація, уміння, що роблять людину зрілою, цікавою, розвиненою, гуманною [1].

Ціннісно орієнтованими в підручнику є, зокрема, такі запитання і завдання: Як ви відчуваєте наявність мови у вашому житті? Уявіть своє життя без мови впродовж одного дня (місяця, року). Яким би воно було? Що означає

«піклуватися про мову»? Напишіть есе «А як це – шанувати мову?», «Книжка в моєму житті», «Мій внесок в оздоровлення екосистеми»; Продовжте діалог, допоможіть співрозмовникам порозумітися; Чому здоров'я і здоровий спосіб життя вважають найвищими цінностями? Чи знайома вам ситуація вибору? Чим ви керуєтеся, приймаючи рішення? Укладіть свій план на зиму за такими рубриками: «Я навчуся», «Я дізнаюся», «Я позбудуся» та ін.

Отже, інтеріоризація значно посилює процеси розвитку дитини, формування її як особистості, якій притаманні суспільно й особистісно важливі риси, чесноти; дає змогу усвідомлювати себе громадянами своєї країни, повніше виявляти свої можливості й реалізовувати їх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Голуб Н., Горошкіна О. Українська мова : підручник для 5 класу. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1649-ukrmova-5-klas-golub.html>.

2. Голуб Н. Роль і місце цінностей у навчанні української мови в школі (на матеріалі синтаксису й пунктуації у 8-9 класах). *Українська мова і література в школі*. 2016. № 3. С. 2-6.

3. Українська мова. 5-6 класи: модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти / Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.14.07.pdf>.

4. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / пер. с англ. М.: Когито-Центр. 2002. 396 с.

5. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы. / пер. с англ. Изд. 2-е, испр. М.: Когито-Центр. 2001. 142 с.

УДК 14:327

Городецька Оксана Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри менеджменту і методології
освіти Тернопільського ОКІППО,
м. Тернопіль;

Біла Ольга Ігорівна,
магістр, викладач кафедри менеджменту і
методології освіти Тернопільського
ОКІППО, м. Тернопіль

КАРДИНАЛ ЛЮБОМИР ГУЗАР – МОРАЛЬНИЙ АВТОРИТЕТ І ДУХОВНИЙ ПРОВІДНИК УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Перша чверть ХХІ століття виявилась надзвичайно складним періодом у розвитку людства. Ми переживаємо період швидких і, можливо, безпрецедентних соціальних та економічних змін, і наші усталені способи мислення щодо громадських питань не приносять нам користі. Відновлення рівноваги вимагає від нас нового погляду на життя. Проте, більш за все, ми повинні по-новому замислитись над поняттям свободи. Люди мають глибше поміркувати над тим, що зробити, щоб зберегти майбутнє особистої та політичної свободи [1, с. 66].

Кардинал Любомир Гузар був визначним духовним провідником українського народу. Він спілкувався з людьми не лише як священник, а як філософ та моральний авторитет. До його думки прислухалися політики, можновладці та далекі від релігії люди.

Любомир Гузар був одним із тих священнослужителів, хто відверто та наполегливо виступав за єдність віри. На зламі століть він очолив церкву в Україні і був висвячений Папою Римським до кардинала. Для нього усі завжди були рівними. Саме його доброта, щирість та мудрість викликали повагу у всіх, попри ранги та посади. Блаженніший був тою людиною, яка ширила довкола себе євангельське вчення. [3].

Мирослав Маринович згадував, що йому особисто запам'яталися дві фрази Любомира Гузара, які відкривають глибини людського життя.

Перша фраза: «Дайте людям вирости у свободі...». Ми хочемо, аби людина стала вільною одразу. Але від стану рабства до стану свободи – тривала й далека дорога, що має багато етапів і відрізків.

Друга фраза: «Якщо хочете відновити довіру – перестаньте торгувати правдою». Це фантастичної глибини вислів, що є ключем причин відсутності довіри до більшості інститутів в Україні! Сам же Любомир Гузар був також Людиною Правди. Його слову довіряли, бо знали, що воно не лукаве і не облудне [5].

У спадок від Блаженнішого Любомира ми маємо мудрі слова та послання. Він говорив так, що практично кожен його вислів міг би стати афоризмом. Треба вчитуватися в кожне глибоке та проникливе слово, тому що там – велика Божа ласка.

На думку Любомира Гузара, сильною є та людина, що бажає добра. А щоб відновити довіру в суспільстві, треба припинити торгувати правдою. Це настанови для українського суспільства від єпископа [3].

Він своїм життям засвідчував істину, що кожна людина може дати іншим лише те, що є у її серці. «Господь Бог створив нас вільними. Що це означає? Дехто це розуміє так: Господь створив нас вільними, ми можемо робити що хочемо і що маємо право робити, але так вважати помилково! Тому що бути вільними – означає свідомо робити добро; ми маємо право робити добро, це є в нашій природі» [1, с. 66].

Розуміння свободи – справа надзвичайно важлива. Це одне з трьох основних прав даних нам Богом, разом із життям і прагненням до щастя. Ці три права взаємопов'язані: не тільки свобода залежить від життя, але й прагнення до щастя залежить від свободи. «Ніхто так не шанує нашої свободи, як Бог. Але ми не маємо відваги бути вільними. Бо бути вільними – це бути відповідальними», – зауважував Любомир Гузар [1, с. 66].

Ми вільні думати та висловлювати свою думку, обирати власний шлях у житті та спілкуватися з ким завгодно. Це дозволяє нам бути індивідуальними та створювати власне унікальне життя. Ось чому свобода є таким основним правом людини – без неї ми не могли б бути собою.

Війну на Сході України, яка розпочалась у 2014 році, Блаженніший називав ціною, яку українці платять за свободу. Патріарх закликав підтримувати біженців із Донбасу, був переконаний, що між Сходом і Заходом України немає поділу, а є він між тими, хто любить Україну і хто її не любить. «Ці переселенці, яких від щирого серця приймемо, будуть апостолами єдності країни, коли повернуться додому, – казав Любомир Гузар. – Вони розказуватимуть тим, хто не виїжджав, яких хороших людей знайшли в Західній і Центральній Україні» [2].

Блаженніший був переконаний: «Свобода – це можливість робити добро. Ми – люди, і ми – вільні. А це значить, що ми маємо право робити добро. Звичайно, ми можемо помилятися, але основний сенс свободи – людина не має права чинити зла. Натомість незалежність – це свобода від зовнішніх впливів. Незалежність – це не сваволя. У наші часи цілій державі, усьому народові випала нагода діяти задля власного блага. І відтепер людина просто зобов'язана бути творчою, патріотичною, свідомим християнином – громадянином своєї держави» [1, с. 66].

На різноманітних зустрічах Любомир Гузар закликав бути добрими. Бути добрим вчителем, добрим лікарем, добрим підприємцем. Надавав доброті провідне значення у житті людини. «Людина вважається доброю тоді, коли робить добро, сіє його навкруги себе щодо рідних, близьких, приятелів,

знайомих. Бути добрим – це передусім намагатися бути собою, бути людиною. Тобто сповняючи своє призначення, відповідаючи своїй людській природі, ми виявляємо нашу доброту», – говорив кардинал [4, с. 18].

Любомир Гузар вважав, що дітей потрібно виховувати справедливо, в любові та правді. Якщо вчителі даватимуть поганий приклад, то не варто сподіватися на зміни. Учителі мають сумлінно працювати над вихованням молодого покоління. Звісно передусім цим повинні займатися батьки.

Блаженніший залишив нам настанови про виховання дітей. Ці думки мають бути дороговказами для сучасних молодих батьків.

1. Батьки мусять ставитися до своєї дитини так як до людини, тобто дати їй відчуття, що вона людина. Завдання, безумовно дуже складне, але, знехтувавши ним, можна поставити дитину на фальшивий шлях.

2. Необхідний елемент – це виховувати дитину в атмосфері тепла і мудрої любові. Діти, які цього не одержали, – це ті, що в той чи той спосіб тікають з дому і блукають вулицями наших міст.

3. Нещаслива та дитина, між батьком і матір'ю якої є незгода на непорозуміння, а ще гірше, коли батьки знущаються з дитини – фізично і морально.

4. Батьки, закохані у гроші, можуть навіть свідомо передати дітям свій матеріалістичний світогляд.

5. Передавання позитивних чи негативних цінностей відбувається природним шляхом: що батьки думають, про що говорять, як поведуться – формує їхню дитину.

6. Безумовно, дитина має відчуття, що її люблять, але батьківська любов повинна бути, наважуюся сказати, мудрою.

7. Розпещена дитина раніше чи пізніше почуватиметься нещасною, тому що не завжди зможе отримувати все так легко, як їй це вдавалося у дитинстві.

8. Батько й мати, створюючи атмосферу любові, повинні дати відчуття дитині її гідність і гідність інших людей – старших і таких самих, як вона, дітей.

9. Дисципліні повинні підпорядковуватися всі члени сім'ї, передусім батьки: на все є свій час і щодо всього певна позиція.

10. Кожну дитину належить виховувати в дусі бажання робити добро іншим, чи батькам, чи товаришам, чи братам і сестрам [1, с. 28–29].

Любомир Гузар вчив нас, як простими, але сповненими довіри словами, так і прикладом власного життя. Він подарував нам кредо: «Не конче мати багато грошей чи освіту – ти сам можеш багато чого змінити, бути великим, якщо житимеш для великих справ». Учив нас патріотизму, любові до свого, любові до Бога й створеного ним світу. Завжди наголошував, що треба робити щось справді велике і гідне, але й, головне, що ми можемо багато зробити у своєму короткому земному житті [5].

Велич Блаженнішого у любові до людей. Він насправді любив людей. Добре розумів природу людини, на якому камені вона спотикається, і все ж – просто любив. З кожним роком ми лише краще розуміємо велич цієї надзвичайно скромної, але водночас надзвичайно мудрої та впливової людини, усвідомлюємо, наскільки кардинал Любомир Гузар був і залишається важливим для України, церкви та народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Блаженніший Любомир. Думки у спадок / упоряд. Ольга Гнатишин. Львів : Свічадо, 2018. С. 66.
2. Кардинал Любомир Гузар: «Кожен із нас і є країна». *Волинь* : веб-сайт. URL: <https://www.volyn.com.ua/news/78215-kardinal-lyubomir-guzar-kozhen-iz-nas-i-e-kraina>
3. «Моя мрія – бути людиною»: маловідомі факти з біографії Любомира Гузара. *Україна неймовірна* : веб-сайт. URL: <https://amazing-ukraine.com/moia-mriia-buty-liudynoju-malovidomi-fakty-z-biografii-liubomyra-huzara/>
4. Папа Н. Любомир Гузар архієпископ-емерит. *Студентський науковий вісник*. 2021. № 46. С. 17–19. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/21431/1/8_Papa.pdf
5. Прийняти спадок Блаженнішого. *ZBRUC* : веб-сайт. URL: <https://zbruc.eu/node/68182>

Грубі Тетяна Вікторівна,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та
соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД КРИЗЬ ПРИЗМУ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Сучасні суспільно-політичні й соціально-економічні трансформації, орієнтація на інноваційний шлях розвитку нашої держави позначилися на зміні пріоритетів освітньої площини. На разі, в Україні триває процес реформування освітньої системи, спрямований на розвиток та набуття особистістю якісних здатностей, приведення вітчизняних критеріїв і стандартів освіти у відповідність до європейських вимог. Наслідком змін, які відбуваються, є формування освітніх парадигм, базисом яких є зміщення акцентів в освіті з інформаційно-предметних позицій на особистісно орієнтовані, творчо розвивальні.

В концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року наголошується, що найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими вміннями. Концептуальні засади Нової української школи пропонують педагогам долучитися до компетентісної парадигми освіти й педагогіки партнерства [1, с. 33].

Дана Концепція Нової української школи базується на якісно новому рівні формування взаємин між усіма учасниками освітнього процесу. Вона актуалізувала проблему виховання ініціативних, самостійних і відповідальних членів суспільства, здатних взаємодіяти у вирішенні соціальних і професійних завдань. Аналізуючи основні положення Концепції Нової школи, ми фіксуємо

вісім базових її компонентів, одним із яких є компетентнісний підхід. Особливості його впровадження та реалізації в умовах сучасної освіти активно досліджують вітчизняні науковці. Серед них: О. Жук, В. Луговий, О. Локшина, І. Родигіна та інші.

Компетентнісний підхід в освіті поряд з розвитком фундаментальних знань, умінь і навичок учнів, вимагає формування важливих соціальних компетенцій, які стануть запорукою їх успішної адаптації в систему сучасної соціальної взаємодії, механізмом ефективної соціалізації. Його особливостями є: перевага процесуальних, а не інформаційних знань, формування в учнів умінь критично сприймати інформацію, що мінімізуватиме стереотипності та упередженості мислення та послабить маніпулятивний вплив на їх свідомість, оволодіння учнями базовими компетенціями міжпредметного характеру (інформаційними, комунікативними тощо) [5, с. 10]. На думку більшості фахівців, компетентісно-орієнтований підхід надає можливості розкрити когнітивну функцію змісту освіти, акцентує увагу на результатах навчання [2, с. 16].

З позицій компетентісного підходу рівень освіченості визначається здатністю розв'язувати проблеми різних рівнів складності на основі наявних знань [3, с. 273]. Тобто, коли мова йде про соціалізацію, ми передбачаємо формування в учнів відповідних компетентностей. До таких ми відносимо:

- соціальну, змістовим аспектом якої є конструктивна позиція особистості щодо життя суспільства, її відповідальність за те, що відбувається з іншими людьми, і прагнення до вдосконалення власного життя;
- громадянську, яка передбачає знання основ економічних законів і правових норм;
- інтелектуальну, яка вказує на достатній рівень соціального інтелекту як рефлексію на соціум, що зумовлюється інтелектуальною лабільністю;
- комунікативну, за якої вдосконалюються вміння вибудовувати стосунки з оточенням, тримати слово перед аудиторією, навички виголошувати свої думки, оприлюднювати свої погляди і переконання;

– моральну – як наявність усталених ціннісних орієнтацій, що є запорукою формування ціннісної сфери;

– навчальну, яка передбачає вміння самостійно опановувати новий навчальний матеріал, поповнювати свої знання, йти шляхом професійного самовизначення;

– поведінкову (ще її називають екстремальною) (адекватність ситуації, нормальна реакція за перебігу аномальних подій) [3, с. 273–274].

Окремо хотілося б акцентувати увагу на соціальній компетентності. У її основі закладено такі здатності особистості як уміння продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, проявляти ініціативу; спільно визначати цілі діяльності, реалізовувати соціальні проекти, використовувати методи конструктивного розв'язання конфліктів, орієнтуватися у специфіці функціонування соціальних інститутів. Соціальна компетентність пов'язана з готовністю брати на себе відповідальність, бути активним у прийнятті рішень. Усе це допоможе учневі успішно проходити процеси соціалізації та ефективно інтегруватися у систему соціальної взаємодії.

Серед базових функцій компетентнісного підходу в освіті дослідники визначають:

– операціональну, що передбачає виявлення (операціоналізацію) системи знань, умінь і навичок, видів готовності учня, які визначають його компетентність і гарантують результативність вирішення навчальних, соціальних та особистісних завдань;

– діяльнісно-технологічну, що забезпечує конструювання змісту навчання діяльнісного типу, розроблення та впровадження в навчальний процес завдань, способи вирішення яких відповідають сучасним вимогам;

– виховну, що означає посилення виховної складової освітнього процесу, формування в учнів організаторського та управлінського досвіду, культури особистісного спілкування;

– діагностичну, що передбачає розроблення більш ефективної системи моніторингу якості освітньо-професійного процесу, зокрема, діагностики досягнутих рівнів сформованості компетенцій [4, с. 61].

Таким чином, принциповим в оновленні змісту освіти є визнання того, що в сучасному світі знання стають усе більше доступними для тих, хто хоче оволодіти ними, тому переосмислюється самоцінність знань. Натомість зростає роль умінь добувати, аналізувати інформацію, одержану з різних джерел. Це зумовлює зменшення питомої ваги готової інформації, зміну співвідношення між структурними елементами змісту на користь засвоєння здобувачами способів пізнання, набуття особистого досвіду творчої діяльності, посилення світоглядного компоненту змісту освіти.

Наразі проблеми практичної спрямованості знань, їх соціально-ціннісна складова, процеси формування ключових компетентностей актуалізуються та потребують подальшого всебічного наукового аналізу та обґрунтування. Адже, на думку більшості фахівців, ключові компетентності є індикаторами, за якими уможливорюється визначення готовності здобувача до життя у соціумі за багатьма параметрами (я – особистість; я – індивідуальність; я – сім'я; я – заклад освіти; я – організації, підприємства, установи; я – навколишній світ, тощо).

До того ж, реалізація компетентнісного підходу висуває серйозні вимоги до методики навчання, яка повинна трансформуватися із формату надання освітніх послуг у формування умінь опрацьовувати інформацію та використовувати її у щоденних практиках. Тобто базисом навчального процесу має стати навчання за допомогою діяльності. Використання такого підходу у викладанні дозволить мінімізувати розрив між теорією і практикою. Тобто, учителю необхідно дозволяти учням вчитися самим через власні практики і помилки, а при організації навчального процесу забезпечувати інтеграцію цих двох напрямів освітньої діяльності.

Насамкінець, зауважимо, що особливість педагогічних цілей з розвитку компетенцій полягає в тому, що вони формуються відповідно до результатів

діяльності учня, тобто його розвитку в процесі засвоєння певного соціального досвіду. Адже, сучасний ринок праці вимагає від освіти сформувати у особистості здібності оперувати технологіями і знаннями, які відповідають потребам і викликам інформаційного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Калько І. В. Педагогіка партнерства як умова реалізації завдань розвитку особистості в контексті нової української школи. *Загальна педагогіка та історія педагогіки*. Випуск 21. Т. 1. 2020. С. 33–36.
2. Локшина О. Розвиток компетентісного підходу в освіті Європейського Союзу. *Шлях освіти*. 2007. № 1. С. 16–21.
3. Паламар С. Компетентісний підхід як методологічний орієнтир модернізації сучасної освіти. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 1-2 (20-21). С. 267–278.
4. Панфілов Ю., Фурманець Б. Компетентісний підхід в освіті: досвід, проблеми, перспективи. *Теорія і практика управління соціальними системами*. № 3 (2017). С. 55–67.
5. Турянська О. Визначення функцій, мети та змісту історичної освіти: соціокультурні чи особистісно орієнтовані засади вибору. *Історія України*. 2004. № 37. С. 10–13.

УДК 371.4

Груць Галина Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та менеджменту
освіти Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

РОЗВИТОК ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Сучасний соціально-економічний, науково-технічний та культурний розвиток суспільства поставив перед вищою школою завдання сформувати не лише справжнього професіонала, а й високодуховну особистість. Водночас варто зазначити, що властива вищій школі специфіка освітнього процесу не сприяє динамічному розмаїттю впливів, спрямованих на досягнення зазначеної мети. На сьогодні внаслідок недостатньої розробленості аспектів змісту та ціннісних домінант вищої професійної освіти вищі здебільшого діють як консервативний «розподільник» професійних знань, за якими втрачається

духовна складова особистості майбутнього дипломованого фахівця. Така ситуація дозволяє виділити певні суперечності:

- між об'єктивною потребою суспільства в активних творчих особистостях із розвинутою системою духовних орієнтирів, здатних до духовно-практичної діяльності і трансляції духовних цінностей та ідеалів, і нерозробленістю конкретних шляхів формування духовності майбутнього спеціаліста в період загальнопрофесійної підготовки;

- почасти виразним аксіологічним потенціалом кожної з професійних дисциплін у формуванні духовності студентів та надмірною «вагою» в освітньому процесі знаннєвого (сцієнтистського) компонента змісту вищої освіти;

- загостренням потреби освітньої практики у науково-методичному забезпеченні щодо формування духовної культури студентів, розвитку їх духовних цінностей та відсутністю фундаментальних розробок з цієї проблематики.

У такій ситуації вкрай гострою стає не лише необхідність переусвідомлення завдань професійної освіти, належної уваги до формування духовності студентів та реальне повернення категорії «духовність» у педагогічну науку, а й зосередження дослідників-практиків на осмисленні змісту та пошуках найбільш ефективних шляхів духовного розвитку сьогоденного студентства у сучасних соціокультурних умовах. Зі свого боку, розуміючи духовність майбутнього фахівця як інтегративну професійно значущу якість особистості, що характеризується орієнтацією на духовні цінності культури в особистісному саморозвитку та міжособистісній взаємодії, до основних критеріїв її сформованості вважаємо за доцільне віднести: культурну компетентність, представленість духовно-культурних цінностей в аксіологічному потенціалі особистості, емпатійність, цілепокладання у сфері духовного життя та залучення студентів до духовно-практичної діяльності. Виходячи з цього, формування духовності студентської молоді має передбачати: інтеграцію знань про цінність духовної культури, розвиток

духовного світу молоді людини, її духовних цінностей, збагачення духовних потреб, розширення досвіду духовного пізнання на основі активізації духовно-практичної діяльності та прагнення до духовного самовдосконалення. Сам процес формування духовності, розвитку духовних цінностей у вищому освітньому закладі, на нашу думку, містить:

- конструювання педагогом ситуацій проживання нового досвіду;
- штучне створення в стінах ВОЗу середовища, здатного здійснити певний передбачуваний виховний вплив, інтеграцію внутрішніх та зовнішніх умов розвитку;
- цілеспрямоване стимулювання впливу факторів розвитку та формування особистості.

Головною сферою соціальної активності студентської молоді є навчання. І саме щодо нього, в оцінці значення здобутих знань, культурі опрацювання спеціальної літератури, прагненні успіхів у професійному зростанні найвиразніше проявляється рівень сформованості духовних цінностей, яких досяг конкретний студент. Допомогти йому з максимальною ефективністю використовувати роки навчання у вищому освітньому закладі для «сходження» до вершин духовності педагог зможе, поклавши в основу викладання свого предмета сукупність принципів: аксіологічного (розуміння людини як вищої цінності, орієнтація на духовність як одну з визначальних характеристик цінності вищої освіти); особистісно орієнтованого (облік закономірностей природного та соціокультурного розвитку особистості, організація освітнього процесу в контексті культури цивілізації та українського народу); діяльнісного (задоволення інтересів і потреб студентів у різних видах духовно-практичної діяльності, стимулювання молоді людини до самостійного духовного пошуку (самодії).

Зауважимо, що реалізація зазначених принципів не втрачає своєї актуальності на кожному з етапів розвитку духовних цінностей студентства, а саме: когнітивно-рефлексивному (розширення знань про духовну основу певної професійної дисципліни), ціннісно-смісловому (осмислення особливостей

розвитку власного духовного «Я» в процесі інтеріоризації отриманих від педагога духовних знань), діяльнісно-трансляційному (формування оцінного ставлення до явищ навколишньої дійсності, реалізація прагнення самостійної духовно-практичної діяльності, екстеріоризація набутого досвіду духовного пізнання). Подібна взаємодія емоційно-когнітивних процесів та ціннісно-смыслового поля молодій людині у просторі внутрішнього «Я» дозволяє ефективно розв'язувати завдання становлення цілісної духовної особистості. Причому корисними у формуванні духовності студентів можуть стати як традиційні, так й інноваційні форми аудиторної, позааудиторної та самостійної діяльності студентів: лекції, бесіди, брифінги, дискусії, конференції, участь у розробці різноманітних культурних проєктів чи моделювання заданих ситуацій тощо.

Зауважимо, що серед усіх навчальних дисциплін у вищій школі, незалежно від професійного спрямування, безперечними лідерами у процесі формування духовності студентської молоді є дисципліни гуманітарного циклу, зокрема, педагогіка. Адже саме гуманітарні дисципліни фокусують систему ціннісних уявлень людини, переводячи її у якісно інший спосіб буття – більш осмислений і впорядкований. У цьому контексті ціннісний зміст гуманітарних дисциплін полягає у їх здатності забезпечити студентів сукупністю знань про сенс і значення духовності, духовної культури та уявленнями про ціннісне ставлення до навколишнього світу; збагатити їх освітні потреби та стимулювати до духовно-практичної діяльності. Окрім того, оскільки одним із найбільш ефективних шляхів впливу на внутрішній світ особистості є навколишнє середовище, студента у стінах вищого освітнього закладу, крім цілеспрямованого педагогічного впливу педагога, має «оточувати» світ духовних цінностей, переживання та розуміння яких сприятиме його духовному зростанню. Тому, щоб досягти мети формування високодуховної особистості, кожен вищий освітній заклад нашої держави має стати навчально-науковим, культурно-освітнім та виховним центром студентської молоді.

Сьогодні наша країна живе в умовах війни, тому вкрай важливо навіть у таких обставинах протидіяти тенденції витіснення етично-духовного й естетичного середовищ на задній план, на периферію усвідомлюваних завдань, забезпечуючи країну від збіднення культурного життя і духовного занепаду індивідів. Недарма з рівнем духовного розвитку й здатністю особистості сприймати красу та будувати власний світ за її законами пов'язують результативні прояви людської творчої енергії, а також загальний прогрес суспільства у всіх сферах його життєдіяльності. Оцінюючи сучасні соціокультурні небезпеки, І. Дзюба зазначав, що «втрата різноманіття природних умов та вражень, радостей та стимулів призводять не лише до емоційного збіднення життя, а й зниження моральної чуттєвості, зокрема у пошуках сурогатних і стресових компенсантів утрачених переживань, до ослаблення фізичного і психічного здоров'я, поступового звуження шкали людяності, оскільки розвиток досягає лише складових людського характеру, які «вписуються» переважно у штучні умови існування» [4, с. 8-9]. Погоджуючись зі справедливістю наведеної думки, вважаємо, що сьогодні процес модернізації вищої школи має бути головним чином орієнтований на забезпечення відповідних умов для повноцінного, системного та цілеспрямованого утвердження людського в людині, розвиток тих сил і можливостей, які дозволять їй будувати своє життя, керуючись національними й загальнолюдськими цінностями.

У цьому контексті формування духовних цінностей студентів вищих освітніх закладів, їх гармонійний і всебічний розвиток неможливі без цілеспрямованого ознайомлення з культурними досягненнями, різними видами мистецтва, без формування у них навичок етичного освоєння навколишньої дійсності. Все це поєднується під загальною назвою – морально-духовне виховання, яке, на нашу думку, у сучасних умовах українського суспільства має зайняти у професійній підготовці майбутнього дипломованого фахівця гідне місце поряд із засвоєнням профільних дисциплін. Саме воно, поєднуючись з аксіологічним впливом усіх навчальних предметів, сприяє засвоєнню

студентами духовних здобутків нації, адекватної інтерпретації ними художніх цінностей і взагалі стане дієвим фактором формування духовності молоді, визначаючи ступінь інтелігентності, шляхетності та творчу спрямованість її устремлінь.

Нами розроблена альтернативна методика викладання педагогіки, яка допомагає розвитку духовних цінностей студентської молоді. Освітній процес, що здійснюється за цією методикою, передбачає особисту залученість студентів у творчість, духовний пошук і самореалізацію. Щодо занять з педагогіки це означає:

1) використання на семінарських та лабораторних заняттях інтерактивних технологій, ділових навчально-педагогічних ігор, тренінгів, розв'язання складних психолого-педагогічних задач і ситуацій;

2) проведення занять у формі круглого столу, дебатів, ажурної пилки, багатомірної матриці, веббінгу, лабіринту дій, динамічних пар, презентацій, захисту проєктів, тренінгів;

3) створення умов для виникнення духовних станів і почуттів, використання мультимедійних засобів, музики, живопису, поезії, текстів літературних творів і т. ін.

Водночас студентам пропонуються завдання проблемного, частково-пошукового та дослідницького характеру. З метою активізації навчально-пізнавальної діяльності ознайомлюємо їх з новими гіпотезами, парадоксами. До прикладу, пропонуємо провести дослідження феноменів обдарованих дітей, дітей індиго; з'ясувати причини народження дітей із розладами аутичного спектру (РАС), проаналізувати вплив ЗМІ на стереотипізацію поведінкової діяльності молоді й т. ін.

Окрім того, на парах з педагогіки знайомимо студентів із християнськими, міфологічними, езотеричними поглядами на виховання дітей. Поряд із науковими методиками практикуємо елементи релігійних, теософських, антропософських (Вальдорфська педагогіка) технологій навчання, використовуючи у ролі дидактичного матеріалу праці геніальних мислителів:

Г. Сковороди, П. Юркевича, Р. Тагора, Р. Штайнера, М. Реріха, О. Реріх, В. Вернадського, М. Монтесорі, Т. Кемпійського, Матері Терези, Ф. Асизького, о. Піо, К. Джебрана, А. Сурозького, О. Меня, тексти Святого Письма та ін.

Кожне заняття розпочинається з інтригуючих п'ятихвилинки. Готує їх щоразу черговий студент, який виступає у ролі вчителя. Які його функції? Швидко, оперативно створити творчу емоційно-почуттєву атмосферу, продемонструвати комунікативні уміння, готовність до педагогічної діяльності, виступивши з коротким повідомленням, яке стосується теми заняття. Так, під час вивчення теми «Розвиток, формування, соціалізація і виховання особистості» студенти виступали з повідомленнями про випадки вигодовування дітей тваринами. Розповіді про сучасних «мауглі» були особливо зворушливі. Студенти з подивом і хвилюванням слухали про дітей, які в сучасних умовах від тварин отримують любов і тепло, знехтувані власними батьками. Тема «Мета виховання. Виховний ідеал» супроводжувалася повідомленнями про ідеали для наслідування студентами: Матір Терезу, Богородицю, письменників, поетів, художників, педагогів, святих, спортсменів, а також «Листом Ісуса до людини», читанням поезій Р. Кіплінга та Ф. Алієвої «Заповіт синові», у змісті яких закладені основи духовно-морального життя.

Ці п'ятихвилинки у нас щоразу інші за змістом і формою, ураховують специфіку професійної діяльності студентів – майбутніх учителів іноземної мови. Іноді їх проводить викладач, докладаючи максимум зусиль і хисту, щоб сформувати у студентів професійний інтерес, активізувати творчі потуги, прагнення духовного вдосконалення. Викладач послуговується мультимедійними засобами, ілюстраціями, використовує фрагменти художніх, документальних фільмів («Август Раш», «Зірочки на землі», «Спілка мертвих поетів», «Молекули води», «Поліанна», «Заплати вперед», «Мати Тереза», «Знедолені» та ін.), наочні посібники, роздавальний матеріал, анкети – усе, що є в особистому арсеналі педагога.

Своєрідним різновидом п'ятихвилинок є «Кола єднання», з яких теж розпочинаються заняття з педагогіки. Студенти разом з викладачем, тримаючись за руки, створюють коло любові та єднання, «занурюються» в особливий духовний стан, розважають над цінністю буття, рефлексують над життєвими проблемами. Метою цих прийомів є розвиток емпатії у студентів, формування альтруїстичної поведінки, створення атмосфери взаємної довіри й щирості між суб'єктами освітнього процесу.

Семінарські та заняття із «Вступу до вчительської професії», «Загальних основ педагогіки», «Теорії виховання», «Дидактики» проводяться за певними алгоритмами. Зазвичай кожна пара завершується колективним аналізом. Зазначимо, що якість таких занять досить висока, оскільки вони глибоко зачіпають емоційно-мотиваційну сферу студентів, збуджують творчі сили, розвивають духовні здібності. Оскільки розвиток духовних цінностей студентів можливий тільки у процесі духовно-практичного освоєння світу, то викладачем пропонуються індивідуальні науково-дослідні завдання у вигляді проєктів. Така діяльність спонукає студентів змінювати, удосконалювати освітній простір, підвищувати його якість, а не пристосовуватися до умов, що склалися.

Тож студентам пропонуються освітні проєкти різних жанрів: альбом, фільм, виставка, стенд, стендова доповідь, буклет, виріб, сценарій, плакат, мультимедійна презентація і т. ін. Характерною особливістю проєктної діяльності є самостійний пошук необхідної інформації, її творче перетворення у матеріальний продукт. Теми проєктів пропонує викладач, ураховуючи індивідуальні особливості та обдарування кожного студента. Наголосимо, що потреба студентів у самореалізації найяскравіше проявляється через проєктну діяльність. А вже виконання такого завдання вимагає концентрування на основних домінантах, що сприяють розвитку духовних цінностей студентів: духовних потребах (інтелектуальних, естетичних, моральних), духовних цінностях, духовних якостях особистості, творчо-перетворювальній діяльності [1].

Також нами активно впроваджуються і тренінги, оскільки тренінгові форми навчання повністю охоплюють увесь потенціал людини: рівень та обсяг її компетентностей (соціальної, емоційної, духовної, інтелектуальної), самостійність, спроможність до ухвалення рішень, взаємодії, емпатії тощо. На тренінгу викладач відіграє важливу роль фасилітатора (від англ. facilitate – допомагати, полегшувати, сприяти). Він скеровує діяльність та взаємодію учасників на вивчення теми та досягнення мети тренінгу. Нами розроблені тренінги: «Мистецтво маленьких кроків», «Розвиток духовної культури педагога», «Розвиток духовного потенціалу майбутнього педагога». Вони допомагають раціонально підійти до аналізу власної поведінки та поведінки оточення, дійти глибшого самоусвідомлення й збагнути сутність взаємодії з навколишніми (транзактна основа). Через інсценування власних проблем досягти інсайту, духовного катарсису, кращого розуміння ситуації та позбутися умовностей і стереотипів поведінкової діяльності (психодраматична та рольова основа). Через роботу з тілом, аналіз внутрішніх відчуттів досягнути глибшого розуміння себе і своєї суті (тілесно орієнтована основа).

Отже, участь студентів у навчально-педагогічному процесі духовного спрямування – приваблива, приємна, радісна й життєствердна подія. Один раз повіривши у себе, молода людина не тільки краще готуватиметься до пар, а й вноситиме елементи творчості, краси, гармонії у всі буденні справи, активно здійснюючи особисту програму духовної самореалізації та розвитку духовних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Груць Г. Роль гуманітарних дисциплін у формуванні духовної культури студентської молоді : збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ: Вид-во ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2015. Вип. 20, Ч. 1. С. 62 – 68.
2. Андрущенко В. Роздуми про освіту. Статті. Нариси. Інтерв'ю. К. 2004. 738 с.
3. Бондаренко В. І. Формування духовності майбутніх спеціалістів в умовах вищого навчального закладу. *Молодий учений*. 2014. № 4 (63). С. 919 – 923.
4. Дзюба І. М. Україна перед сфінксом майбутнього. *Український історичний журнал*. 2002. № 3.

Давидова Жанна Вадимівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант кафедри освітології та
інноваційної педагогіки Харківського
національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди, м. Харків

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА МОТИВАЦІЙНО-ЦІЛЬОВОГО КОМПОНЕНТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

Інформаційна компетентність є складним утворенням, яке містить низку структурних компонентів, одним з яких є мотиваційно-цільовий компонент.

Мотиваційно-цільовий компонент визначає сформованість у студентів інтересу й потреби в роботі з інформацією, мотивів щодо набуття інформаційної компетентності. Наведемо зміст зазначеного компонента саме для іноземних здобувачів вищої медичної освіти.

Т. Закусилова зазначає, що мотивація є базовим та центральним елементом, що скеровує людину на досягнення мети та сприяє розвитку особистості. У світлі цього майбутні медичні працівники мають усвідомлювати та розуміти вибір майбутньої професійної діяльності, мати сформовані внутрішні мотиви для досягнення успіху в обраній професійній сфері тощо [1, с. 53].

О. Ковтун підкреслює, що в закладах медичної освіти важливо забезпечувати формування у майбутніх медиках внутрішньої мотивації щодо їхнього фахового й особистісного становлення, розвиток у студентів яскраво вираженого інтересу до обраного фаху, що базується на суспільних мотивах [4, с. 89, 90]. На думку О.Ісаєвої, у майбутніх лікарів слід розвивати потребу в засвоєнні необхідних професійних знань та вмінь, бажання допомагати іншим людям, у першу чергу своїм пацієнтам [3, с. 140].

Н. Хоботова у своїй науковій праці привертає увагу до того факту, що мотивацію студентів медичних вишів досить складно підтримувати протягом тривалого часу, проте це є необхідністю у закладах вищої медичної освіти.

Дуже слушним на нашу думку зауваженням є те, що для медичної галузі велике значення має якомога швидше виявлення «випадкових осіб» серед здобувачів [9, с. 146-147]. О. Солодовник вважає, що в майбутніх медиків має бути сформована переконаність у необхідності здійснення постійного професійного й особистісного самовдосконалення [7, с. 116].

Цікавими в контексті порушеної проблеми стали теоретичні положення Ю. Ілясової, яка наголошує на важливості формування мотивації студентів медичного профілю до професійної діяльності; розвитку в них прагнення стати професіоналом у галузі медицини, досягнути високого рівня в професійній кар'єрі медика, здійснювати постійний саморозвиток, самовдосконалення й самореалізацію через навчальну, професійно-навчальну та професійну діяльність; активізації інтересу здобувачів медичної освіти до процесу навчання, змісту фахових дисциплін, а також до медицини та професії медика загалом; формування позитивного ставлення до обраної спеціальності [2, с. 72-73].

Особливий інтерес викликали наукові погляди В. Свиридюка, який вважає, що під час формування інформаційно-комунікативної компетентності студентів медичного профілю треба обов'язково забезпечувати усвідомлення ними, що ця компетентність є важливою складовою інтегральної професійної компетентності медичних працівників, формувати в них прагнення оволодіти зазначеною компетентністю як у межах розвитку їхньої професійно-освітньої мотивації, так і мотивації до майбутньої професійної діяльності. Учений також підкреслює, що в майбутніх медиків важливо розвивати мотивацію щодо активного застосування сучасних інноваційних, інформаційних технологій, потребу у прояві пізнавальної самостійності, бажання активно займатися науковою діяльністю в галузі своєї професійної діяльності на підставі застосування цих технологій [6, с. 114-116].

Л. Назаренко й І. Мельничук цілком слушно зазначають, що мотивація є одним з обов'язкових складових компетентності майбутніх медиків. Адже успішність їхньої майбутньої професійної діяльності значною мірою залежить

від наявності в них прагнення здобути належний рівень професійної підготовки, постійно працювати над власним самовдосконаленням і професійним становленням. Крім того, у студентів-медиків важливо сформулювати мотиви досягати поставлених цілей, а також прагнення щодо постановки й досягнення оптимальних цілей діяльності [5, с. 41].

Отже, на підставі вищевикладеного можна підсумувати, що мотиваційно-цільовий компонент інформаційної компетентності іноземних студентів медичних спеціальностей передбачає:

- наявність у них інтересу й потреби в роботі з різними видами навчальної та професійно орієнтованої інформації;
- усвідомлення суттєвої ролі інформаційної компетентності в навчальній та професійній діяльності, розвиненість мотивів щодо оволодіння інформаційною компетентністю та її постійного вдосконалення;
- сформованість у здобувачів вищої медичної освіти мотивації щодо постановки послідовності цілей на шляху оволодіння інформаційною компетентністю, прояв здатності формулювати та досягати ці цілі.

Слід уточнити, що персоналізовані цілі студентів мають повністю узгоджуватися з основними цілями навчання здобувачів вищої медичної освіти, визначеними в Стандарті вищої освіти другого (магістерського) рівня, галузь знань (22 Охорона здоров'я), спеціальність (222 Медицина), а саме такими:

- набуття здатності розв'язувати складні задачі та проблеми, у тому числі дослідницького та інноваційного характеру, у сфері медицини;
- забезпечення здатності продовжувати навчання з високим ступенем автономії [8, с. 7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закусилова Г. О. Формування основ професіоналізму майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки : дис. ...кан. пед. наук : 13.00.04. Класичний приватний університет / Запоріжжя, 2018. 318 с.
2. Лясова Ю. С. Професійна підготовка майбутніх молодших медичних спеціалістів у процесі вивчення фахових дисциплін : дис. ... д-ра філос.: 015. / Вінниця, 2020. 338 с.
3. Ісаєва О. С. Формування особистісно-професійної культури майбутніх лікарів у процесі гуманітарної підготовки : монографія. Харків: «Смугаста типографія», 2015. 364 с.

4. Ковтун О. М. Формування світоглядної культури майбутніх медичних сестер засобами деонтологічного підходу : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Рівно, 2020. 336 с.
5. Назаренко Л. В., Мельничук І. М. Зміст та структура професійної компетентності майбутніх медичних сестер. *Медсестринство*. 2014. № 4. С. 40–43.
6. Свиридчук В. В. Формування інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх магістрів медсестринства на засадах технологічного підходу : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Житомир, 2018. 347 с.
7. Солодовник О. В. Формування готовності майбутніх молодших спеціалістів з медичною освітою до професійного самовдосконалення у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Житомир, 2017. 278 с.
8. Стандарт вищої освіти другого (магістерського) рівня, галузь знань 22 Охорона здоров'я, спеціальність 222 Медицина. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/11/09/222-Medytsyna.mahistr.09.11.pdf>.
9. Хоботова Н. В. Мотиваційні моменти у виборі студентом майбутньої спеціальності «оториноларингологія». *Медичні науки*. №10 (62). 2018. С. 145–147.

УДК 378:356:005.336.2:001.5.(043)

Дияк Вадим Валерійович,
доктор педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри педагогіки, психології та
соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького,
м. Хмельницький;

Тушко Клавдія Юріївна,
доктор педагогічних наук, професор,
доцент кафедри педагогіки, психології
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького,
м. Хмельницький

БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДПСУ

Реалізуючи специфічні завдання щодо підготовки фахівців різного профілю, освітній процес у вищому навчальному закладі Державної прикордонної служби України здійснюється, водночас, в соціокультурному полі єдиної державної освітньої політики. Це зумовлює кореляцію впливів соціальних чинників з ключовими імперативами сучасної професійної освіти майбутніх фахівців прикордонного відомства, які здобувають вищу освіту в

єдиному в Україні закладі – Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (далі – НАДПСУ). Одним з таких імперативів нині виступає безперервність освіти. Тому пошук відповідної організаційної структури в НАДПСУ, яка б забезпечувала перехід від принципу «освіта на все життя» до орієнтиру «освіта впродовж усього життя», «освіта як спосіб життя», «неперервна (безперервна) освіта» є важливою проблемою сучасності.

Поняття «неперервна професійна освіта» найповніше відповідає вимогам початку століття і поступово утверджується в різних сферах життєдіяльності українського суспільства. Разом з тим, усталене і загальновизнане тлумачення змісту згаданого терміну поки що відсутнє. Це, безумовно, породжує розбіжності в наукових поглядах сучасних дослідників на ідею неперервності професійної освіти, в тому числі й у професійній підготовці персоналу прикордонної служби, що зумовлює певний плюралізм методичної реалізації окресленої парадигми різними суб'єктами освітньої діяльності.

Безперервна освіта передбачає навчання і самоосвіту, виховання і самовиховання особистості, розвиток здібностей і талантів курсантів, які здобувають освітній рівень бакалавра, і слухачів – майбутніх магістрів, прагнення до безперервного вдосконалення власного професійного інтелекту шляхом реалізації власних потреб, умінь і навичок, здобування і систематизації професійних знань тощо. На тлі цього специфіка неперервної професійної освіти пов'язана з необхідністю врахування вікових характеристик курсантів і слухачів, які навчаються на бакалавраті чи в магістратурі, дозування професійних знань, розкриття творчого потенціалу в процесі особистісного і професійного зростання.

У сучасних умовах неперервна професійна освіта розглядається як цілісна система, що забезпечує оновлення професійних знань, умінь, навичок протягом усього життя конкретного фахівця шляхом актуалізації внутрішніх особистісних потреб до самовдосконалення. Разом з тим, організація неперервності професійної освіти передбачає всебічну узгодженість і

координацію діяльності всіх структурних підрозділів НАДПСУ з урахуванням потреб прикордонної служби в компетентних фахівцях.

На сьогодні активно розробляються інноваційні теоретичні та практичні аспекти реалізації безперервної освіти стосовно різних видів професійної діяльності, в тому числі й роботи фахівців прикордонного відомства. Нині справжній професіоналізм не уявляється без постійного поновлення фахівцем «багажу» спеціальних і загальних знань, умінь, навичок, а також, що особливо важливо, без оволодіння науковими методами, методиками та технологіями опанування й обробки професійно значущої інформації.

Зазвичай поняття «професійний», «професіоналізація» в найзагальнішому контексті співвідноситься з процесом оволодіння людьми трудовою спеціальністю, підвищенням рівня їх кваліфікації та сходженням до вершин майстерності в обраній сфері діяльності. Тут слід мати на увазі, що багатофункціональні, слабо спеціалізовані й прості за своєю структурою трудові операції та знаряддя праці не породжують виникнення нових професій і не детермінують істотних змін у соціальних інститутах професіоналізації. Тоді як вузькоспеціалізовані, наукомісткі і складні (за структурою фахових функцій) види діяльності, навпаки, суттєво впливають на характер праці людини, змін у самому суб'єкті діяльності. Однією з таких професій, що накладає фаховий відбиток на особистість вважаємо роботу персоналу прикордонної служби.

Сьогодні в рамках Закону України «Про Державну прикордонну службу України» (2003 р.) [2] пріоритетним завданням організації професійної підготовки майбутніх фахівців прикордонної служби є реалізації вимог неперервності фахової освіти на основі імплементації системного підходу. Тут апелюємо до наукової позиції Н. Ничкало [1]. Дослідниця підкреслює важливість зрозуміння того факту, що сутність безперервності освіти полягає не тільки в сталості поновлення майбутнім фахівцем професійних знань, умінь і навичок, у послідовності проходження ним «сходинок» існуючих освітніх ступенів, як це прийнято вважати (хоча ці аспекти явища безперервності освіти, безумовно, мають важливе значення). Особливої значущості набуває

спрямованість у прогресивному і цілісному зростанні якісних характеристик професіоналізму, які забезпечують діяльну самореалізацію особистості [1, с. 18-19], що важливо для підготовки фахівця будь-якого спрямування, в тому числі й для роботи в Державній прикордонній службі України. Адже прогресивні трансформації у розвитку кожної країни супроводжуються оновленням всіх сфер суспільного розвитку: технічної, економічної, інформаційної, військової та ін., що потребує й підвищення рівня різних аспектів професійної компетентності (економічної, соціальної, комунікативної тощо) фахівців, які працюють у прикордонному відомстві.

Таким чином, імператив неперервної професійної освіти найбільш повно відповідає викликам ХХІ століття і послідовно утверджується в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства. Реалізація парадигми безперервної освіти у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників у практичній площині дозволить забезпечити постійне зростання професіоналізму персоналу Прикордонної служби України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія. *Неперервна професійна освіта : теорія і практика : наук.-метод. журнал*. К., 2001. Вип. 1. С. 18–19.
2. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квітня 2003 року № 661-IV. *Прикордонник України* : газета ДПСУ. 2003. 17 трав. С. 6–8.

Єрмоленко Володимир,
кандидат філософських наук, учасник
Ініціативної групи «Першого грудня»,
м. Київ

ЦІННОСТІ В ЧАСИ ВІЙНИ

Як представник Ініціативної групи «Першого грудня», хотів би поміркувати на тему цінностей під час війни, як ми себе знаходимо не тільки в Україні, але й усьому світі. Я вважаю, що європейська цивілізація, до якої ми належимо, будується на двох підвалинах. Перша підвалина – це цінності аури, цінності вільного простору, обміну. В античному світі – це образ ринку, де

люди зустрічаються для обміну речами, ідеями, думками, для пошуку компромісів. Без сумніву, це дуже важлива ціннісна настанова. Мрії в сучасному світі називаємо «герой з позитивною сумою» або грою, де виграють усі. Ця концепція вільного суспільства, вільних людей, без сумніву, передбачає всю ситуацію постійного прагнення, щоб вигравали усі: максимальна кількість людей в кожній конкретній ситуації, в кожній конкретній трансакції. Але європейський світ, античний світ, зокрема, мав ще одну основу. Я б це назвав цінностями агону. Агон на відміну від агори – це місце, де ти шукаєш компромісів, ти шукаєш перемовин, де ти протистоїш комусь, а не обмінюєшся чимось, де в тебе не може бути «гри з позитивною сумою», бо ти або переміг, або програв. Мені здається, що здорове суспільство будується на цих двох ціннісних підвалинах. Всередині суспільства – на цінностях агори, але воно, здорове суспільство, мусить знати, де ці цінності агори закінчуються, де цінності компромісу закінчуються, де та червона лінія, де ми не можемо іти на компроміс, де ми не можемо ставити щось на обмін, де починається сфера незамінного. На мою думку, цей ціннісний пласт, який би я назвав «цінностями етики воїна» на відміну від цінності агори, він дуже важливий, як своєрідна межа, яка обмежує застосування ціннісної системи агори, бо ми не можемо збудувати суспільство, де обміну підлягає все. Ми не можемо обмінювати людське життя, ми не можемо ставити під обмін людську гідність, наш суверенітет, територіальну цілісність і т.д.

Велике мистецтво суспільства полягає в тому, і мені здається, що Хартія вільної людини нам вказує на, як знайти баланс між цінностями агори та цінностями «гри з позитивною сумою», цінностями агону, цінностями воїна. На мою думку, те, що ми можемо сьогодні сказати світові, це розуміння того, що необхідно шукати дуже складний баланс. Наприклад, Європейський світ, після Другої світової війни, нібито сказав собі, що цінності агону вже не потрібні, ми завжди можемо з усіма шукати компроміс. Нема жодного суб'єкта, з яким ми не можемо знайти компромісу. Ця агора стала нескінченною. Як на мене, це було великою помилкою, тому що наша історія показує нам, що є суб'єкти, з

якими ти не можеш шукати компромісу і це суб'єкти, які хочуть знищити саму агору, людей, які там перебувають, наше суспільство, нас самих. З тими, хто нас хоче знищити, ми не можемо шукати компромісів. Те, що зараз відбувається (наша боротьба проти росії, складна «ломка» європейського світу) буде важливим в наступні роки, десятиліття і це те, чим Україна зараз дуже важлива для світу. З іншого боку, якщо ти будуєш суспільство тільки на «етиці воїна», це теж може бути проблемою, тому що тоді ти звужуєш простір для компромісів, ти звужуєш простір для агори, ти починаєш думати, що кожен твій опонент у суспільстві є твоїм ворогом. І так починається те, що можна назвати війною всіх проти всіх, те, що давним-давно в епоху бароко описав британський філософ Томас Гоббс в середині XVII ст. Це великий біль, який може бути в нашому суспільстві зараз, коли ми цю «етику воїна» переведемо на своїх, почнемо стріляти по своїх, почнемо вважати ворогами опонентів у середині власного суспільства й це буде великою проблемою. Ми можемо її подолати. Вона зараз наростає у суспільстві, яке перебуває у війні, в постійному болю, в постійних втратах близьких людей і ми маємо всі з цим щось робити, чітко для себе проводити межу, де починається агон, де має починатися боротьба, а де все ж таки ми тримаємо в цій обложеної фортеці під назвою Україна цінності компромісу, співпраці, солідарності та цінності агори. Я думаю, що взагалі ціннісна історія людства – це свідчення про те, що ти ніколи не можеш побудувати суспільство на одній єдиній цінності. Коли ми прочитаємо Хартію вільної людини, то зрозуміємо, що одним із ключових слів – свобода, але ми не побудуємо суспільство тільки на свободі, бо мають бути інші цінності – цінності рівності, солідарності, співпереживання, безпеки, ідентичності. Вони теж усі прописані у Хартії. Ми маємо розуміти, що здорове суспільство – це суспільство, де ти щоразу робиш складні, але потрібні рішення, які передбачають пошук балансу між найважливішими цінностями. Можуть бути й інші баланси. Наприклад, між рівністю і свободою і т.д. Дуже важливо розуміти, що інші люди можуть прагнути інших цінностей, нам це може не подобатися, бо ми вважаємо, що, наприклад, ті цінності, на яких ми

наголошували, є найважливішими, але ми маємо розуміти, що, цілком можливо, вони також допомагають усім нам будувати здорове суспільство. Отже, ця ідея множинності цінностей, на якій ми маємо будувати суспільство, є дуже важливою.

(Виступ на конференції із відеозапису)

УДК 37.036.5

Єсіпова Ольга Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, науковий
співробітник науково-організаційного
відділу Національної академії
Національної гвардії України, м. Харків

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Той, хто не любить своєї країни, нічого любити не може.

Дж.Г. Байрон

Сьогодні в якому ми зараз живимо показало, що патріотизм зараз це не мода, а виклик сучасності, біль душі кожного свідомого українця. Любов до своєї країни починається з колиски та формується у процесі становлення особистості. Процес становлення особистості передбачає передачу тим, кого навчаємо засобами навчально-виховного процесу соціального досвіду, що патріотичних цінностей, багатства духовної культури народу, його національного менталітету та своєрідного світогляду.

Відповідно до концепції про національно-патріотичне виховання молоді визначальним принципом всебічно розвиненої особистості є розвиток духовно-моральних якостей, патріотичних почуттів, формування у тих, кого навчають ціннісного ставлення до навколишнього середовища [2]. Встановлено, що патріотичні цінності формуються в результаті системної роботи викладачів з тими, кого навчають протягом тривалого часу.

Формування патріотичної свідомості майбутніх військовослужбовці є одним із головних завдань викладачів військових закладів вищої освіти. Патріотичне виховання майбутніх військовослужбовців академії є компонентом загального виховного процесу з формування високої патріотичної свідомості, почуття вірності своїй Вітчизні, готовності до виконання конституційного обов'язку щодо її захисту [1].

Патріотичні цінності можливо сформувати у майбутніх військовослужбовців в процесі виховної роботи, а саме під час проведення виховних годин метою яких є:

- формування у майбутніх військовослужбовців патріотичних цінностей та переконань, поваги до української мови та культури, історичного минулого, гордість за незалежність України тощо;

- формування у майбутніх військовослужбовців поваги до державної символіки – Герба, Прапора, Гімну України та інших військових традицій та ритуалів;

- формування у майбутніх військовослужбовців поваги до Конституції України, законів України, Військової присяги та статутів тощо;

- формування у майбутніх військовослужбовців поваги до людини;

- формування у майбутніх військовослужбовців любові до майбутньої професії;

- роз'яснення щодо престижу військової служби тощо.

Продукування зазначених цінностей можливо під час різних форм виховної роботи з майбутніми військовослужбовцями, наприклад: проведення тематичних вечорів, дискусій, диспутів, проведення квестів, вебінарів, відвідування патріотичних свят, театрів та кінотеатрів, походи місцями бойової слави, зустрічі з ветеранами війни та військової служби тощо.

Приміром в минулому році серед курсантів було проведено тематичний вечір присвячений святу Дню захисників та захисниць України, на якому обговорено тему престижності військової служби в Україні. Підсумком цього

вечора було визначено плюси військової служби та перспективи її для майбутніх військовослужбовців.

Отже, впровадження в навчальний процес виховних години серед курсантів відіграє важливу роль у формуванні патріотичних цінностей майбутніх військовослужбовців. Головним їх завданням яких є формування військово-професійних якостей майбутніх військовослужбовців, національної гідності, патріотичних почуттів, відданості та вірності Батьківщині, прославлення героїчних вчинків, увічнення пом'яті загиблих під час виконання військових завдань тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Глушук В. Стан військово-патріотичного виховання курсантів Збройних сил України та членів їх сімей. *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова*. 2013. Вип. 111. С. 206–214.
2. Концепція національно-патріотичного виховання молоді
URL: http://petschool.at.ua/publ/vchitelju/%20konceptsiya_nacionalno

Зварич Ганна Володимирівна,
доктор філософії (PhD), освіта/педагогіка,
заступник директора – начальник
управління загальної середньої,
дошкільної, позашкільної, спеціальної
освіти та цифрової трансформації
департаменту освіти і науки
Тернопільської обласної військової
адміністрації, м. Тернопіль

ЗАКЛАД ОСВІТИ – МІСЦЕ РОЗВИТКУ НА ОСНОВІ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

*Християнська родина та рідна українська
школа – це передумови здорового виховання
прийдешніх поколінь.*

(Заповіт Патріарха Йосифа Сліпого)

У 2022 році відзначаємо 130 річницю від дня народження достойника українського народу, духовного світоча, науковця, письменника світового значення, сповідника віри, незламного захисника людської гідності та християнських цінностей, нашого земляка – Патріарха Української Греко-

католицької церкви Патріарха Йосифа Сліпого. Він вніс потужний струмінь у культурне і духовне життя українців, перебуваючи далеко від рідної України, був безпосередньо причетний до збереження української національної ідеї та її пропагування серед громадськості. Кожен із нас є суб'єктом формування як особистих, так і суспільних цінностей. Проблема цінностей є ключовою. Саме цінності є фундаментом освіти та умовою формування людини та суспільства, які у своїй як професійній, так і повсякденній діяльності зважають морально-етичний та публічний інтереси. Духовні та моральні істини християнства складають фундамент нашої національної спадщини, належність до християнської цивілізації водночас визначає нашу приналежність до європейської сім'ї народів.

У місії Української хартії виділено два об'єкти: на кожен окрему людину зокрема, яка покликана стати відповідальною особистістю, і на спільноти людей, які покликані стати відповідальними самоврядними громадами. Таким чином забезпечено увагу до двох аспектів буття людини: її індивідуального та колективного вимірів. Сьогодні, в умовах режиму воєнного стану, ми відзначаємо 10-ту річницю реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини у закладах освіти Тернопільської області. Так важливо у закладах освіти дбати не тільки про розвиток інтелектуальних здібностей, але й вводити у царину освіти культуру, успадковану від минулих поколінь, плекати чуття цінностей, готувати до професійного життя, породжувати дружні стосунки, сприяти нахилі до взаємного порозуміння, творити спільноту. Заклад освіти – це «цілісне» (інтегральне) виховання (розвиток) людини. Виховний процес – це найкраща школа життя. А вчити жити – це передавати від серця до серця моральні багатства. Передавати ці багатства може той, хто дбайливо супроводжує дитину стежкою життя. Це батьки, вчителі, вихователі. Цей супровід дитини має бути щирим, виявленим через своє ставлення, власний приклад та власну поведінку – без цього це будуть пусті слова, формувати людські цінності, формувати чесноти, робити добро – це вибір, а найважливіше буття вільної людини, за хартією – означає

чинити добро. Вчити й показувати, що жити потрібно гідно, і найглибша людська радість – жити в любові. Тому дуже важливо, щоб цінності Хартії знали й ними жили батьки, вчителі, учні – усі учасники освітнього процесу. Обов'язок дати виховання покладено насамперед на сім'ю, але ця справа потребує допомоги усього громадянського суспільства. Як сформувати міцний етичний каркас світогляду молоді? Як їм допомогти максимально уникнути негативного досвіду, який міг би серйозно порушити процес їхнього зростання і дозрівання? І тут важливим є учитель, у ролі тьютора (координатора дій учня). Саме для цього потрібна його компетентність створити запобіжну систему виховання на основі цінностей Української Хартії вільної людини. Запропонувати практичні інструменти, щоб отримувачі освітніх послуг могли автономно (подолавши негативні впливи у своєму оточенні) й якнайбільш зріло підійти до життя попри наявні труднощі та суперечливості. Створити таку структуру, де б цінності, які потрібно передати та прищепити вихованцям можна було б побачити у житті та на доброму прикладі інших. Педагог, як один із ключових членів спільноти закладу освіти, покликаний робити гідний внесок у виховання кожного учня, оскільки відповідно до концепції «Нової української школи», він покликаний опановувати педагогіку партнерства, сприяти формуванню загальнолюдських цінностей та формувати у закладі освіти особистісно орієнтовану модель освіти, пристосовану до особливостей кожного учня. У сучасну пору лише сформований учитель, наділений особистою зрілістю та твердістю у своїх переконаннях може сприяти вихованню учнівської молоді своїм особистим прикладом в контексті різних обдарувань та можливостей. У закладі освіти не можемо допускати жодних нездорових виявів нерівності або дискримінації в діях, в контексті висловлювань чи необережного оцінювання, допускати приниження людської гідності. Задля гармонійного розвитку учня вкрай необхідно, щоб партнерські взаємини між усіма учасниками освітнього процесу були спрямовані на відкрите та щире спілкування, сповнене утвердження морально-етичних цінностей (гідність,

рівність, справедливість, толерантність та культурне різноманіття, турбота, чесність, довіра).

Суспільство все більш стає глобалізованим. Як молода людина, стаючи повноправним членом глобалізованого світового суспільства, не повинна втратити своєї індивідуальності, своєї ідентичності!? Наша ідентичність – це не символ, не атрибут, не декорація, а універсальний спосіб існування, боротьба. Ми постійно боремось, захищаємо свою гідність і не можемо відмовитись від свободи. Наша ідентичність дає змогу нам вистояти та прорватися, наша ідентичність – це людина вільна, гідна та здатна боротися за справедливість. Тому ми вибираємо вісім принципово важливих конструктів Української Хартії вільної людини – «бути», тобто стати кимось. Це належить до категорії внутрішнього розвитку. Це зусилля інтелектуальне, зусилля над собою, шлях розвитку, розширення відповідальності за власну та спільну долю. Гідність і свобода у сучасному світі потребують інституційного захисту на рівні сформованої на засадах соціальної справедливості держави. Політики часто пропонують далекосяжні плани, проте вони не працюють без далекосяжних змін у людських серцях. Людям потрібна внутрішня зміна, зміна способу життя, маємо змінитися глибоко всередині, щоб знайти шляхи вирішення наших найбільших проблем.

Філософія і методологія освіти відіграють важливу роль у формуванні свідомості молодого покоління. Для всебічного і гармонійного розвитку особистості важливо, щоб освітній процес базувався не тільки на основі наукового осмислення дійсності, а й на скарбах духовного, морального та культурного надбання українського народу і людства в цілому.

Сьогодні Україна стоїть у часі війни. Принципи, які викладені у Хартії для свого здійснення потребують багатьох великих особистих і колективних зусиль. Повномасштабна війна забрала в багатьох життя та відчуття безпеки, вона стала викликом для всієї країни та кожного в ній особисто. Це випробування сили волі та духу, випробування нашої гідності та віри – у Збройні сили, краще майбутнє, перемогу, у свого ближнього та, безперечно, у

Бога. Ми залишаємося народом вільних і гідних людей, і ці свобода та гідність потребують плекання. Навіть в умовах бойових дій людина залишається морально відповідальною, і їй про це потрібно нагадувати. Війна нищить не тільки тіла та будівлі – війна ранить душу, а нам же майбутнє ще будувати. Зранені люття ми не зможемо забезпечити перемогу, а перемога – це більше, ніж відвойовані території. Це суспільство, яке ми на тій території хочемо збудувати. Ми відповідаємо за повернення до своєї свободи й до пам'яті про те, що від способу використання цієї свободи залежить світ, у якому ми живемо, – чи це світ, зраний війною, чи світ, де поважається кожна свобода та гідність.

Загроза стала тотальною, вся Україна – суцільна рана, і ми всі відповідальні за її зцілення. Війна стосується кожного, і дуже важливо знайти свій фронт. Якщо сьогодні лінія зіткнення – те місце, де можемо відстояти наше право на майбутнє, то українська школа, український заклад освіти – те місце, де можемо українське майбутнє втратити... якщо не виборемо у серці українського учня вільного та гідного громадянина, живого, відповідального, з мріями та снагою за них боротися. Добрий патріот – це людина праведна, шляхетна і безінтересова. Сьогодні нам необхідно турбуватися про цінності, які допоможуть захистити людяність в умовах війни. Адже саме людяність, у першу чергу, є під прицілом насильства та жорстокості. Турбота про людяність означає артикуляцію та імплементацію цінностей, які допомагають людині зрозуміти, що відбувається в її житті, навіщо вона живе, хто вона, який сенс її життя. Відбувається реформа українського суспільства, яка розпочинається з ціннісної трансформації кожного конкретного українця. У цей воєнний час, ми освітяни, маємо виховати українця-особистість нової якості – відповідального та ініціативного громадянина, який стане на захист Батьківщини.

Аксіологічною основою оборони країни під час війни та системи національної безпеки держави в умовах постійної воєнної загрози є симбіоз базових особистісних і національних цінностей – захист життя і свободи, збереження національної ідентичності, відстоювання державного суверенітету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська Хартія вільної людини.
2. Бог приходять увечері / Андрій Зелінський. Львів : Свічадо, 2021.
3. Покликані до любові та витривалості / Петро Майба. Львів: Свічадо, 2018.
4. Ганна Зварич Українська хартія вільної людини – ціннісний базис виховання : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції: ТОКШПО, 2020.
5. Ганна Зварич Управління цінностями закладу загальної середньої освіти як засадничий чинник підвищення ефективності його діяльності. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід*: збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції, 13-14 травня 2022 року, м. Тернопіль. ТНПУ ім. В.Гнатюка.

Зісельс Йосиф Самуїлович,
учасник Ініціативної групи «Першого грудня», співпрезидент ВААДу України,
м. Київ

ЦИВІЛІЗАЦІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ЦІННОСТІ НА ТЛІ ВІЙНИ

Добрий день, шановне товариство!

Слава Україні!

Я не був серед членів-засновників Ініціативної групи «Першого грудня», але долучився до обговорення Української Хартії вільної людини, яке відбулося в Українському народному домі. Тому не можу вважати себе співавтором цього документа, хоча він для мене дуже важливий. Вже 10 років для мене Українська Хартія вільної людини є продовженням осмислення нової доби українського життя, доби незалежності народу та держави. Хартія, ніби «Нове Євангеліє» для українського суспільства. Вона вказує на моральні та духовні орієнтири його розвитку, закликає до них, ставить певні преференції, й тому можна розглядати Хартію як сукупність цінностей, які закладена в основі нашого майбутнього.

Як будь-який документ загальнолюдського значення, Хартія має багато можливостей для інтерпретацій, для розвитку як окремих положень, так і в цілому Хартії. Я погоджуюсь з Мирославом Мариновичем, що Хартія не є зупинкою на шляху розвитку духовності та моральності українського суспільства, а, навпаки, є поштовхом до розвитку цих категорій якраз в осмисленні для України її сучасності й майбутнього. Час агресивної війни не

тільки не перекреслив значення Української Хартії вільної людини, але, навпаки, багато в чому підтвердив те, що було сказано десять років тому.

Хочу продемонструвати певний розвиток деяких моментів так, як це усвідомлюю, бо в ті часи я вже цікавився питаннями ідентичності, зокрема колективної, цивілізаційної ідентичності й Хартія дала мені поштовх, зокрема, як і багатьом іншим, для розвитку певних концептів, якими ми тоді оперували й тепер вже оперуємо в новому часі. Хочу звернути вашу увагу, що розвиток ідентичності українського суспільства – досить складний процес, але в 1991 році, коли виникла українська держава, яка має тяглість вже 30 років, чого не було раніше ніколи, то створення держави розглядаю як виникнення потужного чинника в розвитку колективної ідентичності української політичної нації. Перед тим ніколи не було такого сталого чинника в історії, який би впливав на розвиток ідентичності великої кількості людей, зокрема українського народу, українського громадянського суспільства. І це створення держави – потужніший чинник цього розвитку, дуже важливий для нас тому, що ми не завжди задоволені багатьма процесами, які проходять в нашій державі, корупцією й олігархами, дуже часто поведінкою влади, але сам факт створення держави незалежно від того, хто нею керує, є потужним чинником розвитку колективної ідентичності людей, які проживають в цій державі.

Хочу звернути також вашу увагу на громадянське суспільство України, яке для мене є найпотужнішим двигуном руху України в її європейське майбутнє, в її цивілізаційне майбутнє. Саме громадянське суспільство, на мій погляд, веде український народ до її європейського майбутнього. Наші майдани – це є певні маркери розвитку колективної ідентичності. Наприклад, за нашими підрахунками, у майдані 2004 року активно взяли участь близько 1 млн людей по Україні. Це, на той час, 2% населення України. Тобто, це було цікаве і потужне явище, але воно демонструвало певну тенденцію, що ще далеко не всі, навіть активні люди, приєднувалися до таких революційних подій як Майдан, який проходив тоді і ви знаєте чому він виник. А ось наступний майдан, у 2014 році, вже об'єднав навколо себе 5–7 млн людей (12-13% українського населення). Це

показує нам шлях, показує тенденцію розвитку саме громадянського суспільства і всього українського суспільства.

Таким чином, я розглядаю майдани й тепер вже не майдани, а війну, як певні маркери розвитку українського суспільства в цілому, і, зокрема, громадянського суспільства. Пан Мирослав сказав про потужний вибух волонтерства. Це не випадковий, спонтанний виклик. Це ті процеси, які всередині колективної підсвідомості українського суспільства дали такий феномен у 2014 році як масове волонтерство, і тепер під час війни ми вже оцінюємо кількість людей громадянського суспільства, які об'єднані навколо цієї ідеї, навколо захисту української ідентичності, ми розцінюємо вже у 12-13 млн людей. Це вже дуже суттєва частина українського суспільства загалом.

Для мене Українська Хартія вільної людини – це меморандум про цінності нової України. Вони визрівали всередині українського народу сторіччями, але саме з виникненням держави, стали домінуючими орієнтирами. Як приклад із соціології: у лютому цього року, десь за 2 тижні до війни, було проведено соціологічне дослідження, бо було вже багатьом зрозуміло, що війна буде. Було запитано: «Хто готовий робити спротив Росії в її експансії в Україні?». 57% опитуваних сказали, що вони на це готові. Було таке ж питання: «Хто готовий з вас взяти в руки зброю і боронити на полі бою незалежність України?». 37% людей сказали, що вони на це готові. Я розумію всю умовність соціологічного дослідження, всі можливості помилок і т.д. Важливий репрезентативний характер цього дослідження, і скажу, що небагато країн, навіть європейської спільноти, можуть продемонструвати такі цифри, коли вони б, не дай Боже, стояли на межі війни проти цих країн. Це дуже високий відсоток – 37 і 57, який показує напрям розвитку, тенденцію розвитку української колективної ідентичності, української політичної нації.

Але, коли я бачу такі цифри, не тільки пишаюся тим, що 57% готові якимось чином боронити Україну. Я запитую себе: «А де 43% інших, які не відповіли на це питання: «Чи вони на це готові?». Це показує нам тенденцію, з одного боку, розвитку громадянського суспільства, волонтерства, української

політичної нації, а з другого – що зменшується кількість людей, які байдужі до розвитку своєї держави. 43% байдуже, що буде з Україною, коли розпочнеться війна. Це показало дане дослідження. Наші питання, наші думки, наші розробки повинні більше стосуватися саме цих 43%, які при певній інтерпретації ще не володіють тими цінностями, які притаманні громадянському суспільству. І це питання є викликом саме для освітян, як працювати з тими 43%.

Я у таких міркуваннях перейняв поняття «національний консенсус». Національний консенсус – це приблизно 75%-80% населення країни, які мають схожі погляди на минуле, на сучасне і на майбутнє цієї країни. Вони можуть мати різні релігійні уподобання, різні етнічні походження, вони можуть мати різні ідеологічні спрямування, бути прихильниками різних партій, але коли йдеться про державу, в них схожі уявлення і вони готові разом (80%) захищати свою державу. Це притаманно багатьом суспільствам у світі, а ми рухаємося до цього національного консенсусу надзвичайно швидкими темпами.

За ці 30 років ми пройшли великий шлях, вийшли приблизно з рівня 10% і пройшли шлях до тих 57%. Нам залишилося ще пройти менший шлях, але війна, з одного боку, робить опір розвитку, бо вона пов'язана з великими негараздами, з великими жертвами, а з другого боку, війна є чинником, який також об'єднує суспільство, проводить на великому рівні соціальну інтеграцію, мобілізацію і це також сприяє розвитку громадянського суспільства, колективної ідентичності всього народу. Я хотів би, щоб не тільки громадянське суспільство, але й українська влада усвідомлювала ці процеси розвитку української ідентичності й робила якісь кроки зі сприяння розвитку у цьому напрямі, бо сам факт існування держави – це потужний чинник розвитку ідентичності. Якби влада ще поставила собі це за мету, то ми б мали підсилення.

Коли я говорю про ідентичність, то маю на увазі таке визначення, – це низка якостей, з якою індивід чи група індивідів відносить себе або відноситься іншими до певної множини, і тоді виникає ціла низка ідентичностей в полі, в якому ми всі існуємо. Це по-перше, індивідуальна та колективна ідентичність,

це статева ідентичність, це етнічна ідентичність, релігійна і ці всі ознаки притаманні як індивідуальній, так і колективній ідентичності. Я оперую з 2004 р. поняттям цивілізаційної ідентичності, тобто до якої цивілізації прагне відноситися цей народ, про який йдеться. Народ України і його мешканці упродовж тривалого часу (400 років) знаходилися в полі впливу двох потужних центрів цивілізаційної ідентичності – європейської і євразійської. Це умовна модель і не сприймайте це буквально. Моделі нам потрібні для того, щоб пояснити учням, студентам і самому собі певні складні процеси у розвитку людської цивілізації. Ця умовна модель говорить про те, що на нашу ідентичність впливали два потужних центри ідентичності з Європи і Євразії.

У 2014 році я і мої товариші задумалися над тим, у чому складові частини цього конфлікту. Він мав різні проєкції, виміри. Наприклад, етнічна проєкція звичайно була. З одного боку, більше росіян, з другого боку, більше українців. Але цими проєкціями не вичерпувалось усе багатство відношень, яке ми бачили на Майдані.

Україна в цьому не унікальна. Була ціла низка країн від Фінляндії на півночі, до Ізраїлю на сході, які пройшли також такі траєкторії розвитку на переході від євразійської цивілізації, авторитарної, не демократичної до демократичної західної цивілізації, але унікальність України полягає в тому, що це вперше в історії велика православна слов'янська, посткомуністична країна «виходить з обіймів» жорсткої імперії й намагається перейти, потрапити до західної європейської цивілізації. Цей процес можна назвати також модернізацією і він не залежить від індивідуальних зусиль. Він не залежить від волі партій, урядів і президентів. Це еволюційний процес, який проходить за своїми законами, а ми бачимо тільки зовнішні маркери розвитку ідентичності.

Певну сукупність цеглин ідентичності можна називати ще системою цінностей і про це якраз йдеться в Українській Хартії вільної людини.

З точки зору колективної ідентичності, конфлікт між цивілізаціями проходить тому, що є намагання імперії силовим шляхом вплинути на

цивілізаційну ідентичність країни колишньої колонії, народів, які еволюційним чином змінили та продовжують змінювати свою ідентичність.

Намагання колишньої колонії рухатись своїм незалежним шляхом викликає агресію з боку імперії. Тому цей воєнний конфлікт, в якому ми зараз знаходимось, був детермінований самим фактом розпаду цієї великої імперії. Намагання змінити силою ідентичність народу викликає в ньому накопичення, концентрацію та вибух величезної енергії, що часто приводить до революцій та остаточного розриву з імперією. З цієї точки зору, умова цивілізаційного миру тримається доти, доки одна з країн не починає силою впливати на зміну цивілізаційної ідентичності другої сторони. І невтручання силою у ці процеси – це запорука цивілізаційного миру.

Отже, цивілізований демократичний світ, в якому пройшли процеси модернізації, на відміну від східного авторитарного світу, є більш стабільною системою, ніж авторитарний. Наша війна, яку можна вважати прообразом третьої світової війни, хоч вона такою ще не є, полягає в тому, що на боці України зосередились сьогодні саме демократичні цивілізовані країни (це десятки країн), а на боці росії ми бачимо поєднання ізгоїв людської цивілізації (таких країн як Корея, Китай, Іран, Сирія), що показує, що вперше у світовому конфлікті є така сепарація за цінностями. Ніколи раніше світові війни не були навколо цінностей. Головним чинником цієї війни якраз і є конфлікт різних систем цінностей.

Чи можлива кінцева перемога у війні цивілізації цих двох систем цінностей і чи не є рівновага між цими системами дуже важливим чинником, закладеним Богом в існування людської цивілізації, що неможливо перемогти в будь-якій стороні, а завжди буде певна рівновага між цими системами?

(Виступ на конференції із відеозапису)

Іванов Кирило Олександрович,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 014. Середня
освіта. Фізична культура ДЗ «Луганський
національний університет імені Тараса
Шевченка», м. Полтава;
Курліщук Інна Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава

СПІВПРАЦЯ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ФОРМУВАННЯ ВСЕБІЧНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Сьогодні здоров'я є однією з найбільших цінностей суспільства. Цей феномен надає можливість для досягнення запланованих успіхів в улюблених сферах діяльності, дозволяє відвідувати різні визначні та цікаві місця, заводити нові знайомства, дружбу, кохання і, взагалі, жити повним життям. На нашу думку, це найголовніший чинник формування всебічно розвиненої особистості, так як воно включає багато складових, пов'язаних між собою, до того ж всі ці складові мають бути розвинені на належному високому рівні. Здоров'я нам закладається з народження, проте піклуватися про нього ми маємо протягом усього життя, незалежно від віку. Найефективнішим способом збереження здоров'я є фізичне виховання. Цей термін складається з трьох видів засобів: фізичних вправ, гігієнічних чинників (режиму дня, режиму харчування, режиму праці та відпочинку) і сил природи (загартування сонцем, повітрям і водою). Займатися фізичним вихованням необхідно з дитячого віку. Спочатку прищепити любов до занять мають батьки, далі ця функція переходить вихователям та інструкторам з фізичного виховання закладів дошкільної освіти та вчителям фізичної культури закладів загальної середньої освіти. Проте на даний момент кількість учнів, які займаються фізичними вправами як в урочний, так і в позаурочний час стрімко меншає. І. Бондар, спираючись на

дослідження Н. Голєєвої зазначає, що серед дітей з СМГ систематично займаються фізичними вправами 16%, періодично 43%, а зовсім не займаються 51%. Серед практично здорових учнів систематично займаються 38%, епізодично – 52% і 10% зовсім не займаються [2, с. 14]. Дані показники більшість дослідників пов'язує з недостатньою мотивацією або відсутністю сили волі до занять фізичними вправами в дітей, брак часу, недостатні знання учнів та їх батьків про користь впливу фізичних вправ на організм людини, брак висококваліфікованих педагогічних кадрів, котрі здійснюють ефективну роботу з дітьми. Слід нагадати про учнів зі спеціальної медичної групи та тих, які належать до категорії адаптивного фізичного виховання. Їм необхідно займатися власним фізичним та іншим розвитком більше ніж здоровим, так як це сприяє функціональному відновленню органів та систем, уражених внаслідок отриманих та перенесених захворювань та допомагає стати повноцінними одиницями суспільства. У фізичному розвитку і покращенні здоров'я учня мають взаємодіяти він сам, його батьки та педагоги з фізичної культури в закладах освіти або лікарі-реабілітологи у медичних закладах. Усі зазначені учасники процесу фізичного виховання міцно пов'язані між собою. Тому тему «співпраця сім'ї та школи у фізичному вихованні учнів як важлива умова формування всебічно розвиненої особистості» вважаємо актуальною.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати аспекти, умови та види співпраці сім'ї та школи у фізичному вихованні учнів.

Проблемою співпраці навчального закладу та сім'ї у фізичному вихованні дітей підліткового віку займалися такі науковці як: Т. Круцевич, Б. Шиян, В. Байков, А. Комар, О. Докукіна, О. Дубогай, Л. Щербань. Проблемою зменшення рухової активності дітей молодшого та середнього шкільного віку цікавилися В. Мурза, А. Сухарєв, В. Язловецький, Н. Карпушко, С. Поспелова, Р. Поташнюк.

Як вже зазначалося, фізичне виховання допомагає дітям зберегти здоров'я та спрямувати свою енергію у корисний напрямок. Зарубіжні та вітчизняні вчені трактують дане поняття по-різному. Згідно з думкою

Т. Кручевич, фізичне виховання – це спеціалізований педагогічний процес цілеспрямованої систематичної дії на людину фізичними вправами, силами природи, гігієнічними факторами з метою зміцнення здоров'я, розвитку фізичних якостей, удосконалення морфологічних і функціональних спроможностей, формування й покращання основних життєво важливих рухових навичок, умінь та пов'язаних із ними знань, забезпечення готовності людини до активної участі у суспільному, виробничому й культурному житті. [1, с. 10].

Тепер хотілося б зауважити, що сучасні діти та підлітки суттєво відрізняються від своїх однолітків, які жили десять чи двадцять років тому світоглядом, сприйняттям реальності та життєвими цінностями. Слід підкреслити, що нинішнє покоління відрізняється відсутністю власних життєвих планів, мети та позиції. Не дивлячись на це, сучасні діти та підлітки товариські й активні. Проте їх особливість полягає у наданні переваги спілкуванню в мобільних додатках. Їхні сильні сторони виявляються у кращому сприйманні різних відомостей та фактів, швидкому і самостійному навчанні, миттєвим та безперервним застосуванням знань на практиці, креативності та багатозадачності, готовності до різнопланової роботи. В силу особливостей мислення представники даного покоління ефективніше засвоюють матеріал, наданий в ігровій формі.

Виділяють наступні ознаки покоління Z:

□ Нетерплячість. Дана якість притаманна дітям через постійне перебування в онлайн середовищі. Це призвело до звикання у виконанні бажань у віртуальній реальності і думок про те, що реальне життя є таким же простим і безтурботним. Для запобігання негативних наслідків цієї ознаки батьки мають пояснювати дітям, що у житті буде складно досягти висот і для цього необхідно наполегливо працювати, бути терплячим, сильним та вольовим.

□ Зосередження на короткострокових цілях. Проведення часу у віртуальній реальності призвело до звички отримувати бажані результати без докладання особливих зусиль. Проте слід зрозуміти, що у звичайному житті

нічого не буде досягатися без власної праці, тому батькам необхідно постійно привчати дітей до самостійної трудової діяльності.

□ Залежність від Інтернету або постійне перебування у соціальних мережах, ігри в Інтернеті та життя у блогах. Батьки мають говорити дітям та підліткам, що у реальному житті не слід настільки відкриватися незнайомим людям, щоб вони не зробили з тобою негативні вчинки.

□ Фрагментарність образного мислення, яка розвивається через відсутність читання реальних паперових книг. Тому батькам варто нагадувати, щоб діти не забували інколи читати класичну літературу своєї країни та зарубіжних держав.

□ Швидке дорослішання, яке притаманне через виховання в епоху економічної депресії. Від сучасних дітей всі вимагають бути успішними, проте, на нашу думку, їм необхідно давати право вибору і підтримувати їх у реалізації їхніх задумів.

□ Головна цінність – чесність, тому в соціальній мережі поводяться досить відкрито. Інколи можуть жити у світі фантазій, проте деякі підлітки пишуть правдиву інформацію і роблять це інколи дуже відкрито. Проте на нашу думку при спілкуванні у соціальних мережах треба бути уважними та обережними, особливо з малознайомими людьми. Батьки мають інколи перевіряти з ким, для чого і як спілкується їхня дитина у віртуальному світі.

□ Низький рівень розуміння людських почуттів, котрий призводить до збільшення комунікативної відстані дітей та підлітків з людьми старших поколінь та зменшення передачі імперичного досвіду від старших до молодших. Дорослим необхідно пояснювати, що в Інтернеті не завжди є корисна і необхідна для життя інформація і варто також прислухатися і до порад людей старшого покоління, так як вони мають багатий життєвий досвід.

Спираючись на вищезазначені ознаки сучасних дітей, можемо привести деякі види та варіанти співпраці родини та навчального закладу в організації фізичного виховання учнів. Серед них організація участі батьків у змаганнях сімейних команд, відкриті уроки для батьків, а також відвідування уроків

батьками невстигаючих і слабо встигаючих учнів, виступи вчителя фізичної культури на загальношкільних батьківських зборах, конференції для батьків, на яких педагоги з фізичного виховання, інструктори з лікувальної фізичної культури або лікарі з фізичної реабілітації розповідають батькам про користь фізичних занять для дітей, досягнуті дітьми успіхи у виконанні вправ та підбирають комплекси фізичних вправ в залежності від поставлених задач. Крім цього необхідно батькам і дітям разом організовувати активний відпочинок на свіжому повітрі у вільний від уроків і виконання домашніх завдань час. Він включає прогулянки, катання на велосипеді, купання, ходьбу на лижах, спортивні та рухливі ігри. Серед онлайн форм можна застосувати онлайн збори та онлайн заняття з фізичного виховання, відеоролики з вправами на розвиток фізичних якостей або для покращення функціонального стану систем організму, популяризацію видів спорту через онлайн спілкування. Кожна з традиційних та інноваційних форм по своєму необхідна і важлива.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна впевнено зазначити, що фізичне виховання необхідне для покращення здоров'я і розвитку органів і систем, що дуже важливо сучасним дітям, так як вони більшу частину вільного часу проводять у гаджетах. Необхідно застосовувати традиційні та інноваційні форми організації занять з фізичного виховання та залучати до спільних занять батьків та дітей. За допомогою цих занять батьки будуть пояснювати дітям що фізичні вправи важливі і будуть демонструвати це на власному прикладі, а діти мають прислухатися до батьків і виробити у себе звичку до систематичних занять фізичними вправами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Теорія і методика фізичного виховання / за редакцією Т. Ю. Круцевич. У 2 томах. Том 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. Київ. Видавництво НУФВСУ «Олімпійська література», 2008. 392 с.
2. Теорія, методика та організація фізичного виховання у спеціальній медичній групі: навч. посіб. для студ. ф-тів фіз. виховання вищ. навч. закл. / за ред. Боднар І. Р. Л.: Видавництво, 2013. 187 с.

Ішутіна Олена Євгенівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії і практики початкової
освіти ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», м. Дніпро

ФОРМУВАННЯ АКСІОЛОГІЧНОГО КОМПОНЕНТУ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Медіатехнології сучасного світу, швидкозмінний інформаційний простір та аудіовізуальна парадигма суспільства актуалізують якісні зміни, модернізацію форм медіакомунікацій соціуму в порівнянні із минулими роками. Потужні темпи інформатизації визначають також оновлення орієнтованості ціннісних смислів, вимог до медіакомпетентності і розширення кола цифрової діяльності людини. Саме інформація стає визначальним ціннісним орієнтиром цифрового розвитку глобалізованого суспільства, організаційною основою, способом структурування та рушійною силою функціонування різних соціальних сфер [3].

Аксіологічна сфокусованість прогресу на інформаційній, дискурсивній взаємодії різних сфер суспільства через нові медіа визначає умови та вимоги успішної реалізованості кожного. Комп'ютеризація та діджиталізація різних сфер буття суспільства не оминають освіту, яка безпосередньо пов'язана з трансляванням інформації та формуванням ціннісного ставлення до неї. Тобто бути реалізованим педагогом сьогодні – інформаційно компетентним, ініціативним, мобільним і кваліфікованим в актуальних напрямках та інноватиці – неодмінно передбачає необхідність здобуття медіаосвіти, формування медіакомпетентності.

Медіаосвіта як професійний кейс майбутнього вчителя початкових класів включає у себе формування аксіологічного компоненту медіакомпетентності особистості педагога, що потребує застосування аксіологічного підходу, оскільки, з одного боку, йдеться про систему вищої освіти, орієнтовану на

формування комплексу загальнолюдських і професійних цінностей, що визначають ставлення особистості до світу, своєї діяльності, самого себе як людини й професіонала. З іншого, у контексті педагогічних досліджень аксіологічний підхід дозволяє розглядати зміст і структуру професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів як сферу суб'єкт-об'єктних та міжсуб'єктних ставлень, де знання, викладач і слухач об'єднуються ціннісним ставленням до дійсності [4]. Крім того, ціннісні орієнтації забезпечують загальну спрямованість педагогів, їх інтересів та прагнень, утворюють певну ієрархію індивідуальних переваг, формують рівень домагань особистості. Відтак, ціннісні орієнтації можна визначити як спрямованість суб'єкта на діяльність і певні цінності, які можуть бути сформовані вже у процесі цієї діяльності [2].

Такий підхід обумовлює розгляд процесу розвитку медіакомпетентності вчителя початкових класів як ціннісно-орієнтованої діяльності, результатом якої є ціннісна оцінка інформації як такої; спрямованість на покращення інформаційного простору на основі таких споживчих показників її якості, як репрезентативність, змістовність, достатність (повнота), доступність, актуальність, своєчасність, точність, достовірність, стійкість; сприяння формуванню знань і вмінь учнів щодо використання новітніх освітніх технологій [2, с. 36], як невід'ємної частини їх медіакомпетентності та ін.

У структурі медіакомпетентності вчителя науковці послідовно виокремлюють компонент, який хоч і має різні назви, але безпосередньо вміщує ціннісне ставлення до інформації та медіа, а також до їх систематичного та усвідомленого застосування в професійній діяльності. Так, Б. Іскаков зауважує, що мотиваційно-ціннісний компонент медіакомпетентності вчителя характеризується активністю застосування медіа в професійній діяльності; зацікавленістю до пошуку нових медіаджерел; прагнення до самооцінки власної діяльності щодо застосування медіатехнологій [1].

Нам імпонує думка Л. Хмарної, яка визначає емоційно-ціннісний компонент як такий, що вміщує сформоване ставлення до різного роду

маніпуляцій у медіаповідомленнях; готовність до відстоювання власних цінностей під час створення й обговорення медіатекстів; дотримання нетикету та правил цифрової комунікації під час спілкування в медіапросторі; готовність до використання медіатехнологій у професійній діяльності [6, с. 96]. Поділяючи погляди науковців та беручи до уваги положення і засадничі цінності Української Хартії вільної людини [5], *аксіологічний компонент медіакомпетентності майбутнього вчителя початкових класів* визначаємо як ціннісні орієнтації особистості, які спонукають її до опанування медіатехнологій і медіаосвіти, здатність транслювати демократичні і загальнолюдські цінності під час створення й обговорення медіапродуктів; володіння нетикетом та дотримання норм цифрової комунікації під час професійного спілкування в медіапросторі; усвідомлення ролі медіатехнологій в освіті та готовність застосовувати їх у професійній діяльності.

Формування аксіологічного компоненту медіакомпетентності майбутніх учителів початкових класів передбачає використання різних методів і прийомів роботи під час опанування дисциплін методичного циклу, зокрема: обговорення позитивних й негативних впливів медіа і медіатехнологій, їхньої ролі для здобувачів початкової освіти, дискусії щодо дидактичного потенціалу медіа, способів їх використання на уроках української мови і літературного читання, іноземної мови, мистецтва, інтегрованого курсу «Я досліджую світ»; аналіз відеозаписів уроків щодо використання медіатехнологій в освітньому процесі початкової школи; створення власних медіапродуктів для роботи на уроках в початкових класах; моделювання освітнього процесу початкової школи з використанням медіа тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Искаков Б. А. Развитие медиакомпетентности учителей в условиях ресурсного центра : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Восточно-Казахстанский государственный университет им. С. Аманжолова. Барнаул, 2013. 179 с.
2. Колеснікова І. В. Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2018. 292 с.

3. Покулита І. К., Колотило М. О. Медіапрактики у соціальній роботі: підручник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2020. 192 с.
4. Толмачова І. Г. Формування медіакомпетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки : дис... д-ра філософії / ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2021. 363 с.
5. Українська Хартія вільної людини. Ініціативна група «Першого грудня»: веб-сайт. URL: <http://www1-12.org.ua/ukrajinska-khartijavilnojji-liudynu>. (дата звернення: 09.10.2022)
6. Хмарна Л. В. Структурно-компонентний аналіз поняття «медіаграмотність учителів мистецьких дисциплін». *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2020. Вип. 54. С. 89–102. DOI: 10.34142/2312-1548.2020.54.06

УДК 159.3-021.464:373.2.011-051

Кавецький Віктор Євгенович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри педагогіки і
психології та інклюзивної освіти
Тернопільського ОКІППО, м. Тернопіль;
Кавецька Надія Михайлівна,
вихователь ЗДО №19, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ЗДО В УМОВАХ НОВИХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Уведення воєнного стану в Україні, у зв'язку з агресією РФ, зумовило якісні зміни у всіх сферах життєдіяльності суспільства, зокрема, це позначилося на організації освітнього процесу в нових реаліях сьогодення. Нині, як ніколи, повноцінний психічний і особистісний розвиток дітей, їхнього самостійного творчого мислення та самосвідомості, соціальної активності залежить від вихователя як особистості і як професіонала. Висуваються нові вимоги до здійснення педагогічними працівниками ЗДО своєї професійної діяльності в умовах воєнного стану.

В Законі України «Про освіту» зазначено, що педагогічна діяльність це інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково-педагогічного) працівника або самозайнятої особи у формальній та/або неформальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей. Отже, педагогічна діяльність – це професійна активність вихователя, в якій за

допомогою різних засобів впливу на дітей реалізуються освітні завдання, зважаючи на нові суспільні виклики.

Як і будь-якій іншій діяльності, їй притаманні: умотивованість, цілепокладання й предметність (психологічна структура діяльності: мотив, ціль, предмет, засоби, способи, продукт і результат), а її специфічною ознакою є продуктивність.

За цим критерієм виокремлюють п'ять рівнів продуктивності педагогічної діяльності:

- непродуктивний рівень (репродуктивний) – діяльність педагога як ретрансляція знань;
- малопродуктивний (адаптивний) – тут вихователь прилаштовує знання до особливостей дітей;
- середньопродуктивний (локально моделюючий) – передбачає володіння педагогом стратегіями виховання і навчання за окремими напрямками;
- продуктивний, або системно моделюючий рівень передбачає володіння педагогом технологією формування системних знань;
- високопродуктивний рівень розвитку професійної діяльності дає педагогові змогу формувати особистість дитини [1].

У сучасних реаліях від вихователя очікують високопродуктивної діяльності, спрямованої на забезпечення необхідних умов для патріотичного і громадянського виховання дитини, її гармонійному розвитку, повноцінної соціалізації й створення безпечного освітнього середовища в ЗДО. Розглянемо компоненти педагогічної діяльності педагога (модель Н. В. Кузьміна, В. О. Сластьоніна, А. І. Щербакова) через призму їхньої реалізації в умовах воєнного стану:

- діагностична діяльність – вивчення дітей і визначення рівня їх розвитку, зокрема, виявлення особливостей їхнього емоційного стану, реакції на стресову ситуацію, зміни в поведінці тощо;
- орієнтаційно-прогностична діяльність – визначення лінії виховної діяльності, її конкретні цілі й завдання та кожному етапі розвитку, зокрема,

акцент на формування патріотичних почуттів і виховання громадянина країни, готового прийти на допомогу товаришу;

➤ конструктивно-проективна діяльність – завдання конструювання, проектування змісту виховної роботи в контексті індивідуально-особистісного підходу: врахування при плануванні педагогічної взаємодії особливостей сприймання і реакції дитини на реалії сьогодення та специфіки сімейної ситуації;

➤ організаційна діяльність – мобілізація дітей на розв'язання творчих завдань і організацію різних видів їх діяльності, враховуючи готовність дитини до активної роботи й налаштовуючи освітній процес так, щоб він був комфортним і не травмівним для дітей;

➤ необхідна наявність лідерських якостей і управлінських умінь, щоб власним прикладом налаштовувати дітей на конструктивну працю незважаючи на стресові чинники сучасної дійсності;

➤ інформаційна діяльність – спрямованість на оволодіння дитиною знаннями, світоглядними й морально-естетичними ідеями, водночас оберігаючи дітей від травмуючих новин, пов'язаних з війною;

➤ комунікативно-стимулююча діяльність – моральний вплив на дітей, вміння спілкуватися, спонукати його своїм прикладом до діяльності, заохочуючи до вербалізації своїх емоцій, що сприятиме відновленню почуття спокою і безпеки;

➤ аналітико-оціночна діяльність – аналіз ходу навчання і виховання, порівняння досягнутих результатів з наміченими цілями й завданнями, надаючи пріоритетності досягнення соціально-психологічних завдань перед навчальними;

➤ дослідницько-творча діяльність – застосування педагогічних теорій та інновацій вимагає творчого підходу до засвоєння дійсності, особливо важливим є вміння вихователя визначати доцільність застосування того чи іншого методу, враховуючи емоційно-психологічний стан дітей і особливості поточної ситуації.

Професійна діяльність вихователя неможлива без ефективного педагогічного спілкування, покликаного максимально сприяти психічному розвитку дітей, а в реаліях сьогодення сформувати почуття безпеки й захищеності у вихованців.

Для забезпечення ефективного педагогічного спілкування вихователю потрібно знати, чого чекають від спілкування з ним вихованці, враховувати їхню потребу у спілкуванні з дорослими, розвивати її. Педагогічно правильне спілкування з дітьми у «зоні найближчого розвитку» суттєво сприяє реалізації їхніх потенційних можливостей, готує до нових складніших видів діяльності.

Ефективність педагогічного спілкування також залежить від уміння вихователя враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей: з найменшими він частіше виявляє особливу теплоту, використовує ласкаві форми звертання, до яких вони звикли у сім'ї; зі старшими йому потрібні не лише чуйність і зацікавленість, а й уміння пожартувати, а за необхідності – вдатися до категоричності.

Модель педагогічного спілкування передбачає диференційовано-індивідуальний характер спілкування з дитиною залежно від:

- а) стану дитини;
- б) домінування мотивів та потреб дитини на цей час;
- в) форми спілкування, де вона зараз потребує;
- г) рівня розвитку діяльності, де вона бере участь;
- г) умов, у яких спілкуються.

У сучасних реаліях це врахування емоційного стану дитини загалом і при конкретному акті взаємодії зокрема, визначення налаштованості й готовності дитини до спілкування і сприймання порад, підбір максимально ефективної форми взаємодії, враховуючи настрій дитини і її життєвої історії, наприклад, беручи до уваги той важкий досвід, який пережили діти внутрішньо переміщених осіб, перебуваючи в зоні бойових дій.

Одним з головних завдань сучасного закладу дошкільної освіти є збереження дитячої психіки і її емоційного стану від деструктивних впливів та

оберігати від стресових ситуацій, якомога менше лякати дитину. Під час повітряної тривоги важливо подальший, заздалегідь визначений алгоритм дій реалізувати у вигляді гри. Діти повинні розуміти, що їм потрібно одягнути свій тривожний наплічник і спокійно, без паніки, спуститися в безпечне місце. Також варто продумати систему ігор і активностей, які можна зреалізувати під час перебування дітей в укритті.

У процесі взаємодії з дітьми педагог використовує:

а) прямий педагогічний вплив, який безпосередньо звернений на вихованців, стосується їхньої поведінки, взаємин: пояснення, вказівки, заохочення, покарання тощо;

б) непрямий педагогічний вплив, який здійснюється через інших осіб, відповідну організацію спільної діяльності. Педагог не створює жодних перешкод, не дає вказівок, але так змінює умови, що діти особисто вибирають бажану для них форму діяльності [3].

Найефективнішим у роботі з дошкільниками, особливо молодшого і середнього віку, є непрямий вплив, для здійснення якого вихователь використовує гру, ігрове спілкування. Завдяки цьому він без натиску, моралізування спрямовує діяльність дітей, їхній розвиток, регулює взаємини, вирішує конфлікти. Для цього можуть бути використані казки, вірші, приказки, малюнки, іграшки тощо.

В умовах війни педагогічні працівники мають бути готовими, спроможними повноцінно надавати освітні, інформаційні, консультаційні послуги сім'ям, які виховують дітей раннього та дошкільного віку. Саме тому питання організації комунікації з учасниками освітнього процесу посідає ключове місце.

У процесі організації комунікації учасників освітнього процесу, а також з метою покращення адаптації громадян із числа внутрішньо переміщених осіб із зон активних бойових дій працівники ЗДО мають надавати підтримку інформаційну, методичну, консультативну тощо дітям та їхнім сім'ям [2].

Отже, важливо, щоб вихователь налагодив ефективну комунікацію зі всіма учасниками освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства, створив безпечний соціально-освітній простір, використовував форми й методи взаємодії відповідно до конкретної ситуації, що сприятиме реалізації освітніх завдань ЗДО навіть в непростих реаліях сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Власова О. І. Педагогічна психологія: навч. посібник. К.: Либідь, 2005. 400 с.
2. Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні. Лист МОН № 1/3845-22 від 02.04.22 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-rekomendaciyi-dlya-pracivnikiv-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-na-period-diyi-voyennogo-stanu-v-ukrayini>
3. Професійне спілкування у структурі діяльності педагога. URL: <http://hlystunivka-dnz.ck.sch.in.ua>

УДК 378.01

Карпова Марина Євгенівна,
кандидат педагогічних наук, старший
викладач ВНЗ «Університет
ім. А. Нобеля», м. Дніпро

ІМІТАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ ПЕДІАТРІВ ДО РОБОТИ В КОМАНДІ

Анотація. Сучасні швидкоплинні перетворення українського суспільства призвели до зміни установок користувачів медичних послуг. На сьогодні людина висуває підвищені вимоги не лише до якості та результатів медичного обслуговування, а й до змісту самого процесу надання лікарської допомоги.

На сьогодні лікар-педіатр – це кваліфікований спеціаліст у галузі клінічної медицини, який займається діагностикою, лікуванням та профілактикою захворювань дитячого віку, враховуючи сучасні тенденції та методики лікування. Ефективність роботи майбутнього педіатра залежить як від його професійної компетентності, так і від уміння співпрацювати з середнім та молодшим медичним персоналом, батьками хворої дитини та іншими вузькопрофільними дитячими спеціалістами (отоларингологи, гастроентерологи, гінекологи, ендокринологи, дерматологи, стоматологи,

травматологи та ін.) для того, щоб об'єднати їх в єдину команду з метою визначення найефективнішого шляху лікування дитини. Отже, ми маємо командну форму діяльності, результат роботи якої залежить від злагодженості дій її членів, чіткого розподілу обов'язків та відповідальності. Мета статті – розкрити сутність імітаційних методів навчання в медичній освіті майбутніх педіатрів, показати їх доречність стосовно клінічних випадків, що потребують злагодженої командної дії, а також акцентувати увагу на командній роботі під час клінічних сценаріїв за допомогою неігрових імітаційних активних методик, кейс-методів, тощо.

***Ключові слова:** педіатр, імітаційні методи навчання, робота в команді.*

Загальна постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність дослідження обумовлена процесами реформування системи охорони здоров'я, яка передбачає перехід на нові принципи надання кваліфікованої допомоги населенню та потребує удосконалення підготовки фахівців, що матимуть якісно новий рівень професіоналізму та компетентності. Нова стратегія МОЗ України «Національна стратегія побудови нової системи охорони здоров'я в Україні на період 2015-2025 роки» визначила ключові проблеми системи охорони здоров'я, шляхи формування державної політики в медицині та зміни в системі підготовки медичних кадрів шляхом підвищення кваліфікації персоналу з подальшим його розвитком.

У сучасних умовах, у зв'язку з інтенсифікацією професійної діяльності в медицині, лікарю потрібно швидко приймати найскладніші рішення в короткий термін. Імітаційні методи навчання формують у майбутніх лікарів алгоритм надання кваліфікованої медичної допомоги. Значною мірою зростає роль команд, які дають можливість об'єднати та інтегрувати індивідуальні зусилля працівників у вирішення складних, напружених професійних завдань та створити атмосферу партнерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми. Найефективніший досвід навчання, на думку

Д. Габа (D. Gaba), С. Говард (S. Howard), К. Фіш (K. Fish), Б. Сміт (B. Smith), Ю. Соуб (Y. Sowb) (Gaba D., Howard S & Fish K, 2001), є досвід, який набувають майбутні педіатри, від участі в роботі, що імітує реальні робочі ситуації. Слід зазначити, коли навчання супроводжується структурованим аналізом аудиторного досвіду, забезпечується активне засвоєння знань, навичок і умінь, та ймовірність того, що фахівці зможуть їх застосувати, коли зіткнуться з аналогічними професійними проблемами.

Формулювання цілей / завдань статті. Метою статті є розкриття сутності імітаційних методів навчання в медичній освіті майбутніх педіатрів з метою надання кваліфікованої допомоги з використанням навичок командної роботи у подальшій професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу статті.

Одним з різновидів імітаційних методів є симуляційне навчання. Симуляційне навчання (симуляція – від лат. Simulatio – «удавання») – це помилкове зображення хвороби або окремих її симптомів, при якому студент діє в імітованих умовах і знає про це; навчальний процес, при якому студенти усвідомлюють виконання дій в умовах, які моделюють реальні, з використанням спеціальних засобів-симуляторів (Біловол, Боброннікова, 2016). Отже, тільки в симульованих умовах студент отримує унікальну можливість відпрацювати рідкісні для його професійної діяльності види практичних навичок без шкоди для здоров'я пацієнта. Зазначимо, що в даний час симуляційне навчання активно впроваджується в систему медичної освіти.

Симуляційні методи навчання в медичній освіті забезпечують можливість змодельовати будь-які клінічні випадки, в яких роль пацієнтів грають роботи-симулятори, тим самим виключаючи небезпеку для здоров'я реальних пацієнтів. Дана методика може охоплювати цілий спектр навчальних цілей і завдань, наприклад: розширення теоретичних знань, розвиток технічних навичок, набуття професійних психологічних установок, комунікаційних навичок, вміння правильно розподіляти завдання, надавати і отримувати підтримку членів команди (Ayres de Campos, 2015).

Щодо важливості впровадження симуляційних методів навчання під час підготовки майбутніх педіатрів до роботи в команді, то варто зазначити, що під час застосування цих методів повинна бути сформована команда, в складі якої майбутні педіатри будуть надавати необхідну допомогу. «Необхідно пам'ятати, що одне з основних завдань симуляції навчання – навчання роботі в команді зі своїми колегами. Це дозволяє навчитися швидкому розподіленню ролей і обов'язків, прийняття власних рішень або беззаперечного підкорення старшому в команді та, в кінцевому підсумку, до ефективного і професійного вирішення проблеми пацієнта» (Косаговська, Волчкова, Пак, 2014).

Розвиток навичок командної роботи у майбутнього педіатра засобами інтерактивних методів навчання неможлива без використання імітаційного обладнання. Вважаємо доречним для формування клінічних сценаріїв використовувати неігрову імітаційну активну методику CBL (case-based-learning), за допомогою якої освітній процес будується на основі клінічного випадку (case study).

Зазначимо, що «кейс-метод», «кейс-технологія», «ситуаційна методика», «розбір конкретних ситуацій», «розбір реальних ситуацій або випадків», «технологія/метод аналізу ситуацій», «метод ситуаційного навчання», «кейсовий метод навчання», «професійно значущі проблемні ситуації» – всі ці назви використовуються в освітньому середовищі для позначення поняття «case study» (кейс-метод).

Використання кейс-методу в підготовці майбутніх педіатрів обумовлений тим, що «ніде більше, як біля ліжка хворого не можна визначити чи володіє лікар необхідними знаннями, вміннями та навичками». Однак, далеко не завжди, і не кожен приклад можна розглянути безпосередньо «на хворому». Зокрема, це може бути пов'язано просто з відсутністю тематичних хворих під час вивчення певної дисципліни (Скрипник, Сорокіна, 2012), але у той же час існують імітаційні методи навчання, які дозволяють педіатрам розглянути змодельовану клінічну ситуацію, використати необхідні знання, зібрати,

обробити і аналізувати медичну інформацію. Прикладом таких інтерактивних методів навчання є *same case study*.

Науковці (Х. Барроуз, Т. Бігуняк, Є. Жукова, А. Калягін, Г. Павлишин, І. Погорелова, Т. Саварін) розкривають сутність кейс-методу як інтегрований заснований на обговоренні спосіб навчання, за допомогою якого в студентів формуються принципи як критичного мислення, так і командної взаємодії; педагогічна технологія, заснована на моделюванні ситуації або використанні реальної ситуації з метою аналізу даного випадку, виявлення проблем, пошуку альтернативних методів вирішення та прийняття оптимального вирішення проблеми (Павлишин, Бігуняк, 2015). Отже, існує багато визначень поняття «кейс-метод», проте більшість з них вказують на те, що кейс-метод – це метод навчання, який використовує опис реальних педагогічних, психологічних, медичних, економічних, соціальних та інших ситуацій.

Case-study виступає в освітньому контексті як технологія колективного навчання, складовою якої виступають робота в групі і тому, ефективною формою організації вирішення кейсів є командна робота, при якій відбувається «делегування повноважень і відповідальності» членам команди. Використання кейс-методу під час підготовки майбутніх педіатрів до роботи в команді сприяє формуванню клінічного мислення, розподілу відповідальності при вирішенні професійних питань, взаємодопомогу, стимулює магістрантів до пошуку ідей, міркувань та дає їм відчуття задоволеності від навчальної діяльності.

Не можна не згадати про використання у підготовці майбутніх педіатрів тренінгу (це метод цілеспрямованих змін людини, спрямованих на особистісний і професійний розвиток через набуття, аналіз і переоцінку нею власного життєвого досвіду в процесі групової взаємодії (Волкова, 2018); метод діагностики і корекції соціально-перцептивних утворень особистості, заснований на інтенсифікації навмисного зворотного зв'язку в межах групового спілкування, організованого на суб'єкт-суб'єктних принципах (Гуревич, Кадемія, 2013), який орієнтований на використання активних методів групової

роботи, передбачає послугування такими методами навчання, як дискусія, кейс-метод, вправи, рольові ігри та ін.

Інтервенції, що задіюються в межах тренінгових заходів можуть бути згруповані у чотири основних напрямки, кожен з яких більшою або меншою мірою реалізується в конкретних процедурах. Ідеться про просвітництво членів команди – надання знань та розширення уявлень про команду, командну діяльність, командну взаємодію, причини, умови та механізми зростання ефективності команд; аналіз ситуації командного розвитку – вивчення особливостей взаємин та діяльності в команді в контексті пояснювальної моделі; оптимізацію взаємодії та діяльності в команді – відпрацювання та розширення спектру навичок, необхідних для застосування нових знань та емоційно-ціннісну підтримку взаємин у команді – стимуляцію емоційно-ціннісних процесів, що лежать в основі феноменів командної згуртованості, духу, культури. Серед розмаїття існуючих видів для нас цікавими є такі тренінги: *медичний симуляційний і командний*.

Медичні симуляційні тренінги дозволяють відпрацювати клінічні кейси і, як наслідок, впорядкувати дії лікарів під час надання невідкладної допомоги при загрозливих для життя ситуаціях. Симуляційний тренінг має певні етапи: комунікація, ідентифікація проблеми (встановлення провідного синдрому), оцінка основних вітальних показників (у разі потреби і можливості), використання методів для усунення проблеми (ліки, хірургічні маніпуляції), перевірка ефективності використаних методів лікування, дебрифінг (Журавльова, Лопіна, 2019). Також для оцінки ефективності тренінгів зазвичай застосовуються наступні методи: відеофіксація при першому наданні медичної допомоги і після дебрифінгу, оціночні листи і думка експерта.

Таким чином, медичний симуляційний тренінг є ідеальною формою набуття і закріплення навичок невідкладної швидкої допомоги, якісної професійної комунікації, що підтверджується останніми науковими даними доказової медицини, які характеризують пряму залежність виживання пацієнтів

від якості маніпуляцій і навчання на манекенах зі зворотнім комп'ютерним зв'язком (Hallikainen , 2009, Holcomb, 2002).

Слід зазначити, що принципова перевага медичного симуляційного тренінгу перед традиційним практичним заняттям полягає у тому, що під час тренінгу відбувається занурення в ситуацію, розвиток комунікативних навичок, «формуванню здатності керувати і координувати дії інших членів команди, навичок взаємної підтримки і комунікації».

Стосовно командного тренінга. На нашу думку, симуляційний медичний тренінг стає важливою часткою кропіткої лікарської справи, а командний симуляційний тренінг – верхівка майстерності. Технологія командного тренінгу співвідноситься з принципами соціонормативної культури спілкування, суб'єктності, діяльності, динамічності, спрямованості навчання на вирішення завдань професійної сфери, цілісності й впорядкованості, несуперечності оскільки: під час проведення тренінгу створюються умови для суб'єкт-суб'єктної взаємодії, самоаналізу й рефлексії без руйнування вже існуючих конструкцій особистості (Wageman , Hackman & Lehman,2005); знімаються внутрішні обмеження, відкриваються нові можливості до самореалізації і розвитку творчого потенціалу особистості; відбувається врегулювання можливих конфліктів та узгодження особистих інтересів команди; виявляються провідні для особистості професійно-значущі якості; відбувається оволодіння якостями, характерними для продуктивної команди; здійснюється внутрішня інтеграція структурних компонентів готовності до роботи в команді (когнітивний, мотиваційний, операційний, особистісний, рефлексивний), з'ясовується ступінь їх прояву в конкретних умовах (реальних і модельованих).

Зазначене реалізується за допомогою спеціальних вправ. Особливу роль відіграють вправи, пов'язані з прийняттям рішення, коли сигнали, що сприймаються, порівнюються з еталонами, що зберігаються в пам'яті. В результаті прийом тренувальної інформації реалізується різними засобами, кожен з яких забезпечує пристосування до реальних умов і вимог. Отже, розвивається операційна сторона індивідуальних якостей.

Доведено, цінність вправ полягає в тому, що до них неможливо підготуватися чи заздалегідь їм навчитися, а також вони не мають еталонного правильного рішення – кожного разу майбутнім педіатрам доводиться шукати його заново і завжди це рішення є власним. Таким чином, таке тренування дає змогу набути безцінний досвід розкріпачення і спонтанності, відчувати радість творчості, неповторність і різноманітність емоцій. Результатом такої роботи стає більш глибоке розуміння власних дій, розвиток толерантності, усвідомлення особистісних характеристик, їх прийняття та осмислення можливих наслідків їх прояву під час командної взаємодії; гармонізація і збалансованість особистості, взаємокомпенсації і взаємозамінність професійно важливих особистісних характеристик. На наш погляд, саме це і слід розцінювати як особистісне зростання майбутнього педіатра, підвищення рівня його готовності до роботи в команді.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи, зазначимо, що освіта сучасного лікаря потребує вдосконалення з метою покращення надання медичної допомоги. Впровадження в медичну підготовку майбутніх педіатрів педагогічної складової поліпшує і якість медичної освіти, і сприйняття матеріалу, а також надає можливість майбутньому лікарю самовдосконалюватись.

Розглянуті нами імітаційні методи навчання в підготовці педіатра, стануть доречними у професійній діяльності, а саме: завдяки алгоритму дій, який відпрацьовується на тренажерах та симуляційних макетах, надання допомоги в умовах реального часу стає ефективнішим. Ми довели, що, коли навчання супроводжується структурованим аналізом аудиторного досвіду, забезпечується активне засвоєння знань, навичок і умінь, та ймовірність того, що фахівці зможуть їх застосувати, коли зіткнуться з аналогічними професійними проблемами. Навички, що отримані під час виконання тренінгових вправ, підвищують впевненість у власних силах, а комунікативні навички – у командній взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Біловол О., Боброннікова Л., Немцова В., Шапошнікова Ю., Тихонова (2016) Освітні симуляційні технології на прикладі рольової гри при навчанні студентів-медиків. Харків : Видавництво ХНМУ.
2. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля. 2018. URL: https://www.pedagogic-master.com.ua/2022/Volkova_1.pdf
3. Гуревич Р. С., Кадемія Л. С., Шевченко М. Ю. Інтерактивні технології навчання у вищому педагогічному навчальному закладі : навчальний посібник. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2013. 309 с.
4. Журавльова Л. В., Лопіна Н. А. Практично-орієнтований кейс-метод навчання в системі безперервної медичної освіти на основі інформаційно-освітніх вебтехнологій як спосіб симуляційного навчання : навч.-метод. посіб. для викладачів мед. освітніх закладів. Харків : ХНМУ. 2019. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream>.
5. Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015-2020 років. *Міністерство охорони здоров'я України*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT1138>
6. Павлишин Г. А., Бігуняк Т. В., Саварин Т. В. Кейс-метод навчання у медичній освіті. *Медична освіта*. №3. 2015. С. 67–69.
URL: https://www.researchgate.net/publication/301944913_KEJS-METOD_NAVCANNA_U_MEDICNIJ_OSVITI.
7. Скрипник І. М., Сорокіна С. І., Шевченко Т. І., Кудря І. П., Шапошник О. А. Кейс-метод як приклад інтерактивного навчання студентів-медиків клінічним дисциплінам. *Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання*. №4. 2012. С. 372–376. URL: <https://chelpanov.eeipsy.org/index.php/eeip/article/download/59/60/>
8. Ayres de Campos D.(2015) Simulation training in obstetrics and gynecology. *Simulation training in obstetrics, gynecology and pediatrics*, 34–45.
9. Barrows H.S.(1986) A taxonomy of problem-based learning concepts. *Med. Teach*,6,481–486. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/3796328>
10. Gaba D, Howard S, Fish K, Smith B, Sowb Y.(2001) Simulation-based training in anesthesia crisis resource management (ACRM): a decade of experience. *Simul Gaming*, 32,175–93.
11. Hallikainen H., Väisänen O., Randell T. et al. (2009) Teaching anaesthesia induction to medical students: comparison between full-scale simulation and supervised teaching in the operating theatre. *Eur. J. Anaesth*, 26,101–104.
12. Holcomb J. B., Dumire R. D., Crommett J. W. et al.(2002) Evaluation of trauma team performance using an advanced human patient simulator for resuscitation training, 52, 1078–1085.
13. Mai W.Y., Brindle M.E., Ronksley P.E. (2011) Use of simulation-based education to improve outcomes of central venous catheterization: a systematic review and meta-analysis. *Academic Medicine*, 86, 1137–1147.
14. Wageman R., Hackman R., Lehman E.(2005) The Team Diagnostic Survey: Development of an instrument. *Journal of Applied Behavioral Science*, 41, 373-398.

УДК 37.091.3

Квятковська Анна Олегівна,
аспірантка УМО НАПН України,
викладач вищої категорії
«Київський фаховий коледж зв'язку»,
м. Київ

ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕРНЕТ РЕЧЕЙ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Інтернет речей (Internet of Things, скорочено IoT) – це глобальна мережа підключених до Інтернету речей – пристроїв, оснащених сенсорами, датчиками, засобами передавання сигналів. Ці цифрові пристрої можуть сприймати датчиками різноманітні сигнали з навколишнього світу, вступати у взаємодію з іншими пристроями, обмінюватися даними з метою віддаленого моніторингу за станом об'єктів, аналізу зібраних даних і прийняття на їх основі рішень. Підвищення інтелекту навчального середовища та створення мультимедійного навчального обладнання стало серйозним завданням закладів вищої та передвищої освіти. Інтернет речей може перетворити студентські будівлі, аудиторії, автобуси та інші освітні середовища для забезпечення безпеки викладачів та студентів. Студенти, особливо в закладах фахової передвищої освіти, найчастіше переходять від паперових книг до планшетів та ноутбуків. Маючи під рукою всю сукупність даних, вони переключаються на власний темп і отримують майже добірний освітній досвід вдома та в аудиторії. Можливо, це вимагатиме підвищення рівня компетенції й у студентів, і у викладачів, але зробить процес навчання більш ефективним. Сплеск підключених технологій означає, що викладачам не потрібно точно оцінювати тести на папері чи виконувати інші рутинні завдання. Заклади фахової передвищої освіти можуть різноманітно впроваджувати IoT, незважаючи на спеціалізацію – наприклад, викладач програмного забезпечення та інженерії може керувати лабораторіями IoT при проведенні практично-лабораторних робіт. Віддалена лабораторія (або лабораторна установка з віддаленим доступом) – це програмно-апаратний комплекс, що дозволяє проводити досліди при відсутності безпосереднього контакту з реальною установкою. Такі лабораторії також, в свою чергу, створюються і працюють на основі засобів IoT. В Київському фаховому коледжі зв'язку на предметах за напрямом «Комп'ютерні системи», «Телекомунікація та радіотехніка» віртуальні лабораторії мають широке застосування (рис. 1).

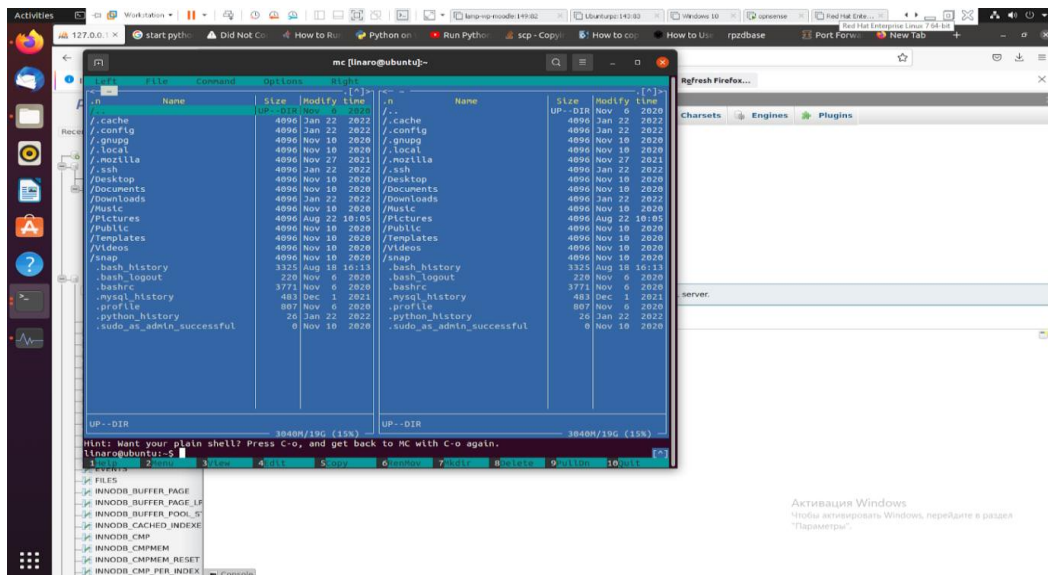

Рисунок 1 – Віртуальна лабораторія

Показники успішності студентів та їх досвід можуть бути покращені за допомогою правильної стратегії IoT. За поведінкою та активністю можна стежити, щоб виявити студентів, які мають труднощі й потребують допомоги. Оскільки навчання відбувається на ПК та планшетах, а не на друкованих підручниках, заклади освіти можуть відстежувати навчальні звички та дозволяти студентам навчатися у своєму власному темпі. Особливо при дистанційному навчанні. Викладачі можуть пропонувати більш персоналізовані інструкції та коригувати плани занять протягом семестру. IoT – це не просто оновлення та розвиток технологій у галузі освіти, але й можливість бути лідером, можливість поширювати зміни на все суспільство, включаючи заклади освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Botta, A., De Donato, V., Persico, V., Pescapè, A. Integration of cloud computing and the Internet of Things: an overview. Computer systems of the future generation. 2016. URL:<https://doi.org/10.1016/j.future.2015.09.021>
2. The Internet of Things in Education Improve learning and teaching experiences by leveraging IoT on a secure foundation. 2021. URL:<https://www.al-enterprise.com/-/media/assets/internet/documents/iot-for-education-solutionbrief-en.pdf>
3. Олещенко Л. Програмування пристроїв Інтернету речей: лабораторний практикум : навчальний посібник для студентів спеціальності 121 «Інженерія програмного забезпечення» / КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 47 с.
4. Смолин О, Олесюк В. Інтернет речей як технологічний феномен XXI століття. Інноваційні технології цифрової освіти у вищій та середній школі України та країн Євросоюзу. 2020.

Кикилик Аліна Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та
літератури Хмельницької гуманітарно-
педагогічної академії, м. Хмельницький;
Афанасій Богдана Олександрівна,
студентка факультету початкової освіти
та філології Хмельницької гуманітарно-
педагогічної академії, м. Хмельницький

ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ В НУШ

У сучасному світі досить важливим є формування цінностей. У час боротьби за волю та свободу для кожного українця актуальними є ідеї Української Хартії вільної людини. Сьогодні школа будує фундамент нової української нації – вільної, незалежної, мислячої та самодостатньої.

Зауважимо, що на уроках читання в Новій українській школі учителі реалізують педагогічну цінність ідеї Української Хартії вільної людини, формують ключові, предметні та міжпредметні компетентності, наскрізні уміння. У наукових публікаціях І.Большакової, Н. Волошиної, Т. Качак, Н. Марченко, І. Мусійчук, М. Пристінської, О. Савченко, Г. Токмань розкрито особливості оновлення навчання літературного читання. Проблема є мало розробленою, адже реформування шкільної освіти розпочалося відповідно до Державного стандарту лише у 2018 році.

Метою статті є висвітлити особливості формування цінностей Української Хартії вільної людини на уроках читання в НУШ.

Сучасний шкільний навчальний процес не є статичним. Саме тому сьогодні зміщуються акценти зі знанневої складової на практичні уміння та навички, а саме компетентності. У закладах загальної середньої освіти впроваджується компетентнісний підхід, у центрі навчального процесу особистість кожного учня та її інтереси, усі учасники едукативного процесу активно взаємодіють між собою, застосовуються інноваційні методи та

прийоми, оновлюються дидактичні засоби навчання, покращується фізичне середовище.

Усі ці процеси впроваджуються завдяки концептам Нової української школи та ідеям Української Хартії вільної людини. Мета таких змін полягає у тому, щоб кожен школяр навчався у комфортній атмосфері, отримував метакогнітивні знання, розкривав свій потенціал та резерви для розвитку, прагнув самовдосконалюватися, свідомо та критично оцінював явища й події, грамотно висловлював свої думки в усній та письмовій формі, переконливо обґрунтовував свої думки, творчо мислив тощо.

Сьогодні Нова українська школа покликана формувати досвід творчої діяльності у формі умінь приймати нестандартні рішення в нових ситуаціях; досвід ставлень до навколишньої дійсності у формі ціннісних орієнтацій.

Ключова зміна у реформуванні шкільництва для учнів стосується підходів до навчання та змісту освіти. Замість запам'ятовування фактів та понять учні набуватимуть компетентностей. Це – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну або подальшу навчальну діяльність. Тобто формується ядро знань, на яке будуть накладатись уміння цими знаннями користуватися, а також цінності та навички, що знадобляться випускникам української школи у професійному та приватному житті.

Зазначимо, що компетентнісний підхід у навчанні варто впроваджувати з орієнтацією не на предмет вивчення, а на особистість, яку вчитель формує. Варто зауважити, що не навчальний курс визначає вектори розвитку особистості, а вчитель своєю діяльністю, пов'язаною з вивченням предмета. Відповідно до ідей Хартії саме такі вектори: «Бути вільною людиною, бути українцем, бути активним громадянином, любити, мислити, бути господарем, бути лідером, бути відкритим суспільством, бути успішною державою, бути учасником демократичної спільноти народів» [4].

Відповідно до цього педагог під час навчання на засадах компетентнісного підходу повинен щоденно мотивувати здобувачів до плідної співпраці; акцентувати увагу на цінності вивченого матеріалу для повсякденного життя; активізувати мозкову діяльність; навчати учнів вчитися, мислити критично; забезпечити діяльнісний підхід, тобто вчити застосовувати на практиці набуті знання; розвивати самостійність, творче мислення; максимально візуалізувати матеріал та визначати головне (ключове); забезпечити врахування інтересів, вікових та індивідуальних особливостей школярів; впроваджувати досягнення передового педагогічного досвіду.

З метою формування читацької компетентності здобувачів початкової освіти на засадах Української Хартії вільної людини застосовують медіапродукти. Щоб викликати бажання в дитини слід використовувати різноманітні анімаційні фільми, реклами, комікси, екскурсії, вистави, інтерв'ю, комп'ютерні ігри, фотоколажі та листівки.

Для стимулювання на уроках читання використовують хмару тегів – візуальний виклад переліку ключових слів, також можуть бути мітки, теги, ярлики. В середину хмари ми можемо записати тему уроку. У хмарі ми можемо записати слова відповідно поданій темі. Учні повинні скласти речення або розповідь, використовуючи дані слова. Також хмару слів ми можемо використати після вивчення навчальних текстів і попросити учнів пригадати зміст тексту, і де саме, в якому епізоді звучали ці слова.

Досить цікавим завданням для учнів буде написати зашифровану листівку другу, наприклад про переказ якогось твору. Там слід використати зашифровані слова і що означає кожний знак. Для формування і розвитку фантазії у дітей під час уроку читання, ми можемо використати складену хмару слів, для того, щоб учні придумали певну розповідь чи оповідання за поданими словами.

На нашу думку, доволі часто на уроках читання використовують комікси, що значно мотивує здобувачів освіти до читання. Комікси – це перелік картинок, які зафіксовані у певній послідовності з короткими репліками, які

несуть певний зміст. Учням дуже подобається на уроках читання застосовувати комікси, адже вони не перенасичені текстом, містять схеми, графічне оформлення, що сприяє кращому сприйняттю інформації. Події, які відбуваються в сучасній Україні, часто дітям подають через меми, навчальні відео та аудіоматеріали.

Важливим чинником у формуванні духовної особистості є книга. Адже читаючи книгу, ви запам'ятовуєте певну інформацію, персонажів, різні сюжетні лінії та осмислюєте сутність певної проблеми, яка висвітлена у творі. За допомогою матеріалів, які розглядаються у книзі ми можемо застосувати такий медіапродукт, як буктрейлер – це короткий відеоролик за мотивами книги. Метою створення буктрейлера є заохочення до прочитання книги. Існує безліч інтернет-ресурсів за допомогою яких можна створити буктрейлери. Дітей зацікавлює те, що даний медіапродукт виготовляють у формі акторської гри або колажу.

Для того, щоб вмотивувати інтерес до читання учнів слід використовувати фотоколажі. Адже це сприятлива річ для створення фотоальбомів. Під час створення фотоколажу кожна дитина може висловлювати свої думки, ідеї, розуміння теми. Широко застосованим на уроках читання є скрайбінг – це нова техніка презентації, в якій зображені малюнки. За допомогою скрайбінгу в учнів розвивається критичне мислення, творчість та комунікативні звички.

Результатом використання інноваційних методів на уроках літературного читання є глибокі знання, аналітичні вміння інтерпретувати твори, висловлювати й обґрунтовувати власну думку, свідоме розуміння текстів, активне включення в художню комунікацію, розвиток читацького кругозору та естетичних смаків.

Роль традиційного навчання практично повністю модернізується, унаочнюється. Мережа Інтернет перетворилася з інструмента пасивного сприйняття в середовище, в якому контент створюється, дробиться на маленькі

частини, міняє структуру залежно від мети й еволюціонує, ефективно видозмінюється й потрапляє до учнів.

Варто зауважити, що освітні платформи відкривають нові можливості для створення якісного та ефективного контенту. Наприклад, створювати інфографіку, ментальні карти, презентації, кросенси тощо.

Інноваційні якості навчального контенту нового покоління сприяють забезпеченню індивідуального та диференційованого підходу, організації проблемно-пошукової, творчої та самостійної діяльності учнів, усіх напрямів навчально-виховної роботи, використання нових педагогічних інструментів, перелік яких включає: інтерактивність; мультимедія; моделінг; комунікативність; продуктивність.

Таке принципове нововведення, підсилене в навчальному процесі завдяки комп'ютеру, як інтерактивність, дозволяє розвивати активно діяльнісні форми навчання. Саме це дозволяє сподіватися на реальну можливість розширення функціонала самостійної навчальної роботи – корисного з погляду цілей освіти й ефективного з погляду затрат часу. Тому замість текстового фрагмента з інформацією з того чи іншого навчального предмета нині вчитель може використовувати готовий навчальний контент або самостійного його створити. Це створить нові перспективи у навчально-виховному процесі.

Отже, на уроки читання в Новій українській школі здійснюється формування цінностей, закладених в Українській Хартії вільної людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вашуленко О. Читацька компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект. URL:

<https://lib.iitta.gov.ua/714341/1/%D0%A7%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf>

2. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%20%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf>

3. Дика Н. М., Глазова О. П. Формування читацької компетентності учнів: міжнародний досвід. *Теорія і методика навчання (з галузей знань)*. 2019. Вип. 12. Т. 1. С. 28–31.

4. Українська хартія вільної людини. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=ukrajinska_khartija_vilnoji_ljudyny

УДК 37.035:316.46

Козир Маргарита Валентинівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук факультету педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ;

Залялова Крістіна,

студентка VI курсу спеціальності «Корпоративна освіта та розвиток персоналу» факультету педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ СУЧАСНОГО КОРПОРАТИВНОГО СЕРЕДОВИЩА

В сучасних умовах зростання конкурентності підприємств постає необхідність формування колективу персоналу, що забезпечуватиме якісну й безперебійну роботу підприємства. Тож керівництво компаній спрямовує діяльність на запровадження систем мотивації та скорочення плинності кадрів – у цілому підвищення зацікавлення кожного працівника підвищенням результатів роботи підприємства. На цьому шляху важливо побудувати ефективну систему HR-брендінгу, що передбачає покращення трудової активності кожного працівника та підвищення прибутковості підприємства. Ефективне керівництво підприємством можливе лише в тому разі, коли керівник уважно ставиться до інтересів усього персоналу й забезпечує безперебійну роботу всіх його структурних підрозділів.

Одним з інноваційних методів заохочення персоналу, підвищення його зацікавлення результатами діяльності підприємства є розвиток лідерства – важливого феномену життя в соціумі. Лідерство неминуче проявляється у різних сферах життєдіяльності, адже кожна людина від народження бажає домінувати у тій чи іншій діяльності, прагне реалізувати свій потенціал за тим напрямом, у якому відчувається впевнено.

Варто зауважити, що лідерство – це поняття, яке розглядають тільки по відношенню до групи, оскільки на самоті виявити лідерські якості неможливо. Отож, лідер – це елемент групи, а лідерство визначає система взаємин у ній. Поза групою лідерство не існує, адже лідер обов'язково має за певними якостями перевершувати інших індивідів – за інтелектуальним розвитком, фізично, морально, за рівнем професійної підготовки тощо. Лідер має вплив на інших членів колективу, керує їхніми діями, поглядами, може заохочувати як до прийняття позитивних, так негативних рішень. Оскільки більшість членів групи приймають лідера як свого вожака, особистість, що вестиме їх за собою, виховання лідерів серед персоналу набуває важливого значення [5].

Г. Старовойтова зауважує, що лідерство найяскравіше проявляється тоді, коли перед групою постає необхідність вирішити певну проблему, що є важливою для більшості, а чи й усіх членів групи, наприклад, коли потрібно розподілити фінансові, інформаційні, матеріальні чи продовольчі ресурси [6]. Завдяки лідерству в команді виникає бажання об'єднати зусилля для досягнення загального результату.

Найпомітніше лідерство виявляється у разі необхідності мобілізації всіх зусиль групи чи забезпечення захисту її інтересів, вирішення кризових питань, здійснення складних реформ тощо. Людей, що могли повести за собою народи, віддавна вважали вождями, героями, їх поважали, до них дослухалися, визнавали їхній авторитет [2].

Тож інтерес до лідерства як соціального явища зародився у далекі часи.

Слова лідер («leader») і лідерство («leadership») у перекладі з англосаксонської на українську мову означають «шлях». Англосакси

послугувалися дієсловом «leadен» у морських подорожах і називали так морський шлях судна. Звідти слово й бере своє початкове значення – це люди (або кораблі), що визначають шлях. Хоча саме слово зародилося ще в XIII ст., поняття «лідерство» починають вивчати лише на початку XIX ст. А найбільш інтенсивно лідерство розпочали досліджувати у першій половині XX ст.

Найбільш глибоко концепцію лідерства було розкрито у працях І. Вешлера й Ф. Масарика (1961), П. Херсі та К. Бланшарда (1982), Ф. Йеттона (1986), Ф. Тейлора (1995), В. Врума (1996), Ф. Фідлера (1998), П. Друкера (1999), М. Мескона (2003).

Американський дослідник Е. Богардус виокремив такі риси, що мають бути притаманні лідеру: готовність брати на себе відповідальність, вміння привернути увагу до себе, почуття гумору, вміння передбачати, такт, харизма тощо. Науковець вважав, що лідером насамперед стає особистість, якій притаманні гнучкий розум, енергійність, стійкий характер.

Співвітчизник Е. Богардус – Р. Стогділл – на основі результатів багатьох досліджень, у 1948 році уклав перелік зі 124 рис, якими має бути наділений лідер. Учений також намагався довести, що лідер має бути більш розвиненим інтелектуально, ніж ті люди, яких він веде за собою.

Основним недоліком описаної теорії є те, що її прибічники вважали лідерство вродженою характеристикою. Вони не допускали можливості виховання лідерських якостей у людини під впливом певних життєвих обставин, як-от, необхідності вести певну діяльність чи обіймати визначену тобі обставинами посаду [15].

Таке бачення питання лідерства зазнало критики з боку низки науковців. Серед них варто назвати Р. Стогділла. У 1948 р. він видав свою працю «Особистісний фактор, пов'язаний з лідерством». Дослідник відстоював думку, що особистість стає лідером не від народження, а в певних умовах. Теорія ситуативного лідерства набула поширення в соціальній психології. Серед її прихильників – В. Дженкінс і Ф. Селзник.

Майже одночасно з описаною теорією розвивається й інший погляд на питання лідерства – «лідерство як функція групи». Згідно з цією теорією, лідера обирає сама група. Такий лідер повинен бути здатним задовольняти потреби, інтереси групи. Тобто лідер є повною мірою тим інструментом, що дає групі змогу досягнути бажаної мети. Основоположник цієї теорії – Г. Хоманс. Учений вважає, що лідер зосереджує в собі основні потреби й цінності групи. Уся взаємодія між членами групи відбувається завдяки лідеру. Саме він скеровує групу на досягнення мети й контролює цей процес [14]. Така функція лідера по відношенню до групи й підвищує актуальність питання з виховання лідерських якостей у персоналу, адже працівники, наділені лідерськими якостями прагнуть докласти максимум зусиль для розвитку свого колективу, підприємства.

Науковці вважають, що для формування особистості майбутнього лідера треба виховувати такі особистісні риси: активність, цілеспрямованість, ініціативність, навички організаційної діяльності, комунікабельність, інформованість щодо справ групи, харизматичність, увагу до оточення та ін.

У статті В. Лугової та Т. Гребенюк [11] ідеться про те, що лідерські якості можуть проявлятися на трьох рівнях: індивідуальний (це індивідуально-особистісні риси людини, які характеризують її Я-концепцію як лідерську); лідерської внутрішньогрупової взаємодії (це організаційно-управлінські й соціально-психологічні якості особистості, які реалізуються під час взаємодії з іншими членами групи); актуально-лідерський (це мікс якостей і властивостей, притаманних лідеру).

Найбільш узагальнене визначення пояснює лідерство як феномен соціально-психологічного процесу в певному колективі або групі. Воно базується на впливі авторитету особистості на дії членів колективу/групи.

На основі аналізу наявних досліджень з питання лідерства можемо зробити висновок, що справжній лідер – це «командний гравець» [13]. Лідер має володіти низкою знань, умінь і здатностей, необхідних для взаємодії в команді. Лідер має бути схильним до постійного навчання, володіти

розвиненим емоційним інтелектом. Лідер повинен мати глибокі знання з різних питань і водночас не боятися інновацій, бути готовим до їх упровадження в діяльність підприємства, установи, компанії. Усі ці характеристики лідера підкреслюють важливість розвитку лідерських якостей у персоналу, адже результатом цього стане покращення мікроклімату в колективі та на додаток ще й підвищення результативності діяльності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрищенко К. А. Теоретичні аспекти самоменеджменту: умови виникнення і розвитку. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=258>
2. Белікова Ю. В. Становлення та переваги емоційного лідерства. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/4765/1/3.СТАНОВЛЕННЯ%20ТА%20ПЕРЕВ%20АГИ%20ЕМОЦІЙНОГО%20ЛІДЕРСТВА..pdf>
3. Головешко Б. Р. Дисертація «Педагогічні умови формування лідерських якостей у майбутніх фахівців з адміністративного менеджменту у вищому навчальному закладі». URL: https://www.vspu.edu.ua/science/dis/des_19_3.pdf
4. Гребенюк Т. О., Лугова В. М. Розвиток лідерських якостей менеджерів підприємств. URL: http://www.repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/19016/1/Лугова_Гребенюк.pdf
5. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Київ: Віват, 2018. 512 с.
6. Друкер П. Ефективний керівник. Київ: Видавнича група «КМ-Букс», 2016. 288 с.
7. Жарик Є. А. Формування та розвиток лідерських компетенцій персоналу підприємства: дис. ... канд. екон. Наук: 08.00.04 Економіка та управління підприємствами. Запоріжжя, 2019. 240 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/08_2019/Zharyk_dis.pdf
8. Зеленов Є. А. Формування лідерських якостей як завдання планетарного виховання студентської молоді: науковий збірник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 5 (80), 2017. С. 70–78.
9. Калашнікова С. А. Еволюційні рівні та професіоналізація управління. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268481931.pdf>
10. Лисенко В. В., Приходько І. А. Вплив функцій та технологій самоменеджменту на розвиток персоналу підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 19. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/19_2018_ukr/43.pdf
11. Лугова В. М. Напрями розвитку лідерської компетентності керівників українських підприємств. *Проблеми економіки*. 2012. №1. С. 64–67.
12. Сергеева Л. М., Кондратьєва В. П., Хромей М. Я. Лідерство: навч. посібн. / за наук. ред. Л. М. Сергеевої. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2015. 296 с.
13. Таранюк К. В., Кобушко Я. В.. Лідерство та команда в публічному управлінні : конспект лекцій. Суми : Сумський державний університет, 2020. 175 с.
14. Cashman K. Leadership from the Inside Out: Becoming a Leader for Life / K. Cashman.- San Francisco: Berrett-Koehler Publishers. 2008. 215 p.
15. Lipman-Blumen J. Connective leadership: Female leadership styles in the 21-century workplace / J. Lipman-Blumen // *Sociological Perspectives*, 35(1). 1992. P.183–203.

Козловський Ігор Анатолійович,
кандидат історичних наук, учасник
Ініціативної групи «Першого грудня»,
м. Київ

СЕНСИ ЖИТТЯ ТА ЦІННОСТІ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Війна, яка зараз відбувається, це не тільки збройна війна, а ціннісна війна. І ми відстоюємо цінності нашого майбутнього, цінності, які зорієнтовані якраз у той простір вибору нашої цивілізаційної ідентичності. Росія – це квазіцінності минулого.

Ми зараз стрімко ввійшли у світ, де панує радикальна невизначеність, і вже живемо в новій реальності, яку потрібно прийняти, підготуватися, адаптуватися, але не втратити найважливішого – не втратити сенси нашого життя і цінності вільної людини. Людський вимір цих цінностей – це цінності свободи, гідності, людяності. І це якраз є нашим фронтом у цій війні, бо ми стоїмо на позиціях, відстоюємо цінності, які дозволяють нам дійсно відчувати себе європейським народом. У свій час Віктор Франк сказав, що духовність, свобода і відповідальність – це три екзистенціали людського існування. Це важливі слова, вони якраз акумулюють розуміння того, що є людина, глибинна людина, той самий людський вимір. Духовність – це зрозуміло про сенси, про екзистенційний інтелект, про людський вимір всіх цінностей, про домінанту совісті, яку В. Франк називав внутрішнім Богом – і це є важливим моментом для виховання молодого людини, саме виховання цієї домінанти совісті. Свобода – це те, що має людський вимір. Воля – це та сама негативна свобода визволення від чогось і є природним процесом, який дійсно притаманний будь-якій живій істоті, а саме свобода в тому глибинному розумінні – це вибір, який має людський вимір з питаннями «Хто я?», «Навіщо я?», тобто сенсовими питаннями. Бути людиною – це бути постійно усвідомленим і відповідальним. І саме тому «свобода для» – це свобода дії, яка потребує відповідальності, яка пов'язана з відповідальністю. Це дії і усвідомлення їх наслідків.

Біологічно ми детерміновані й приречені на рабство інстинктів, а свобода, саме тому, що має людський вимір задавати сенсові питання «Навіщо?», «Яка

ціна моєї дії?»), задавати ці питання з точки зору саме цінності і принципів, дає можливість людині побачити горизонти того, куди ми рухаємося. Питання, які ми ставимо перед собою, потребують відповіді. А відповідь, якщо у людини є та глибинна домінанта совісті, вимагає відповідальності за відповіді, навіть саме слово відповідальність походить від слова відповідь. А далі зрозуміло, що наша відповідальність формує нашу відповідність, що є українським перекладом слова ідентичність, тобто тотожність, відповідність. Характеризуючи ціннісні орієнтири нашої України у війні, я завжди виділяю три основні – це свобода, гідність й ідентичність. Тому, що вороги хотіли би забрати нашу свободу, хотіли би зламати нашу гідність і знищити нашу ідентичність. Свобода – це метафізична цінність, гідність – це етична цінність, а ідентичність – це цінність вибору. Саме загроза вибору нашої ідентичності робить її цінною. І ось ця цінність є тим моментом, який піднімає людей. Прикладом можуть бути черги біля військкоматів на початку війни для того, щоб іти на фронт. Це говорить про свідомий вибір людей, які зрозуміли свою відповідальність за свою країну, землю, за її цінності, за її майбутнє і зробили саме цю ідентичність цінністю. Другим прикладом є тортури над полоненими під час допитів, з метою вимагання прийняття ідентичності руського мира або смерть. Саме це і є ціннісний вибір, який контролює внутрішня домінанта совісті. Ціннісні орієнтири людини є базовими в умовах нової реальності, в яку ми всі зараз входимо і повинні адаптуватися, не втрачаючи саме оцих базових моментів, які закладені в Українській Хартії вільної людини.

(Виступ на конференції із відеозапису)

Комих Наталія Григорівна,

кандидатка соціологічних наук, доцент
кафедри гуманітарних дисциплін та
психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, м. Дніпро

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ КУРСАНТІВ ДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Сучасний етап розвитку українського суспільства актуалізує необхідність у впровадженні нових принципів підготовки професіоналів для органів і підрозділів внутрішніх справ. Структури, яка забезпечує безпечне функціонування і розвиток суспільства. Якісні зміни в структурі правоохоронних органів ведуть до необхідності вдосконалення системи психологічного відбору, підготовки, а також оптимізації професійної адаптації у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання.

Маємо вже більше як дворічну практику реалізації освітнього процесу в дистанційній формі. Дослідження процесу впровадження дистанційного навчання фіксують як позитивні, так і негативні особливості [4]. Треба відзначити, що процесам соціальної, психологічної та професійної адаптації курсантів за традиційних умов навчання, приділялось достатньо уваги в просторі наукового дискурсу. Але, з переходом на дистанційну та змішану форми організації освітнього процесу, а особливо в умовах війни, рефлексія відбувається практично паралельно з організацією навчання здобувачів. Наукові розвідки з цього питання тільки знаходяться на етапі розробок, апробації. Крім того, також фактично відсутні цілісні дослідження у сфері діагностики рівня розвитку адаптивності курсантів. Хоча відомо, що від цього залежить якість виконання службових обов'язків у майбутньому.

У закладах зі специфічними умовами тільки дистанційна форма навчання не можлива. Адже, специфіка компетенцій та програмних результатів навчання за освітніми програмами не дозволяють отримати їх дистанційно. Наприклад,

вогнева підготовка поліцейських. На нашу думку, найбільш прийнятна є змішана форма, яка передбачає поєднання дистанційного та очного навчання.

Адаптація до навчання передбачає переважно пристосування особистості, а в даному випадку курсантів, до її офіційного статусу в групі, до відповідної ролі і умов її здійснення (рольової поведінки) в середовищі. Під час навчання, у курсантів формується ставлення до себе, як до представника правоохоронної структури і до служби в цілому, що в подальшому складає основу професійної само ідентифікації [3, с. 119].

Адаптація – це процес вироблення оптимального стилю, режиму цілеспрямованого функціонування особистості в конкретних умовах, коли фізичні й духовні сили людини спрямовані на виконання нових навчальних і практичних завдань. Це досягається особистісною інтеріоризацією нових зовнішніх умов життєдіяльності, коли людина при цьому може набувати особистісні якості, а не тільки пристосовується, звикає до умов предметної діяльності. В даному контексті психологічна адаптація курсантів до умов навчання є інтегративною. Вхідження курсантів в умови навчання та несення служби в освітньому закладі, простежується не тільки в пристосуванні особистості до нових соціальних функцій, але і в її перетворенні щодо власного досвіду і оволодіння ними. У зв'язку з цим, аналізуючи процес адаптації курсантів, недоцільно зводити його до пристосування і репродукції в нових умовах життя [2, с. 103].

Так, загальна структура процесу адаптації до навчання у закладі має, три сторони: 1) соціальну – зміна соціальної ролі, потреб і системи ціннісних орієнтацій, засвоєння нових норм і цінностей; 2) психологічну – значна перебудова когнітивних процесів – мислення й мови, зростання функцій уваги, пам'яті, посилення процесу формування особистості; 3) діяльнісної – пристосування до нових психофізіологічних і інформаційних навантажень.

Якщо розглядати процес адаптації детально, то можна виділити також адаптацію на фізіологічному рівні, що особливо гостро проявляється в адаптації курсантів через зміну місця проживання (переїзд в казарму, зміна міста, регіону

і т. д.). Важливим моментом при вивченні адаптивності є динамічність процесу, що вивчається, особливо на початку навчання, коли формується той рівень психічної, ідейної та цивільної зрілості, який перетворює підлітка в соціально активну і соціально сформовану особистість, з новими інтересами, прагненнями, ідеями. Але це вносить також якусь розрізненість в процес розвитку особистості через відсутність відповідності між прагненням до самостійної діяльності й недостатньою сформованістю вмінь самостійно працювати, мислити, аналізувати.

На думку дослідника Павлушенка В. М., динаміка процесу адаптації може розумітися як виникнення, ослаблення і ліквідація реакцій на стресові стимули навколишнього середовища, які мають тенденцію руйнувати внутрішній гомеостаз психологічних, біохімічних і фізіологічних процесів. У свою чергу, перед нами стоїть завдання навчитися виявляти порушення, пов'язані з адаптивними процесами, і виробити комплекс практичних дій, спрямованих на формування високого рівня адаптивності особистості до умов навчання в закладі освіти [1, с. 72].

Слід зазначити, що психологічна адаптація курсантів до навчання та службової діяльності включає приведення індивідуальної та групової поведінки у відповідність з наявною в даному середовищі й професійній групі системою норм і цінностей. Курсант стає частиною групи, яку характеризують не тільки нові умови життя, праці, побуту, інша соціальна поведінка. Система ціннісних орієнтацій і обов'язків пов'язана з несенням служби, суміщенням навчання з практичною діяльністю, охороною громадського порядку, регламентованими статутом і субординацією. З огляду на це, можна зробити висновок, що психологічна адаптація курсантів – це не тільки процес звикання до життєдіяльності в середовищі й колективі закладу, а й формування власної позиції щодо вимог і норм входження в систему службово-професійних відносин в колективі, набуття ними певного психологічного статусу, оволодіння рольовими функціями. Тут особливу роль відіграє функція захисту особистості курсанта, завдяки якій послаблюються або прибираються

внутрішні психічні напруги, які виникають під час його взаємодії з іншими курсантами, офіцерами, командирами.

Важливим моментом адаптивності є професійна складова, деякі аспекти її формуються в процесі навчання. В ході адаптації до навчання в університеті відбувається інтенсивне впровадження їх в правоохоронну сферу, тому особливості поведінки в ході службової діяльності визначають ступінь їх адаптованості до професійної діяльності в цілому.

Отже, адаптація курсантів до дистанційного навчання, особливо в умовах війни потребує від учасників процесу приділяти більшої уваги психофізіологічним аспектам. На розвиток адаптивності впливають рівень сформованості таких якостей, як: стресостійкість, домінантність, відкритість. Розвиваючи дані якості у курсантів, ми можемо підвищити рівень адаптивності до навчання. Адаптація та її динамічні характеристики опосередковані складним впливом і взаємодією поєднання соціальних причин як особистісних, так і середовища життя. Адаптація виконує важливі функції формування особистості, оптимізації та стабілізації, збереження і передачі досвіду, управління діяльністю. Тому, при подальшій розробці теорій адаптації в складних, проблемних ситуаціях важливо приділити увагу створенню комплексу практичних дій, спрямованих на підвищення рівня адаптивності курсантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Павлушенко В. М. Психолого-педагогічні умови адаптації майбутніх офіцерів ВВ МВС України до професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2003. 20 с.
2. Радько О. В. Особливості соціально-психологічної адаптації курсантів і студентів до навчальної й навчально-службової діяльності. *Теорія і практика сучасної психології*. 2016. № 2. С. 21–26.
3. Соколова І. М. Методи дослідження адаптації студентів. Харків, 2001. С. 28-29.
4. Komykh N. Nedria K. Conceptual Principles of Research of the Process of Institutionalization of Distance Education in Ukrainian Reality. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research, volume 635*. S.24-26. URL: <https://cutt.ly/pJpeuMF>

Коненко Лариса Богданівна,
методист, завідувач відділу дошкільної та
початкової освіти Тернопільського
ОКІППО, м. Тернопіль;
Іваночко Ольга Василівна,
методист відділу дошкільної та
початкової освіти Тернопільського
ОКІППО, м. Тернопіль

РІЗНІ ВАРІАНТИ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: УРОКИ, ЯКІ ВАРТО ЗАПОЗИЧИТИ З ІНШИХ КРАЇН

Відомо, що в музеї Лувра виставлено найпрекраснішу жінку, створену Леонардом да Вінчі, біля котрої завжди натовп людей. І кожному, хто дивиться на неї, не вистачає лише одного кроку, щоб підійти ближче, побачити і відчутти енергетику та магнетизм цього неймовірного витвору мистецтва і доторкнутися до шедевра.

Просто часто в житті нам не вистачає саме цього «одного кроку» для того, щоб досягнути і зрозуміти те, що відбувається навколо. Завжди здається, що якісь подробиці ховаються «поза кадром», залишаючи відкритими питання, на які ми шукаємо відповіді. Тож, якщо прийняти за основу, що освіта – це мистецтво, а процес створення шедевру – це процес втілення інновацій, то нам залишається зробити цей «останній крок» до досягнення секретів майстерності.

Сьогодні інноваційні технології пропонують освіті цілий спектр цікавих програм, додатків та методів, які збільшують інтерес та мотивацію учнів, а також підвищують ефективність навчального процесу.

Світ не стоїть на місці. Розвиваються не тільки технології, а ще й системи освіти. Досвід освітніх систем світу дає нам можливість обрати для наших дітей найкраще. Які незвичні та корисні уроки вже ввели у школах інших країн? Та який закордонний досвід нам варто перейняти?

Пропонуємо розглянути 8 шкільних предметів, які Україні варто запозичити.

Майндфулнес. З англійської майндфулнес означає «повна свідомість» – це свого роду здатність бути вповні присутнім та свідомим. Це здатність досвідчувати реальність з прийняттям, цікавістю, відкритістю, доброзичливістю та неосудливістю. Стан майндфулнес можна порівняти зі станом доброї координації психічних процесів – регуляції уваги, сприйняття, мислення, емоцій, розуміння інших та себе, зв'язку зі своїми потребами та цінностями. Стан майндфулнес є свого роду нашим потенціалом – він пов'язаним з розвитком особистості, найкращих якостей, які можуть бути в людині: розумінням себе та інших, доброзичливістю та співчуттям, ясністю думок та мудрістю, виваженістю дій, емоційною та соціальною компетентністю. І стан майндфулнес можна свідомо плекати за допомогою майндфулнес-практик, які були відомі людству щонайменше впродовж трьох тисячоліть, а зараз були «наново відкриті» для широкого загалу завдяки сучасним науковим дослідженням.

Дослівно майндфулнес означає – «наповнення розуму», «повнота усвідомлення». Це метод концентрації уваги, який часто називають фітнесом для розуму. Такий предмет ввели у частині шкіл Великої Британії та США.

Як його застосувати? Потрібно припинити автоматичні дії, усвідомити всю інформацію, що надходить до нас та насолоджуватися нею. Скажімо, у цьому стані можна їсти і відчувати смак, текстуру, аромат страви, відчуття на дотик від посуду, кожен свій рух тощо. Цікаво, що найчастіше майндфулнес поєднують із дихальними вправами, і при цьому усвідомлюють ритм дихання, потоки повітря під час вдиху та видиху. Такі уроки допомагають зняти стрес, підвищують життєстійкість та вчать керувати увагою.

Ті, хто пропонують майндфулнес школам, перелічують такі переваги цих практик: зменшення тривожності та збільшення рівня уваги. При цьому, вони посилаються на наукові дослідження, які, наприклад, свідчать, що практикування майндфулнес покращує якість мислення, почуттів та турботи про інших.

Стрес-менеджмент. У сучасному світі різноманітні техніки зняття стресу набирають популярності, і зараз це актуально навіть для школярів. Такі уроки саморегуляції є у деяких школах Канади для учнів від 7 класу. Дітей навчають, що протягом дня в них мають бути такі активності: зосередженість, час відпочинку для мозку, спонтанність, усамітнення, спілкування, фізична активність, здоровий сон. Також вони вивчають таблицю «Антистрес бінго», у якій зібрані круті ідеї для зменшення стресу. Наприклад: спати 7–9 годин, пити більше води, їсти фрукти та овочі, ходити пішки, проводити час з домашніми улюбленцями, дивитися веселе кіно чи читати гумористичну літературу, дивитися на зірки, за потреби просити про допомогу, зробити щось креативне, вміти відстояти час для себе.

Стрес-менеджмент (управління стресом) – це інструмент ефективної дії, спрямованої на послаблення стресової реакції і на швидке досягнення рівноваги. Зіткнувшись з агресією на навчанні або неприємною несподіванкою, не потрібно вибирати між боротьбою і втечею, завжди є можливість зменшити напругу, навіть якщо вона накопичувалася довгий час. Методи саморегуляції (інструмент рівноваги й спокою) підвищують психофізіологічну стійкість і витривалість, покращують психофізичний стан і працездатність, сприяють гармонійному саморозвитку людини. Фізичні вправи для позбавлення від емоційного стресу – один з ефективних інструментів стрес-менеджменту, за допомогою яких можна досить швидко досягти рівноваги і гармонії, ослабити напругу і дістатися розумного спокою.

Виживання у дикій природі. Такі уроки були вперше введені у Данії та Норвегії, а згодом в Англії. І стали настільки популярними, що нині вони є майже у кожній школі. Учні вчать виживати в небезпечних умовах, здобувати собі все потрібне, перебувати в гармонії з природою, вірити у свої сили тощо. Так, діти вміють, наприклад, розводити багаття, ставити намет, орієнтуватися без компаса, робити фарбу з рослин, заготовляти воду тощо. А наприкінці навчання дитина має відчувати, що здатна вижити в дикій природі. Це підвищує самооцінку учнів та почуття самодостатності.

А на аналогічних уроках у Новій Зеландії дітей навчають ще й рибалити та ловити опосумів, які шкодять господарствам.

Володіння музичними інструментами.

У школах Фінляндії на уроках музики учні самі обирають музичні інструменти (духові, ударні, синтезатор, гітара), на яких хочуть навчитися грати та повторюють сучасні популярні пісні.

Так, з 3 по 6 клас у цій країні по 4 години на тиждень вчать грати на музичних інструментах (а також співати, слухати музику, музикувати). Надалі музика стає предметом за вибором.

Музичний слух, який розвивається під час занять, допомагає швидко опанувати іноземні мови. Заняття розвивають емоційний інтелект, волю і структурне мислення, яке покращує успіхи в математиці.

Сторітелінг. Це мистецтво створювати цікаві історії. Так, у 1990 році Сторітелінг розвивався у сфері менеджменту та маркетингу.

Українські педагоги вже активно користуються сторітелінгом як педагогічним методом. Адже сучасні діти також мають навчитися розповідати яскраві історії. У майбутньому, за словами експертів, це вміння знадобиться ще більше, ніж нині. Тому уроки сторітелінгу ввели у деяких школах Британії та США. На заняттях навчають різних способів писати тексти, малювати комікси, робити анімацію, записувати аудіо історії, підвищувати ораторське мистецтво. Також учнів вчать вигадувати історії, дивлячись на мапу лісового масиву, по фотокартці, по кількох листівках, які випадковим чином роздає вчитель. Є навіть майстер-класи письменників та ілюстраторів, які радять, як створити власних персонажів.

Сторітелінг в навчанні. Ми так швидко і надовго запам'ятовуємо сюжети фільмів, книг або телешоу, але при цьому вивчення тексту підручника часто перетворюється на справжні тортури? Сьогодні перед багатьма постає актуальне питання, як залучити дитину в процес навчання настільки, щоб вона винесла максимум корисного для себе? Як зацікавити і утримати її увагу?

Тому, щоб поданий матеріал запам'ятався гарантовано і надовго, а потім був застосований на практиці, необхідно створити «реальну казку». Такий підхід допоможе викликати у слухача емоції, а емоції – це запорука того, що інформацію запам'ятають. Поступово переходячи від нудної теорії до яскравої практики. Перекладаючи матеріал у ситуації, які можуть відбуватися в житті – таким чином можливо підготувати слухача до вирішення завдання, яке одного разу перед ним постане.

Особливо метод сторітелінгу ефективний у роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби:

- ✓ Цікавий засіб урізноманітнення заняття або освітньої ситуації.
- ✓ Допомогає реалізувати індивідуальний підхід та зацікавлювати дітей.
- ✓ Не потребує витрат і може бути використаний у будь-якому місці та в будь-який час.
- ✓ Розвиває уяву, фантазію та креативність.
- ✓ Сприяє налагодженню добрих взаємин між вихованцями та педагогом.
- ✓ Під час спілкування, допомоги персонажу відбувається обмін емоціями, формуються довіра та емпатія.
- ✓ Знімає психологічне напруження.
- ✓ Під час слухання, обговорення, переказування, створення оповідки діти вчаться усвідомлювати свої почуття і говорити про них.
- ✓ Розвиток зв'язного мовлення.

Бажано обрати для кожного віку найбільш привабливих та добре знайомих дітям персонажів казок, оповідань, мультфільмів, які залишатимуться з ними весь час від вересня до травня. Можливе використання будь-якого відомого дітям персонажа, чи ввести свого, нового, який і буде допомагати дітям своїми пригодами у пізнанні нового цікавого світу. Навчити учнів створювати власні тексти – нелегка, клопітка й наполеглива робота, яка передбачає сумісну творчу співпрацю педагога й школяра. Реалізація такої педагогічної співпраці відбувається, безумовно, переважно в межах занять розвитку мовлення, уроках української мови, читання. Але елементи

сторітеллінгу можна застосовувати й на інших уроках: основи здоров'я, природознавство, математика, трудове навчання, у виховній роботі.

Винахідництво. У деяких школах США є шкільний предмет під назвою «Наукові відкриття». Наприкінці року кожен учень має зробити відкриття чи винахід на базі отриманих знань. Потім діти представляють у класі презентації, а вчителі оцінюють успішність проєкту. Цікаво, що схожі уроки вже вводили в окремих школах України. Скажімо, були уроки ТРВЗ – теорії рішення винахідницьких завдань. Такі заняття розвивають системне, творче та критичне мислення. Окрім того, є приватні школи, які навчають учнів, як робити відкриття.

Використовуючи при впровадженні методики ТРВЗ скарби народної педагогіки, її заповіді, вчителі повинні знаходити різні засоби, щоб зацікавити, спонукати учнів до праці, пробудити їхню допитливість. Отже, це теорія, яка вчить мислити, допомагає розбудити в дитині особистість, активізувати її творчий потенціал. Це педагогічний напрямок, який розкриває суть, цілі, задачі процесу виховання і навчання, в основі якого лежить теорія розв'язування винахідницьких задач. Виконання цих задач повинно бути нерозривно зв'язаним з громадянською та національною самосвідомістю учнів.

Комп'ютерні ігри. Якби учням дозволити на заняттях грати в Minecraft, щоб проєктувати нові об'єкти і так пізнавати світ, або присвятили уроки розробці нових ігор, то це б точно всім сподобалося. А в школах Швеції вже є уроки Minecraft. Там діти 12–13 років навчаються будувати віртуальні міста з електричними мережами, водопостачанням, дізнаються про проблеми містобудування та екології.

Також вони вивчають на онлайн-практиці, чим відрізняються гори та пагорби, як утворюються озера та ріки. Ця 3D-гра вимагає від гравців креативно розв'язувати будівельні проблеми. Окрім того, там є й школа, де вчать дітей проєктувати ігри, створювати персонажів і робити дизайн. Освітняни переконані, що учні мають володіти ІТ на просунутому рівні вже до завершення школи.

Навчальні комп'ютерні ігри, як правило, призначені для розвитку конкретної навички. Наприклад, вивчення літер, певної математичної дії або розвитку робочої пам'яті. Як і екшени, навчальні ігри вимагають постійної адаптації. Британські науковці Д. Голмс, С. Гетколл і Д. Даннінг провели дослідження у групі дітей з поганою робочою пам'яттю. Навчання за допомогою комп'ютерних ігор привело до значних покращень. І хоч основною його метою була адаптація завдань до навичок кожного учня, більшість дітей розвинули рівень робочої пам'яті, відповідний їхньому віку.

Вимогливий і водночас привабливий характер комп'ютерних ігор робить їх потужним інструментом для навчання. Тому так важливо розуміти їхній ефект. Проте батькам потрібно пам'ятати: у розважальних ігор, окрім користі, є і негатив. І найбільший мінус комп'ютерних ігор – зловживання ними. Тут важливо навчити дитину відповідально розподіляти час і не забувати про батьківський контроль.

Урок щастя. Експерти вважають, що потрібно не лише вміти керувати стресом, а й помічати моменти щастя та насолоджуватися життям. Цього навчають на уроках щастя школярів міста Гайдельберг у Німеччині. Там вчителі радять, як жити в злагоді із собою, робити добрі справи, діяти за покликом серця. За фахом «Щастя» іспиту немає. Тим не менше, щоб одержати оцінку, потрібно втілити в життя власний проект, наприклад, пробігти марафон, зняти фільм, взяти участь в конкурсі, зайнятися доброчинністю. У процесі школярі ведуть щоденники, де вони описують всі шість етапів шляху до мети – від відкриття власних сильних сторін і мотивів для втілення проекту в життя, до оцінки відповідності проекту їхній життєвій концепції.

Освітняни вважають, що це допомагає дитині рости гармонійною особистістю. А наприкінці року треба зробити щось таке, що приносить задоволення. Наприклад, створити іграшку, вигадати гру, зняти відеоролик про свій щасливий день або зайнятися волонтерством. Вибір залежить від особистих уподобань учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. 8 шкільних предметів, які Україні варто запозичити з інших країн. URL: https://24tv.ua/education/8-shkilnih-predmetiv-yaki-ukrayini-var-to-zapozichiti-inshih-krayin_n1717430
2. Гич Г. М. Сторітелінг як інноваційна методика формування мовної компетентності / Г. М. Гич. *Науковий вісник Миколаївського університету ім. В. О. Сухомлинського*. 2015. № 4. С.188–192.
3. Гілевич Л. І. Сторітелінг в початковій школі як технологія розвитку критичного мислення. URL: <https://18047.blogspot.com/>
4. Куц Т. В. Майстерня креативності / Т. В. Куц. *Науково-методичний журнал «Педагогічна майстерня»*. 2016. № 4. С. 30–37.
5. Макарова Л. М., Корнієнко Л. О., Рига Г. О. Сторітелінг як технологія розвитку креативності здобувачів вищої освіти. КЗ «Покровський педагогічний коледж» / Л. М. Макарова. *Матеріали VII Міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти – 2018»*. 2018. 37 с.
6. Німецькі школярі вивчають формулу щастя. URL: <https://www.dw.com/uk>
7. Усе про комп'ютерні ігри: як вони впливають на навчальні здібності дітей? URL: <https://osvitoria.media/opinions/use-pro-komp-yuterni-igry-yak-vony-vplyvayut-na-navchalni-zdibnosti-ditej/>
8. Харченко Н. Час для змін. URL: <https://umity.in.ua/wp-content/uploads/2019/02/uog-2018-004-block.pdf>

Коротюк Зоряна Михайлівна,

методист, завідувач навчально-методичного центру психологічної служби і соціальної роботи Тернопільського ОКІППО, м. Тернопіль;

Демидась Світлана Романівна,

Мерена Надія Михайлівна,

Ярмолицька Світлана Олегівна,

методисти навчально-методичного центру психологічної служби і соціальної роботи Тернопільського ОКІППО, м. Тернопіль

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

*Якщо учитель став другом дитини, якщо ця
дружба осяяна благородним захопленням,
поривом до чогось світлого, розумного, в серці
дитини ніколи не з'явиться зло.*

В. Сухомлинський

Сьогодні в умовах модернізації української освіти одним із напрямків оптимізації освітнього процесу є його спрямування на демократизацію взаємовідносин вчителя та учня, що відображається в нових підходах до

навчання: створенні сприятливої атмосфери співробітництва, зниженні монологічного викладу матеріалу та дублювання інформації, яка може бути отримана з доступних джерел і переходу до діалогізованого спілкування з учнями в ході освітнього процесу, інтенсифікації впровадження в освітній процес активних методів навчання, які дають можливості для розкриття творчої особистості, розвитку ініціативи, активізації пізнавальної діяльності учня.

Одним із дев'яти ключових компонентів формули Нової української школи (рішення колегії МОН від 27.10.2016 року) є **принцип педагогічного партнерства**, який будується на засадах довірливого спілкування, взаємодії та співпраці учителів, учнів і батьків. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат [5; 6; 9].

Сам термін «педагогіка партнерства» не новий, він описаний в багатьох класичних наукових працях, апробований педагогічним досвідом в Україні й за кордоном. Так, в національній педагогічній традиції вперше про партнерство учасників освітнього процесу згадується в роботах В. Сухомлинського. За системою Василя Сухомлинського виховання особистості має здійснюватися через тріаду «школа – сім'я – громадськість». За ним, педагогіка партнерства бачить в учневі добровільного і зацікавленого соратника, однодумця, рівноправного учасника педагогічного процесу, турботливого і відповідального за його результат [6; 8]. К. Робінсон, міжнародний радник з питань розвитку систем освіти, відзначав, що «освіта по-справжньому процвітатиме лише за умови партнерства та співпраці в самих школах, між школами, а також між іншими організаціями» [12].

В академічному словнику української мови в 11 томах визначено поняття «партнер» як:

- той, хто бере участь у якійсь грі разом з ким-небудь; учасник гри;
- той, хто разом з ким-небудь бере участь у грі на сцені, танцях і т. ін.;

- компаньйон, товариш у якій-небудь справі, у якому-небудь занятті [7].

Таким чином, партнерство можна розглядати як:

- систему взаємовідносин, яка відбувається у процесі певної спільної діяльності;
- спосіб взаємодії й взаємин, організованих на принципах рівності, добровільності, рівнозначності та доповнюваності всіх її учасників;
- організаційна форма спільної діяльності, що передбачає об'єднання осіб на відповідних умовах розподілу праці та активної участі в її реалізації;
- спосіб взаємовідносин, за яких зберігаються права кожної зі сторін, чітко узгоджені й злагоджені дії учасників спільної справи, що ґрунтуються на засадах взаємовигоди та рівноправності [7; 9].

Тобто, партнерство – це добровільна рівноправна співпраця двох або кількох фізичних чи юридичних осіб, що є найвищою формою співробітництва.

Партнерство для освітнього процесу це насамперед добровільна рівноправна співпраця і комплексний процес, який вимагає максимальних зусиль усіх сторін (батьки, учні, педагоги) для побудови успішного освітнього процесу. Адже ефективно партнерство передбачає поєднання знань, умінь, навичок, можливостей, ресурсів учасників освітнього процесу для побудови гармонійної взаємодії, налагодження взаєморозуміння і досягненні, таким чином, спільної мети – виховання успішної, гармонійно розвиненої, соціокультурної, самореалізуючої конкурентоздатної особистості, яка навчається, готується до продовження навчання, самостійного життя [5].

А. Стельмах визначає педагогіку партнерства як напрям педагогічного мислення і практичної діяльності, спрямований на демократизацію і гуманізацію педагогічного процесу [12]. Деякі дослідники наголошують, що педагогіка партнерства – це напрям педагогіки що об'єднує систему методів і прийомів виховання та навчання на засадах гуманізму та творчого підходу до розвитку особистості, в якому учителі, батьки, учні – добровільні та зацікавлені

соратники, однодумці, рівноправні учасники освітнього процесу, які несуть відповідальність за його результат [7].

Отже, педагогіка партнерства – чітко визначена система взаємовідносин усіх учасників освітнього процесу (учнів, батьків, вчителів), яка:

- організовується на принципах добровільності й спільних інтересів;
- ґрунтується на повазі й рівноправності всіх учасників, дотримуючись визначених норм (права та обов'язки) та враховуючи ціннісні орієнтири кожної зі сторін;
- передбачає активне включення всіх учасників у реалізацію спільних завдань та готовність брати на себе відповідальність за їх результати.

Педагогіка партнерства – це простір дитинства, який будується на засадах рівності, діалогу, співпраці, прийняття. Вона є складовою концепції Нової української школи, спрямованої на те, щоб побудувати довіру між школою, дітьми, батьками та суспільством [8]. Метою такого партнерства є «інтеграція батьків у педагогічний процес шляхом створення необхідних і достатніх умов для залучення сім'ї до супроводу дитини в освітньому процесі», щоб виховати успішного, адаптованого до життя громадянина [4]. В. Сухомлинський писав: «Час і батькам, і вчителям глибоко усвідомити, що ні школа без сім'ї, ані сім'я без школи не зможуть справитися з найтоншими, найактуальнішими завданнями становлення людини» [4].

Базовими принципами педагогіки партнерства «вчитель-учень», «вчитель-батьки», «учень-учень», «учень-батьки» є усвідомлення єдності цінностей для учнів, батьків та вчителів, а саме: довіра у відносинах, стосунках (ключовий принцип; діти мріють, що вчителю можна було чесно дізнатися у чомусь, щось довірити, порадувати, щоб вчитель спілкувався з дитиною як з особистістю, педагоги – щоб дитина дотримувалася культури спілкування); повага до особистості (повага до вибору особистих кордонів: учні мріють, щоб на них не кричали, не ображали, а вчителі – про повагу до них); доброзичливість (позитивне ставлення один до одного: учні мріють, щоб вчитель був добрим, веселим, а педагоги радіють, коли відчують відлуння

своєї доброти); діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (про активність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків: діти несуть відповідальність за свої дії і вчинки, визнають вчителя як свого наставника, позитивного приймають правила сучасного світу, а вчитель – дає можливість дітям спробувати реалізувати лідерські вміння, побути в ролі «ведучого»); принцип соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [5; 7; 8]. Але таке партнерство стане можливим лише за умови відкритого діалогу всіх учасників освітнього процесу, оскільки потребує уміння домовлятися, вступати в контакт [12].

Сьогодні школа має ініціювати новий зміст та форми використання педагогіки партнерства, глибше залучати родини до співпраці з освітнім закладом, орієнтуючи вчителів, батьків на особистісний розвиток дітей, на поважне ставлення до них. Якщо говорити про відносини у системі «батьки-учителі» в рамках партнерських відносин, тут важливо підтримувати довірливе спілкування, яке включає в себе конфіденційність, повагу вчителя до сімейних цінностей та стилю родинного виховання, повагу та довіра батьків до педагогічних методів вчителя, невтручання для встановлення особистих кордонів, визначити спосіб та стиль спілкування, якісний зворотній зв'язок для вирішення питань пов'язаних із навчанням та розвитком конкретної дитини [7]. У системі «учитель – дитина» важливим є довірливе конфіденційне спілкування, безоціночне ставлення до кожної дитини, сприйняття дитини як талановитої особистості, допомога учневі у пошуку його сильних сторін та вміння спиратися на них у досягненні цілей, повага до дорослішання, індивідуальна конструктивна критика за конкретні вчинки, обов'язковий зворотній зв'язок від учнів [7]. У системі «дитина – батьки» – не нав'язування батьками власних очікувань, у спілкуванні дотримуватись попередньої домовленості щодо співпраці, прогнозування дій і навчальних досягнень, регулярна рефлексія – спільне обговорення успіхів дитини та допомога у їх досягненні, готовність усіх учасників ділитися досвідом [7].

У літературі прийнято зображати педагогічне партнерство у вигляді рівностороннього трикутника, де кожна вершина це учень, батьки, вчитель. На жаль, трикутник «учні – вчителі – батьки» не завжди має однакові кути. Адже кожен в цій співпраці може «тягнути кут на себе», підкреслюючи свою перевагу над іншими: авторитарний педагог, «всезнаючі» батьки, пасивні чи агресивні діти. Часто учителі самі не готові до тісної співпраці з батьками. Педагогу теж нерідко буває складно побачити в учневі рівноправного учасника діалогу й освітнього процесу та визнати, що з ним необхідно будувати партнерські стосунки [6].

Якщо, подивитися на «педагогіку партнерства» з погляду психології геометричних фігур, то трикутник є фігурою, яка уособлює енергію і лідерство, однак він має досить гострі кути й символізує протистояння суб'єктів освітнього процесу, суперництво і конкуренцію. Взаємодія повинна бути зображена колом як символ гармонії, емпатії й синергії відносин спрямованих на побудову безпечної комфортної освітньої траєкторії дитини. Тим паче, законодавство в освіті не надає жодному з учасників освітнього процесу виключного права розпоряджатися іншим і кожного наділяє певними повноваженнями і автономією. Кожен учасник освітнього процесу, зокрема учень, наділений невід'ємними правами, кожен є особистістю і заслуговує на повагу до її гідності.

До реалізації ідей педагогіки партнерства (співробітництва) ведуть, зрештою, два шляхи [9]. По-перше, учитель наближається до дитини за рахунок великої любові й поваги до неї (В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі). На жаль, не всі педагоги готові до такого стилю стосунків, і далеко не всі діти повірять у свою «рівність» з учителем.

По-друге, – це шлях розподілу функцій вчителя та учня й організації їхньої співпраці. У функції вчителя входить ретельно підготувати дитині навчальне завдання, продумати в деталях хід його вирішення різними групами учнів тощо. Функція учня – на добровільних засадах прийняти запропоновану

вчителем задачу як свою і самостійно її вирішувати. У такому випадку обидва учасники навчання і виховання – вчитель і учень – рівноправні, вони – суб'єкти діяльності. Ніхто ні над ким не застосовує владу. Звичайно, це не так просто. Не кожен учитель має достатній запас любові до дітей, але він може організувати навчання так, щоби дитина почувала себе вільною і час від часу забувала, що в класі є «наглядач». Цей тип взаємин для освітнього процесу є оптимальним: з одного боку, він зберігає за вчителем функцію управління, а з іншого – надає учневі можливість діяти самостійно [1].

Щоб забезпечити успішну взаємодію та реалізувати принцип педагогіки партнерства потрібно: налагодити постійне двостороннє спілкування з батьками; визначити ціннісні орієнтири спільної діяльності та шляхів їх досягнення; здійснювати психолого-педагогічну просвіту батьків; залучати батьків до організації освітнього процесу; створення атмосфери взаєморозуміння, емоційної підтримки. Таким чином, можна визначити два напрямки побудови ефективного патнрерства: підготовка педагогічного колективу школи до взаємодії з батьками та залучення батьків до процесу життєдіяльності школи [4; 9].

Серед критеріїв, які свідчать про ефективність розвитку стосунків партнерства в умовах педагогічної взаємодії, можна виділити: сформована професійно-особистісна готовність педагога до партнерської взаємодії; відкритість у стосунках, відсутність маніпуляцій; позитивна взаємозалежність суб'єктів міжособистісної взаємодії; індивідуальність кожного учасника педагогічної взаємодії; високий рівень розвитку соціальних умінь і навичок спілкування; наявність підтримуючої взаємодії; наявність індивідуальної та групової відповідальності; можливість здійснення рефлексії власної поведінки в контексті соціальної поведінки інших суб'єктів та ін. [9].

Враховуючи їх, можна планувати просвітницькі та організаційні заходи в освітньому закладі для підвищення психолого-педагогічної компетентності вчителів щодо упровадження партнерських взаємин.

Таким чином, педагогіка партнерства – це оновлена система взаємин між учнями, батьками та педагогами, що базується на їх добровільній, рівноправній діалогічній підтримці та активній співпраці, взаємодовірі та відповідальності за свої дії та результат, спрямована на розвиток максимально продуктивних і здорових відносин у процесі навчання. Адже саме педагогіка партнерства сприяє розкриттю та розвитку здібностей і можливостей дитини, допомагає формувати її ініціативність і креативність, задовольняє потребу в значимості і приналежності учня до соціуму через шкільну спільноту, готує до професійної діяльності і ролі активного громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Діяльність учителя. URL: http://pidruchniki.com/16520205/pedagogika/diyalnist_uchitelya
2. Довіра до освіти починається з педагогіки партнерства, відкритості шкіл, поваги до кожної людини – заступник Міністра Павло Хобзей. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-2017-12-02-dovira-doozviti-pochinaetsya-z-pedagogiki-partnerstva-vidkritosti-shkil-povagi-do-kozhnoy>
3. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://www.osvita-konotop.gov.ua/zakon-ukra%D1%97ni-vid-05-09-2017-2145-viii-pro-osvitu.html>
4. Кириченко В., Ковганич Г. Соціальне партнерство школи і сім'ї: переосмислення проблем і перспектив. *Довідник директора школи*. 2015, №5-6. С. 28–34. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/10290/1/partnerstvo.pdf>
5. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
6. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. URL: <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/>
7. «Партнерська взаємодія учасників освітнього процесу НУШ: дієві інструменти тьюторингу». URL: <https://vseosvita.ua/webinar/711/cabinet>
8. «Педагогіка партнерства. Практичні методи реалізації». URL: <https://vseosvita.ua/webinar/699/cabinet>
9. Педагогіка партнерства як умова успішної взаємодії суб'єктів освітнього процесу в НУШ. URL: <http://school8.slav.dn.ua/index.php/diyalnist/metodichna-robota/568-pedagogika-partnerstva-yak-umova-uspishnoji-vzaemodiji-sub-ektiv-osvitnogo-protsesu-v-nush>
10. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/
11. Савченко С. В. Педагогіка партнерства у проекті Концепції «Нової української школи». URL: <https://www.slideshare.net/ippokubg/ss-67119769>
12. Стельмах А. Г. Зреалізуємо принципи педагогіки партнерства в освітніх округах – пришвидшимо розбудову Нової української школи. URL: <http://surl.li/bifpm>
13. Сухомлинський В. Вибрані твори: в 5-ти т. К.: Радянська школа, 1976–1977.

Костюк Степан Володимирович,
завідувач науково-методичного відділу
Тернопільського обласного краєзнавчого
музею, голова Тернопільської обласної
організації Національної спілки
краєзнавців України, м. Тернопіль

**ОСВІТНЬО-ВИХОВНІ ЛОКАЦІЇ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ
2022 РОКУ: МИСТЕЦЬКИЙ АСПЕКТ**

Бути вільним – бути собою. Бути собою – бути людиною: свідомо творити добро, адекватно сприймати реалії, відчувати особистісну присутність «піщинки» гармонії світу.

Звичайно, серед загалу індивідів зростають постаті. Знаменитостей наслідують. Проте, кожному суджено зоставатися – зостатися гідним. Чинниками формування «Кого» постають сім'я, навчальний заклад, оточення. Важелем «впливу» соціуму сприймається, зокрема, «присутність» музейних установ.

Серед організованих «зустрічей пізнання» (на 7 жовтня – «виконано» 81) цьогоріч у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї виокремлюємо «акцентовані», оскільки змістове наповнення проведеного акумулює розкриття даровитості таланту, побуджує розумовий імпульс, виявляє креативні задатки, нарешті – спонукає замислитися власною потребою любові ближньому.

01 червня. Змістовно-пізнавальний захід «Ми хочемо миру в Україні!», приурочений Міжнародному дню захисту дітей скликав учнів тернопільських загальноосвітніх шкіл №10, №16 ім. Володимира Левицького, ліцею №21. Юні учасники дійства збагнули історію свята поетично-прозовими «вібраціями». Презентував малярство молодих талантів (кілька десятків самобутньо-оригінальних сюжетів дітей вимушених переселенців, тернопільців: митцями відтворено образи берегині роду, держави, сторінки героїчного літопису українського воїнства) заслужений художник України Євген Удін.

Цікаві конкурси (знання українських народних казок), інтерактивна виставка іграшок, захоплююча пізнавальність екскурсії відділом природи винагородили юнь солодощами, пам'ятними сувенірами, ляльками-оберегами [1].

27 червня. Дневі Конституції України приурочено мистецьку майстерню «З Україною в серці». Творчу зустріч «наповнили» заслужений художник України Євген Удін, народні майстри Юлія Сватко (художній розпис скла), Петро Левицький (художнє рослинноплетіння). Цікаво провели «миті» спілкування діти літнього табору справжніх друзів «Україна – Польща».

26 липня. Інтерактивне дійство «Музейний вулик». Відпочивальники літнього табору Благодійного фонду «Промінь сонця» збагнули «творчу лабораторію» журналістки – авторки дитячих книжок Лариси Миргородської. Художниця-ілюстраторка Євгенія Шевченко «наставляла» намалювання бджілки-трудівниці.

27 липня. Дню Української Державності та Дневі Хрещення Русі членами приватної художньої студії «Дивотворчики» втілено патріотичний захід.

28 серпня. Чергова річниця Тернополя та День польської культури «реалізували» проєкт «Пізнаймо один одного – українці в Сувалках, поляки – в Тернополі». Майстер-клас «Дякуємо вам, друзі» вихованці місцевих шкіл мистецького напрямку присвятили розмалюванню вітражної композиції кольорами українсько-польського прапорів [2].

Висновки. Різноманітне тематичне зацікавлення, сучасні методології проведення, цікаві артефакти фондкових збірок установи сприяють гідному вихованню, формуванню «грунтового» світогляду, виробленню непересічної позиції патріота [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. «Ми хочемо миру в Україні!». *Свобода*. 2022. 08 черв.
2. Тернопільський обласний краєзнавчий музей. Книга обліку масових заходів 2022 – 2026 рр.
3. Фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею.

Кравчук Лариса Володимирівна,
старша викладачка кафедри дошкільної та
початкової освіти Інституту
післядипломної освіти Київського
університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА ЦІННІСТЬ НУШ

Все наше життя побудоване на цінностях. Цінність – щось, що має важливість, значущість, несе певну користь для людини й оцінене нею. Окремі цінності утворюють системи цінностей, що виконують роль повсякденних орієнтирів у житті людей, визначаючи їх ставлення до навколишньої дійсності та лежать в основі вчинків, поведінки у різних ситуаціях. Якщо хочемо змінити погляд, ставлення до певної події, явища, потрібно змінити цінності.

Керівник програми PISA Андреас Шлейхер наголошує, що «найбільший виклик, який постав перед сучасною освітою: як інтегрувати цінності в освітню галузь. Цінності завжди займали центральне місце в освіті, але настав час перейти від неявних поривів до явних освітніх цілей і методик, щоб допомогти спільнотам перейти від ситуаційних цінностей – у стилі «я роблю те, що дозволяє мені робити ситуація» – до сталих цінностей, які породжують довіру, соціальні зв'язки і надію» [5, с. 244]. Першою країною, що зробила цінності фундаментом освітньої концепції є Сінгапур, – продовжує Андреас Шлейхер. Серед них такі: повага, відповідальність, стійкість, чесність, турбота й гармонія у школі. Вони покликані сформувати в учнів певні риси характеру, як-от самосвідомість і соціальну поінформованість, уміння керувати стосунками, самоконтроль і здатність ухвалювати відповідальні рішення. По суті, ця система називає такі риси характеру «цінностями на практиці» [5, с. 247].

Державний стандарт початкової школи метою початкової освіти, окрім всебічного розвитку дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, розвитку самостійності, творчості та допитливості,

визначає й формування цінностей. Відповідно, мета початкової освіти має реалізовуватися через низку ціннісних орієнтирів, серед яких формування активної громадянської позиції, відповідальності за своє життя, розвиток громади та суспільства, збереження навколишнього світу. Як результат – «випускник нової школи – це патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини» [2, с. 6].

У програмі «Нова українська школа» у поступі до цінностей зазначається, що «відповідальність є усвідомленою свободою конкретної особистості у прийнятті моральних рішень, виборі цілей та адекватних засобів їх досягнення. Відповідальність ні в якому випадку не суперечить особистій свободі, вона є логічним її виявом, детермінантою діяльності та поведінки, що визначає життєдіяльність та поведінку особистості, її життя у соціумі. Суть відповідальності полягає не лише в завданні, яке людина має виконати, не у вчинку, якого вимагають від неї певні обставини чи суспільні норми, а насамперед у тих діях, які вона могла б здійснити» [3, с. 13].

Не треба вказувати молоді, що робити, вона розбереться сама. Важним є виховати в ній правильні цінності і дати правильні орієнтири. Зараз ініціативу можна проявляти вільно, але має бути готовність узяти на себе відповідальність – говорив Любомир Гузар [4, с.2]. Наприклад, «вже змалку діти повинні розуміти, чому так важливо вчитися за межами школи й після її закінчення. Вони повинні взяти на себе відповідальність за власне навчання й енергійно ставитися до навчального процесу» [5, с. 250].

Але з відповідальністю у суспільстві не все так просто і від того воно «хворіє». І щоб змінити ситуацію, кожному і кожній потрібно брати на себе відповідальність на всіх рівнях. На цьому наголошував Богдан Гаврилишин, автор Декларації відповідальності людини [1]. Хочемо зазначити, що у 2021 році Верховна Рада України проголосувала за встановлення в Україні Дня відповідальності людини, який відзначаємо 19 жовтня. Мета – підтвердити усвідомлення і визнання ролі відповідальності як важливої цінності, що лежить

в основі якісних змін українського суспільства і впливає на його ефективність. Також це день вшанування пам'яті Богдана Гаврилишина.

Освітній процес в НУШ будується, виходячи із розуміння потреби розвитку індивідуальної відповідальності. Цьому підтвердженням є ті очікувані результати, яких мають досягти учні, опановуючи навчальний матеріал. Серед таких: пояснює, що кожен учинок має наслідки, спираючись на власний досвід та на приклади літературних героїв, персонажів мультфільмів тощо; пояснює, ознаки здорової етичної поведінки; пояснює правила ощадного використання природних ресурсів (наприклад, збирання та утилізації сміття, зокрема харчових відходів, збереження водних ресурсів); пояснює, чому важливо поважати чужу власність; пояснює важливість навчання у школі для власного добробуту; розповідає, як від власного ставлення до навчання залежить його / її успіх і добробут в майбутньому; розрізняє різні професії та пояснює важливість навчання для їх опанування; *пояснює*, які він / вона має обов'язки в класі, школі, родині, громаді та чому; *обирає приклади* (з життя, текстів / медіатекстів), що ілюструють відповідальність людини за власне рішення; *пояснює* на власному досвіді, як його / її вибір може вплинути на інших осіб.

Також у центрі освіти має перебувати виховання в учнів не тільки відповідальності за себе, а й за добробут нашої країни, тобто громадянської відповідальності, що передбачає формування відповідального громадянина, який поважає права людини, вміє критично мислити, розуміє особисту відповідальність за долю держави, народу, а також розуміє важливість громадянської участі у процесі вирішення різноманітних проблем місцевої громади. Адже, «якщо суспільство не буде фундаменту, багато хто намагатиметься будувати стіни – байдуже, що це шкодитиме їм самим» [5, с. 245]. Варто, на наш погляд, прислухатися і взяти до уваги ці слова, що належать оглядачеві *New York Times* Томасу Фрідману.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Декларація Відповідальності Людини 26.01.2018, [цитовано 9 жовтн. 2022]. URL: <https://bhfamily.org/deklaratsiya-obovyazkiv-lyudyny/>

2. Концепція «Нова українська школа». [цитовано 9 жовтн. 2022]. URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf>

3. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей: Київ, 2018. 40 с.

4. Стецишин Р. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2019. 63 с.

5. Шлейхер А. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття / переклала з англ. Ганна Лелів. Львів: Літопис, 2018. 296 с.

Крижанівський Анатолій Васильович,
директор Тернопільської Української
гімназії ім. І. Франка,
м. Тернопіль

МИСЛИТИ – ЦЕ НЕ ЗАСТИГАТИ В МИНУЛОМУ
(з досвіду роботи педагогічного колективу Тернопільської
Української гімназії імені І. Франка)

Першоосновою для будь-яких змін у нашій країні, для її сталого поступу та стійкості є освіта та виховання.

Одним із найголовніших національних завдань є виховання свідомих громадян, які не боятимуться відповідальності й візьмуть особисту долю, як і долю країни, у свої руки; які стануть носіями нових цінностей і творцями нової України.

В умовах швидкого оновлення знань відбувається руйнування старої системи цінностей, а нові ціннісні орієнтири з'являються стихійно і є, переважно, суто індивідуалістичними. Направленість розвитку особистості на духовні, культурні цінності продовжує деградувати і суттєво поступається прагматичній спрямованості.

«Найнебезпечнішим продуктом системи є людина без цінностей. Її мораль – подвійні стандарти в особистому, суспільному і державному житті. Теперішній стан країни є значною мірою наслідком діяльності цього цинічного типу людини»(Звернення Ініціативної групи 1 грудня до освітян України «Освіта в Україні: творення суспільного замовлення»).

Україні потрібна нова, ретельно інтегрована в європейський, а отже, у глобальний простір система освіти, в центрі уваги якої було б завдання розвивати вільну і мислячу людину, яка прагне володіти якісними знаннями,

конкурентними у світі, спираючись при цьому на багату духовну спадщину власного народу.

Завдання сучасної системи виховання, що впливають із суспільних потреб сьогодення, полягають у переорієнтації учнівської та студентської молоді, педагогічних колективів на гуманізацію виховання, створення умов для цілеспрямованого системного розвитку людини як суб'єкта діяльності, розвитку її особистості, індивідуальності. Цінності посідають одне з головних місць у людському житті та суспільстві.

Базові принципи для об'єднання українського народу, життєві орієнтири для суспільства, зокрема закладів освіти, як формувати морально-духовну, життєво компетентну особистість, яка успішно може зреалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, дає Українська Хартія вільної людини.

Педагогічний колектив ТУГ ім. І. Франка з 2013 року працює над практичним втіленням ціннісних орієнтирів УХВЛ в освітній процес, а у після майданний та період повномасштабної війни з росією дозволив собі трактувати цей документ, як основу майбутньої моделі виховної роботи в сучасному освітньому закладі.

Нам вдалося вийти на якісно новий щабель формування ціннісних орієнтирів і побачити, що наріжним каменем усієї виховної роботи як такої в школі має бути формування і розвиток категорії або цінності мислення. А це для дитини і майбутнього громадянина України розуміється як мислити розумно, мислити логічно, мислити тверезо, мислити критично.

Вважається, що школа як інституція, розвиває достатнє мислення як таке. На жаль, потрібно визнати, що звичайне шкільне навчання тільки тренує відносно невеликий обмежений набір навичок мислення й міркування, необхідних для читання, писання, говоріння, математичних операцій, експерименту і дуже мало дає навичок вищого розряду – мислити логічно, креативно, творчо, конкретно, аргументовано, діалогічно, контекстуально.

У сучасній школі майже відсутнє формування розвитку критичного мислення. Відтак її основної властивості – усвідомленості, яка робить людину вільною.

Вільна людина завжди розуміє необхідність цілеспрямованої зміни обставин, знань, умінь, навичок, тобто вимагає переробки самого себе. Учні, яких навчили критично мислити ще під час навчання в школі, зможуть легко розв'язувати в подальшому неординарні практичні проблеми.

Відчувається певний дисбаланс. Так, це все корисно і є хорошим тренінгом, але не розкриває можливості інтелекту дитини, а якщо розкриває, то частково і тільки самостійне мислення, моральну зрілість і соціальну відповідальність.

Тому не дивно, що у довоєнних гімназіях для спудеїв читали курси латини, логіки, риторики.

Зараз більше уваги приділяється комп'ютерному навчанню.

І тому, на наш погляд, назріла нагальна потреба ввести в освітній процес шкіль годину спілкування, а краще урок під робочою назвою «Робота з текстом. Мислити».

В рамках цього курсу хоча б один раз у тиждень пів класу разом із класним керівником проводять заняття: діти сидять по колу, вчитель зачитує текст і розпочинається своєрідна інтелектуальна гра.

Кожна дитина вільно висловлює свою думку (так званий полілог). Педагог ставить запитання і «легенько», ненав'язливо підкориговує хід міркування. Діти не можуть виходити за межі спеціального тексту, який є не простим із зашифрованими смислами.

Ця методика не нова, вона використовувалась і використовується у країнах Європи і Північної Америки, Ізраїлі. Сьогодні вона втілюється в життя в більш ніж 60 країнах світу. Автором такого курсу «Філософія для дітей» є американський професор Метью Ліпман. В рамках курсу дитина оволодіває мистецтвом мислити, переживати (екзистенційна сфера), жити, формуючи ціннісний і духовний світогляд.

В Україні питанням філософії для дітей займався Василь Сухомлинський, який неодноразово переписувався з Метью Ліпманом.

Ми вважаємо за необхідне ввести фундаментальний шкільний курс «Філософія для дітей» до навчальної програми. На нашу думку, цей курс сприяв би виробленню у дітей навичок критичного, креативного та піклуючого мислення.

Які ж очікувані результати? Дитина самостійно приходить до розуміння сенсів в результаті клопіткої праці, навчившись міркувати самостійно. В учнів формується мовленнєва компетентність (усне мовлення) та запускається двигун мислення дитини.

Звичайно є проблеми на обраному шляху: по-перше – тексти!, які повинні бути цікавими, зрозумілими та провокативними (наприклад, філософське оповідання). Де їх брати? Хто складатиме? По-друге, кадровий аспект – вчитель з педагогічним досвідом та філософськими знаннями. Де їх знайти? – Наразі самі вчимося.

Одне із завдань Української Хартії вільної людини, як його бачили автори документа, є перетворення населення України у спільноту відповідальних громадян. Ми вважаємо, що покоління дітей із самостійним мисленням є втіленням ідеї наших духовних атлантів у життя.

УДК 37.017.92

Купчишина Валентина Чеславівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних
дисциплін Національної академії
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

**ВИХОВНІ ІДЕАЛИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ НА ЗАСАДАХ
УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ**

Питання розвитку та формування молоді людини завжди було на часі. В різні часи дослідники намагалися дослідити особливості формування виховних ідеалів відповідно до свого часу, що в свою чергу відображалося на розвитку та формуванні Я-образу особистості.

Суспільство як соціальне об'єднання людей може існувати, діяти і розвиватися лише за умов цілеспрямованої й систематично організованої роботи з виховання кожного громадянина своєї держави [1, с. 60]. Доречними й на сьогоднішній час, будуть думки С. Рубінштейна про значимість виховання для людини: «Головна справа виховання якраз у тому й полягає, щоб тисячами ниток пов'язати людину з життям так, щоб з усіх боків перед нею поставали завдання, для неї значущі, для неї привабливі, які вона вважає своїми, до вирішення яких вона залучається». Також, вчений акцентує увагу на тому, що «головне джерело моральних негараздів, усіх відхилень у поведінці – це та душевна порожнеча, яка утворюється в людей, коли вони стають байдужими до життя, що їх оточує, відходять убік, відчувають себе в ньому сторонніми спостерігачами, готовими на все махнути рукою, – тоді все їм стає ні до чого» [2, с. 260–262].

Німецький психолог Е. Фромм, при характеристиці головних завдань людини, зазначав, що «найважливіший плід її зусиль – її власна особистість» [3, с. 345–351]. Про те, що не слід нехтувати вихованням зауважував і Я. Коменський. Видатний педагог підкреслював, що виховання не слід розглядати лише як вплив на людину з метою використання її з погляду меркантильних потреб, а своєю спрямованістю воно, насамперед, є виявом турботи про всебічний розвиток людини, становлення її як вільної особистості [4, с. 205–206].

Наукові підходи щодо визначення змісту поняття «виховання» різняться, але спільним є те, що науковці пов'язують його з формуванням всебічно розвиненої особистості. «Година народження є першою годиною виховання» – стверджував І. Песталоцці. Цей процес зі своїми структурними компонентами утворює певну системну властивість, тому, можна вважати, що виховний ідеал

може слугувати системотворчим чинником, а також результатом дії цієї системи. Виховні ідеали – це найважливіші компоненти духовності кожної людини й усього народу [1, с. 62].

Проблемні питання щодо розкриття змісту та особливостей формування виховних ідеалів української молоді досліджувало багато науковців. Так, наприклад, проблеми виховного ідеалу в нормативно-правовому полі сфери освіти України (1991–2004) описано Л. Єршовою; О. Глушко було представлено наукові ідеї вчених та педагогів української діаспори щодо поняття ідеалу й виховного ідеалу; О. Невмержицька визначає мету сучасного українського виховання, яка полягає у передачі молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури, його національної ментальності, своєрідного світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України, які включають в себе національну самосвідомість, розвинену духовну культуру тощо [5, с. 219–230]; О. Хоружа презентує ретроспективний аналіз розвитку української етнічної педагогіки як факто становлення виховних ідеалів українства [6, с. 38–50].

Аналіз наукових джерел дозволив нам зробити висновок, що цілісна особистість виховується за умов дотримання заповідей предків. Стан духовної культури й моралі суспільства в Україні викликає занепокоєння. Занепад установлених цінностей призводить до конфліктів, стресових ситуацій, неадекватної соціальної поведінки й, як наслідок, – до втечі молоді від реальності в алкоголізм, наркоманію, віртуальне комп'ютерне середовище.

Кожен народ має історично обумовлену систему виховання, яка покликана духовно відтворювати націю в кожному поколінні, зберігати її у віках, примножувати її культурно-історичні, національно-духовні набутки. Провідні ідеї, традиції, закономірності, перспективні тенденції закладені у вітчизняній педагогіці, народній виховній мудрості й науково-педагогічній спадщині. Українська педагогіка прагне до ідеалу досконалої людини, яка мала б сформовану національну свідомість (національний світогляд, народну мораль,

національний характер, національну філософію, національну ідеологію) [1, с. 69].

Українська Хартія вільної людини – це Хартія, створена ініціативною групою «Першого грудня», яка обрала вибір «бути». Особистий і колективний. Бути вільними людьми. Бути успішним народом і державою. Бути вільними серед вільних. Її представники висловлюють свої погляди щодо життєвих орієнтирів українського суспільства, і посилають клич усім українцям і тим, хто проживає на території України, щодо об'єднання для доброго і гідного життя в Україні й навколо неї. Основними ідеями/принципами Хартії є: відповідальність за своє життя; мораль і духовні цінності; креативність як запорука успішного майбутнього. Вони ведуть мову про: 1) вільну людину не тільки через об'єднання, але й через духовні цінності, вибір; 2) про те, що значить бути українцем через плекання національної гідності, подолання багатьох стереотипів та страхів, ідентифікацію себе з українським народом та розвиток інтелектуальної, духовної та політичної україноцентричності, оволодіння та спілкування українською мовою, недопущення національного подроблення; 3) бути активним громадянином через усвідомлення засад державності та демократії, підтримка іншого в його правах, усвідомлення життєвої необхідності демократичного розвитку суспільства без усунення від політичного життя країни; 4) любити через національний, соціальний та культурний зміст; 5) мислити через подолання не державності, вузькості та провінційності колоніального та хуторянського світогляду; 6) бути господарем власного життя і життя своєї країни; 7) бути лідером через налаштування усіх на особистий і колективний успіх; 8) бути відкритим суспільству через усвідомлення себе частинкою української спільноти, що переконана у великій цінності людського життя і демократичного устрою; 9) бути успішною державою через подолання соціальної відчуженості між людьми; 10) бути учасником демократичної спільноти народів через європейську інтеграцію [7].

Ми приєднуємось до поглядів представників Хартії і зазначаємо, що багато чого залежить саме від нас. Перегляд позицій старшого покоління та

виховання молодого покоління на ідеалах доброти, чесності, порядності дасть можливість подолати ті негативні явища, які залишилися нам в спадок від минулих часів. Але дотримання принципів, які викладені в Хартії, сприятимуть процвітанню нашої країни у майбутньому, при цьому, звісно, ми повинні прикласти багато зусиль як особистих, так і колективних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Купчишина В. Ч. Виховні ідеали епохи Античності та епохи Відродження: порівняльний аспект. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. Педагогічні та психологічні науки* / гол. ред. В. В. Райко. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2014. № 1(70). С. 60–72.
2. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи педагогіки та психології : навчальний посібник К. : Академвидав, 2006, С. 260–262.
3. Пальчевський С. С. Педагогіка : навч. посіб. 2-ге вид. К. : Каравела, 2008. С. 345–351.
4. Кузьминський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Знання-Прес, 2004. С. 205–206.
5. Невмержицька О. Виховний ідеал: еволюція та сучасне інтерпретування. *Людинознавчі студії. Сер. Педагогіка*. Випуск 31. С. 219–230.
6. Хоружа О. Виховні ідеали українства в етнопедагогічному вимірі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. № 6(110). 2021. С. 38–50.
7. Зайцев Ю. Д. Українська Хартія вільної людини / Енциклопедія історії України. Україна – Українці. Кн. 2. Київ : Вид-во «Наукова думка», 2019. 842 с.

УДК 378. 017

Курліщук Інна Іванівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки ДЗ
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», м. Полтава;

Алексєва Оксана Радиславівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки ДЗ
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», м. Полтава

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ СТУДЕНТІВ ЗВО

Питання національно-патріотичної вихованості молоді, зокрема студентської, постає серед пріоритетних у сучасній системі освіти. Реалізація

цього завдання досягається у результаті впровадження національно-патріотичного виховання з метою зміцнення національної свідомості здобувачів вищої освіти, відродження духовності населення, виховання національної гідності, формування рис громадянина і патріота. Як важливе державне завдання, розглядає національно-патріотичне виховання студентської молоді О. Полетай та І. Неговський, зазначаючи, що його головною метою на сучасному етапі є «передача молодому поколінню соціального досвіду, багатой духовної культури народу, його національної ментальності, спорідненості світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України, які передбачають національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і талантів» [2, с. 192].

Питання національно-патріотичного виховання молоді, у тому числі формування і розвитку національно-патріотичної вихованості, сьогодні визначено у якості ключового у колі наукових пошуків ряду українських педагогів, серед яких І. Бех, П. Ігнатенко, Н. Косарева, Л. Крицька, А. Погрібний, В. Поплужний, Ю. Руденко та ін.. Так, О. Федоренко розглядає національно-патріотичну вихованість як «результат засвоєння особистістю національних цінностей і норм культури, ступінь формування в неї національно-громадянської самосвідомості, патріотичних переконань та поведінки, усвідомлення своїх вчинків і дій на благо народу й держави, готовності до захисту Вітчизни» [3, с. 401], Ю. Зубцова підкреслює, що базовими якостями національно-патріотичної вихованості особистості є «любов і повага до батьків, своєї родини, відчуття гордості за свій рід; ціннісне ставлення до Батьківщини, рідного краю; толерантне ставлення до людей інших національностей, поважне ставлення до їхньої культури та традицій; усвідомлення себе частиною українського народу» [1, с. 12].

Отже, національно-патріотичну вихованість студентської молоді найчастіше розглядають як показник засвоєння особистістю національних цінностей, норм культури, традицій народу, ступінь сформованості

патріотичних переконань, громадянської свідомості, активної соціальної позиції й стійкого бажання діяти на благо народу і держави.

Національно-патріотична вихованість здобувача вищої освіти забезпечується чотирма складниками – пізнавально-когнітивним, ціннісно-мотиваційним, практичним та рефлексивним. Передусім відзначаємо важливість *пізнавально-когнітивного компонента* у структурі національно-патріотичної вихованості. Він розкривається через знання історичних, культурних особливостей рідного краю та Батьківщини в цілому, через розуміння специфіки культури та звичаїв народу, через усвідомлення власної приналежності до певної національно-етнічної спільноти, відчуття себе громадянином країни. Пізнаючи свій народ та його мову, студенти пізнають самих себе, оцінюють себе як частину народу. *Ціннісно-мотиваційний компонент* обумовлений сформованістю когнітивно-пізнавального компонента, адже лише усвідомивши себе в контексті поняття народу, Батьківщини, держави, особистість відчує відповідне емоційне переживання цих атрибутів, вони стають значущими для неї. Водночас саме емоційне переживання здобувачами вищої освіти знань про звичаї, творчість народу, мову забезпечує їх засвоєння. Ціннісні орієнтації є важливим елементом світогляду особистості, визначають її ставлення до світу. *Практичний компонент* національно-патріотичної вихованості є зовнішнім вираженням патріотичних почуттів і переконань особистості, що відображається у конкретних діях, у тому числі патріотичній поведінці. Актуальність підвищення рівня патріотичної поведінки українців зумовлена процесом становлення країни як єдиної політичної нації. В умовах поліетнічної держави патріотична поведінка громадян сприятиме цілісності та соборності України, її національному відродженню. Справжній патріот не може жити повноцінним життям без праці на благо своєї країни, без боротьби за краще життя для свого народу. Тому, крім національно-патріотичних почуттів і переконань, важливою є діяльність і *практичний компонент*, який відображає рівень готовності до її здійснення. Практичний компонент містить уміння і навички творчої громадської діяльності та

поведінки, виконання обов'язків та дотримання закону, передбачає усвідомлену самоорганізацію своїх патріотичних рис. Він формується завдяки набуттю досвіду суспільної діяльності. І нарешті, *рефлексивний компонент* національно-патріотичної вихованості передбачає усвідомлення себе громадянином-патріотом, який готовий розбудовувати громадянське суспільство і правову демократичну державу в Україні; прояв моральної рефлексії, самооцінку особистісних якостей, саморегуляції поведінки. Роль рефлексії у формуванні патріотизму здобувача вищої освіти дуже вагома, оскільки вона виступає основою виховного процесу у ЗВО.

Зазначимо, що освітньо-просвітницькі програми національно-патріотичного виховання студентської молоді у сучасних ЗВО України включають такі напрямки: утвердження засад державної мови у ЗВО; формування у свідомості та почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; прийняття пріоритетності громадянського обов'язку перед Україною; виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки; відновлення і вшанування національної пам'яті; формування національно-патріотичної вихованості й громадянської відповідальності студентів через сприяння розвитку власних традицій ЗВО та підтримку студентського самоврядування.

Таким чином, формування і розвиток національно-патріотичної вихованості студентської молоді в умовах сучасного ЗВО має кілька тенденцій, серед яких такі як: національний характер, орієнтація на демократизацію особистості, врахування особливостей кожного конкретного закладу освіти, його історії й корпоративної культури. Усі аспекти виховного процесу у ЗВО відповідають духові української нації, стратегічним цілям держави, національним виховним традиціям та ментальності народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Зубцова Ю. Є. Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.07. Київ, 2012. 21 с.

2. Полетай О. М., Неговський І. В. Національно-патріотична ідентичність майбутніх учителів технологій. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2019. Вип. 4 (160). С. 191–196.

3. Федоренко О. М. Національно-патріотична вихованість учнів загальноосвітніх шкіл: психологічний аспект. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальній школах*. 2016. Вип. 51 (104). С. 400–409.

Кухтяк Сніжана Богданівна,
методист відділу дошкільної і початкової освіти
Тернопільського ОКІППО,
м. Тернопіль;

Кухтяк Оксана Володимирівна,
вчитель початкових класів Бурканівської
ЗОШ І-ІІ ступенів, Тернопільська обл.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Здоров'я дітей – одне з основних джерел щастя, радості й повноцінного життя батьків, вчителів, суспільства в цілому. Для України головною проблемою, яка пов'язана з майбутнім держави, є збереження і зміцнення здоров'я дітей та учнівської молоді. Турботу викликає різке погіршення стану фізичного та розумового розвитку підростаючого покоління, зниження рівня народжуваності й тривалості життя, зростання смертності.

Увага до питання здоров'я школярів суттєво зросла. Про несприятливість у даній сфері говорять давно, але сьогодні ця проблема стоїть дуже гостро.

За останнє десятиріччя чітко спостерігаються такі фактори, які впливають на стан здоров'я учнів, а саме: зростання навчального навантаження, вільний час діти все більше проводять за переглядом фільмів, за комп'ютерними іграми. Усе це призводить до гіподинамії, порушення постави, порушення зору.

Сучасна медицина займається не здоров'ям, а хворобами, не профілактикою, а лікуванням. Завдання школи – зберегти, зміцнити здоров'я учнів, сформувані в них відповідальне ставлення до власного здоров'я.

Здоров'язбережувальні технології не є чимось невідомим, таємним, чудодійним. Грамотно складений розклад уроків, використання вчителями на уроках та на перервах прийомів рухової активності, нейтралізації стресів,

організації гарячого харчування, зв'язок навчального матеріалу з життям, озброєння учнів валеологічними та екологічними знаннями – це повсякденна діяльність нашої школи.

Ефективність позитивного впливу на здоров'я школярів різних оздоровчих заходів визначається не хаотичністю методів, а системною роботою педагогічного колективу школи за всіма напрямками.

Одним з актуальних шляхів вирішення зазначеної проблеми є упровадження освітніх технологій формування й збереження здоров'я, і розпочинати упровадження здоров'язбережувальних технологій в освітній простір необхідно з початкової школи, де престиж здоров'я на високому рівні.

Науковці вважають, що здоров'язбережувальними освітніми технологіями в широкому розумінні цього слова необхідно вважати всі педагогічні технології, які не шкодять здоров'ю учнів, створюють їм безпечні умови для перебування, навчання і праці в школі.

Отже, поняття «здоров'язбережувальні технології» об'єднує в собі всі напрями діяльності загальноосвітнього закладу щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів.

Така діяльність загальноосвітнього закладу лише тоді може вважатися повноцінною й ефективною, якщо в повній мірі професійно й творчо в єдиній системі реалізуються здоров'язбережувальні технології.

Аналіз класифікацій існуючих здоров'язбережувальних технологій дає можливість виокремити такі типи (О. Ващенко):

- *здоров'язберігаючі* – технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям дитини;
- *оздоровчі* – технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична

підготовка, фізіотерапія, ароматерапія, загартовування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;

- *технології навчання здоров'ю* – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами. Ці технології реалізуються завдяки включенню відповідних тем до предметів загальнонавчального циклу, введення до варіативної частини навчального плану нових предметів, організації факультативного навчання та додаткової освіти;

- *виховання культури здоров'я* – виховання в учнів особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини.

Впровадження здоров'язбережувальних технологій в навчальний процес початкової школи налаштовує, не допускати перевантаження учнів, визначаючи оптимальний обсяг навчальної інформації й способи її надання, враховувати інтелектуальні та фізіологічні особливості учнів, індивідуальні мовні особливості кожного учня. Намагатися планувати такі види роботи, які сприяють зниженню втоми. Здоров'язбережувальні технології передбачають: зміну видів діяльності, чергування інтелектуальної, емоційної, рухової видів діяльності; групової й парної форм роботи, які сприяють підвищенню рухової активності, вчать вмінню поважати думки інших, висловлювати власні думки, правилам спілкування; проведення ігор та ігрових ситуацій, нестандартних уроків, інтегрованих уроків.

В учнів розвивається інтуїтивна здатність чути емоційний стан учителя, а тому з перших хвилин уроку потрібно створювати середовище доброзичливості, позитивного емоційного налаштування. Психологічний стан і психологічне здоров'я учнів впливає і на фізичне здоров'я.

Велике значення для попередження втоми приділяється чіткій організації навчальної праці. На уроках, де більша частина навчальної діяльності пов'язана з класною дошкою, до початку уроку робляться необхідні записи на дошці: завдання для усного рахунку, опитування, можливо, план роботи на уроці. Можна зразу вказати в залежності від ступеня складності завдання якому рівню відповідає його виконання. Знаючи весь план уроку, які знання, вміння, навички необхідно набути, який обсяг роботи виконати, учень може обрати ступінь складності завдання, розподілити свою роботу на свій погляд, що формує учня як суб'єкта навчальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк Г. Здорова дитина – здорова нація : програма виховання / Г. Антонюк. *Шкільний світ*. 2013. № 5.
2. Бойченко Т. Валеологія – мистецтво бути здоровим / Т. Бойченко. *Здоров'я та фізична культура*. 2005. №2.
3. Ващенко О. Здоров'язберігаючі технології: сутнісна характеристика / Олена Ващенко, Світлана Свириденко. *Здоров'язберігаючі технології у навчальному закладі*. К.: Шкільний світ, 2009.
4. Іванова Л. Оздоровча робота в школі / Л. Іванова. *Відкритий урок*. 2007. №1.
5. Лисенко Р. С. Створення моделі «Школи культури здоров'я» / Р. С. Лисенко. *Управління школою*. 2005. №2.
6. Парієнко С. В. Вибір на користь здоров'я. *Класному керівнику усе для роботи*. 2013. №3.
7. Суботіна Т. В. Виховуємо фізично, психічно та морально здорову дитину. *Класному керівнику усе для роботи*. 2011. №6.

УДК 378.011.33:378.015.31

Лаврентьєва Олена Олександрівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інноваційних
технологій з педагогіки, психології та
соціальної роботи, ВНЗ «Університет
імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро

ПРОФЕСІЙНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У РОЗВИВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проблеми виховання дітей і молоді є актуальними як для дослідників, так і для практиків сфери освіти будь-якої країни. Це стосується і проблем виховання в закладах вищої освіти, які, в умовах трансформації ціннісних

настанов і переоцінки головних орієнтирів розвитку суспільства, перебувають у пошуку нового змісту й підходів до формування конкурентоспроможного фахівця й людини культури.

Вважається, що термін «професійне виховання» починає входити до наукового обігу з другої половини ХХ ст. Принагідно слід зауважити, що для цього періоду характерним є описове й поверхнєве уявлення щодо цього феномену, яке фактично означало соціалізацію особи в закладі професійної освіти. Більшість дослідників ототожнювали цільові настанови, теоретичні засади й зміст трудового та професійного виховання, з огляду на тлумачення професійної підготовки фахівця як формування готовності до однієї зі сфер трудової діяльності. Зокрема, Н. Дьяченко у 1978 р. у монографії «Професійне виховання молоді» визначає цей феномен як складник професійної освіти, що охоплює всю сукупність елементів навчання, виховання та трудової підготовки, які безпосередньо стосуються професійної діяльності людини. Його мету науковець вбачав у формуванні та утвердженні на науковій основі в людях професійних та моральних якостей, необхідних для успішної діяльності в конкретній галузі праці [3, с. 5].

Для останнього десятиліття радянського устрою характерним стали праці, що досліджували зміст професійного виховання учнів у контексті вибору ними професії та підготовки до трудової діяльності в загальноосвітніх школі, формування змісту професійного навчання (П. Атутов, В. Симоненко, Д. Тхоржевський), а також педагогічних умов його організації у професійних училищах (С. Батишев, В. Белов, Н. Дьяченко, Б. Патралов та ін.) [11]. Позиція дослідників виходила з розгляду професійного виховання як соціального явища, що зумовлює взаємодію виробництва та особистості професіонала, і як педагогічної діяльності, що вбачається як «спеціально організований, контрольований педагогічний процес залучення учня до професійної праці під час професійного становлення його як суб'єкта професійної діяльності» [1, с. 169].

На жаль, активні дослідження цього феномену фактично були призупинені наприкінці ХХ ст. у зв'язку зі спробами вилучення виховної функції не лише із закладів вищої та післядипломної освіти, але й із загальноосвітніх установ.

Процес формування нових концепцій виховання продовжився і в перше десятиліття ХХІ ст. Специфіку професійного виховання студентів у вищій школі висвітлено Д. Чернілевським та Л. Томчук. Науковці зазначають, що «виховання – це цілеспрямована змістовна професійна діяльність педагога, що сприяє максимальному розвитку особистості студента, входженню студента в контекст сучасної культури, становленню його як суб'єкта і стратега власного життя, гідної Людини» [12, с. 234).

У останні роки зростає кількість дослідників проблеми формування педагогічної системи професійного виховання. У широкому соціальному контексті вона розглядається як складний вид цілеспрямованої взаємодії педагогів та студентів, у процесі якого формується особистість фахівця-професіонала, конкурентоспроможного на сучасному ринку праці, що є і метою, і основним змістом професійного виховання» [1, с. 7]. «Професійне виховання розглядається як процес формування морального обличчя, професійних мотивів, інтересів, цінностей, а також професійної компетентності, мобільності сучасного професіонала, розвитку його професійної культури, яка забезпечує високу якість трудової діяльності, успішність соціальної адаптації, конкурентоспроможність на ринку праці та формує його як суб'єкта праці та професійної культури» [7, с. 120].

Значний інтерес для сучасного дослідника проблем професійного виховання має аналіз досвіду зарубіжної вищої професійної школи, що за багатьма теоретичними моделями збігається з розробленими у вітчизняній науці теоретичними основами патріотичного та полікультурного виховання молоді (Д. Вестхеймер, Е. Еріксон, Д. Кан, К. Манхейм та ін.). Зокрема, у США громадянській освіті відводиться значна роль, натомість у низці країн Західної Європи насторожено ставляться до декларації у вихованні патріотизму,

побоюючись розвитку націоналізму та шовінізму, які можуть спровокувати антидемократичні процеси [9]. Водночас, виховним системам англомовних країн притаманна мультикультурна освіта, першочерговим завданням якої стало вирішення нагальних етнічних і расових проблем, освоєння загальнокультурних цінностей, досягнення балансу цінностей культур етнічних груп, зокрема етнічних меншин [2].

Привертає до себе увагу той факт, що громадянська, правова, полікультурна (мультикультурна) освіта в Великій Британії, США, Франції, Японії та інших країн здійснюється в контексті лібералізації, спрямованої «на формування в учнів почуття внутрішньої свободи, але й водночас і відповідальності перед собою та іншими», а також на розвиток творчого потенціалу й креативності студентів [13].

Традиційним для вітчизняної педагогічної науки та практики є дослідження проблем виховання з позицій системного підходу, у контексті якого виховання здійснюється в спеціально створеному середовищі та є механізмом функціонування виховної системи закладу освіти.

В Україні, у 1995 р. з'являється Концепція національного виховання, що визначили пріоритети у вихованні дітей і молоді, ґрунтуючись на національних здобутках, українських чеснотах, традиціях, громадянській свідомості [5]. Проте, запропонований термін «національне виховання» у часи становлення української державності не був прийнятий широким загалом. Між тим, наступними важливими кроками в удосконаленні змісту професійного виховання слід вважати Національну програму виховання дітей та учнівської молоді в Україні (2004) [8] та Концепцію національного виховання студентської молоді (2009) [6], розроблені науковим колективом на чолі з І. Бехом. Ці програми спиралися на особливості тогочасної соціокультурної ситуації та пропонували понятійний апарат та конкретні заходи, що сприятимуть розбудові української державності, утвердженню національної ідеї, побудові громадянського суспільства, інтеграції України в світове та європейське співтовариство та були зорієнтовані на Людину, її духовну

культуру. У вихованні студентської молоді було визначено головні наріжні лінії, що визначили ідеал українського національного виховання: громадянин, патріот, гуманіст, професіонал [6].

Визначаючи виховання серцевиною освітнього процесу, надзавданням в умовах ХХІ ст., науковці й педагоги-практики здійснюють подальші розвідки в напрямі вдосконалення змісту й методи організації й функціонування виховних систем. Доречно відзначити в цьому контексті Програму патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України (2013) [10], Концепцію Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року (2020) [4] та ряд інших ініціатив.

У вітчизняній педагогічній науці останніх років проведено ряд досліджень, присвячених різним напрямам організації виховної роботи зі студентами. Дослідниками виокремлено нові концептуальні ідеї, що виявляють зв'язок професійного виховання з розвитком особистості студента, який перебуває в середовищі закладу вищої освіти, та засобами цього середовища формує найбільш професійно значущі якості й риси особистості.

До вихідних позицій організації професійного виховання належать [6; 7; 11]:

– створення виховної системи перебуває в центрі головних завдань закладу вищої освіти, де процес виховання розглядається як динамічна система виховної взаємодії суб'єктів, спрямована на формування особистості громадянина України, патріота, гуманіста й професіонала;

– науково-методичний супровід є важливим інструментом педагогічної підтримки виховного процесу. Він створюється з огляду на запити суспільства, потреби й інтереси студентів та інших стейкхолдерів;

– створене у закладі виховне середовище має адекватно відображати системність умов і мети, завдань та змісту виховання, вможлилювати цілеспрямоване перетворення всієї сукупності виховних впливів на розвиток студента, його саморозвиток, самовиховання й самореалізацію;

– головною метою професійного виховання є створення умов для професійної самоактуалізації, адаптації та професійного становлення особистості студента, його творчого, наукового й фізичного розвитку;

– виховна система у ЗВО повинна сприяти створенню єдиного академічного співтовариства, забезпечувати психолого-педагогічну підтримку учасників освітнього процесу, протидіяти виявам академічної недоброчесності й антисоціальної поведінки;

– професійне виховання зважає на студентоцентрований підхід та визнає студента суб'єктом виховання, а втручання педагога в цей процес інтерпретує як задоволення морально-етичних потреб студента на засадах демократизації.

Професійне виховання, таким чином, не зводиться до конгломерату заходів а складає цілісну систему, системоутвірними елементами якої є його мета й завдання. Професійне виховання у закладі вищої освіти складає систему життєдіяльності студентів, що виявляється у таких напрямках, як-от:

– Реалізація виховного потенціалу навчальних дисциплін, зміст яких формує в майбутніх фахівців філософсько-світоглядну позицію, науковий світогляд, громадянські якості, політичну культуру, правосвідомість, професійно важливі риси характеру (пізнавальну активність, культуру праці, навички самоврядування, соціальної активності й відповідальності, свідоме ставлення до праці, естетичну культуру тощо) [12].

– Побудова системи позааудиторної виховної роботи, що функціонує на основі студентського самоврядування, активності й самостійності студентів за педагогічної підтримки викладачів, та стимулює формування особистості майбутнього фахівця в розрізі професіоналізації всіх виховних впливів на студентів [11].

– Залучення студентів до науково-дослідницької роботи, що в контексті професійного виховання забезпечує наукову соціалізацію та заснована на таких важливих ідеях: 1) наукова культура сама по собі залишається великою інтелектуальною цінністю для держави, суспільства й особистості; 2) етос науки – сукупність моральних імперативів, моральних норм, прийнятих у

даному науковому співтоваристві, – є визначальними в поводженні вченого; 3) найважливішим механізмом соціалізації суб'єкта наукової діяльності є засвоєння ним загальноновизнаних і стандартизованих норм та правил цієї діяльності, у яких узагальнюється й кристалізується історичний досвід суспільства з керівництва науково-пізнавальною діяльністю й спілкуванням у сфері цієї діяльності.

Важливим інструментом розвитку професійних якостей майбутніх фахівців слід вважати громадські самодіяльні об'єднання студентів. Традиційно такі формування виконують функцію організації студентської життєдіяльності та побудови взаємодії між керівництвом, професорсько-викладацьким складом та студентами. Самодіяльні об'єднання дають можливість виявити ініціативу, реалізувати свої здібності, самоствердитися, сформувані й розвинути лідерські якості в контексті професіоналізації.

Отже, професійне виховання є важливим складником системи вищої професійної освіти, покликаний забезпечити розвиток високоморальної, громадянської свідомої, відповідальної особистості, що розділяє й примножує традиційні українські духовні цінності, має знання, вміння, досвід, особистісні якості для повноцінної реалізації свого потенціалу в усіх сферах життєдіяльності. Система професійного виховання у ЗВО покликана допомагати вибудовувати стратегію розвитку особистості студента як суб'єкта професійної діяльності, активного громадянина й патріота своєї держави, людини високої професійної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Белов В.И. Профессиональное воспитание в системе современных воспитательных концепций. *Высшее образование сегодня*. 2006. № 3. С. 163–175.
2. Джурицкий А. Н. Проблемы поликультурного воспитания в зарубежной педагогике. *Вопросы философии*. 2007. №10. С. 41–52.
3. Дьяченко Н. Н. Профессиональное воспитание учащейся молодежи. Москва: Высш. школа, 1978. 216 с.
4. Концепція Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1233-2020-%D1%80#Text> (дата звернення : 10.10.2022).
5. Концепція національного виховання. *Рідна школа*. 1995. №6. С. 3–8.

6. Концепція національного виховання студентської молоді. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr2_4290-09#Text (дата звернення : 10.10.2022).
7. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник / О. В. Малихін, І. Г. Павленко, О. О. Лаврентьєва, Г. І. Матукова. Київ: ІКТ, 2014. 224 с.
8. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-98601-04#Text> (дата звернення : 10.10.2022).
9. Неперервна професійна освіта у документах Європейського Союзу / уклад. С. О. Сисоєва. Київ, 2009. 275 с.
10. Програма патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS21395> (дата звернення : 10.10.2022).
11. Теорія і методика професійної освіти : навчальний посібник / за ред. проф. З. Н. Курлянд. Київ: Знання, 2010. 350 с.
12. Чернілевський Д. В. Томчук М. Л. Педагогіка та психологія вищої школи: навч. посібник. Вінниця: ВСЕІ ун-ту «Україна», 2006. 402 с.
13. Roberts P. Nurturing Creativity in Young People: A report to Government to inform future policy. London: DCMS. 2006. 89 p.

УДК 37.013.2:378.046.4

Лебедик Леся Вікторівна,

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри мистецтвознавства та позашкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСТВА У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Велике значення в часи повномасштабної агресії росії проти України має підготовка педагогів для закладів позашкільної освіти на засадах партнерства, адже освітянам, незалежно від трагічних обставин, слід продовжувати виховання майбутнього покоління у контексті Української Хартії вільної людини. Реалізація професійної функції педагога закладу позашкільної освіти передбачає досягнення педагогічної мети – використання і підвищення розвивального, виховного і навчального потенціалу дітей як майбутніх вільних людей, які успішно вирішують свої життєві завдання.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми, показав, що дослідження підготовки педагогів закладів позашкільної освіти можуть базуватися на теоретико-методологічних працях Ю. Бабанського,

С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Кременя та ін.; працях з дидактики педагогічної освіти Р. Гуревича, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, В. Стрельнікова [7–15], Л. Хомич, П. Юцявіченє та ін. Разом з тим, аналіз наукових праць вітчизняних авторів [1–15 та ін.] показав, що мало дослідженими є питання аналізу актуальних проблем підготовки педагогів закладів позашкільної освіти.

Метою нашого дослідження став теоретичний аналіз педагогічних завдань використання сучасних моделей навчання у підготовці педагогів закладів позашкільної освіти у контексті Української Хартії вільної людини.

У проведених дослідженнях [1–7 та ін.] нами з'ясовано, що досягнення мети підготовки педагогів, зокрема для закладів позашкільної освіти, забезпечується вирішенням комплексу завдань:

а) організацією і забезпеченням ефективного функціонування дидактичної й виховної систем у процесі повсякденного функціонування системи підготовки педагогів закладів позашкільної освіти й практичного вирішення її завдань у контексті Української Хартії вільної людини;

б) зростанням рівня педагогічної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти на основі організації системи їхньої диференційованої педагогічної підготовки;

в) перетворенням колективу магістрів (майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти) у виховний, навчальний і розвивальний колектив завдяки створеній в університеті системі їхньої підготовки;

г) оптимізацією навчальної діяльності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти через включення у систему їхньої підготовки методів і дій, які найбільше реалізують їхні майбутні педагогічні функції на основі цінностей Української Хартії вільної людини;

д) врахуванням організаторами означеної підготовки індивідуальних і групових особливостей студентів;

е) підвищенням ефективності професійних дій педагогів закладів позашкільної освіти в умовах війни, які впливають на педагогічні передумови поведінки дітей на основі цінностей Української Хартії вільної людини;

ж) допомоги педагогам закладів позашкільної освіти в умовах війни у самовихованні, самоосвіті й підвищенні особистої професійної підготовленості в контексті Української Хартії вільної людини.

Тепер розглянемо в контексті Української Хартії вільної людини використання сучасних моделей навчання у підготовці педагогів закладів позашкільної освіти. Модель означеного навчання розглядаємо як шаблон форми навчання, зокрема, традиційну, електронну, змішану, дистанційну і відкриту моделі.

Традиційній моделі властиве заняття в аудиторіях, очне спілкування майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти з викладачем, контрольні роботи, захист проєктів тощо. Інші моделі є певною мірою інноваційними.

Електронна модель передбачає навчання майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти з використанням інформаційних технологій (перегляд навчальних матеріалів в онлайн режимі, використання Інтернет-ресурсів, спілкування у форумах і чатах, проходження комп'ютерних тестувань тощо).

Змішана модель навчання у підготовці педагогів закладів позашкільної освіти є своєрідним поєднанням традиційної й електронної моделей.

Дистанційна (для неї характерною є дистанція між суб'єктами навчання) та відкрита моделі більш ефективні для підготовлених педагогів закладів позашкільної освіти, адже їм важливе отримання знань виключно для себе, а не підтвердження отриманих знань чи проходження підсумкового контролю.

Наголосимо на таких перевагах змішаної моделі навчання у підготовці педагогів закладів позашкільної освіти у контексті Української Хартії вільної людини: а) контент багаторазового використання; б) викладач доступний постійно; в) навчання від часу і місця не залежить – вдома чи на роботі у режимі офлайн; усі посилання і самі навчальні матеріали є на платформі дистанційного навчання Moodle; г) індивідуальний контроль за навчанням – викладач має можливість спостерігати за часом виконання завдань, темпом роботи студентів, вибудовувати для них певний графік навчання, окремо консультувати кожного студента; студенти теж можуть мати результати

контролю своєї успішності й вчасно їх виправляти; д) зниження часових і фінансових витрат на навчання, адже знижуються витрати й час на підготовку навчальних курсів, однак більшими є витрати на очні зустрічі; е) різноманітність дидактичних підходів, адже ураховуються індивідуальні особливості педагогів закладів позашкільної освіти: деякі з них краще сприймають на слух, деяким краще переглянути відео чи прочитати; в електронному підручнику може міститися аудіо і відео-лекції, графіки, інтерактивні плакати, схеми, карти тощо.

Отже, як показало дослідження, реалізація означених моделей на основі цінностей Української Хартії вільної людини в умовах війни може здійснюватися такими напрямками: а) забезпечення неперервності професійної підготовки педагогів закладів позашкільної освіти за умови оновлення змісту, технологій, організаційних форм означеної підготовки; б) підвищення рівня управлінської й педагогічної культури організаторів підготовки педагогів закладів позашкільної освіти; в) особистісної взаємодії у процесі означеної підготовки; г) упровадження в означений процес педагогічного моніторингу професійної підготовки педагогів закладів позашкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Лебедик Л. В. Використання сучасних моделей навчання у контексті менеджменту професійної підготовки вчителів природничо-математичних спеціальностей. *Освіта. Інноватика. Практика* : науковий журнал. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2018. Вип. 1 (4). С. 21–27.
2. Лебедик Л. В. Дидактичні принципи формування ІКТ-компетентностей майбутніх учителів математики у процесі фахової підготовки. *Фізико-математична освіта* : науковий журнал. 2017. Вип. 3(13). С. 215–219.
3. Лебедик Л. В. Досвід формування та розвитку професійної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти у провідних країнах Західної Європи. *Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти*: збірник наукових статей / за заг. ред. Г. Л. Єфремової. Суми, 2022. 440 с. С. 53–58. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/18872>
4. Лебедик Л. В. Забезпечення якості підготовки і підвищення кваліфікації педагогів закладів позашкільної освіти. *Підвищення якості національної освіти у контексті викликів сьогодення* : матеріали Регіон. наук.-практ. конф. (26 трав. 2022 р., м. Харків) / за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП Петров В. В., 2022. 349 с. С. 168–171. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/18864>

5. Лебедик Л. В. Педагогічний менеджмент системи підготовки педагогів закладу позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю. *Освітній фактор. Всеукраїнський науково-педагогічний журнал*. 2022. С. 103–106.

6. Лебедик Л. В. Підготовка керівників гуртків до роботи з обдарованими дітьми в системі післядипломної педагогічної освіти. *Проектування розвитку та психолого-педагогічного супроводу обдарованої особистості в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-практ. онлайн-конф. (Київ, 23–25 черв. 2022 р.). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. 368 с. С. 149–157.

7. Лебедик Л. В., Стрельников В. Ю., Стрельников М. В. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін: Навчально-методичний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Полтава : АСМІ, 2020. 303 с. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/15703>

8. Стрельников В. Ю. Акмеологічна компетентність викладача вищої школи. *Вісник Черкаського університету. Сер. Педагогічні науки*. Черкаси : ЧНПУ імені Богдана Хмельницького, 2013. № 31 (244). С. 71–74.

9. Стрельников В. Ю. Екологічна компетентність вчителя біології та екології. *Імідж сучасного педагога*. 2010. № 1 (100). С. 54–58.

10. Стрельников В. Ю. Інтенсивне кооперативне навчання майбутніх фахівців. *Якість вищої освіти : чинники формування конкурентоспроможності випускників* : матеріали XXXIX Міжнар. наук.-метод. конф. (м. Полтава, 23–24 січ. 2014 р.) : у 2 ч. Полтава : ПУЕТ, 2014. Ч. 1. С. 210–212.

11. Стрельников В. Ю., Лейко С. В. Принципи формування математичної компетентності майбутніх інженерів-будівельників у процесі фахової підготовки. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Сер. Педагогічні науки. Полтава, 2014. Вип. 14. С. 260–267.

12. Стрельников В. Ю. Модель професійної компетентності викладача вищої школи. *Наукові записки ПОППО : Моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника*. Полтава: ПОППО, 2012. Вип. 2. С. 25–33.

13. Стрельников В. Ю. Можливості кооперативного навчання для формування й розвитку громадянської культури молоді. *Формування громадянської культури в Новій українській школі: традиційні та інноваційні практики* : збірник матеріалів конф. / за заг. ред. Г. Л. Єфремової, С. М. Луценко, Л. П. Івашини. РВВ СОППО, Суми, 2020. С. 174–179.

14. Стрельников В. Ю. Техніки нейролінгвістичного програмування для створення кооперативних взаємин зі студентами. *Превентивна безпека людини в сучасних умовах* : матеріали Міжвузівського круглого столу, присвяченого Всесвітньому дню охорони праці (м. Полтава, 28 квіт. 2017 р.). Полтава : ПУЕТ, 2017. С. 26–28.

15. Стрельников В. Ю. Формування колективного суб'єкта у інтенсивному кооперативному навчанні майбутніх економістів. *Науковий вісник ПУЕТ. Сер. Економічні науки*. 2012. № 6 (51). С. 200–205.

Левицька Людмила Вікторівна,
кандидат психологічних наук, доцент
старший викладач кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних
дисциплін Національної академії
Державної прикордонної служби України
Імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ НЕГАТИВНИХ ПСИХОЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Слід зазначити, що оптимізація негативних емоційних станів військовослужбовців ведеться в трьох напрямках одночасно: оптимізація негативних емоційних станів військовослужбовцями; командирами підрозділу та психологом. Розглянемо оптимізацію негативних емоційних станів військовослужбовців психологом в умовах бойових дій:

– у стані гніву дайте військовослужбовцю можливість «випустити пар» (наприклад, виговоритися або «побити» землю, дерево). Запропонуйте роботу, пов'язану з високим фізичним навантаженням;

– якщо військовослужбовець говорить, слухайте його, висловлюйте зацікавленість, розуміння, співчуття. Зробіть військовослужбовцю легкий масаж найбільш напружених м'язів тіла;

– після екстремальної ситуації з'являється неконтрольоване нервово тремтіння (людина не може за власним бажанням припинити цю реакцію). Так організм «скидає напругу». Якщо цю реакцію зупинити, то напруга залишиться всередині, в тілі, і викличе м'язові болі, а в подальшому може привести до розвитку серйозних захворювань (гіпертонії, виразкової хвороби та ін.). Потрібно посилити тремтіння. Візьміть потерпілого за плечі і сильно, різко потрясіть протягом 10-15 секунд. Продовжуйте розмовляти з ним, інакше він може сприйняти Ваші дії як напад. Після завершення реакції необхідно дати військовослужбовцю можливість відпочити;

– говоріть з військовослужбовцем короткими фразами, впевненим тоном («Випий води», «Вмийся»). Після істерики настає занепад сил. Укладіть потерпілого спати, спостерігайте за його станом;

– пам'ятайте, емоційна розрядка, полегшення, не відбувається, якщо військовослужбовець стримує сльози. Встановіть фізичний контакт з військовослужбовцем (візьміть його за руку, покладіть свою руку на плече або спину). Дайте йому відчуття, що Ви поруч. Застосовуйте прийоми «активного слухання» (вони допоможуть виплеснути горе). Повторюйте за військовослужбовцем уривки фраз, в яких він висловлює почуття; говоріть про свої почуття і його почуття. Дайте йому можливість «виплеснути з себе горе, страх, образу». Пам'ятайте, ваше завдання – вислухати і допомогти;

– ініціюйте і підтримуйте програми по управлінню стресом;

– інформуйте військовослужбовців на предмет розуміння і адекватного реагування на ознаки бойового стресу;

– переконайтеся, що кожен солдат освоїв принаймні дві техніки релаксації для контролю над стресом: повільну (для глибокої релаксації) і швидку (під час виконання завдання);

– проводьте загальні зустрічі («випускання пару») після повернення зі складних завдань чи бойових дій. Добре, якщо у підрозділі присутній військовий капелан.

Оптимізація негативних емоційних станів військовослужбовцями (самодопомога). Самодопомога при страхі.

– щоб попередити страх, подумай, як будеш діяти в бою, взаємодіяти з товаришами. Вивчи маршрути руху, укриття, визнач місця можливого розташування противника;

– повтори подумки 2-3 рази «формулу спокою» за типом: «Я спокійний і впевнений у собі»; «Я впевнений у своїх товаришах, вони ніколи не підведуть»; «Я рішучий і сміливий»; «Я спокійний і впевнений у собі, я вирішував більш складні завдання, вирішу і це»; «Я до всього готовий і все зможу».

Самодопомога при тривозі.

– постарайся зрозуміти, що саме тебе турбує. Іноді цього буває достатньо, щоб напруга знизилася;

– намагайся розслабитися. Дуже корисно зробити декілька активних рухів, фізичних вправ, щоб зняти напругу. Складні розумові операції теж допомагають знизити рівень тривоги. Спробуй рахувати: наприклад, по черзі подумки, а потім віднімати від 100 то 6, то 7, перемножувати двозначні числа, поррахувати, на яке число припадає другий понеділок минулого місяця. Можна згадувати або складати вірші, придумувати рими тощо;

Самодопомога при журбі.

– плачте. В сльозах міститься велика кількість гормону стресу, і, поплакавши, людина позбавляється його і їй стає легше;

Самодопомога при панічному нападі.

– намагайтеся застосовувати метод сповільненого дихання. Цей метод може застосовуватись у будь-який час і в будь-якому місці. Мета методу – у момент появи страху або паніки уповільнити дихання до 8-10 вдихів за хвилину. Якщо тренуватися регулярно і навчитися «тримати» нормальне дихання завжди, то Ви зможете краще контролювати його. Потренуйтеся дихати діафрагмою. Покладіть руку на зону шлунку; на вдих – спокійно розтягуйте саме ці м'язи. Одночасно намагайся під час дихання не рухати грудною клітиною і плечима. Така методика утримає Вас від судорожних, різких вдихів-видихів. Під час наступного вдиху затримайте дихання на 10 секунд (повільно порахуйте до 10). Дуже глибоко не вдихайте. Якщо на десять секунд не виходить, постарайтеся хоча б на вісім. Повільно видихніть. Тепер, повільно рахуючи до трьох, вдихніть, також, продовжуючи рахувати, видихніть. Продовжуйте дихати на рахунок три, намагаючись не робити дуже глибоких вдихів. На кожний вдих-видих повинно було по три секунди. Подихайте в такому темпі хоча б хвилину. Якщо Ви все ще панікуєте, знову затримайте дихання на десять секунд і повторіть вправу. Повторюйте її до тих пір, поки симптоми паніки не втихнуть. Тренуйтеся регулярно і достатньо часто (5-6 разів на день), Ви невдовзі зможете контролювати дихання постійно;

– застосуйте метод «паперового пакету». Цей метод дозволяє збільшити вміст вуглекислого газу в крові, завдяки чому, вирівнюється дихання: обмежується кількість кисню, що поступає в легені, а кількість вуглекислого газу збільшується внаслідок того, що Ви знову вдихаєте той вуглекислий газ, який ти видихнули. Відчувши наближення паніки, надіньте на рот і ніс маленький паперовий пакет. Притисніть його до обличчя руками якомога щільніше, щоб повітря не проходило. Тепер повільно і рівно дихайте в пакет. Дихайте до тих пір, поки паніка не почне відступати, а дихати не стане легше. Аналогічний ефект можна отримати, якщо скласти долоні «чашкою» і, щільно прикривши рот і ніс, повільно дихати в цю «чашку»;

– застосуйте методи відволікання. Постарайся, за першої ж нагоди, дати собі повноцінний відпочинок. Сон, як правило, допомагає не тільки зняти стомленість, відпочити, але і, так би мовити, «заспати» ті або інші переживання. Не намагайтеся припинити цей стан, не намагайтеся силою утримати тремтячі м'язи – так Ви отримаєте зворотній результат. Спробуйте не звертати на тремтіння уваги, через деякий час воно припиниться само по собі.

Самодопомога при нервовому тремтінні.

– потрібно посилити тремтіння протягом трьох хвилин.

Оптимізація негативних емоційних станів військовослужбовців командиром підрозділу:

– повідомте військовослужбовця, що у нього нормальна реакція на надзвичайний стрес і що це пройде, і він зможе повернутися до виконання обов'язків через декілька годин, можливо днів. Також, варто сказати, що він потрібен своїм товаришам і вони чекають на його повернення;

– надихайте, а не залякуйте військовослужбовців;

– якщо поведінка військовослужбовця несе загрозу йому самому чи іншим, зробіть все необхідне, щоб контролювати його;

– якщо борець засмучений, спокійно поговоріть з ним. Запевніть його товаришів, що його симптоми, це реакція на стрес і йому стане краще;

– постійно зберігайте спокій; давайте вказівки та контролюйте їх виконання;

– повідомляйте військовослужбовців про необхідну інформацію стосовно тактичної ситуації, цілей, очікувань, надавайте їм підтримку;

– контролюйте розповсюдження чуток;

– намагайтеся відновити впевненість у собі, говоріть про успіхи;

– залучайте військовослужбовців до продуктивних видів діяльності через тренування, обслуговування зброї та військової техніки тощо;

– дозвольте військовослужбовцям виговоритися;

– переведіть тимчасово постраждалого військовослужбовця до не бойового опорного пункту з незначним обмеженням прямих обов'язків та наданням відпочинку;

– якщо стресові реакції у військовослужбовця тривають то: перемістіть його в безпечне місце; не залишайте одного, нехай з ним постійно перебуває хтось, кого він знає; повідомте старшого офіцера; переконайтеся, що його огляне хтось із медичного персоналу; дайте йому виконувати якісь легкі завдання. Переконайте військовослужбовця, що йому стане краще;

– постарайтеся розговорити військовослужбовця і зрозуміти, що саме його турбує. Часто військовослужбовець тривожиться, коли у нього не вистачає інформації про події, що відбуваються. В цьому випадку можна спробувати скласти план, коли, де і яку інформацію можна отримати;

– залучайте військовослужбовців до фізичної праці. Це теж дієвий спосіб заспокоїтися. Якщо є можливість, порекомендуйте зробити зарядку або пробіжку.

Своєчасне застосування практичних рекомендацій військовослужбовцями сприятиме зниженню рівня прояву негативних емоційних станів, розвитку у військовослужбовців навиків саморегуляції, наполегливості, самовладання та копінг стратегії орієнтованої на вирішення проблемних задач.

Левкович Богдана Богданівна,
заступник директора з виховної роботи
Бучацького ліцею імені Святого Йосафата,
м. Бучач, Тернопільська обл.

РЕЛІГІЙНИЙ ПІДХІД ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ

Сьогодні виклики сучасного суспільства ставлять перед системою освіти завдання створити нову парадигму цінностей, на яку буде орієнтуватись сучасна молодь.

Бучацький ліцей ім. Св. Йосафата – це заклад, що крім високоякісної освіти дає християнське виховання, яке забезпечує духовне становлення та розвиток вільної, життєлюбної, талановитої особистості, здатної до творчої діяльності й моральної поведінки. У стінах закладу освіти учні утверджують себе як особистість, як лідери, як патріоти своєї держави.

Ліцей ім. Св. Йосафата є закладом загальної середньої освіти, що реалізує освітні програми та забезпечує здобуття повної загальної середньої освіти на таких рівнях: базова середня освіта та профільна середня освіта.

Здібності учнів ліцею розвиваються і втілюються у життя різними способами:

- участь у спільній молитві та Святій Літургії;
- навчальні уроки;
- відзначення релігійних, національних свят;
- проведення годин класного керівника;
- спільні поїздки та екскурсії;
- участь у психологічних тренінгах;
- духовні бесіди із духівником ліцею.

Духовно-моральне виховання є основою функціонування нашого закладу освіти. Саме тому з вересня 2020 року ліцей був залучений до проведення інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес», яка пропагує ті ж

цінності, які ми розвивали до цього часу, лише в ширшому форматі. Отож, ми спробували поєднати нашу систему виховання із цінностями Української Хартії вільної людини.

На першому етапі роботи ми створили Модель випускника Бучацького ліцею імені Святого Йосафата. Для досягнення мети свою діяльність проявляємо у наступних діях:

- вчимо любити Бога і Батьківщину, Церкву і рідний край;
- ставимо за ціль показати ліцеїстам, що кожна людина покликана бути лідером;
- бути вільною людиною – це пізнавати, подорожувати, нове відкривати, а відтак творити;
- зріла людина – це комунікативна особистість, яка вміє ділитись своєю духовною культурою з іншими культурами;
- неможливо іти вперед без любові. Любов – це світло, що прокладає шлях іншим. Любити – це спільно творити добро. Любити – це вміти слухати й ділитися духовним досвідом з іншими;
- попросту бути відповідальним і активним громадянином.

Ми формуємо свідому і всебічно освічену особистість – будівника Української держави, майбутню еліту, гідних духовних і національних провідників.

Педагогічний колектив ліцею працює над формуванням високорозвиненого конкурентоспроможного, мислячого, вільного, свідомого християнина-патріота, лідера, який здатний нести відповідальність за власне життя, сім'ю, громаду і країну.

Упровадження УХВЛ в освітній процес ліцею сприяв усвідомленню учнями важливості таких понять, як свобода особистості та її самореалізація, повага до рідного краю, утвердження європейської християнської культури життя. Ці принципи є базовими для дієвого, творчого розвитку власного майбутнього та майбутнього держави загалом.

У нашому навчальному закладі ставимо перед собою модель виховання доброї, людяної, творчої, комунікативної, сильної, здорової, етично і морально-духовно-зрілої особистості, наповненої любов'ю і радістю життя, здатної інших запалити любов'ю і правдою. Наших дітей бачимо, як майбутніх лідерів, здатних послужити й поділитись найвищою мудрістю любові до Бога і людей. Як показує досвід, цей навчальний заклад випустив людей, які пронесли та несуть цінність любові до Бога й людини, правди й свободи, посвятивши навіть своє життя.

Сьогодні ми згідно з Хартією вільної людини та орієнтуючись на Біблійні істини, живемо загальнолюдськими й християнськими цінностями. У ліцеї велику роль у духовно-моральному вихованні ліцеїстів відіграє духівник. Він разом із педагогічним колективом вчить любити Бога і Батьківщину, Церкву і Рідний край.

З цією метою організовано різноманітні подорожі, екскурсії рідним краєм: подорож до Монастирка, екскурсії в Зарваницю, Кам'янець-Подільський, вивчення історичних пам'яток м. Бучача, похід до святинь с. Рукомиш, Дністровського каньйону, Русилівських водоспадів, Язловецького та Підзамочківського замків. Також ліцеїсти взяли участь в екскурсіях на фермерське господарство «Гадз», відвідали ГЕС «Топольки», що на річці Стрипа. Практикуємо часті відвідини вистав у драмтеатрах м. Тернополя та м. Івано-Франківська.

Ліцеїсти мали можливість взяти участь у закордонній подорожі до Польщі на європейську і світову зустріч молоді під назвою «ТЕЗЕ». Наші старшокласники ділилися з іншими молодими людьми світу своїми духовними й культурними цінностями.

У вільні від навчання дні організуємо для ліцеїстів відпочинок на природі, де хлопці мають можливість поспівати, спільно приготувати їжу, пограти в спортивні ігри та попросту поспілкуватись.

Проводимо квести, цікаві вікторини, та різні інтелектуальні ігри. Для розвитку та формування лідерських якостей у післяурочний час організуємо

змагання, квести, розважальні програми. До Дня Вчителя одинадцятикласники підготували святковий концерт.

Духовному та патріотичному вихованню учнів ліцею сприяє вивчення життя українських подвижників віри, зокрема: Патріарха Йосипа Сліпого, Митрополита Андрея Шептицького, Блаженнішого Любомира Гузара. Ліцеїсти активно беруть участь у пошуково-дослідницькій роботі, експедиціях. Особливо їм подобається напрям «Духовна спадщина мого народу». Так ми дослідили життя і діяльність визначних постатей української церкви – священномученика Василя-Всеволода Величковського, блаженних мучеників Віталія Байрака, ЧСВВ та Миколи Цегельського. Їздили на екскурсію в музей Кардинала Йосифа Сліпого с. Заздрість.

Учасник Бучацької Ліги старшокласників «Авангард» Василюк Володимир брав участь в онлайн-конференції на тему «Компоненти організаційної культури лідера» та доповідав на тему «Стиль лідера». Також учасники учнівського парламенту брали участь в акціях: «Книга добра», «Іскорка доброти» та проєкті «Знай наших», які організовували лідери місцевого учнівського самоврядування.

Ставимо за ціль показати дітям, що кожна людина покликана бути лідером. Лідер – це той, який готовий послужити іншим. Організуємо цікаві заходи, де кожен запрошений проявити себе як лідер, як особистість.

Практикуємо організацію прощ до відпустових місць, духовні Біблійні читання. Провели творчі вечори: «З Різдвом Христовим у Серці», «Іде Святий Миколай», «Апостол єдності і віри» (присвячений священномученику Йосафату – покровителю ліцею). Організовуючи виховні заходи, дбаємо про те, щоб залучити усіх своїх вихованців, розподілити ролі відповідно до їх талантів, а особливо звертаємо увагу на тих дітей, яким важче дається навчання, щоб вони могли розкритися і проявити себе.

Бути лідером і прокладати шлях для інших, під гаслом св. Йосафата «Щоб усі були єдино» духівник ліцею організував молодіжну спільноту – Братство Святого Йосафата. Ліцеїсти мають можливість спробувати

реалізувати свої здібності, активізуючи інших до того, що нас єднає і робить людьми із великої літери. Учні мають можливість вчитися писати ікони.

У час пандемії, та в сучасних умовах, під час дистанційного навчання маємо щовечора молитовно-духовні зустрічі у програмі Zoom. Ця можливість зібрала вчителів, і священників, дітей і батьків, випускників і їх батьків в одну духовну родину.

Узагальненням впровадження УХВЛ в освітній процес ліцею було створення збірника розробок уроків та позакласних закладів «Впровадження УХВЛ в освітній процес» та «Літопис ліцею». Узагальнені матеріали висвітлюємо на сайті ліцею та сторінках газети «Цвіт нації». На сторінках газети друкуємо матеріали з життя ліцею, про успіхи в навчанні та спорті.

Ми переконані, що здійснення заходів із популяризації УХВЛ допоможе здолати духовну кризу. У процесі роботи спостерігаємо, як дорослішають наші вихованці, якими розумними вони стають, як вдало проходить процес їхньої соціалізації. Спільні радощі і болі, зустрічі, екскурсії, інтереси, репетиції зближують учнів. Учителі та вихователі стають дітям другим батьком – матір'ю. Дивлячись на випускників, бачимо плоди своєї праці.

Більшість наших випускників – вільні, активні громадяни нашої країни, лідери, які вміють приймати нестандартні рішення, творчо підходити до вирішення тієї чи іншої проблеми. Слова, які написав наш випускник 2009 року Ігор Костенко – Герой України, Герой Небесної Сотні у своєму випускному альбомі, ліцеїсти запам'ятають назавжди: «Будьмо українцями в душі і з Богом у серці».

Випускники не забувають рідного ліцею, вчителів та вихователів, із радістю приїжджають, особливо на День Святого Йосафата – покровителя нашого ліцею. Спілкуючись із ними та приймаючи слова подяки, розуміємо, що сіяти зерна добра, мудрості водночас необхідно, відповідально і почесно. Щиро радіємо їхнім успіхам.

Нам імпонують слова Блаженнішого Любомира Гузара: «Ми зібралися тут не випадково. Відчуваємо, що в цьому є промисел Божий, щоб ми побачили

своє покликання і щоб зрозуміли, що ми потрібні. Дай, Боже, щоб люди, які вміють жертвовно працювати, належно відповіли на своє покликання, бо це буде справді на Божу славу і на добро нашого народу...».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів / Бех І. Д., Ганнусенко Н. І., Чорна К. І. *Шкільний світ*. 2005. №45. С. 4–11.
2. Бех І. Д. Особистість у сьайві духовності: монографія. Київ –Чернівці: «Букрек», 2021. 244 с.
3. Блаженніший Любомир. Думки у спадок/ Упор. Ольга Гнатишин. Львів: Свічадо, 2019. 112 с.
4. Ваврух Р. М. Навчіться жити щасливо /Р. М. Ваврух-2-ге вид., із змінами. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2018. 184 с.
5. Візія впровадження цінностей Української Хартії вільної людини ініціаторів впровадження цінностей УХВЛ в освітній процес / редколегія: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Когут, Ю. Ч. Шайнюк, Ф. І. Полянський, Т. В. Магера, М. А. Мартинів, Т. О. Сергуніна. Науковий, методичний, інформаційний збірник Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти. Тернопіль: ТОКІПО, 2019. 44с.
6. Методичні рекомендації щодо реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2022/2023 н.р.
7. Нова українська школа. 2016. с. 34.
8. Святе Письмо.
9. Українська Хартія вільної людини. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudynu>.

УДК 378.015.31:323.1

Лиса Оксана Миколаївна,
викладач Чернівецького медичного
фахового коледжу, м. Чернівці

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОГО СТУДЕНТА НА НАЦІОНАЛЬНІЙ ІДЕЇ

Кожен громадянин має чітко усвідомити: альтернативи незалежній Українській державі немає та не може бути, що це об'єктивно єдиний і закономірний процес історичного розвитку. Кожному громадянину України треба зрозуміти і чітко усвідомити, що без національної гідності, згуртованості та наполегливої праці на користь держави, ми не зможемо бути могутньою та високорозвиненою країною [4, с. 55].

Підґрунтям національної свідомості є національна самосвідомість. Національна самосвідомість – сукупність понять, знань, поглядів, ідеалів, котрі віддзеркалюють своєрідну квінтесенцію, ступінь і ознаки сприймань представників національної спільноти про минуле, нинішнє та майбутнє власного прогресу та розвитку, про місце у всесвіті та долю поміж протилежних спільнот і характер взаємозв'язків з ними.

Виділяють два ступені національної самосвідомості:

1) низький (вельми нерідко неусвідомлений) – емоційно віддалене співпереживання особистої одностайності з протилежними носіями етнічної спільноти (етнічна ідентичність);

2) високий – доцільне, всебічне усвідомлення національної приналежності (національна ідентичність).

Національна ідентичність – розуміння особою персональної приналежності до тої чи іншої національної громади, котра має особисте найменування, особистий історичний простір, спільні легенди, історичну пам'ять, колегіальну масову соціальну культуру, власну мову, спільну економіку, рівні для усіх юридичні права та обов'язки.

До конструкції національної ідентичності як невід'ємної складової національної самосвідомості належать три складники:

- когнітивний (дані про громадську національну спільноту та знання про себе як невід'ємного члена цієї спільноти);

- емоційно-оцінний (національна гідність чи неповага, національне достоїнство чи сором);

- поведінковий (належні дії та вчинки, що викликані двома раніше названими складниками).

Інтенсивний розвиток національної самосвідомості характеризує появу подібних національних відчуттів: переживання любові до власної Батьківщини, рідного народу та рідної мови; відчуття відношення до долі рідного народу, власної країни; переживання національної гідності та достоїнства чи суспільного незадоволення; бажання й волі до реалізації національних цілей та ідей [1, с. 44].

Національна свідомість, будить і стимулює такі потужні емоційно-психологічні двигуни національного піднесення та прогресу, такі як патріотизм та жертвність, яких повністю ніколи не зможуть поміняти ніякі корисливі розрахунки та матеріальна вигода.

Національно-культурні елементи складають суть національної свідомості, до них відносять: мову, традиції, звичаї, обряди, релігію, норми та правила етнічної етики, виховання, національну творчість, а також поняття, пов'язані з цим явищем.

Національно-патріотичне виховання включає такі аспекти:

- формування національної свідомості та готовності діяти виключно в інтересах держави;
- культивування любові до України, її історії, збереження та відновлення історичної пам'яті;
- культивування дбайливого відношення до національного багатства країни, традицій, мови, культури.

Саме тому ми повинні не тільки готувати компетентні та конкурентно спроможні кадри на ринку праці, але й створювати умови для формування громадянина-патріота. Адже якщо ми будемо навчати хороших спеціалістів, але не будемо формувати в них національну свідомість, ми отримаємо потенційного емігранта.

Найважливішим для майбутнього України є формування у студентів таких якостей як: патріотизм, національна ідентичність, самосвідомість та національна свідомість. Необхідно підкреслити, що наше майбутнє в руках викладачів. Третину свого життя людина навчається, в період навчання в неї формуються погляди на життя. В тяжкі для державності України часи саме перед викладачами стоїть нелегка задача формування національної свідомості.

Формування національної свідомості має проводитися комплексно, в єдності всіх його складників. В процесі національно-патріотичного виховання необхідно дотримуватись єдиного мовного режиму. Важливим є використання історичних матеріалів, адже українець повинен знати історію свого народу,

культуру країни, традиції, віру. Адже без усвідомлення своєї ідентичності, не може існувати державність. Усвідомити національні цінності важливо, але реалії сьогодення вимагають від нас готовності стати на захист цих цінностей. Наполеон I Бонапарт казав: «Народ, який не бажає годувати свою армію, незабаром буде вимушений годувати чужу». Прищеплювати шанобливе ставлення до Збройних сил України можна розповідями про їх героїчні подвиги. Підняття авторитету військової служби, а як наслідок – формування відношення до захисника, бійця, солдата, як до захисника держави, героя.

Виховання громадянина-патріота, та формування в нього національної свідомості мусить стати засобом відродження етнічної культури, культивування в нього найкращих якостей національної ментальності: свободи, доброти, справедливості та ін. Необхідно сформувати громадянина як носія національних етнічних цінностей, підготувати до участі в вирішенні задач України. Отже, виховна робота закладів освіти та діяльність всієї освітньої системи повинна бути спрямована на, формування громадянина-патріота задля процвітання єдиної, незалежної України [3].

В умовах сьогодення української держави формування патріотизму лишається невідкладним як для країни, так і для системи освіти взагалі. У зв'язку з цим національно-патріотичне виховання є важливою складовою освітнього процесу.

Головне завдання закладів освіти – так побудувати виховну діяльність, щоб сама її організація, приклади педагогів, наукове середовище виховували майбутніх спеціалістів у дусі націоналізму, всебічного розуміння історії своєї батьківщини, національної свідомості та самобутності. Завдання педагогів полягає у тому, щоб слова «Україна», «патріотизм» набували для людини особливого сенсу, тобто сприймалися «не лише розумом, а й серцем». Не менш вагомим є буденне виховання пошани до Конституції держави, державних символів – Герба, Прапора, Гімну, законодавства. Важливим аспектом національно-патріотичного виховання є повага та любов до державної мови.

Мовний осередок повинен здійснювати позитивний вплив на формування студента-громадянина, патріота Української держави [2, с. 26].

Проблема національно-патріотичного виховання студентів є дуже важливою, адже саме від її рішення залежить прийдешнє майбутнє нашої держави. Належний рівень патріотичного виховання розвиває активну життєву позицію особистості, здатну самореалізуватися на благо Батьківщини.

Національно-патріотичне виховання молодого покоління студентів необхідно здійснювати за наступними спрямуваннями:

- державний – ґрунтується на забезпеченні країною систематичності та порядку героїчно-патріотичного та патріотичного виховання;

- суспільний – базується на опрацюванні засад моралі, їх неодмінному дотриманні та спрямований на усвідомлення пріоритету вселюдських цінностей й захоплень, виховання поважного відношення до звичаїв і традицій українського народу, історії, культури, мови;

- військовий – визначає дослідження військової історії країни, підняття фізичної загартованості молоді в зацікавленнях готовності до оборони Батьківщини;

- психолого-педагогічний – базується на опрацюванні психологічних особливостей молодого покоління, урахуванні їх у ході підготовки юнаків до служби в армії; проведенні систематичної роботи з узагальнення та розповсюдження високоідейного досвіду героїчно-патріотичного виховання; удосконаленні форм і спрямувань даної роботи;

- правовий – визначає становлення глибоких, всебічних, правових знань, формування панівної правової культури [3].

Окрім того, національно-патріотичне виховання особистості має відбуватися за такими положеннями:

- національної спрямованості виховання (окреслює становлення молодого покоління до національної свідомості, почуття любові до країни, власного суспільства, ввічливого відношення до його культури, здібності оберігати рідну

національну ідентичність, гордитися належністю до українського народу, брати безпосередню участь у будові та обороні рідної батьківщини);

- цілісності (виховання молодого покоління виникає як систематичний планомірний гармонійний та різносторонній процес розвитку індивіда, та культивування в нього стійкого погляду на світ).

Саме в цей час необхідно проводити зустрічі з героями України, котрі є зразком патріотизму та прикладом служіння державі. Патріотичні вчинки героїв дають безперечно важливу можливість молоді, фактично пізнати відчуття любові до своєї рідної землі, Батьківщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Галкін Г. Виховання патріотів у ВНЗ : необхідна єдина державна політика. *Освіта України*, 2007. № 84. 13 листопада. С. 5.
2. Рекомендації про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2020 році.
3. Савицька О. В. Національна свідомість та її складові. Національна самосвідомість.
4. Стасюк В. В. Виховання патріотизму української молоді: від козацьких традицій до сьогодення. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 2 (49). С. 167–171.

УДК 37.014(4):124.5

Лупаренко Світлана Євгенівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та
інноваційної педагогіки Харківського
національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди, м. Харків

ОСНОВНІ ЦІННОСТІ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Цінність є позитивним значенням об'єктів навколишнього світу, ідей для суспільства або окремої особистості. Вони виникають під час практичної діяльності, коли особистість пізнає властивості й особливості соціальних і природних явищ, намагається дати їм оцінку. Для окремої людини цінності стають результатом її суб'єктивної оцінки; вони пов'язані з її мотиваційно-поведінковою і чуттєво-емоційною сферами.

Однак, формування особистісних цінностей є багатоаспектним і непростим процесом, результати якого важко спрогнозувати заздалегідь. У реальному житті дії особистості обумовлюються не лише її ціннісними пріоритетами, але й впливом різних чинників, що може спричинити суттєві відмінності між запланованими й отриманими результатами. Тому у процесі формування цінностей людини необхідно всіляко врахувати зовнішні фактори (виховання, середовище, діяльність тощо), що впливають на цей процес.

Сучасна освіта виступає соціальним інститутом, система цінностей якого зумовлює формування суспільних та особистих цінностей, що, у свою чергу, формують соціум. Водночас суспільство і світ навколо постійно змінюються, а система цінностей у соціумі стає суперечливою і ширшою.

Формування загальнолюдських цінностей суб'єктів освітнього процесу виступає основою для реалізації аксіологічного підходу й гуманізації освіти. Вони орієнтуються не лише на засвоєння молодим поколінням суспільних, значущих для життя цінностей, але й переведення їх у внутрішню сферу життя, тобто перетворення на особисті ціннісні пріоритети.

Сучасна система освіти в Україні й країнах Європи орієнтується на подальшу інтеграцію, демократизацію та модернізацію. Окрім того, в об'єднаній Європі актуальним стає впровадження національного елемента в галузі освіти та прийнятті суспільно значущих рішень. Молоде покоління вчиться і реалізовує демократичні принципи, цінності, свої громадянські права та обов'язки. З огляду на це освіта має виключне значення у просуванні спільних цінностей і вихованні критично мислячих, відданих та активних громадян [6].

Серед особливостей процесу формування цінностей молодого покоління в сучасних умовах є такі: швидкі й інтенсивні зміни у всіх сферах людського життя, що зумовлює необхідність упровадження змін у системі освіти; збільшення культурного різноманіття; акцент на демократії; спрямованість на реалізацію національної ідеї (у кожній окремій країні) тощо.

Основу сучасної системи освіти становлять ліберальні цінності і права людини [1; 2; 3]. Основними серед них є такі [4; 6; 8]:

- рівність для всіх людей;
- права людини – природні права, захищені низкою правових і міжнародних норм [4];
- солідарність;
- гуманізм, що визначає людину як безумовну цінність, істоту, що самовдосконалюється;
- толерантність до різних соціальних та культурних груп;
- демократія;
- свобода, що визначає людину вільною від впливу соціальних груп, державної влади, релігії тощо. Свобода і толерантність гарантують право людини самій приймати рішення і покладають на соціум зобов'язання поважати особисті рішення [4];
- представництво та верховенства право;
- недискримінація;
- антирасизм;
- міжособистісні стосунки;
- інклюзивне суспільство;
- міжкультурна освіта;
- мир і міжнародне взаєморозуміння;
- екологічна обізнаність тощо.

Формування деяких цінностей (зокрема, свобода, солідарність, недискримінація, рівність) є складним через різноманітність національних контекстів (політичних, соціальних, історичних, релігійних, культурних) у різних країнах Європи [6], але поширення впливу Європейського Союзу робить освітні системи європейських країн більш схожими.

Водночас важливою стає цінність історичного розвитку кожної нації, підтримка культурного різноманіття. Ця тенденція передбачає не скасування національних відмінностей на користь європейській ідентичності, а реалізацію

єдності в різноманітті [5]. З огляду на це формування цінностей спрямовується на прищеплення не лише загальнонавчальних, але й національних цінностей [4; 8]. Вищезазначені проблеми стають актуальними викликами для сучасної системи освіти. Педагоги повинні уважно ставитися до вимог, що висувуються соціумом до якості освітніх послуг, відповідальності та усвідомлення своєї ролі в освітньому процесі.

Формування цінностей молодого покоління здійснюється завдяки викладанню ціннісно-орієнтованих навчальних предметів, інтеграції суміжних предметів, міжпредметним заходам, що спрямовані на встановлення зв'язку із громадою, демократичній культурі закладу освіти, реалізації інклюзивної освіти [8], участі молодого покоління у практичній діяльності колективного управління, що створюються «місцевими охоронцями морального порядку» (батьками, педагогами, священниками) [7].

Отже, сучасна освіта спрямовується на засвоєння і реалізацію ліберальних цінностей і прав людини (рівність для всіх людей, гуманізм, солідарність, свобода, толерантність до різних соціальних і культурних груп, демократія, представництво та верховенство права, недискримінація, антирасизм, мир і міжнародне взаєморозуміння, міжкультурна освіта, інклюзивне суспільство, міжособистісні стосунки, екологічна обізнаність тощо). Також у процесі формування особистих цінностей необхідною є національна орієнтація, що зумовлена різними особливостями й умовами розвитку країн Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Винничук Р., Кравченко Л. Аксиологічний підхід у вітчизняній педагогічній науці та практиці: історико-педагогічна ретроспектива. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць. Полтава : ПНПУ імені В.Г.Короленка, 2019. Вип. 23. С. 22–28. URL : <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.23.183168> (дата звернення: 01.09.2021).
2. Левківська К. В. Ціннісні засади діяльності освітніх закладів: навч.- метод. посібн. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. 136 с.
3. Bunikowski D. Values and Axiology in the European Union Legal System in Context of the European Culture and the Constitution for Europe. Why does the EU Need the Axiology? 2013. URL: <https://www.researchgate.net/publication/303971870> (дата звернення: 30.08.2021).

4. Drelich S. European Axiological Community: a Unity Impossible to Deny. *4Liberty*. 2013. September 13. URL: <http://4liberty.eu/european-axiologicalcommunity-a-unity-impossible-to-deny/> (дата звернення: 30.08.2021).

5. Educational Roots, Reform in the Twentieth Century, Contemporary Reform Trends, Future Challenges. URL: <https://education.stateuniversity.com/pages/2547/Western-Europe.html> (дата звернення: 01.09.2021).

6. Joint Statement on Citizenship Education & EU Common Values by the EU CONVINCED Project Partners. A Joint Initiative on Promoting EU Common Values and Inclusive Education. URL: <https://www.esha.org/eshaprojects/eucommon-values-and-inclusive-education/> (дата звернення: 27.08.2021).

7. Paolicchi P. Values-Education in Context. URL: <http://good-id-inschools.eu/artikel/values-education-context> (дата звернення: 29.08.2021).

8. Veugelers W., Groot I., Stolk V. Teaching Common Values in Europe. 2017. URL: <https://research4committees.blog/2017/03/15/teaching-common-values-in-europe-2/> (дата звернення: 28.08.2021).

Магера Тетяна Володимирівна,
методист, в.о. заступника директора
з науково-педагогічної та виховної роботи
Тернопільського ОКІППО, м. Тернопіль

РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКИМ ОКІППО ОБЛАСНОЇ ПРОГРАМИ ВПРОВАДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Патріотизм (грец. πατριώτης – співвітчизник, грец. πατρίς та лат. patria – батьківщина) – громадянське почуття, змістом якого є любов до Батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради неї, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури, особливе емоційне переживання своєї приналежності до країни і свого громадянства, мови, історії, традицій, готовність діяти в інтересах Вітчизни та постати на її захист у разі необхідності [2]. Значущість патріотизму зумовлена здатністю мобілізувати суспільство, залучати матеріальні та людські ресурси для досягнення певної мети, зокрема в умовах воєнного стану.

Грунтовну відповідь на запитання, що таке патріотизм, а також важливі завдання, які постають перед Україною та кожним її громадянином в умовах викликів сучасності, ми знаходимо в Українській Хартії вільної людини (далі – УХВЛ). Автори Хартії пропонують 10 орієнтирів (цінностей) – напрямів праці

та три принципи, яких слід дотримуватися кожному українцеві, щоб жити як «вільна людина у вільній країні» [3]. Провідні ідеї УХВЛ втілено в обласній програмі впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021-2024 роки (далі – Програма). В основі Програми система цінностей, які пропонуються авторами УХВЛ для ідентифікації сучасного українця в сучасному світі. Отож, реалізація Тернопільським ОКІППО обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини освітніх закладах Тернопільської області в умовах сьогодення є *надзвичайно актуальним питанням та потребує вирішення*.

Важливість виховного процесу на основі цінностей Української Хартії вільної людини в умовах військової агресії рф проти України складно переоцінити. Враховуючи реалії сьогодення, Тернопільський ОКІППО не лише здійснює науково-методичну роботу за основними напрямками, а й зосереджує значну увагу на вихованні громадянина-патріота на основі цінностей УХВЛ. Розробники Програми зауважують, що невід’ємною частиною самоідентифікації сучасного українця є визнання своєї національності та усвідомлення своєї причетності до України, її культури, історії та майбутнього. Відповідно, формування патріотизму в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти в цілому.

Національно-патріотичне виховання є важливим сектором освітнього процесу загалом та у контексті обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області зокрема. В умовах сьогодення національно-патріотичне не лише закладає підвалини для нинішніх та майбутніх поколінь, а й формує патріотів, для яких Україна є фундаментом власного особистісного розвитку на засадах гуманізму, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, готовності до змін. Саме тому, в умовах війни, методистам Тернопільського ОКІППО та освітянам Тернопільщини потрібно організовувати та проводити заходи із національно-патріотичного спрямування; займатися волонтерською діяльністю; розповідати дітям про історію та культуру України, створювати навчальні

проекти, присвячені борцям за незалежність та свободу нашої країни, організувати зустрічі із ветеранами АТО, ООС та війни рф проти України.

З метою реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області та враховуючи виклики сьогодення у Тернопільському ОКІППО було проведено низку заходів. Зокрема, круглий стіл на тему «Ціннісні орієнтири освітнього закладу в умовах війни» із авторами та провідниками програми УХВЛ М. Мариновичем, Є. Захаровим, Л. Гриневич, адміністрацією обласної ради, управлінням освіти Тернопільської ОДА, адміністрацією ТОКІППО, керівниками структурних підрозділів ТОКІППО, які відповідають за реалізацію програми УХВЛ, а також працівниками закладів освіти Тернопільської та Чернівецької області. Учасники запропонували своє бачення щодо подальшого впровадження УХВЛ в закладах освіти в умовах війни. За підсумками роботи круглого столу видано збірник матеріалів, у якому запропоновано виступи учасників та методичні рекомендації для закладів загальної середньої освіти області щодо виховання нових поколінь громадян України на основі цінностей Української Хартії вільної людини. Незважаючи на воєнний стан, проведено консультаційні зустрічі з керівництвом Тернопільської української гімназії ім. Івана Франка; здійснено підготовку до проведення зустрічей із класними керівниками та заступниками директорів із виховної роботи в фокус-груповому форматі з пошуку кращих сучасних практик і методик комунікацій із школярами старшого шкільного віку; здійснено підготовку до проведення заходів із вчителями з визначення проблем формування цінностей у школярів під час війни і практик (методик) їх вирішення; проведено методичну панораму «Духовне відродження краю» на основі творчості Тараса Шевченка (в рамках реалізації обласної програми Української Хартії вільної людини) та дискусійну панель на тему «Формування цінностей учасників освітнього процесу в умовах війни»; проведено робочі зустрічі в фокус-груповому форматі з класними керівниками та завучами по виховній роботі освітніх закладів міста Тернополя (очно) та ТГ Тернопільської області (дистанційно, платформа МЕЕТ); здійснено

консультування педагогів, організовано інформаційно-методичні заходи щодо розвитку професійних компетентностей (соціальних і громадянських; загальнокультурної, комунікаційної та емоційно-етичної грамотності) для педагогів закладів освіти області з метою впровадження УХВЛ.

У час війни методистами ТОКІППО та освітянами Тернопільщини особлива увага акцентована на таких проблемах, як психологічна та емоційна підтримка усіх учасників освітнього процесу та безпечне освітнє середовище. Задоволення потреби в безпеці гарантує учневі такий психологічний стан, який робить можливим добре засвоєння навчального матеріалу, розвиток його психічних і психологічних властивостей і якостей відповідно до індивідуальних особливостей, адекватне ставлення до проблем і труднощів, відсутність тривоги перед самостійністю і, нарешті, сприяє її фізичному та психічному здоров'ю. Психологічно безпечне середовище забезпечує: наявність безпечних умов навчання та праці, комфортну міжособистісну взаємодію, сприяючи емоційному благополуччю учнів, педагогів та батьків, відсутність будь-яких проявів насильства та наявність достатніх ресурсів для їх запобігання, дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу [1]. Зокрема, класним керівникам потрібно підтримувати учнів та здійснювати постійний зв'язок із батьками та вчителями-предметниками, своєчасно інформувати щодо виявлення проблем та спільно розробляти план заходів для підтримки дітей, інформувати батьків щодо роботи шкільного психолога. У свою чергу, батькам не можна допускати перевантаження дитини, забезпечити для дитини обов'язкове продовження здобуття освіти, свідомо обирати форми навчання дитини (екстернатна, сімейна), не ігнорувати психологічний стан та зміни в поведінці дитини (втрату мотивації до навчання, погіршення апетиту, проблеми зі сном, підвищену тривожність).

Підсумовуючи, доцільно зазначити, що діяльність із впровадження основоположних цінностей Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області планується і надалі. З метою надання

інформаційної, консультативної та методичної допомоги учасникам освітнього процесу і в подальшому доцільно здійснювати просвіту української молоді на основі досвіду впровадження моделі УХВЛ в нашій державі та в українських школах за кордоном; популяризувати програму УХВЛ в інших регіонах України як цілісну модель виховання учнівської молоді; створити всеукраїнську інтернет-платформу з популяризації та впровадження ідей Української Хартії вільної людини в освіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпечне освітнє середовище закладу освіти. URL: <https://rozvytok-osvity.te.ua/bezpechne-osvitnye-seredovyshche-zakladu-osvity/> (дата звернення : 27.09.2022 р.).
2. Патріотизм – Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Патріотизм> (дата звернення : 27.09.2022 р.).
3. Українська хартія вільної людини. Ініціативна група «Першого грудня». URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudyny> (дата звернення : 30.09.2022 р.).

УДК : 37.019.

Макогончук Наталія Віталіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
старший викладач кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних
дисциплін Національної академії
Державної прикордонної служби України
ім. Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

ПАТРІОТИЗМ ЯК ІНДИКАТОР ЄДНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Слово «патріотизм» етимологічно походить від латинської мови й може бути охарактеризовано як лояльність до суверенності. Існують різні погляди на опис патріотизму щодо його змісту та характеристики. Основний опис патріотизму визначається як лояльність групи до своїх членів і землі, на якій вони живуть. Запропоновані різні визначення ідеї патріотизму, наприклад, деякі конкретні переконання щодо переваги країни через спільні національні символи та прихильність до країни, сприяють згуртованості нації та відіграють важливу роль у зміцненні громадянських зв'язків та національної лояльності.

Патріотизм – це любов, відданість і турбота про власну місцевість, державу, регіон чи країну, що виявляються як у думках, так і в діях. Справжня прихильність індивідів до певної нації передбачає почуття приналежності, відповідальності, лояльності та гордості. Патріотизм часто розглядається як аналог націоналізму, який можна вважати результатом національної ідентичності, де членство та інтереси поділяються з нацією.

Поняття патріотизму, збагачене демократичними якостями, підтримує становлення активного громадянина. Адже патріотичні почуття відігравали й відіграють значну роль у національних і міжнародних відносинах. Патріотизм виконує функції єднання, згуртованості та мобілізації, які є важливими для групи чи нації. Дійсно, соціальний аспект патріотизму полягає також у тому, що він представляє деяке спільне соціальне значення. Іншими словами, патріотизм є результатом розвитку колективної системи значень, як символи, або норм, як, наприклад, на користь колективізму чи індивідуалізму. У цьому сенсі патріотизм може бути важливим фактором соціальної ідентичності людей.

На сьогодні, у зв'язку зі станом глобалізації та міжнародними перспективами фокус патріотизму змістився з соціалістичної держави на національний колектив, з навчанням громадянським цінностям щодо участі в суспільстві, важливості гармонії між державою та народом, та суспільний ідеал нації.

Патріотизм, як і інші суспільні явища, динамічний за своїм характером і підвладний змінам під впливом суспільно-історичних трансформацій. Ці зміни не виключають можливість подальшого плекання чеснот і патріотичних традицій. Тим часом вони можуть визначати риси нових і багатовимірних національно-патріотичних цінностей, надаючи їм надісторичний аспект. Від бурхливого минулого та багатовікових звичаїв нашого народу неможливо відірвати сучасну дійсність, а також сучасну цивілізацію, культуру та природу частиною якої ми самі є, включаючи продукти нашого інтелекту, звернення до історії.

Патріотизм є дуже важливою складовою у процесі збереження єдності. У контексті сьогодення дух патріотизму, серед іншого, зосереджений на характеристиках покори закону та непохитної відданості національному суверенітету. Важливе значення займає політика спрямована на формування національної ідентичності разом із духом патріотизму, толерантності, взаємоповаги та відповідальності. Беззаперечно, патріотизм справді має важливе значення для створення об'єднаного суспільства.

У зв'язку з цим, для зміцнення патріотизму та розуміння демократії, нам важливо підвищити шанування історії, культурного та цивілізаційного минулого України. Це правда, що історія навчає нас зрілості, як інтелектуально, так і емоційно. Спільне використання збалансованої історичної освіти, серед іншого, охоплює історію складного процесу українського державотворення та становлення української нації. Це також включає в себе жертвні вчинки, принесені видатними особистостями української історії – нашими героями, які боролися за незалежність та продовжують робити це зараз. Таким чином, збереження думки в історичній освіті може підвищити ідентичність і дух патріотизму серед молодого покоління в Україні. Крім того, зусилля з підвищення грамотності, релігійні та расові питання, розуміння та оцінки суверенітету Української держави важливі в нашому повсякденному житті. У зв'язку з цим важливого значення набувають різноманітні програми та заходи, наприклад, національні конкурси мовлення, національні конкурси оповідачів, конкурси поезії та оповідань, а також інтелектуальні ігри, брейн-ринги на тематику історії та культури України.

Подібним чином, у контексті патріотизму, жорстока повномасштабна війна росії в Україні зміцнила дух патріотизму та, водночас, дух єдності серед українців, які допомагають одне одному незалежно від раси, релігії та вподобань. Дехто готовий надавати їжу, одяг, предмети першої необхідності та інше як військовим, так і людям, які потребують допомоги. Крім того, громадськість виявила прихильність до країни, висловивши сердечну вдячність ЗСУ, волонтерам та усім, хто активно допомагає в цей страшний час. Усе це

чітко відображає дух патріотизму та міцну єдність серед українського суспільства.

Підсумовуючи, незаперечним є те, що дух патріотизму є корінням єдності суспільства в Україні. У наших зусиллях зміцнити дух патріотизму та зберегти єдність. Безумовно, це має бути співпраця спільної відповідальності та потреба потужної підтримки неурядових організацій, приватного сектору та відповідних зацікавлених сторін.

Маринович Мирослав Франкович,
проректор УКУ, доктор богословських наук, співавтор Української Хартії вільної людини, учасник Ініціативної групи «Першого грудня», м. Львів

СЛОВО ДО 10-ЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Цьогоріч виповнюється 10 років Українській Хартії вільної людини. На цей момент відійшли у вічність уже четверо співукладачів цього документа, врешті-решт зазнала подальших трансформацій і сама Ініціативна група «Першого грудня», проте Українська Хартія вільної людини залишається найвагомим її документом і всі нинішні члени цієї групи вважають за честь бути його спадкоємцями.

Великою заслугою тернопільських освітян є те, що «голос» Хартії усе ще бринить у суспільному просторі України. Передусім, звичайно, великого ентузіаста цього документа І. М. Ковалика, але не тільки. Готуючись до конференції, ми, учасники групи «Першого грудня», підготували 14 подячних листів на адресу тих осіб і організацій, які активно популяризують Українську Хартію вільної людини і впроваджують її в освітній процес. Як добровільна і суто громадська організація, група може обдарувати цих добродійців лише своєю щирою вдячністю і теплим словом визнання. Отож я від імені чергового головуєчого групи «Першого грудня» Володимира Єрмоленка, хотів би згадати тих, хто невдовзі отримає оригінали цього подячного слова: Вакуленко Дмитро Вікторович, Вівчар Андрій Дмитрович, Зварич Ганна

Володимирівна, Ковалик Ігор Михайлович, Коротюк Зоряна Михайлівна, Крижанівський Анатолій Васильович, Крупа Любомир Левкович, Мисик Володимир Святославович, Огданська Тамара Михайлівна, Петровський Олександр Миколайович, Хома Ольга Зіновіївна, Хома Світозара Олегівна, а також спільнота Тернопільського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти й спільнота центру виховної роботи захисту прав дитини та громадянської освіти Тернопільського ОКІППО. Усім вам пані та панове велика шана і низький поклін.

А тепер я хотів би згадати про ту фатальну реальність, яка терзає нас удень і вночі, руйнує життя багатьох українців і ставить нас перед воістину екзистенційними загрозами. Я, звичайно ж, про війну. Вона не лише не заперечила ті цінності, які покладені в основу Хартії, а навпаки – підтвердила їхнє значення. На підтвердження своєї думки, подаю низку аргументів. Скажімо, чи втратила актуальність така теза Хартії: «Відповідальність за своє життя, а отже успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою, ми самі несемо відповідальність за себе». Народ сьогодні і взяв відповідальність за себе, та ще й так, що вразив цим увесь світ. Є інша теза Хартії: «Аби стати вільною, людині не треба поводитирів, справжнім проводирем людини є особисте осмислене зусилля». І тут згадаймо отой дивовижний феномен активного волонтерства, який розвинувся в одну мить. Уже за кілька днів після 24 лютого вся країна перетворилася на один волонтерський вулик або мурашник, і найважливішим у цій ситуації стало для всіх чинити добро. Хіба ж ми не говоримо про те, що нинішня війна є війною добра зі злом, світла з темрявою. Ще одна фраза з Хартії: «Бути українцем – означає усвідомлювати свою причетність до України і розвивати інтелектуальну, духовну та політичну ураїноцентричність». Скільки є людей на сході України, які мають традиційні претензії до Києва? Я часто чув цей докір: «Київ нас не слышит». Раптом відчули не лише кровний, а й духовний зв'язок з Україною. Ще одна думка з Хартії: «Поняття лідерства передбачає і виховання таких чеснот, як уміння чути іншого, відчуття команди і власної виконавчої підпорядкованості задля

конкретної мети». А тут мені до прикладу запрошується модель збройних сил України, з їхнім делегуванням повноважень на нижчі рівні керівництва. Ми запозичили натівську модель, але запозичили її не тому, що вона натівська, а тому, що вона відповідає нашому етнотипові. Наші воїни природньо почувуються саме в такому стилі підпорядкування. Ще одна думка. Ми здатні бути прикладом та опорою для всіх демократичних сил колишнього радянського союзу і наших сусідів та партнерів від Балтії до Чорного моря. Ну і справді. Чи не є Україна стала прикладом і опорою. Ми сьогодні продемонстрували, як можна подолати страх і перемагати. Страх перед росією був величезним. Зі здивуванням люди з Європи дивляться на нас сьогодні : «Як ті українці не бояться?» В цьому ми є великим прикладом. Ми стали опорою для тих колись підкомуністичних народів Європи, які в разі поразки України стали б наступними жертвами кремлівського режиму. Вони це дуже добре відчують. Ще одна думка. Найважливіший і ще не використаний стратегічний ресурс України – це внутрішня консолідація нашого народу, яку розуміємо, як єдність людей навколо цінностей, незалежності та демократії. Тут застарілим є лише оте «ще невикористаний», мається на увазі стратегічний ресурс, бо ми вже його використовуємо і він є основою нашої сили. Ми тут маємо справу з дуже цікавим явищем. Наше суспільство складається з численних маленьких нестійких асоціацій, які досить важко піддаються централізованому вертикальному управлінню, але як тільки з'являється одна велика мета – вийти на майдан або перемогти у війні, стається справжнє чудо і всі ці різноспрямовані осередки вмить консолідуються й набувають одного вектору дії. При чому стається це не через волю одного автократа, який над нами нависає, а через внутрішній резонанс у самому суспільстві. Часом мені задають запитання: «Чи є в Хартії якісь речі, які застарілі?» Моя відповідь стандартна: «Хартія не є Біблією, тобто словом Божим, яке ніколи не старіє, вона написана людьми, які намагалися прив'язати вічні істини до обставин свого часу. Мінятимуться обставини часу – змінюватимуться і форми прив'язки. І ви, як вчителі, завжди зможете прокласти місточок між різними

епохами і навіть заохочувати своїх учнів готуватися до того, що їм доведеться самим творити свою власну Хартію вільної людини». Авторського права члени Ініціативної групи «Першого грудня» не мають. Ще одна думка. Чи можна Хартією виграти нинішню війну? Ми всі бачимо, яку засадничу роль у тій війні відіграє сучасна зброя і я, боронь Боже, не хотів би приглушити отой потужний заклик України до наших західних партнерів терміново надати нам якнайсучаснішу зброю. Проте навіть військові аналітики говорять, що мотивація також є потужним чинником перемоги. І це, до речі, цілком відповідає біблійному баченню, у Псалмах є одна цікава думка: «Бо я буду надіятися не на лука свого і мій меч не допоможе мені, але ти Боже спасеш нас від противників наших і наших ненависників засоромиш» (Псалм 43, 44). Таке протиставлення нам треба розуміти не буквально, як заперечення важливості зброї, а як підкреслення важливості духовної мотивації до перемоги, яку дає Бог, не ми в одну секунду запалили людські серця, а Святий Дух. Так от, навчаючи дітей Української Хартії вільної людини, освітяни виконують головне завдання – запалюють серця тих, хто стане оборонцем нашого народу під час війни і закладе основи здорового ладу після неї. Я згоден із п. Данилом Лубківським, що освітяни перемагають сьогодні на фронті, а саме перемагають плоди вашої праці – ваші вихованці. І за це вам велике спасибі.

(Виступ на конференції із відеозапису)

УДК 373.3/.5.015.31:172.15]:028

Матвійчук Оксана Євгенівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри освітнього лідерства Інституту
післядипломної освіти Київського
університету імені Бориса Грінченка,
науковий співробітник ДНПБ України
імені В. О. Сухомлинського, м. Київ

**ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ В УЧНІВ
БІБЛІОТЕЧНИМИ ФОРМАМИ РОБОТИ**

З огляду на суспільно-політичну ситуацію, що склалася в Україні, дедалі більшої актуальності набуває виховання в учнів почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції, усвідомлення своїх обов'язків та прав в межах держави.

«Вдихнути в юну істоту душу громадянина – це значить передати не тільки радість, захоплення, гордість за все те, що становлять наші святині, а й сердечний біль, тривогу, турботу за долю цих святинь – свободу і незалежність, честь і велич, багатство і славу нашої улюбленої Вітчизни» [3, с.17]. Ці слова В. О. Сухомлинського – видатного педагога-гуманіста, громадянина – можуть слугувати орієнтиром для усіх освітян, які реалізують Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затверджену Наказом Міністерства освіти і науки України 06 червня 2022 року № 527 [2].

На тепер, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості.

Соціальна та громадянська компетентності виокремлені в Концепції Нової української школи, а їх формування детально розкрито в Програмі «Нова українська школа» у поступі до цінностей [4]. До структури патріотичних цінностей віднесено (діяльнісну відданість народу, Батьківщині, державі, моральну стійкість, готовність до самопожертви, почуття власної гідності) [1].

Питання патріотичного виховання школярів ще більше актуалізуються в умовах російсько-української війни України. На сторінках періодичних видань, інтернет-ресурсах з'являються матеріали, які частково висвітлюють новий погляд на дану тематику, містять практичні форми роботи, наприклад: Як організувати патріотичне виховання. 30 ідей, порад і ресурсів (НУШ. <https://nus.org.ua/articles/yak-organizuvaty-patriotychne-vyhovannya-30-idej-porad-i-resursiv/>); Реалізація Концепції національно-патріотичного виховання: основні заходи та цікаві моменти («Центр професійного розвитку педагогічних працівників» – комунальна установа Новоселицької міської ради Чернівецького району Чернівецької області, <https://ncprpp.com/%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%86%d0%b5%d0%bd%d1%82%>

d1%80/); Патріотичне виховання (Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді. <https://patriotua.org/novyny/patriotychne-vykhovannia/>.

До формування патріотичних цінностей учнів у співпраці з вчителями долучаються і шкільні бібліотекарі, які намагаються постійно осучаснювати свою діяльність. Пріоритетними напрямками діяльності шкільної бібліотеки сьогодні є інформаційне забезпечення учасників освітнього процесу, використання кращих практик залучення учнів до читання, створення комфортного, безпечного середовища як осередку виховання та освіти, впровадження стандартів сервісу кращих бібліотек України, формування у школярів умінь користуватися бібліотекою, її послугами, довідково-пошуковим апаратом, книжковим фондом, інформаційними ресурсами [5, с. 10].

Виконуючи виховну функцію, шкільна бібліотека застосовує різноманітні форми та методи патріотичного виховання учнів, шляхом залучення їх до читання, виховання любові до книги, рідної мови, культури, держави.

З метою інформаційного супроводу цієї роботи Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В.О.Сухомлинського щорічно готуються методичні матеріали: науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Національно-патріотичне виховання в Україні» [//https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=20548](https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=20548); методичні рекомендації «Патріотичне виховання у шкільних бібліотеках: методи та підходи:» [//https://lib.iitta.gov.ua/708060/1/nac-patr-vykhovannya_DNPB.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/708060/1/nac-patr-vykhovannya_DNPB.pdf); методичні рекомендації щодо щорічних Всеукраїнських місячників шкільних бібліотек. Зокрема у 2022 році це тема: «В нас єдина мета – Україна свята, нездоланна ніким і ніколи!» http://dnpb.gov.ua/wpcontent/uploads/2022/09/Monthly_methodical_recommendations_2022.pdf.

На сайті бібліотеки розміщено успішні кейси, добірки заходів, відеопрезентацій, з матеріалами шкільних бібліотекарів з усієї України на теми: «Краєзнавча робота шкільної бібліотеки як складова культурно-історичного та

патріотичного виховання дітей та учнівської молоді»; <https://drive.google.com/drive/folders/16lJplK2Sij1en1ZRgv1G2dc7jr9CU9oP>;
«Виховуємо громадянина – патріота України» (https://drive.google.com/drive/folders/0B_4Cfihn_wFSN3RodXZ5S00wOWM?resourcekey=0-jVHq0ozSFdgIxz7cd7Y3aA). Як засвідчує узагальнений досвід цих матеріалів ефективними інструментами бібліотечної роботи з питання формування патріотичних цінностей в учнів є: зустрічі з діячами культури, мистецтва, науки, спорту, які виявляють активну громадянську і патріотичну позицію; діалогові форми спілкування на тему: «Люби і знай свою країну – єдину Україну», «Україна: минуле – сучасне – майбутнє»; організація постійно діючих виставок (у тому числі віртуальних), що популяризують українську історію, боротьбу українського народу за незалежність, мову та культуру, досвід роботи з національно-патріотичного виховання різних соціальних інституцій «Ми – нація єдина!», «Нескорена та незламна Україна»; конкурс буктрейлерів (короткометражних відеороликів) на художню літературу національно-патріотичного спрямування; конкурси малюнків: «Війна очима дітей»; конкурси авторських патріотичних віршів «З Україною в серці»; фотоконкурсів «Твої герої Україно»; «Миттєвості війни»; читацьких конференцій: «Українська сучасна література як засіб патріотичного виховання молоді»; «Відродження традицій читання й підтримка української мови»; панельних дискусій: «Сучасний погляд на національно-патріотичне виховання», «Що означає відчувати себе громадянином своєї держави»; історичних годин: «Витоки української нації», «Основні періоди історії України», підготовка бібліографічних рекомендаційних списків для батьків з питань патріотичного виховання учнів; проведення благодійних акцій «Бібліотечка для захисників Вітчизни»; «Створи закладинку для книжки воїна ЗСУ», інші.

Отже, шкільні бібліотекарі докладають значних зусиль задля виховання читача-громадянина з високими моральними та патріотичними якостями, формування в учнів ціннісного ставлення до держави, суспільства, історії, духовних і культурних витоків свого народу та природних багатств. Вони

проводять різноманітні бібліотечні форми роботи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, враховуючи зміст та завдання виховної роботи, вікові особливості школярів, їх інтереси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Патріотизм як цінність URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713824/1/%D0%91%D0%B5%D1%85.pdf>
2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України URL: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdilo-novu-kontseptsiyu-patriotychnogo-vyhovannya/>
3. Луцюк А. М. Василь Сухомлинський як педагог – патріот України / А. М. Луцюк // Педагогічний пошук. 2016. № 4. С. 16–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2016_4_5
4. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей / Керівник програми І.Д.Бех. Київ, 2018. 40 с.
5. Сучасна шкільна бібліотека: організація роботи: практ. посіб. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [авт. кол.: Л. М. Бондар, Т. В. Добко, І. Г. Лобановська, О. Є. Матвійчук, І. І. Хемчян та ін.; наук. ред.: Т. В. Добко, О. Є. Матвійчук, І. Г. Лобановська, І. І. Хемчян]. Київ, 2019. 359 с. Сер. «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»; вип. 21.

Мельничук Ірина Миколаївна,
заступник директора з виховної роботи,
учитель зарубіжної літератури, старший
вчитель Кременецької загальноосвітньої
школи I-III ступенів № 4 Кременецької
міської ради Тернопільської області

ВИХОВАННЯ СВІДОМОГО ГРОМАДЯНИНА ДЕРЖАВИ ЧЕРЕЗ УПРОВАДЖЕННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

(з досвіду роботи колективу Кременецької ЗОШ I-III ступенів №4)

З вересня 2020 року Кременецька загальноосвітня школа I-III ступенів № 4 є учасником освітнього експерименту «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес», щодня в урочний та позаурочний час реалізуємо основні наріжні камені Української Хартії вільної людини, пропагуємо її основні цінності.

Українська Хартія вільної людини – програмний документ Ініціативної групи «Першого грудня», який формулює «життєві орієнтири» для суспільства,

пропонує відповідь на головні виклики, що постають перед громадянами в такий тривожний та нестабільний час, коли триває війна, коли наш відносний спокій порушують повітряні тривоги, коли трагічні звістки приходять у родини з передової... Ми знову процитуємо Українську Хартію вільної людини, переймемося віщими словами наших філософів, учених, державних і громадських діячів – представників національної інтелігенції: В'ячеслава Брюховецького, Богдана Гаврилишина, Семена Глузмана, Володимира Горбуліна, кардинала Любомира Гузара, Івана Дзюби, Мирослава Мариновича, Мирослава Поповича, Євгена Сверстюка, Вадима Скуратівського, Ігоря Юхновського, укладачів цього важливого документа, щоб *дати поштовх до об'єднання всіх людей, які хочуть доброго та гідного життя в Україні й навколо неї*. Та чи знали вони...

Цінності УХВЛ стали для нас орієнтиром для життя ще задовго до нашої участі в освітньому експерименті, коли заклади освіти Тернопільщини першими в Україні взялися втілювати ідеї Хартії в освітній процес. Важливі вони для нас і сьогодні, в час невизначеності, коли все таке нестабільне, хитке, мінливе, тривожне...

Як зазначив один з укладачів УХВЛ Мирослав Маринович, одне з головних її завдань – «перетворення населення України у спільноту відповідальних громадян». Саме цього прагнемо ми – педагогічний та учнівський колективи, батьківська громадськість.

Життя нашої школи – це життя живого організму. Усі добре знають один одного, поважають і цінують. Гуманні стосунки між учителями, дітьми та батьками – це те, без чого не можуть обійтися люди. Найбільше піклуємося про майбутнє наших дітей, про майбутнє України. Нам не байдуже. У нашій школі кожна дитина кожен день може розділити з кожним із дорослих свої маленькі негаразди та великі перемоги.

Ми створили інформаційний простір у фоє школи, в учнівському центрі. Постійно працюємо над розширенням зони нашої дії та уваги: нещодавно провели прес-кліпінг «Живімо за Українською Хартією вільної людини» – у

зручній і яскравій формі передали важливу інформацію, яка відображає всю повноту подій, що відбуваються, зафіксували факти безпосередньо з першоджерел, ефективно використали отриману інформацію у рекламних цілях.

Поглибили знання щодо основних положень Хартії й учителі початкових класів і класні керівники на засіданні методичної комісії. Дерево міцне корінням, а людина ...добрими ділами...

У нашому закладі створено патріотичний артпростір «Час плине, а пам'ять залишається...».

Наша Хартія – Собор. Естафета духу... Наша Хартія – це вибір бути ... Наша Хартія – орієнтир свободи й успіху ... Успіху наших дітей сьогодні... Успіху наших випускників завтра... Успіху нашої держави... Ми провели багато масових заходів, у яких брали участь усі учні школи, від першокласників до одинадцятикласників, а також учні та батьки, представники громадськості.

«Жити за Українською Хартією вільної людини!» – під таким девізом на початку грудня минулого року з нагоди 30-річчя Всеукраїнського референдуму щодо незалежності України, на якому наш народ підтвердив одвічне прагнення жити в незалежній державі, пройшов тиждень Української Хартії вільної людини!». Учителями початкових класів, класними керівниками були проведені виховні години, уроки історичної правди, години спілкування, відверті розмови, бесіди за круглим столом...

Людина прагне бути вільною, бо саме свобода надає сенсу, гідності та цінності людському життю. Це і є дорога до щастя, до якого ми, віруючі й невіруючі, але всі у широкому філософському сенсі Божі діти, покликані.

Аби стати вільною, людині не треба проводирів.

Ані найталановитіші лідери, ані інтелігенція, ані жодна соціальна група не здатні привести людину до щастя і свободи.

Справжнім проводирем людини є лиш особисте осмислене зусилля.

Це не зробить хтось інший. Це можете зробити лише Ви.

Учасники ініціативної групи «1 грудня» закликають кожного з нас до найскладнішої у нашому житті роботи: не чекати «золотого віку», не падати духом під тягарем неправди, не ховатися від світу і свого життя, а постійно робити особисті зусилля, які, віримо, принесуть добро Україні і утвердять нашу Державу як вільну країну вільних людей.

В умовах війни наша Вітчизна потребує рук на кожному кроці. Учні, учителі, батьки долучаються до волонтерства: готують гарячі обіди, сухі пайки, виготовляють консервацію та напівфабрикати, плетуть маскувальні сітки.

Пам'ятаймо, що кожен здобуває Україні славу на своєму фронті. Поширюймо історії про батьків учнів, про випускників, які наближають перемогу... часто надзвичайно дорогою ціною, ціною власного здоров'я, власного життя... Вбачаймо своєю місією встановлення в країні таких правил гри, які базуватимуться на загальнолюдських цінностях, які сьогодні особливо потрібні українському суспільству. І хай незламний дух Великої Перемоги надає нам усім сил і наснаги!

Слава Україні!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ініціативна група «Першого грудня». URL: <http://1-12.org.ua/>
2. Ініціативна група «Першого грудня» URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ініціативна_група_Першого_грудня.

Михайлюк Ірина Йосипівна,
керівник Тернопільської округи
молодіжної організації «Пласт –
Національна Скаутська Організація
України», м. Тернопіль

ПЛАСТОВЕ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ І МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛІ УХВЛ В ОСВІТНІХ СПІЛЬНОТАХ

Цінність – будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини чи суспільства, заради якого вона діє, витрачає сили, час, гроші, здоров'я тощо, заради якого вона живе (Вікіпедія).

Цінності визначають сенс нашого життя, те, що у ньому є найголовнішим, наше відчуття Правди. Цінності визначають, як ми хочемо жити, якою людиною бути, яким змістом наповнити сторінки своєї книги життя. Цінності надихають. Вони дають силу і мужність. Вони об'єднують. І коли ми проходимо крізь випробування, саме цінності дають нам силу вистояти та визначають наш спосіб сприйняття обставин та відповідь на них. Вони дають нам свободу – саме ту, про яку писав Віктор Франкл: «У людини можна забрати усе, окрім її останньої свободи – свободи обирати власне ставлення до будь-яких обставин, обирати власний шлях».

«Місія пластового, скаутського руху полягає у вихованні дітей та молоді на основі системи цінностей, що відображається у пластовому законі та пластовій присязі», – так записано в преамбулі Закону України «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху».

Що ж таке пластовий закон і присяга?

Які цінності виховує пластовий рух?

Основоположник Пласту Олександр Тисовський у 1912 році уклав пластовий закон на 14 пунктів.

Кожен, хто виростає/ав у пластовому русі знає, що пластун:

- словний;
- сумлінний;
- точний;
- ощадний;
- справедливий;
- увічливий;
- братерський і доброзичливий;
- зрівноважений;
- корисний;
- дисциплінований;

- пильний;
- дбає про своє здоров'я;
- любить красу і дбає про неї;
- завжди доброї гадки.

Пластовий Закон – це дороговказ для настанювання характеру кожного конкретного пластуна і пластунки. Це індивідуальний інструмент, з допомогою якого кожен із нас може самостійно працювати над собою, щоб ставати кращим, ніж був вчора (а не ніж інші).

Сучасний текст Пластової присяги з'явився в Пласті у 1930-х роках. Він починається словами: «Присягаюсь своєю честю, що робитиму все, що в моїх силах, щоб бути вірним Богові та Україні, допомагати іншим, жити за пластовим законом та слухатись пластового проводу».

Вірність Богові. Вірність це інше ніж віра в щось. Вірність – це тісний зв'язок, побудований на довірі, усвідомленому виборі та великій любові.

«Віра без діл мертва» (Якова 2:26) – вірність Богові передбачає активну дію, а не лиш визнання, що Бог існує. В меті Пласту чітко акцентовано, що пластова діяльність має здійснюватись з дотриманням засад християнської моралі.

Вірність Україні – це активний, як то кажуть «чинний» патріотизм. Любов до України, це не лише українська мова, пісня, вишиванка, синьо-жовтий прапор, але її також варто підтверджувати активною пластовою працею як відповідальні громадяни та провідники в тих сферах, в яких ми компетентні, де ми можемо найкраще прислужитись і до яких «серце лежить».

Друга точка – **Допомога іншим** – це сучасний варіант давньої лицарської обітниці служити іншим, турбуватись про потребуєчих, яка взята із основ християнського милосердя, виходить із заповіді любові – «люби ближнього свого як самого себе» (Матея 22:39).

Третя точка – **жити за пластовим законом** – це плекання свого характеру, обітниця дотримуватись тих цінностей та ідеалів, які там записані. Обіцянка самому собі.

Слухатись пластового проводу – це звертання уваги на потребу бути дисциплінованим. Найкраща дисципліна та, яка походить від усвідомленого налаштування на самодисципліну.

«Пласту» вже більше як 100 років, але цінності залишаються незмінними та актуальними і як ви можете побачити вони співзвучні з думками, які висловлюються в Українській Хартії вільної людини. І що є предметом особливої гордості, що УХВЛ підписали два пластуни – кардинал Любомир Гузар та Богдан Гаврилишин, два видатних українці, які не лише говорили, що потрібні зміни, але і показували, які саме.

«Будь іскрою, якщо хочеш бачити багаття», – кажуть в Пласті. «Ніхто, крім нас самих, не утвердить нашу Державу, як вільну країну вільних людей», – читаємо в УХВЛ.

УДК 378.015.31: 172.15

Мірошніченко Валентина Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
начальник кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

МОРАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК УМОВА МОРАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У контексті вивчення Української хартії вільної людини доречно приділити увагу на поняття безпеки. Проблема захисту людини від небезпек виникла з появою на Землі людства. До першої групи небезпек належать природні небезпеки – спочатку становили головну загрозу для людства. Другою групою небезпек є дії інших людей (війни, збройні конфлікти, вбивства, терористичні акти та інші акти насильства) становлять супровід розвитку суспільства. Третьою на Землі з'явилась група небезпек, що походять від об'єктів, створених людьми, так званих антропогенних чинників – машин,

хімічних і вибухових речовин, джерел різного роду випромінювань тощо. У сучасну епоху науково-технічного прогресу людина більш усього страждає від небезпек, які сама ж і створила [1, с. 91]. У сучасному правовому просторі право людини на безпеку ухвалено в низці міжнародних документів, Зокрема, у Декларації, ухваленій V Всесвітньою конференцією із запобігання і управління пошкодженнями, що відбулася (Делі, 8 березня 2000 р.), Декларації про право людини на безпеку «Монреальській декларації», прийнятій VI Всесвітньою конференцією із запобігання і управління пошкодженнями (Монреаль, Канада, 15 травня 2002 р.). На всіх історичних етапах розвитку цивілізації приймалися закони, що торкалися безпеки людей [1, с. 91].

Щодо окремих сучасних дефініцій. Термін «безпека» вживається з кінця XII ст. і означає спокійний стан духу людини, яка вважає себе захищеною від будь-якої небезпеки. [1, с. 15]. Безпека – це такий стан складної системи, коли дія зовнішніх та внутрішніх факторів не призводить до її неможливості або погіршення функціонування та розвитку [2].

Водночас, безпека – це стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди [1, с. 92]. Тобто безпека людини означає, що люди можуть робити свій вибір вільно і безпечно, будучи при цьому у відносній впевненості, що ті можливості, які вони мають сьогодні, не будуть ними втрачені завтра.

Безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішньої і внутрішньої загрози [3, с. 375].

Безпека людини означає, що люди можуть робити свій вибір вільно і безпечно [1, с. 92]. Зміст поняття «безпека людини» передбачає забезпечення захисту фундаментальних прав і свобод, що становлять основу життя людини, створення політичних, соціальних, природоохоронних, економічних і культурних систем, які допомагають вижити в критичних ситуаціях і забезпечують благополуччя та гідне повсякденне життя людей. Свідченням якості життя є захищеність людини від різних небезпек і загроз. Загрози безпеці людини можуть бути різними. Одні загрози однакові для всіх людей, такі, наприклад, як тероризм, екологічні катастрофи, злочинність, хвороби. Інші

загрози можуть становити небезпеку для певної групи людей, наприклад насильство над жінками й дітьми. Є загрози тривалі й короточасні, глобальні й регіональні, природного характеру й антропогенного. Одним загрозам можна запобігти повністю, іншим – тільки частково, третім неможливо запобігти зовсім, наприклад землетрусу. Своєчасне попередження загроз безпеці людини здатне або пом'якшити негативні наслідки, або запобігти їм.

Людина може навчитися протистоянню загрозам завдяки одержанню своєчасної інформації про ці загрози. Наприклад, при оцінюючи економічну безпеку першочергове значення слід надати показникам безробіття. Безробіття – це один з головних індикаторів економічної безпеки людини. Добре оплачувана робота є головною умовою запобігання загрози бідності та її наслідків. Рівень радіаційного забруднення, хімічного забруднення навколишнього середовища визначає загрозу екологічній безпеці. До загроз безпеки здоров'я належать неповноцінне харчування, небезпечні для здоров'я умови праці, малі й нестабільні доходи, бідність, зниження доступу до ефективного медичного обслуговування. Загрози особистій безпеці пов'язані з природними й техногенними аваріями та катастрофами, ризиком нещасних випадків на виробництві, на транспорті, у побуті, на дорогах. Ріст злочинності також є чинником загрози особистій безпеці. Загрози політичній безпеці характеризуються політичними переслідуваннями, катуваннями, жорстоким поведінням, репресіями з боку держави стосовно окремих осіб і груп людей. Військові та бойові дії (війни між державами, етнічні, релігійні, політичні конфлікти із застосуванням військової сили) також становлять безпосередню небезпеку для життя людини. Загрози культурній й суспільній безпеці викликають руйнування традиційних спільнот – сім'ї, громади, організації, етнічної групи. Зменшення культурного різноманіття має безліч негативних наслідків для прогресу розвитку суспільства. Загроза духовно-моральної безпеки визначається зневірою людини у завтрашньому дні, у власних силах, втраті моральних цінностей та ідеалів, обезціненні знань. Натомість моральна

безпека передбачає, що розвиток людства служить інтересам людини й розширенню її можливостей як учасника процесу розвитку.

У міру зростання здатності людини впливати на стан свого власного існування дедалі важливішою стає моральна спрямованість її конкретних дій. Сучасні вчені акцентують увагу на тому, що нині настає час, коли для людини й людства визначальними повинні стати етичні цінності, і від цього залежить саме виживання земної цивілізації.

Так, Г. Сковорода стверджував, що «людина народжується двічі: фізично і духовно. Біля духовної колиски стоїть духовний наставник – вчитель, який стає людині другим батьком, матір'ю, бо прищеплює її душі моральні якості віри, надії, любові, глибокої поваги до рідної землі, свого роду, народу, держави» [4, с. 47].

Моральну безпеку особистості розуміємо як такий стан особистості, коли її свідомості, ідеалам, моральним цінностям нічого не загрожує. Сьогодні найважливішою цінністю є патріотизм українського народу.

У формуванні моральної безпеки важливу роль відіграє сама людина (самовиховання), особливості її світогляду, моралі. Слід ураховувати те, що стан моральної безпеки особистості послаблюється, якщо людина не здатна належним чином оцінити й передбачити наслідки своїх дій.

Починаючи з 2014 року українці дають відсіч російським агресорам на Сході країни. 24 березня 2022 року о 5-й ранку розпочалося повномасштабне вторгнення росії на територію України. Наші воїни, добровольці та цивільне населення показали світові стійкість, мужність, національне єднання у боротьбі за свою землю. Саме завдяки самовідданості та патріотизму українського кремлівські плани про блицкриг зазнали поразки.

Також актуальним в умовах сьогодення виявився висновок, зроблений ще в минулому столітті американським дослідником, С. Хантінгтоном [5] про те, «що молодь зазвичай достатньо прохолодно ставиться до інституту армії і що у багатьох випадках подібні настрої превалюють у всьому суспільстві. Однак популярність і авторитет збройних сил мають неухильно зростати в умовах,

якщо міжнародна обстановка ставатиме складнішою, непередбачуваною та небезпечною – чим вищий ступінь занепокоєння суспільства власною безпекою, тим популярнішою стає армія й тим більшої значущості вона набуває в очах населення». Сьогодні, коли вже більш, ніж пів року українці демонструють світові стійкість, мужність, незламність, національне єднання суспільства у боротьбі за свою землю, підтвердилася істинність цієї думки. В умовах війни проти росії значно зріс авторитет армії, авторитет людей у погонах.

Сьогодні зросло бажання молоді стати в стрій та захищати свою землю.

Що ж дає людині морально-патріотичне виховання, основу якого складають морально-патріотичні цінності, ідеали, обов'язок, гідність? Результатом виховання, у тому числі морально-патріотичного, є культура особистості. Вона містить такі компоненти, як фізична, інтелектуальна, політична, громадянська, правова, екологічна, моральна культура особистості. Людина високої моральної культури завжди в моральній безпеці.

Отже, доходимо висновку, що морально-патріотичне виховання є умовою моральної безпеки особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сич Р. В. Поняття особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників та форми її забезпечення в оперативно-службовій діяльності. *Науковий огляд*. № 5 (26). С. 91–99.
2. Заплатинский В. М. Термінологія науки про безпеку. *Zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie «Bezhecnostna veda a bezpecnostne vzdelanie»*. Liptovsky Mikulas: AOS v Liptovskom Mikulasi, 2006, (CD nosic) ISBN 80-8040-302-3
3. Круш П. В. Національна економіка : підручник / за ред. П. В. Круша. Київ : Каравела, 2008. 416 с.
4. Олексюк О.М. Проблема формування духовного потенціалу студентів. *Практична психологія та соціальна робота*. 1999. № 2. С. 47–49.
5. Хантингтон С. *Persona grata*. Труднощі звикання. *Вільна думка*. 2005. № 4.

Місінкевич Олеся Михайлівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики
соціально-гуманітарних дисциплін,
Хмельницький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Хмельницький

ІНТЕРПРЕТАЦІЙНА МОДЕЛЬ «ПАМ'ЯТЬ» / «ІДЕНТИЧНІСТЬ» В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Україна сьогодні проходить фазу глибокого історичного перетворення, і в цьому процесі перетворюється кожен з нас, перетворюється цілий світ, що є свідченням потужного патріотичного потенціалу українського народу.

Патріотизм як соціальний феномен – це аспект життя суспільства, що є джерелом його існування та прогресу. Основним об'єктом патріотизму виступає громадянин, який розуміє свою роль у розвитку країни і значення країни в його житті. Ідея патріотичного виховання громадян будь-якої держави була і є однією з фундаментальних проблем в історії філософії та педагогіки.

Людина будь-якого етносу не здатна зберегти власну ідентичність без патріотизму. Тому цілком природним є дослідження патріотизму в зв'язку з національною ідеєю, національним характером тощо.

Націєтворчий та державотворчий процес неможливий без досягнення інтерпретаційної моделі «пам'ять» / «ідентичність».

На думку Марії Ревакович, «якщо в ідентифікаційному просторі наголос поставимо на питанні *звідки ми*, то на перший план виходять географічний та історичний чинники. Тобто, щоб визначитися в такій матриці, хочемо цього чи ні, завжди звертаємось до певної території і певного минулого, а отже цілком не зважати на коріння у формуванні ідентичності таки неможливо. Натомість пам'ять завжди ситуйована в теперішньому. Пригадуючи подробиці минулого, ми його відповідно тлумачимо й осучаснюємо [2, с.13].

Науковці намагаються знайти відповідь на питання, що ж таке пам'ять, як вона пов'язана з формуванням ідентичності, і чи пов'язана взагалі, чому,

наприклад, ті ж самі події, явища, образи по-різному пам'ятаються різними суб'єктами пам'яті тощо. Над схожими питаннями розмірковують і літературознавці, які особливо активно почали звертатися до проблем пам'яті у другій половині ХХ століття, досліджуючи спогадову літературу.

Для українського літературознавства вивчення «пам'яті» на сьогодні стає актуальною проблемою з потребою осмислення історичної, національної і загалом суспільної свідомості у процесі формування власної ідентичності. Якщо розглядати літературний твір через його винятковість (за Джонатаном Каллером), то саме ця проблема винятковості пов'язує літературу й ідентичність. Загалом літературні твори пропонують низку імпліцитних моделей формування ідентичності через призму пам'яті. Дослідники зауважують, що вплив сучасної літератури на формування ідентичності не такий вже й значний, порівнюючи її вплив на формування модерної національної самосвідомості до 1991 року. Відтак доводиться з'ясовувати, наскільки питання ідентичності взагалі відображене в сучасній українській літературі.

Розгляньмо поняття «ідентифікація етнічна (лінгвокультурна)» та «ідентичність особистості етнічна (лінгвокультурна)».

Ідентифікація етнічна (лінгвокультурна) – процес усвідомлення особистістю своєї приналежності до певного етносу, встановлення духовного взаємозв'язку між собою і своїм народом, поділяння почуттів приналежності до певної національної культури і мови [2, с.63].

Результатом цього процесу є формування ідіоетнічної (лінгвокультурної) особистості.

Ідентичність особистості етнічна (лінгвокультурна) – емоційно-когнітивний стан особистості, в якому домінують відчуття спільності з іншими представниками однієї з нею етнічної групи (лінгвокультурної спільноти), а також її позитивне ставлення до історії, культури, національних традицій і звичаїв свого народу, його ідеалів, почуттів, інтересів, фольклору, мови, території проживання, державності тощо [2, с.64].

У постмодерністському дискурсі фіксуємо мобільну ідентичність, яка перебуває в постійному процесі становлення. Шукаючи відповідь на питання хто я, кожна людина вибирає собі ідентичність залежно від ситуації чи контексту. Відповідно, допускається співіснування множинних ідентичностей, які залежно від контексту утворюють ту чи ту ієрархічну конфігурацію.

Дослідження пам'яті на Заході започаткував французький соціолог Моріс Хальбвакс. Вчений вважає, що пам'ять – це часткове і вибіркоче відтворення суб'єктом минулого, яке залежить від соціальних груп і культурних традицій, до якого цей суб'єкт належить[3]. Кожному індивіду притаманні два види пам'яті: індивідуальна та колективна. З однієї сторони, спогади людини вписані в рамки її особистого життя, а з іншої – людина здатна проявляти себе як член групи у тому разі, якщо спогади будуть стосуватися цієї групи. Індивідуальна пам'ять може спиратися на колективну, якщо суб'єктові пам'яті необхідно уточнити, увиразнити певний спогад. Якщо ж індивідуальні спогади потрапляють у сферу колективної пам'яті, то під її впливом змінюються настільки, що вже перестають бути свідомістю особистості.

Індивідуальна пам'ять – внутрішня, особиста, автобіографічна, тоді як колективна пам'ять – зовнішня, соціальна, історична, тобто це ширше поняття, яке характеризується схематичністю, відмежуванням від особистих емоцій. Індивідуальна пам'ять використовує колективну, оскільки людина – це частина історії, соціальний індивід. Хальбвакс характеризує ці два види пам'яті як опозиційні, оскільки вони відтворюють різні види минулого. Так події та образи, відтворені індивідуальною пам'яттю, сприймаються як нестійкі, нечіткі, ненадійні, натомість образи чи події, репрезентовані колективною пам'яттю, сприймаються як достовірність, як історичні свідчення [3].

Англійський психолог Дж. Робінсон у 1976 р. ввів до наукового обігу поняття «автобіографічна пам'ять». Вчений розглядав її як різновид індивідуальної пам'яті і визначив як пам'ять індивіда про пережиті ним особистісно-значущі події та стани.

На сьогодні «автобіографічна пам'ять» – це складова процесу формування ідентичності лінгвокультурної і є частиною пам'яті культурної.

Пам'ять культурна – особлива символічно формалізована і ритуалізована норма фіксації, актуалізації і передачі культурних смислів, яка зберігається традицією, втілюється в знаки різної природи – пам'ятники, пам'ятні дати, церемонії. Особливе значення для фіксації і передачі П. к. мають писемні пам'ятки. П. к. знаходить віддзеркалення в різних мовних одиницях і категоріях: від слова до тексту [2, с.129].

У воєнний час ми виявляємо реальні цінності, настанови, переконання тощо. Вони однозначно будуть іншими, аніж у довоєнний час.

Завдання воєнної вербалізації:

– розуміння себе в нових реаліях (хто я у війні?). Називання процесів, які відбуваються, дозволяють побороти страх війни і події, які супроводжують цей процес. Війна як дотикання до межових категорій буття дозволяє краще відчутти свою відповідальність перед самим буттям.

У нинішніх реаліях учні – це не просто ті, хто прийшов здобувати знання, а ті, хто є очевидцями історичної трансформації нашої держави, а, отже, і трансформації мовної.

Власне бачення світу, суб'єктивність відчуттів пережитого, унікальність свого мислення – деталі:

– формування перспектив нового, інакшого майбутнього. Щоб вижити у світі швидких змін і викликів, маємо навчитися думати новими моделями. Учні уже ними мислять, не усвідомлюючи цього, бо їхня дійсність не підпорядковується правилам. А це означає свідоме (а не тільки підсвідоме) творення нових ментальних моделей, систематичне вивчення і визначення важливості кожної з них;

– фіксація історичного моменту. На сьогодні будь-яке документування подій, спогадів, переживань є історичними свідченнями. Цінність таких письмових замальовок важко переоцінити. Такі свідчення важливі для нашої власної пам'яті (індивідуальний досвід), для наших нащадків (родинна

пам'ять), для української нації (національна пам'ять), для дослідників та людей доброї волі з цілого світу (пам'ять людства).

Об'єктом наукових досліджень автобіографічна пам'ять стала лише в другій половині 80-их років ХХ століття. Зокрема у працях психологів Г. Олпорта, В. Нуркової, Н. Лаас зазначено, що в процесі життєдіяльності людині необхідно самопредставити історію свого життя через пам'ять про себе. Дослідники вважають, що автобіографічна пам'ять є суб'єктивним відображенням пройденого людиною відрізка життєвого шляху, яке полягає у фіксації, збереженні, інтерпретації та актуалізації автобіографічно значущих подій і станів, якими визначається самоідентифікація особистості.

Через автобіографічну пам'ять суб'єкт краще пізнає своє «Я», розуміє своє життєве призначення, утверджує себе таким, яким бажає бути, тобто створює своє минуле.

Модель «пам'ять» / «ідентичність» дозволяє осмислити історичну, національну і загалом суспільну свідомість у процесі формування власного патріотизму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
2. Ревакович М. Гендер, географія, мова: у пошуках ідентичності в сучасній українській літературі / М. Ревакович. Львів: Центр гуманітарних досліджень; Київ : Смолоскип, 2012. 72 с. («Університетські діалоги», №15).
3. Хальбвакс М. Соціальні рамки пам'яті / Хальбвакс М. / пер. з франц. Нове видавництво, 2007. 348 с.

УДК 37.09

Морозенко Ольга Петрівна,
викладач основи правознавства
та громадянської освіти вищої
категорії, Фахового медичного
коледжу Харківської медичної
академії післядипломної освіти,
м. Харків

ВИКОРИСТАННЯ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ ПРИ ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА В КОНТЕКСТІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

«Людство зустріло початок ХХІ ст. як добу невпевненості... Ми бачимо багато потрясінь: могутність і занепад тоталітарних ідеологій та створення ними імперій, політичні засліплення і проріз на масові захоплення і розчарування – сказано в Українській Хартії вільної людини» [3].

Виклики сьогодення ставлять перед системою освіти завдання виховати громадянина-патріота нового покоління, а саме ініціативну особистість, яка бачить майбутнє своєї держави, готова відстоювати її інтереси.

Безперечно, значне місце у змісті громадянського виховання належить освітній складовій, яка доповнюється й розширюється вихованням у душі громадянськості. Найбільш значущою цінністю громадянського суспільства, головним фактором розвитку правової, демократичної держави та символом мужності українського народу є патріотизм.

З патріотизмом органічно поєднується національна самосвідомість громадян, яка ґрунтується на національній ідентифікації: вбирає в себе віру в духовні сили своєї нації, її майбутнє; волю до праці на користь народу; вміння осмислювати моральні та культурні цінності; історію, звичаї, обряди, символіку; систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, осмисленням відповідальності перед своєю нацією [2].

Метою дослідження є розуміння важливості використання цінностей Української Хартії вільної людини при вихованні молоді, які спрямовані передусім на розвиток почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності та активної громадської позиції. Оскільки стабільність і могутність держави, на нашу думку, багато в чому залежить від патріотичної свідомості її громадян.

Саме на громадянське виховання покладена місія формування загальнолюдських та патріотичних цінностей у молоді. Сучасне суспільство потребує активної участі громадян у житті держави, про це наголошує Українська Хартія вільної людини, де, зокрема, сказано, що по-перше

«відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути передано. Ми самі несемо відповідальність за себе»; по-друге «мораль і духовні цінності не можуть бути відкладені на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні»; і по-третє «ми будуємо те, що уявляємо, а відтак від глибини нашої уяви залежить наше майбутнє» [3].

Проблема невтручання в процес національно-патріотичного виховання з боку суспільства може спричинити такі негативні явища як відсутність національної самосвідомості громадян, відсутність інтересу до політичного життя країни, небажання в ній жити, такі явища несуть загрозу як для країни, так і для самої особистості.

У цю годину цінності Української Хартії вільної людини, набувають особливої актуальності, закликаючи молоде покоління до патріотизму, почуття власної гідності, відповідальності. З приводу відповідальності Хартія зауважує, що «не треба виправдовувати власну бездіяльність непереборними обставинами, плачучи лінощі, задрість і «гординю в приниженні», які дуже часто є нашими найгіршими національними вадами» [3]. Якщо вільне суспільство у нас сформовано, то відповідального суспільства, на жаль, ще не маємо.

Для успішної реалізації завдань, педагогам важливо продумати організацію громадянської освіти і виховання, де звернути увагу на те, що застосування принципів і цінностей Української Хартії вільної людини в освітньому процесі повинні сприяти формуванню у молоді правової свідомості та розвитку вільної особистості, яка живе й діє, відповідно до десяти орієнтирів свободи визначених за Хартією: бути вільною людиною; бути українцем; бути активним громадянином; любити; мислити; бути господарем; бути лідером; бути відкритим суспільством; бути успішною державою; бути учасником демократичної спільноти народів [3].

Слід зауважити, що принципи і цінності Української Хартії вільної людини відповідають в більшості положенням ст. 1 Загальної декларації прав людини, автором, якої є наш співвітчизник, юрист-міжнародник, учений,

академік В. М. Корецький, який проголосив: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в душі братерства» [1].

Завдання педагогів – навчити усвідомлено застосовувати систему цінностей Хартії вільної людини у реальному житті. Потрібно орієнтувати виховний процес у навчальних закладах на основних аспектах моделювання наскрізного виховного процесу, спрямованого на формування системи цінностей школярів, їхньої особистісної життєвої позиції як громадянина і патріота своєї держави [4, с. 125].

Мета та завдання громадянської освіти сформувати у молоді почуття патріотизму, любові до свого народу, уміння аналізувати зовнішні та внутрішньополітичні умови та уміння самостійно адекватно оцінювати події, що відбуваються у державі і світі.

За словами Любомира Гузара, «зараз ініціативу можна проявляти вільно, але має бути готовність узяти на себе відповідальність. Не треба вказувати молоді, що робити, вона розбереться сама. Важним є виховати в ній правильні цінності і дати правильні орієнтири» [5, с. 63].

Інтеграційний напрямок України до європейської спільноти, її реальне існування як самостійної, соборної, демократичної держави багато в чому буде залежати від сьогоднішніх старшокласників, від їх патріотизму, національної і громадянської самосвідомості, духовної зрілості.

Нині громадянська освіта вимагає посиленої уваги від вчителів до розробки, адаптації і запровадження нових методів навчання та виховання. Серед методів і форм патріотичного виховання, пропонуємо педагогам застосовувати активні методи, які спрямовані на самостійний пошук і сприяють критичному мисленню, прояву ініціативності та творчості. До таких методів зараховуємо різноманітні акції на підтримку захисників України та їх сімей, крім цього пропонуємо соціально-проектну діяльність, інтелектуальні аукціони, створення проблемних ситуацій та прийняття рішень, пошукову роботу в

архівах, яка дає змогу поповнювати свої знання про видатних людей, історичні події рідного краю та народу тощо.

Отже, вчитель повинен пред'явити суспільству свідомих патріотів, які бачать не лише духовну красу свого народу, а й його слабкості, помилки і недосконалості, розуміють, що в історії країни є й темні і важкі сторінки. У цьому полягає вияв громадянської мужності справжнього патріота.

З цього приводу Українська Хартія вільної людини наголошує: «Учорашні люди» натомість силуються «розбудувати державу» старшими методами насильства й обману, не маючи та й не знаючи вищих цілей. Тінь сумніву торкнулася багатьох сердець. Однак тінь сумніву завжди йде поруч із людиною. Не варто боятися тіней. Треба шукати світла відповідей, які дають силу проти зневіри і надають сенсу нашому життю [3].

Таким чином, цінності які були закладені в Українську Хартію вільної людини є актуальні і сьогодні, насамперед, це відповідальність, моральні та духовні цінності, наполегливість, самостійність мислення, патріотизм та любов до свого народу і Батьківщини. Вважаємо, активне впровадження та застосування системи цінностей Хартії в освітній процес є одним із дієвих інструментів у вихованні справжніх патріотів та відповідальних громадян, які відроджуватимуть нашу державу. Проте також потрібно розуміти, нинішні важкі умови в нашій країні вимагають від педагогів великої відповідальності перед суспільством у вихованні громадянина-патріота. Адже згідно Хартії, саме вчитель повинен бути носієм цих цінностей: «Не можна вимагати від когось виконання його обов'язків, не виконуючи власних» [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальної декларації прав людини : Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 01.10.2022).
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. № 3. 2001. с.7 – 12.
3. Українська Хартія вільної людини. Ініціативна група Першого грудня. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnojiljudyny> (дата звернення : 08.10.2022).

4. Лопатка Г.Ф. Впровадження цінностей Української Хартії вільної людини (УХВЛ) в освітній процес закладів освіти. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Тернопіль, 29 квітня 2020 року). Тернопіль: Видавець ТОКШПО, 2020. С. 125.

5. Стецишин Р. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2019. 63 с.

Недря Кирило Михайлович,
завідувач кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності, кандидат історичних наук,
магістр політології та права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, м.Дніпро

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. Педагогічна майстерність викладача найвища цінність, адже від його професійних, творчих, інтелектуальних та особистих якостей напряду залежить зацікавленість слухачів. У багатьох випадках слухачі вищих навчальних закладів не розуміють предмет або не хочуть його розуміти через неправильну подачу інформації. Більшість викладачів проводять лекційні заняття просто відчитуючи матеріали, не зупиняючись на важливих та проблемних питаннях. Слухачі не зосереджують свою увагу на однотипній та монотонній інформації та просто забувають її. Саме тут викладач повинен змінити тактику подачі інформації, поставити перед собою нові завдання для покращення своєї професійної діяльності. Майбутній викладач повинен йти в ногу з часом, освоювати нові інформаційно-освітні технології, поглиблювати власні знання відвідуючи тренінги, виробляти в собі ораторські здібності, знаходити нові способи зацікавити цільову аудиторію та використовувати способи викладення інформації для її тривалого відбиття у пам'яті.

Ключові слова: розвиток, викладач, творчий потенціал, вищий навчальний заклад, слухачі, заняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Темі творчого потенціалу майбутнього фахівця було присвячено багато наукових праць зокрема таких

науковців: А. С. Майданов, Т. Г. Браже, П. Ф. Кравчук, В. І. Андрєєва, Н. В. Кічук, Л. А. Мой-сеєнко, Т. П. Гусєва, Н. М. Давидюк, А. С. Макаренко, І. В. Кукуленко-Лук'янець, Ш. О. Амонашвілі, В. А. Кан-Калик, В. О. Сластьонін, А. К. Маркова, Я. А. Пономарьов, В. О. Сухомлинський, М. М. Поташник. В наших реаліях проблему творчого потенціалу розкривають такі науковці: С. М. Симоненко, І. В. Куришева, Д. Б. Богоявленська, О. Л. Яковлєва, А. Б. Коваленко, О. М. Матюшкіна, А. В. Брушлінська, Н. В. Кузьміна, В. О. Моляко, А. Н. Лука, А. В. Поденко, Г. В. Глотова, І. П. Манохин.

Мета статті. Дослідження та аналіз творчого потенціалу викладачів вищих навчальних закладів. Шляхи його покращення та удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Освіта ставить собі за мету розвиток людини та її особистості як найвищої цінності суспільства. Розвиваючи в людині талант, фізичні та розумові здібності, виховуючи в ній стійку громадську позицію та високі моральні якості ми вчимо її відповідальності, вихованості та свідомому суспільному вибору. Постійне розумове, інтелектуальне та творче збагачення, підвищення культурного та освітнього потенціалу майбутніх викладачів дає можливість у майбутньому випускати з вищих навчальних закладів кваліфікованих фахівців, які в свою чергу будуть надавати безцінні знання та практичний досвід слухачам вищих навчальних закладів.

У Законі «Про освіту» мету вищої освіти сформульовано так: «Вища освіта забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовки та підвищення їх кваліфікації» [1]. Тож, кожен викладач вищого навчального закладу повинен дотримуватись цієї мети задля підвищення власної підготовки та надання якісних знань слухачам вищих навчальних закладів. Саме на цьому етапі висококваліфікований викладач, який відповідально відноситься до власних обов'язків повинен увімкнути свій

творчий потенціал, за допомогою якого слухачі вищих навчальних закладів краще запам'ятають та опанують необхідні для них дисципліни.

Узагальнене поняття «творчий потенціал особистості» – це інтегральна властивість у вигляді здібностей, що дає змогу людині здійснювати предметну діяльність (О. І. Клепиков, І. Т. Кучерявий, 1996). Здатність до творчості знаходить свою реалізацію у праці, результатом якої є конкретні суспільно значущі оригінальні продукти. Слід зауважити, що творчість – не лише виявлення особистістю себе, а створення продуктів, потрібних для суспільства, тобто вона невіддільна від духовності особистості, однією з провідних ознак якої є соціальна потреба жити та діяти «для інших» [2]. Викладач є творцем, який в кінцевому результаті випустить певний продукт у вигляді слухача вищого навчального закладу. Стиль, метод та творчий підхід викладача відіграють вирішальну роль у становленні слухача вищого навчального закладу, як майбутнього фахівця. Отримані знання покажуть на скільки кваліфікованим працівником стане такий слухач у майбутньому та які знання він зможе передати іншим.

Існує відповідний вислів давньокитайського філософа та політичного діяча Конфуція, який говорив: «Те, що я чую, я забуваю», «Те, що я бачу і чую, я трохи пам'ятаю», «Те, що я чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти», «Коли я чую, бачу, обговорюю і роблю, я набуваю знань і навичок», «Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром» [3]. Цей вислів дає чітке розуміння того, як потрібно викладати лекційні, семінарські та практичні заняття. Якщо розробити для себе структуровану систему викладу навчальної дисципліни, головною метою якої буде легке запам'ятовування інформації та відкладення її у пам'яті, слухачі почнуть проявляти інтерес до цієї дисципліни.

Кваліфікований викладач повинен вміти:

- мати навички спілкування та взаємодії з різними людьми;
- протистояти впливу стресогенних чинників, контролювати ситуацію в навчальній групі, проявляючи психічну і емоційну рівноваженість;

- дохідливо, чітко, ясно і переконливо пояснювати слухачам матеріал зі свого предмета;
- захопити, зацікавити навчальним матеріалом, повести за собою;
- організувати процес навчання в групі, забезпечити дисципліну на парі;
- впевнено користуватися сучасними технічними пристроями (персональним комп'ютером, інтерактивними дошками і т. п.);
- розподіляти свою увагу по ходу пари, одночасно фіксуючи у свідомості логіку викладу матеріалу, а також все, що в цей час відбувається в аудиторії;
- проявляти емпатію до емоційного стану слухачів [4].

Успіх педагога залежить не тільки від його особистих якостей. Його успішна педагогічна діяльність напряду пов'язана від колективу у який він потрапляє, від наданих йому умов праці, від наданої методичної допомоги, від стимуляції його ініціативності та творчого розвитку.

Народна мудрість говорить: «З малого струмка ріка витіка». А для того, щоб ця ріка розлилася, стала повноводною, треба багато працювати. Насамперед, необхідно виявити у молодого викладача педагогічні здібності, заохотити до творчого пошуку, підтримати ініціативу та сприяти його професійному росту. В. О. Сухомлинський сказав: «Один із секретів педагогічної творчості і полягає в тому, щоб пробудити у викладача інтерес до пошуку, до аналізу власної роботи. Хто намагається розібратися в хорошому і поганому на своїх взаєминах з вихованцями, той уже досяг половини успіху!» Кожен в цьому житті має право на помилку. Вчитель не виняток. Не помиляється тільки той, хто нічого не робить. Але головне – вміння визнавати, що ти дійсно помилився [5].

Сучасні слухачі вищих навчальних закладів – покоління, яке тісно пов'язане з сучасними технологіями. Молодь не уявляє свого життя без сучасних технологій, адже студенти це одна з найбільш передових частин населення, вони більш модернізовані та направлені на рішучі вчинки. Сучасних слухачів вищих навчальних закладів дуже складно зацікавити, але вони

прагнуть до знань, більшість чітко знає чого хоче від життя, тому вони готові до експериментів і інновацій.

Стан системи освіти сьогодні зумовлюється інформаційною революцією та зростанням обсягу знань, ускладненням і розширенням навчального матеріалу. Традиційні методики поступово втрачають свою ефективність, тому необхідно впроваджувати в навчальний процес сучасні педагогічні технології. В інноваційних технологіях закладені величезні можливості для підготовки компетентних і мобільних студентів, здатних успішно функціонувати в різних соціально-професійних спільнотах [6].

До організаційно-педагогічних та соціально-психологічних умов, стимулюючих творчий педагогічний пошук, відносять такі:

- створення певного мікроклімату в педагогічних колективах, орієнтованого на доброзичливість, взаємопідтримку, взаємний обмін знання і творче вдоволення;
- визначення найбільш актуальних і перспективних напрямків творчого пошуку;
- матеріально-технічне оснащення навчальних закладів, укомплектованість психолого-педагогічної та методичної літературою;
- формування у кожного викладача потреби в самоаналізі і самопізнанні, озброєння відповідними методиками;
- аналіз, оцінка та широке, на добровільних засадах, поширення на практиці результатів творчого пошуку вчителів і педколективів;
- альтернативність, варіативність і розумна свобода у педагогічній діяльності [7].

В сучасному світі існує багато різноманітних засобів мультимедіа для покращення навчального процесу, підняття рівня зацікавленості сучасних студентів та їх інтелектуального зростання. Тому сучасний викладач повинен свій творчий потенціал поєднувати із застосуванням сучасних технологій, серед яких:

- використання електронних, тренажерів, підручників, енциклопедій;

- розробка ситуаційно-рольових та інтелектуальних ігор з використанням штучного інтелекту;
- моделювання процесів і явищ;
- забезпечення дистанційної форми навчання;
- проведення інтерактивних освітніх телеконференцій;
- побудова систем контролю й перевірки знань і умінь студентів (використання контролюючих програм-тестів);
- створення і підтримка сайтів навчальних закладів;
- створення презентацій навчального матеріалу;
- здійснення проєктивної і дослідницької діяльності студентів;
- проведення онлайн занять та квестів тощо [8].

До того ж, творча діяльність викладача в поєднанні з сучасними мультимедіа у вищих навчальних закладах сприяє: інформатизації слухачів вищих навчальних закладів; розвитку особистості студента; значному підвищенню навчання через його індивідуальність; більшій мотивації слухача до навчання; самостійній роботі слухача з навчальним матеріалом; підвищення якості навчання за рахунок сприятливих для студента факторів (сучасних технологій та творчого підходу).

Висновок. Професійна діяльність викладача залежить від його особистих, інтелектуальних та творчих якостей. У своїй творчій діяльності викладач постійно застосовує щось нове, оригінальне щоб захопити слухачів та викликати в них зацікавленість до навчання. Творчість викладача є невід’ємною складовою сучасної освіти, у поєднанні з сучасними технологіями викладач виходить зі студентами на один рівень та викликає у них інтерес до пізнання. Інформаційний світ технологій допомагає підвищити якість навчання та веде до активної взаємодії студента та викладача. Технології захопили весь світ і сфера навчання не виняток. Викладачі, які користуються лише старими методами викладу матеріалів для слухачів вищих навчальних закладів відходять на задній план. Тому, викладачу необхідно відмовитись від застарілих методів викладацької діяльності та освоїти сучасні технології.

Модернізовані, інтелектуально та творчо розвинені викладачі, які на одній хвилі зі слухачами, завжди в пріоритеті та користуються більшим авторитетом. За такими викладачами майбутнє сучасних слухачів вищих навчальних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мета, завдання та зміст вищої освіти в Україні. веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/5285071/page:3/> (дата звернення : 06.12.2020).
2. Творчий потенціал особистості. веб-сайт. URL: https://pidru4niki.com/79975/psihologiya/tvorcha_osobistist (дата звернення : 08.12.2020).
3. Вислів китайського педагога. Презентація. веб-сайт. URL: <http://www.myshared.ru/slide/1110845/> (дата звернення : 08.12.2020).
4. Помічник вибору професій для творчих людей. ПЕДАГОГ. веб-сайт. URL: <https://bashtochka4.wixsite.com/yourprofession/pedagog> (дата звернення : 09.12.2020).
5. Формула успіху молодого вчителя. веб-сайт. URL: https://pon.zp.ua/news/id_367.html (дата звернення : 09.12.2020).
6. Збірник доповідей учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції вищих навчальних закладів України «ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ». Інноваційні особливості в освітньому процесі. веб-сайт. URL: http://bdepk.od.ua/MashaKim/zbirnik_ii.pdf (дата звернення : 09.12.2020).
7. Педагогічна діяльність як творчий процес. веб-сайт. URL: [https://stud.com.ua/46404/pedagogika/pedagogichna_diyalnist_tvorchiy_protsest#:~:text=\(дата звернення : 10.12.2020\).](https://stud.com.ua/46404/pedagogika/pedagogichna_diyalnist_tvorchiy_protsest#:~:text=(дата звернення : 10.12.2020).)
8. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ. веб-сайт. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1103> (дата звернення : 10.12.2020).

УДК 37.035.7

Непіпенко Людмила Павлівна,
к.і.н., доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії Національної гвардії України, м. Харків;
Дем'янишина Софія Володимирівна,
курсантка гуманітарного факультету Національної академії Національної гвардії України, солдатка, м. Харків

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА РИСА ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

1 грудня 2012 р. до 21-ї річниці референдуму за незалежність України ініціативна група «Першого грудня» оприлюднила «Українську хартію вільної людини». У ній зазначається, що тільки особисте осмислене зусилля,

внутрішній духовний вибір є тим справжнім проводирем людини в її прагненні бути вільною [6]. Саме духовність, будучи втіленням у світоглядних орієнтаціях людини ідей, норм і принципів, ідеалів, сподівань, прагнень, духу народу і нації, визначає спрямованість потреб і бажань, еталони позитивних чи негативних соціальних орієнтацій, зумовлює життєвий вибір і настанови особистості, сенс її життєдіяльності.

Одним з найважливіших завдань вільної людини Хартія визначає здатність самостійно мислити, і як наслідок, спроможність ламати стереотипи, не застигати в минулому, а рухатися вперед. Тим самим мова йде про критичність мислення, як невід'ємну рису вільної людини. До речі, здатність до критицизму відомий британсько-австрійський філософ, логік і соціолог К. Поппер вважає єдиною можливою умовою розвитку суспільства [4, с. 113].

В умовах сучасного світу неможливо жити, працювати й виживати з простим лінійно побудованим мисленням, замикатися в межах завданого наперед сталого алгоритму мислення. Сьогодні, з його прискореними змінами, постійною реструктуризацією і переосмисленнями, величезним потоком інформації, яка швидко застаріває, вимагає від особистості постійного розвитку, удосконалення, адаптації до складних реалій з характерною інтенсивністю динаміки змін, непередбачуваністю і багатоваріантністю моделей розвитку. Все більш суттєвою і значимою рисою життєдіяльності сучасної людини стає визнання обмеженості власних суспільних уявлень і поглядів, гнучкість і самостійність мислення у вирішенні економічних і соціально-політичних проблем.

Саме критичне мислення «здатне радикально змінювати характер відображення за рахунок привнесення в його зміст елементів новизни, передбачати оригінальну й високопродуктивну підконтрольну мисленню діяльність упродовж всіх етапів вирішення проблеми, продукувати ідеї, які стають основою відображення і створення модернізованих образів культури іншими суб'єктами інноваційної діяльності» [2, с. 3].

Існує багато визначень поняття «критичне мислення» залежно від галузі наукового знання, в межах якого воно розглядається (філософія, логіка, психологія, педагогіка і т.д.) [2, с. 3; 3, с. 23–24; 4, с. 114–115; 5, с. 19–23]. Це обумовлює спроби визначити його через розуміння соціальної ситуації і вибору дій з прийняття рішень або зв'язати його з інформаційною грамотністю, логічною культурою тощо.

Загалом критичність мислення являє собою розумову здатність, спрямовану на знаходження оптимального способу вирішення завдань [3, с. 23; 5, с. 21–22, 23, 62].

У структурі критичного мислення можна виділити три компоненти – мотиваційний, діяльнісний, рефлексивно-оціночний. Мотиваційний – пов'язується зі специфікою потреб, стимулів, мотивів, від яких залежить критичне ставлення до проблеми та ефективність відповідної діяльності. Діяльнісний компонент складають розумові операції, володіння якими свідчать про достатньо розвинене критичне мислення індивіда. Сюди відносять здатність робити порівняння, логічні умовиводи, встановлювати асоціативні зв'язки та інше. Рефлексивно-оціночний компонент містить у собі вміння адекватно оцінювати власну діяльність, інформацію, давати оцінку висновкам [3, с. 23; 5, с. 22–25].

Основними принципами, які характеризують процес критичного мислення є, по-перше, самостійність (здатність робити власні висновки в наслідок індивідуальної розумової діяльності). По-друге, інформативність мислення, наявність певного багажу знань, як необхідна умова ефективної розумової діяльності та продуктивності критичного мислення. По-третє, аргументованість, здатність до фільтрування інформації, до вибудовування логіки власних аргументів, що унеможливорює розгортання маніпулятивного впливу. По-четверте, пошукова активність, зацікавленість і здатність до постановки власних пошукових питань, як важлива умова розгортання критичного мислення. По-п'яте, соціальність, як здатність до продуктивного ведення суперечки, обміну думками на підставі: толерантності; розгляду

контексту проблеми; вивчення альтернатив; вміння слухати, зіставляти та оцінювати різні погляди; виявлення та оспорювання пропозицій; відповідальності, перевірки фактичної точності і логічної послідовності власної точки зору [4, с. 115].

Сприятливими чинниками розвитку критичного мислення є: здатність до рефлексії, до адекватної оцінки результатів своєї діяльності; прагнення до самостійності мислення, висловлення власної точки зору; активна пізнавальна позиція, націленість на оволодіти новими знаннями, на розуміння логіки розвитку подій, їхніх причинно-наслідкових зв'язків; наявність розвинених комунікативних навичок. А саме – відкритості до сприйняття інших поглядів, поваги до співрозмовника, вміння аргументації власної позиції, спрямованість на порозуміння, націленість на пошук істини. Антиподами критичності мислення є: стереотипність і догматичність мислення, конформізм і нерішучість і т.п.

Тим самим, критичність мислення, як невід'ємна риса вільної людини, пов'язується зі сформованістю вмінь виділяти в наявній інформації сутнісні компоненти, необхідні для розуміння та розв'язання поставленої проблеми; діяти нешаблонно, швидко приймати рішення в умовах ситуації, що виникла; розглядати проблему з різних позицій, бачити можливі шляхи її розв'язання та обирати найбільш оптимальний та ефективний з них; мати самостійні та незалежні твердження, критичне аналізувати події, явища, вчинки, робити висновки із суперечливої інформації, переконливо аргументувати власну позицію; брати на себе відповідальність за ухвалення рішень та дій; аргументоване оцінювати позицію інших людей, виявляти їхні слабкі та сильні сторони.

Критичне мислення складає підґрунтя духовної безпеки, яка пов'язана «з визначенням духу народу, культури, історії, державності» [1, с. 36]. І відповідно до «Української хартії вільної людини» – з поняттям «бути українцем», подоланням «багатьох травм, страхів і стереотипів», зі свідомою здатністю «не толерувати жодних антигуманних ідеологій і деспотичний примус» [6]. Саме

критичне мислення детермінує усвідомлене розкриття і сприйняття особистістю витоків, сутності та наслідків російської імперської гуманітарно-релігійної політики та агресії з її постулатом «русского миру» як антиукраїнської релігійно-політичної концепції. Адже саме православний етнофілетистський релігійний фундаменталізм, за своїм характером тоталітарний, який називається «Русский мир» є глибинним духовним підґрунтям основного виправдання вторгнення (починаючи з 2014 р., коли РФ анексувала Крим, ініціювала опосередковану війну на Донбасі) та сучасної повномасштабної війни Росії проти незалежної України. Таким і подібним «химерним ідеям нібито слов'янського братерства, фальшивої єдності, баченої вже не раз і не одне століття, та іншим виявам неоімперської ідеології» «Українська хартія вільної людини» протиставляє «принципи взаємної рівності, поваги і партнерської підтримки», «вибір «бути»..., бути вільними людьми» [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранівський В. Ф. Духовна безпека України: визначення, загрози та фактори забезпечення. Духовна безпека України: погляд суспільствознавства і богослов'я: матеріали XVII наук.-практ. конф., м. Київ, 17 травня 2018 р. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2018. С. 35–37. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/zbirka-2018-duhovni.pdf>
2. Бондар В. І., Шапошнікова І. М. Філософія і логіка критичного мислення. Науковий часопис Національного пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Сер. 12: Психологічні науки: зб. наук. праць. Вип. 41(65). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. С. 3–10. URL: file:///D:/Downloads/Nchnpu_012_2013_41_3.pdf
3. Овдійчук В. Структурно-компонентний аналіз поняття «критичне мислення» у психолого-педагогічному дискурсі. *Освітні обрії*. 2021. №1 (52). С. 22–27. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/5332/5688>
4. Романова С., Денисевич О. Розвиток критичного мислення особистості як проблема сучасної освіти. *Вісник національного авіаційного університету. Сер. Педагогіка, психологія*. 2009. № 2. С. 113–118. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/2124/2115>
5. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії). Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 105 с. URL: http://ppko-koipro.edukit.kr.ua/Files/downloads/Terno_CTDTheory-1.pdf
6. Українська хартія вільної людини. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudyny>

Ніколаєнко Ольга Олександрівна,
докторка історичних наук, доцентка,
професор кафедри історії України
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди, м. Харків

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ У ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ

Завданням шкільної історичної освіти є особистісний розвиток учня і формування громадянина України. Вагомою складовою громадянської ідентичності є історична свідомість, що, в більшій мірі, формується на підставі засвоєння шкільних курсів з історії. Важливими чинниками, що формують уявлення про минуле, стають і образи літературних творів, і інформація різноманітних медіа, і участь у мнемонічних практиках – святах і ритуалах, відвідування «місць пам'яті», музеїв, родинні спогади тощо. Іноді багата палітра інформації не гармонійно поєднується у свідомості, а викликає дисонанс, спричинений неузгодженістю і суперечливістю візій минулого.

Метою даної статті є визначення основних ціннісних орієнтацій, які є дороговказом при вивченні суперечливих, контроверсійних питань вітчизняної історії.

Питання змісту шкільної історичної освіти, її основних принципів, створення програм і підручників, розмаїття версій і тлумачень окремих постатей, подій, процесів, співвідношення наукового й дидактичного дискурсу турбують відомих українських науковців, таких як П. Вербицька, І. Гирич, Я. Грицак, Л. Зашкільняк, В. Лозовий, М. Мудрий, О. Удод, Л. Чупрій, Н. Яковенко та інші. Завдяки активній професійній та громадській діяльності цих істориків процес модернізації шкільної історичної освіти є динамічним й відповідає сучасним актуальним суспільним запитам.

Типологізація ідентичностей, серед яких і громадянська, як зауважила Л. Нагорна, ускладнена їх множинністю і накладанням термінології. Соціокультурна ідентичність визначається як набір найбільш значимих соціальних і культурних орієнтацій, якими індивід або група керуються в своїх

відносинах із соціумом і владою [2, с. 32, 25]. Самоідентифікація особи, як індивідуальна, так і колективна, вибудовується протягом життя.

Ідентичність множинна – вікова, гендерна, професійна, регіонально-локальна тощо. Однією із вагомих ідентичностей є національна, з приводу визначення якої досі продовжуються дебати. В сучасному гуманітарному дискурсі громадянська ідентичність, що дозволяє людині відчувати себе громадянином держави, включає розмаїття етнічно-національних, соціокультурних, мовних, регіональних моделей ідентичності [6, с.9; 4, с.25]. Громадянсько-національна самоідентифікація не є відповідником національно-етнічної, а свідчить про пріоритет для особи громадянських цінностей.

Про важливість цінностей, динаміку їх змін і трансформацій для розвитку держави і суспільства після Р. Інглегарта та поширення його теорії Я. Грицаком писати зайве [1]. Важливо визначитись з провідними громадянськими цінностями, які стануть базовими принципами для аналізу історичних подій, явищ, процесів. Такими цінностями, що їх поділяють жителі Європи, країн розвиненої демократії є свобода, гідність, демократія, толерантність, справедливість, правова держава [8, с. 34-38]. Це не просто набір фраз. Важливо усвідомлювати, що за поняттям свободи стоїть розуміння не тільки свободи самореалізації, але й відповідальності за свій вибір, а повага до гідності передбачає рівність. Громадянство не є пасивним правом, а передбачає активну участь у формуванні політики держави [8, с. 19-30].

Суперечлива інформація джерел, різноманітні тлумачення явищ і процесів, протиріччя між регіональними і загальнонаціональними версіями історичних подій є звичними на уроках історії. Для академічного історика контроверсійність поглядів на одні й ті ж події не становить проблеми, а скоріше слугує поштовхом для дослідження їх появи і поширення в публічному просторі. Учитель історії виступає не тільки ретранслятором знання, а й спонукає учнів замислитись над причинами суперечливих тверджень джерел чи науковців.

«Множинні версії» історії можуть викликати «певний скептицизм» і

недовіру до історичного знання і в результаті привести до «кризи ідентичності» (за Р Стардлінгом) [5, с.23]. Запорукою уникнення такого драматичного сценарію є усвідомлення учнями пріоритету громадянських цінностей і громадянської ідентичності із визнанням множинних соціо-культурних, мовних, етнічних, релігійних і регіональних її варіантів.

Відправною точкою для вивчення історичного минулого є розуміння творення національної ідентичності в учнів за умови, коли відбувається становлення сучасної української нації [2, с. 196; 7, с.7] . Різноманітні версії її утвердження потребують ревізії і демонтажу імперської радянської колоніальної ідентичності.

Сучасні вітчизняні історики вже накреслили необхідні умови викладання шкільного курсу з історії, що дозволяють сприймати історичні знання через призму громадянських цінностей. Визнання багатоманітності трактувань історичних подій і явищ має в основі опертя на принципи діалогу – поваги до думки іншого й визнання його права на особисту думку. Діалогічність має бути підставовим принципом засвоєння матеріалів підручника, опрацювання джерел, спілкування учнями як між собою, так і їх з вчителем.

Історія може не тільки навчати, але й об'єднувати. Саме таку мету – солідарність громадян єдиної країни з визнанням розмаїття їх інших соціо-культурних ідентичностей можна досягнути шляхом викладання вітчизняної історії. Історія України не вселяє оптимізму, але поза конфліктами, геноцидами, конфронтаціями варто акцентувати увагу на повсякденних практиках пересічних людей, добросусідських взаєминах, спільному досвіді виживання й підтримки. Такі знання дозволять уникнути віктимізації історичної свідомості, нададуть позитивний досвід державного націєтворення на підставі визнання громадянських цінностей.

Суперечливим питанням для істориків залишається питання героїзації минулого. Приклади осіб, що виявляли звитягу й боротьбу, почасти оцінюються достатньо амбівалентно з наукової точки зору, а пам'ять про них в різних регіонах України є дихотомічною [4, с. 18-23]. Однак історія без героїв,

ба, навіть без певної міфологізації, неможлива [3, с.160]. Принциповими для аналізу історичної постаті мають стати не тільки її діяльність задля країни й народу, але й усвідомлення мотивів і контексту «суперечливих» з точки зору етики й моралі вчинків. Необхідною складовою характеристики відомих постатей є й обставини їх «героїзації» чи «демонізації», що включають елементи вивчення історіографії і політики і пам'яті.

О. Удод слушно запропонував до вивчення у шкільному курсі звертати увагу на постаті «лідерів думок», моральних авторитетів – громадських чи релігійних діячів, які працювали на благо українства [7, с.6]. Можна погодитись і додати, що в цей список можуть входити діячі науки, освіти, культури, які своєю працею не тільки уславили країну, але й заслугоували на те, щоб бути прикладом для наступних поколінь.

Зміна цінностей не відбувається швидко, а скоріше від покоління до покоління. Війна, розв'язана росією проти України, миттєво і докорінно зламала більшість історичних уявлень і стереотипів. Перемога й відбудова країни вимагає від наступних поколінь свідомої громадянської позиції. Громадянські цінності: свобода, демократія, правова держава, толерантність і справедливість у засвоєнні шкільного курсу історії є підставовими у формуванні громадянської ідентичності школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Грицак Я. Й. 26-й процент, або Як подолати історію. К., фонд Порошенка, 2014. 136 с.
2. Нагорна Л. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань. К., ПІЕНД імені І. Ф. Кураса, 2011. 272 с.
3. Пандель Г.-Ю. Чи потребує історія міфів? Міфи: форма колективної пам'яті чи можливість для зловживань. *Українська історична дидактика: Міжнародний діалог(фахівці різних країн про сучасні українські підручники з історії)*. К., Генеза, 2000. с. 151–167.
4. Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України: аналіт. доповідь./за заг. ред. В. М. Яблонського К.:НІСД, 2019.
5. Стардлінг Р. Багаторакурсність у викладанні історії: посібник для вчителя. URL: <https://rm.coe.int/168049415>
6. Удод О. Шкільна історична освіта як репрезентант політики пам'яті. Національна та історична пам'ять. 2013. Вип. 8. С. 8–13.
7. Удод О. Історична пам'ять в Україні та європейські цінності. Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. 2008. Вип. 15 (2). С. 3–10.

8. Цінності об'єднаної Європи. Амельченко Н. А. 2013.
https://parlament.org.ua/upload/docs/European_Values.pdf

9. Шкільна історія очима істориків-науковців. Матеріали Робочої наради з моніторингу шкільних підручників з історії України /упоряд. Н. Яковенко. К. : УІНП, 2008.
<http://resource.history.org.ua/item/0007398>

УДК 37.091.31:94:811.1/.9(410)

Олійник Леонід Віталійович,
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, начальник науково-методичного відділу аналізу та прогнозу освітньої діяльності Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, м. Київ

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ОСНОВА ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства, держави, який характеризується постійним зростанням ролі духовної складової, питання виховання патріотизму набуває особливого значення та стає пріоритетним державним завданням. Однією з основ захисту суверенітету, територіальної цілісності нашої держави є патріотизм учнівської молоді. В умовах збройної агресії російської федерації вимогою сьогодення є вироблення власної усталеної громадянської позиції, ставлення до держави як громадянина, патріота. Тому вкрай необхідно зміцнювати патріотичні почуття учня, що характеризують його ставлення до свого народу й рідної землі та готовність до героїчного подвигу в ім'я Батьківщини. Більш того, важливим для суспільства є те, що взірцем громадянина-патріота мають бути саме учнівська молодь, як майбутні захисники України.

Як справедливо зазначав відомий педагог В. Сухомлинський, «Не можна забувати, що особливо сильно і яскраво патріотичні почуття й переконання виражаються в силі духу, у волі людській тоді, коли Батьківщина в небезпеці, в годину найтяжчих випробувань. Тому ми, освітяни, у думці вимірюючи

вихованість своїх вихованців, зобов'язані виходити з критерію: а як би повелася ця людина на полі бою?».

Формування моральних якостей особистості, правової культури (усвідомлення верховенства права, повага до державних символів), готовності до виконання конституційних обов'язків, усвідомлення національної ідентичності, а також утвердження національних і загальнолюдських цінностей складають мету виховання патріотизму молоді. Однією з його складових є виховання патріотизму учнівської молоді, що спрямоване на розвиток особистості на основі бойових традицій свого народу, формування готовності до захисту України, а також мотивацію до військової служби, формування фізичної та психологічної готовності до проходження її у Збройних Силах України, підготовку до оволодіння військовими професіями.

Основними завданнями виховання патріотизму учнівської молоді є формування у молодих громадян України високої самосвідомості та патріотизму, активної життєвої позиції, національної гідності, готовності до виконання конституційного та громадянського обов'язку щодо захисту національних інтересів України.

Одним із шляхів реалізації виховання патріотизму є участь молоді у заходах патріотичного спрямування, у тому числі, присвячених загальнодержавним святам, героїзації захисників незалежності України в сучасних умовах та минулому. Зокрема, у загальноосвітніх навчальних закладах здійснено низку заходів, ініційованих Міністерством освіти і науки України спільно з Міністерством оборони України, що мали на меті формування у дітей та молоді національної ідентичності на прикладах мужності військовослужбовців Збройних Сил України. Крім того, проведення спортивних заходів і військово-патріотичних ігор (наприклад «Джура», «Кадет») сприяє пропагуванню здорового способу життя та підвищенню загального рівня фізичної підготовки молоді, а також зміцненню міжрегіональних зв'язків дітей та юнацтва.

Виховання патріотизму учнівської молоді в умовах нової української школи є питанням державного значення, адже пов'язане із національною безпекою. Особлива увага повинна бути зосереджена на реалізації його саме у системі середньої освіти, сприяючи усвідомленню молоддю ролі Збройних Сил України та значущості військової професії в умовах війни з російською федерацією.

Під час визначення змісту виховання патріотизму учнівської молоді необхідно також мати на увазі їх загальний освітній рівень, фізичний і морально-психічний стан, індивідуально-психічні особливості.

Добір змісту виховання патріотизму учнівської молоді має враховувати такі вимоги:

відповідати соціальному замовленню українського суспільства, вимогам, які висуваються до виховання патріотизму учнівської молоді;

бути спрямованим на здійснення головної мети виховання патріотизму – формування і розвитку патріотично налаштованої, всебічно й гармонічно розвинутої особистості учня – громадянина і патріота України;

спиратися на сучасні загальнолюдські, національні цінності, ідеали та формувати патріотичний світогляд;

відповідати духовним і фізичним можливостям вихованців, сприяти їх активізації на самовиховання;

сприяти єдності їх виховання, навчання, розвитку, психологічної підготовки і самовдосконалення.

Зміст виховання патріотизму учнівської молоді виступає важливим елементом процесу виховання учнів відбивається в його основних напрямках: національне виховання; моральне виховання; розумове виховання; естетичне виховання; соціально-правове виховання; родинно-сімейне виховання; фізичне виховання.

У процесі виховання патріотизму учнівської молоді формується патріотична свідомість як результат відображення в їх свідомості атрибутів Батьківщини та Збройних Сил України, яка є сукупністю ціннісних елементів

будь-якої форми суспільної свідомості. Її можна розглядати як складну систему ідей і поглядів, патріотичних і бойових традицій і принципів поведінки, почуттів і настроїв народу України, соціальних груп та індивідів, які слугують ідеальними збуджувальними мотивами дій, спрямованих на громадянський розвиток особистості та захист України. Сформованість патріотичної свідомості характеризує сутність особистісних перетворень у психіці учня, які відбуваються у процесі виховання патріотизму.

Інформативність виховання патріотизму учнівської молоді пов'язана з створенням та використанням інформації про поточний стан різних сфер життєдіяльності шкільного середовища. Такими інформаційними об'єктами є: планування з виховання учнів, інформація про роботу клубів, гуртків, інформація про творчу та практичну діяльність учнів, передовий педагогічний досвід, інформація про результати виховного процесу, наявність видань засобів масової інформації, стінної преси тощо. Особливий інтерес в учнівській молоді викликають рубрики стінної преси, радіогазет: «Календар історичних подій», «Календар українця», «День нашої України», «Прочитай – це цікаво», «Запитуй – відповідаємо», «Спадщина», «Народознавство», «Служать сумлінно», «Духовне відродження», «Виховуємо патріотів», «Свято», «Традиції, звичаї, обряди», «Наша мова солов'їна», «Пам'ять» та ін; бібліотечні технології: створення пошуково-довідникової системи та системи замовлень бібліотеки школи, спільна діяльність з метою комплектування книжкових фондів, організації тематичних виставок, тижнів книги, читацьких конференцій, літературних вікторин, Шевченківських читань, відзначення пам'ятних дат, активно-творчої діяльності щодо збору історичного, народознавчого, етнопедагогічного, фольклорного матеріалу, допомога в роботі творчих клубів, гуртків з метою складання тематичних рекомендаційних картотек, огляд новинок літератури, періодичної преси, презентації книг, журналів, інформаційних бюлетенів, організації зустрічей з воїнами учасниками операції Об'єднаних сил (антитерористичної операції), ветеранами, учасниками бойових дій, з поетами, письменниками, видатними людьми краю, диспутів тощо.

Виховання патріотизму учнівської молоді в умовах нової української школи – це перш за все комплекс системних заходів спрямованих на:

виховання в учнів свідомого виконання свого громадянського обов'язку, якісного навчання;

формування духовної і психологічної готовності учнівської молоді – майбутніх воїнів, зі зброєю в руках захищати свою Батьківщину;

виховання морально-бойових якостей, активної громадської позиції, готовності до самопожертви в ім'я України та її народу;

формування в учнів мотивів до оволодіння військовими знаннями, високого рівня фізичної підготовки та витривалості;

підвищення престижу військової служби у лавах Збройних Сил України, формування бажання учнівської молоді навчатися у вищих військових навчальних закладах;

розвитку в учнів загальнолюдських цінностей, національної гордості, морально-психологічних якостей громадянина патріота;

удосконалення організації, форм і методів виховання патріотизму учнівської молоді в умовах нової української школи.

Реалізація визначеного комплексу системних заходів виховання патріотизму покращиться за умови сучасної навчальної матеріальної бази (спеціалізованих класів, місць для проведення загальновійськової підготовки) та аудиторного та позааудиторного викладання навчального предмету «Захист України» з п'ятого класу навчання нової української школи та потребує навчання на базі вищої освіти майбутніх педагогів предмету «Захист України» в першу чергу учасників операції Об'єднаних сил (антитерористичної операції), війни з російською федерацією.

Отже, під поняттям «зміст виховання патріотизму учнівської молоді» необхідно розуміти систему духовних, патріотичних і загальновійськових знань, навичок, умінь, норм і правил поведінки, оволодіння якими забезпечує формування гармонійно розвиненої, суспільно активної особистості учня – громадянина-патріота України, його залучення до загальнолюдських,

національних і військових цінностей, освоєння ним світоглядних, морально-етичних та інших властивостей, формування їх індивідуальності та підготовку до захисту Батьківщини.

УДК 37.015.4

Певсе Андрея Андріївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри філології ЗУІ ім. Ф. Ракоці II,
м. Берегове

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ОСВІТНІХ ЗМІН

Студенти більш оперативно, ніж інші прошарки молоді, відчують нові тенденції в усіх сферах життя: культурі, музиці, кіно, моді, літературі, образотворчому мистецтві тощо.

Студентська молодь надзвичайно швидко реагує на економічні, політичні й культурні трансформації, що відбуваються в суспільстві. Відповідно, базові цінності студентської молоді швидше, ніж інших верств суспільства, піддаються трансформації, але саме це робить студентство інтелектуальним і культурним авангардом молоді, інноваційним резервом реформаторської частини суспільства. З одного боку, студентство піддається культурно-виховному процесу суспільства, а з іншого, – воно само здатне брати активну участь у житті цього суспільства, включаючи економічну та політичну діяльність [1, с. 31].

Процеси глобалізації у сучасному світі, з одного боку, призводять до певної уніфікації цінностей, способу життя молоді; з іншого – стимулюють інтерес до власної культури, історії, звичаїв і традицій, актуалізують проблему усвідомлення і збереження національної ідентичності. Актуальним постає завдання формування особистості, яка має «глобальне бачення» світових процесів, але водночас є носієм цінностей, які визначають відносини людини із соціумом, із самою собою, з природою [2].

Необхідно зосередити студентську молодь на патріотичному вихованні. Почуття патріотизму передбачає певну ієрархію ціннісних орієнтацій, згідно з якою почуття й усвідомлення обов'язку особистості перед нацією, перед своєю Батьківщиною, пріоритет національних цінностей перед індивідуалістичними є визначальним. Патріотизм породжує у студентів повагу до своєї національної історії, мистецтва, традицій, взагалі гордість за свою націю, прагнення до її цивілізаційного поступу, він нероздільно пов'язаний з національною самосвідомістю особистості. Формування патріотизму зумовлене не тільки суб'єктивною, емоційно-моральною сферою особистості, але й об'єктивними умовами. Водночас патріотизм – це не лише любов і повага до нації, це і почуття необхідності постійної боротьби за політичну, економічну й культурно-мистецьку свободу своєї нації. Тому національне виховання повинно передбачати формування патріота-борця, патріота-будівника незалежної України [1, с. 30].

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено пріоритетні напрями виховання особистості: формування національних і загальнолюдських цінностей та розширення україномовного освітнього середовища, виховання молоді на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності. Система освіти покликана формувати молоде покоління з відповідним світоглядом, системою цінностей і переконань, високим рівнем культурного розвитку, громадською зрілістю і національною гідністю [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Авер'янова Н. Сучасне студентство у контексті формування національної еліти України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Українознавство*. Вип. 14. К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. С. 30–32.
2. Блискун О. О. Дослідження проблем сучасної молоді: соціологічні та психологічні аспекти. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. IX. Вип. 13. Київ ; Ніжин : ПП Лисенко, 2020. С. 26–37.
3. Національна доктрина розвитку освіти. Указ Президента України № 347/2002 від 17.04.02 року.

Петриченко Тетяна В'ячеславівна,
студентка 4 курсу факультету ФСМК
ГІМ ДВНЗ «ДДПУ», м. Бахмут;
Єфімов Дмитро Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та методики
викладання ГІМ ДВНЗ «ДДПУ»,
м. Бахмут

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Вже багато років залишається актуальною проблема розвитку учнівської громадянськості. Вона потребує пильної уваги й сьогодні. Це ми розуміємо з того, що суспільство модернізується: змінюється спосіб життя людей, активно розвивається міжкультурна комунікація, відбуваються різноманітні інтеграційні процеси. Тому сучасні учні повинні бути компетентними для співіснування, взаємодії та компетентної поведінки в суспільстві. У 2022 році, потреба у розвитку громадянської компетентності здобувачів освіти, має велике значення. Сьогодні Україна потребує громадян, котрі зможуть розв'язати деякі проблеми, прийняти нестандартні рішення, яскраво співпрацювати і критично мислити. Наша країна шукає громадян, які поважають минуле і турбуються про майбутнє. Створення передумов для розвитку такої особистості є одним із пріоритетних задач освіти в країні.

Виявити передумови розвитку громадянської компетентності учнів шкіл – це мета сучасних дослідників. Досягнення цієї мети передбачає: розглянути поняття «компетентність» та «громадянська компетентність»; вивчити особливості розвитку досліджуваної компетентності учнів шкіл.

Отже, звернемося до поняття «компетентність». Сучасні енциклопедичні видання характеризують поняття «компетентність» як коло питань, в яких людина добре розуміється, її набуття відбувається не лише протягом вивчення предмету та групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти та

впливу середовища тощо...[1]. У Словнику іншомовних слів термін «компетентність у перекладі з латини «petens (competentis)», означає (належний, відповідний) і подається як поінформованість, обізнаність, авторитетність [2]. У Законі «Про вищу освіту» компетентність тлумачиться як динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [3].

Основи стандарту освіти Нової української школи мають перелік ключових компетентностей. Однією з таких компетентностей виокремлюють компетентності для демократичного громадянства (позиція у переліку 6Б) [4]. Фактично йдеться про громадянську компетентність здобувачів освіти як цілісне інтегроване утворення в сукупності здатностей особистості, необхідних для успішної самореалізації та соціальної взаємодії в демократичному суспільстві. Громадянська компетентність як одна із ключових компетентностей особистості охоплює і здатність до політичного аналізу й судження, здатність і навички пошуку й усвідомлення інформації, використання медіа-засобів і комунікації для участі в публічних дискусіях і процесах, здатність до демократичного ухвалення рішень, дії.

Отже, формування і розвиток громадянської компетентності передбачає організацію конкретної (урочної чи позаурочної) діяльності школярів, що моделює ті чи інші життєві ситуації або є безпосередньою участю. Уроки громадянської освіти мають, надавати відповідні знання, розвивати громадянські вміння й навички учнів, формувати їх поведінкові моделі. Учень, має бути обізнаним у питаннях компетенції органів державної влади та органів місцевого самоврядування, правах громадян і способах їх реалізації та захисту, законодавчій процедурі, особливостях виборчої системи, діяльності судової, фінансової, податкової систем держави. Крім цього важливо, щоб учень міг бачити, розуміти та аналізувати своє місце в цих процесах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г.Кремінь. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Морозов С. М. Словник іншомовних слів / С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
3. Нова українська школа : основи Стандарту освіти [Текст]. Львів, 2016. 64 с.
4. Про вищу освіту: Закон України від 01.06.2014 р. № 1556-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37–38, 2004 с.

Радик Галина Михайлівна,
заступник директора з методичної роботи
КЗ «Великобірківський ліцей
імені Степана Балея»,
Тернопільська область

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ СТАВЛЕНЬ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ НА ОСНОВІ ОРІЄНТИРІВ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Сьогодні усі ми добре розуміємо, що виклики сучасного суспільства ставлять перед системою освіти завдання виховати громадянина-патріота нової формації – всебічно розвинену та ініціативну особистість, яка бачить перспективи своєї держави, готова відстоювати її інтереси, готова стати на захист України. Саме тому надзвичайно актуальними стали 10 орієнтирів та принципи, які пропонують автори Української Хартії вільної людини, за якими слід працювати кожному українцеві, щоб жити як «вільна людина у вільній країні».

З вересня 2020 року КЗ «Великобірківський ліцей імені Степана Балея» випала честь брати участь в експерименті із впровадження ціннісних орієнтирів Української Хартії вільної людини в освітній процес. Цей процес відбувався впродовж кількох етапів.

Знайомство із ціннісними орієнтирами УХВЛ розпочалося зі створення невеличкого відеопроєкту «Живімо за Українською Хартією вільної людини», який відзняли активісти учнівського самоврядування. У ньому розповіли школярам про Українську Хартію вільної людини, про основні її орієнтири та те, що вони означають.

Далі знайомство із основними постулатами Української Хартії вільної людини продовжувалось під час освітнього процесу. Для себе ми вирішили інтегрувати впровадження ціннісних орієнтирів УХВЛ у загальний виховний процес закладу. З цією метою в ліцеї було проведено низку заходів, зокрема: тематичні години спілкування, відкриті уроки, виховні заходи, участь у конкурсах, круглих столах, семінарах, тренінгах тощо. Упродовж року учасники освітнього процесу закладу поетапно працювали з кожним із десяти ціннісних орієнтирів УХВЛ.

Наступним етапом нашої роботи над впровадженням УХВЛ став вибір одного з напрямів, за яким слід працювати. Для реалізації ми обрали один із ціннісних орієнтирів Хартії, а саме «Любити – означає відновлювати зв'язок поколінь в Україні». До цього нас підштовхнули реалізація проєкту «Знай наших» та майстер-класи, які, традиційно, проводять батьки та колишні випускники освітнього закладу.

Головною метою нашої діяльності на згаданому етапі було виховання в учнів ціннісного ставлення особистості до суспільства й держави, яке виявляється в патріотизмі, національній самосвідомості, правосвідомості, політичній культурі та культурі міжетнічних відносин тощо. Сьогодні вноситься власні корективи в життя молоді, і ми розуміли, що зазвичай усі портрети українських діячів мають книжковий формат, який часто ідеалізується. Тому й виникло питання, чи вони цікаві для дітей та молоді. Досвід закладу показав, що більш захопливими та цікавими для учнів були зустрічі, бесіди, майстер-класи, проведені під час реалізації проєкту «Знай наших», на яких діти мали змогу зустрітися з випускниками нашого закладу, з відомими мешканцями громади, які досягли успіхів у власній справі та погодились поділитись досвідом. Для кожного з нас може стати хорошим прикладом людина, яка займається або займалася тією справою, яка дуже подобається. Тому наш проєкт став надзвичайно цікавим. Під час нього діти зрозуміли, що для того, щоб швидше досягти своєї мети, людині необхідна

хороша мотивація у вигляді прикладу для наслідування, який допомагає стати тими, ким вони хочуть бути.

Ще одним значним етапом роботи над ціннісним орієнтиром «Любити – означає відновлювати зв'язок поколінь в Україні» стала робота над літописом ліцею.

Минуле потрібне, щоб жити не заради героїв минулого, але спиратися на їхні плечі. Започаткувавши цей проєкт, ми розуміли, що кожен українець повинен знати історію своєї держави, свого роду, своєї малої Батьківщини, своєї Almatater не для того, щоб просто знати, а щоб надихатися нею, не страждати від почуття вторинності, а черпати натхнення з історій успіху, рішень, емоцій, розуміти, хто ми і який шлях було подолано, щоб сьогодні ми досягли таких висот та можливостей.

До збору та систематизації матеріалів були залучені педагоги, учні та їхні батьки. На сьогодні ми маємо оцифровані фото педагогічних колективів, починаючи з 1947 року; фото випускників, починаючи від 1962 року, відомості про директорів, історія закладу. Звичайно, що робота над проєктом показала, наскільки багату та цікаву історію має наш заклад, викликала повагу та гордість. Зараз у ліцеї створено фотогалерею «Літопис школи», а також фотоалею випускників.

У лютому, з початком повномасштабної війни на території України, мабуть, у кожного українця відбулося переосмислення особистих цінностей. Зазвучали по-новому, більш осмислено, і ціннісні орієнтири Української Хартії вільної людини в серцях наших педагогів та учнів. На базі закладу було організовано осередок допомоги тимчасово переміщеним українцям, а також військовим. Ми організували пункт обігріву, збір продуктів, одягу та засобів першої необхідності для приїжджих, паралельно плели маскувальні сітки для військових. Волонтерська робота згуртувала вчителів та дітей і черговий раз довела, що у єдності – наша сила.

У тісній співпраці із очільником Великобірківської громади та відділом освіти, культури, молоді та спорту Великобірківської селищної ради в

приміщенні ліцею педагогами та учнівським активом була організована неформальна зустріч з дітьми, які приїхали з територій, де ведуться активні бойові дії. Війна внесла корективи і в розуміння усіма нами поняття «Цінність людського життя»: кожен з нас зрозумів, наскільки важливим є зберегти своє життя, життя рідних та близьких. Тому в травні в закладі для учнів старших класів та педагогів було організовано за підтримки Тернопільського осередку Товариства червоного Хреста України тренінг з надання першої допомоги постраждалим у надзвичайних ситуаціях, у підсумку учні та вчителі отримали не лише практичні навички як надавати домедичну допомогу в критичних ситуаціях, але й сертифікати. А в жовтні поточного року в ліцеї було проведено змагання між педагогами Тернопільського району з надання допомоги у надзвичайних ситуаціях.

УДК 37.014.3:342.7 (045)

Ратушняк Наталія Михайлівна,
старший викладач кафедри теорії та методик суспільно-гуманітарних дисциплін Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, аспірантка кафедри іншомовної освіти і міжкультурної комунікації Хмельницького національного університету, м. Хмельницький

ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧНІВ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ РЕФОРМ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Анотація. У статті зацентровано увагу на громадянській компетентності учнів та Українській Хартії вільної людини для формування громадянина, для якого демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття його творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів.

Ключові слова: громадянська освіта, компетентністний підхід, інноваційна технологія навчання, освітній процес, методика навчання громадянської освіти, інтегрований курс, громадянськість, деліберація.

В умовах формування інформаційного суспільства в європейському просторі головне місце посів компетентністний підхід, що став філософією, яка формує інноваційне бачення освіти. Європейські рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2006 р., 2018 р.) [8], затверджені Рекомендацією Європейського Парламенту та Європейської Ради, під ключовими компетентностями розуміють комбінацію знань, умінь та цінностей/ставлень. Україна теж не залишилась осторонь та розпочала реформи у сфері освіти. 27 жовтня 2016 р. Колегією Міністерства освіти та науки України ухвалено Концепцію Нової української школи. У цьому документі пояснюється сутність змін в освіті, що закладаються законом України «Про освіту». До переліку ключових компетентностей, які є обов'язковими результатами навчання здобувачів освіти, відносяться такі: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційність, екологічна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності [7]. У Державному стандарті базової середньої освіти до цього переліку компетентностей додано підприємливість та фінансову грамотність. Тож можемо зробити висновок, що реформування освіти в Україні відбувається з урахуванням тенденцій розвитку освіти на загальноєвропейському просторі. Звернемо увагу на той факт, що громадянська компетентність у вищезазначених документах відноситься саме до ключових [3].

Формування і розвиток у громадян України громадянських компетентностей, спрямованих на утвердження і захист державності та демократії, здатності відстоювати свої права, відповідально ставитися до громадянських обов'язків, брати відповідальність за своє власне життя, за

налагодження гармонійних стосунків між членами своєї сім'ї та за життя територіальної громади є метою громадянської освіти України. У Концепції розвитку громадянської освіти в Україні (затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р.) чітко визначені складові громадянських компетентностей [6]. Зміст громадянської освіти знайшов своє відображення в Державному стандарті базової середньої освіти, а саме в обов'язкових результатах навчання та орієнтирах для оцінювання результатів учнів з громадянської та історичної освітньої галузі (додатки 17 та 18) та Хартії вільної людини (далі – Хартія) оприлюдненої 8 грудня 2012 року. Це звернення інтелектуалів є своєрідним етичним кодексом громадянського суспільства XXI століття. Наріжними каменями Хартії стали три тези: ми самі несемо відповідальність за себе і не можемо нікому її передати; мораль і духовні цінності потрібні сьогодні, і їх не можна відкладати на завтра; ми будуємо світ згідно з нашою уявою, а тому від її масштабу, глибини і творчого хисту залежить наше майбутнє. Адже, щоб бути активним громадянином, слід насамперед усвідомити, що державність і демократія – це не лише політичні, але й духовні цінності [9].

Відповідно основними громадянськими компетентностями є:

- розуміння власної громадянської (державної), національної та культурної ідентичності, повага до інших культур та етносів;

- знання європейських цінностей, зокрема принципів демократії, та здатність застосовувати їх у повсякденному житті; розуміння та сприйняття цінності прав та свобод людини, вміння відстоювати свої права та права інших; розуміння та сприйняття принципів рівності та недискримінації, поваги до гідності людини, толерантності, соціальної справедливості, доброчесності, вміння втілювати їх у власні моделі поведінки, здатність попереджувати та розв'язувати конфлікти;

- знання та розуміння державного устрою, державного управління у всіх сферах суспільного життя на всеукраїнському та місцевому рівні;

- знання механізмів участі у суспільному, суспільно-політичному та державному житті та вміння їх застосовувати разом з прийняттям рішень на всеукраїнському та місцевому рівні; відповідальне ставлення до своїх громадянських прав і обов'язків, пов'язаних з участю в суспільно-політичному житті;

- здатність формувати та аргументовано відстоювати власну позицію, поважаючи відмінні думки/позиції, якщо вони не порушують прав та гідності інших осіб;

- здатність критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення;

- здатність до соціальної комунікації та вміння співпрацювати для розв'язання проблем спільнот різного рівня, зокрема шляхом волонтерської діяльності [2].

Якість освіти залежить від того, як організований процес навчання. Національна система освіти намагається зберегти кращі надбання в організації навчального процесу та вивчити, взяти на озброєння іноземний досвід. Вибір форм організації навчання зумовлено завданнями освіти і виховання, особливостями змісту різних предметів та їх окремих розділів, конкретним змістом.

Класно-урочна система залишається основною у національній школі. На сучасному етапі вона означена новітніми підходами до організації навчання – інтерактивними технологіями, які дають можливість вчителю зробити процес навчання цікавим та ефективним.

Інноваційне навчання – це зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна та освітня діяльність, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості і на сьогодні є актуальним способом роботи педагога в будь-якому освітньому закладі. На відміну від традиційних сучасні побудовані на активній взаємодії учасників навчального процесу, передбачають активну взаємодію слухачів між собою. Такий підхід

активізує навчальний процес, робить його більш цікавим для учасників. Знижується функціональна значущість і привабливість традиційної організації навчання.

Трендом сучасного навчання є креативність, бо наші діти – це діти ХХІ століття, діти неперехідного покоління. Вони мають змогу оволодіти новими формами у процесі освоєння навчального матеріалу. Наприклад, кюар-коди, онлайн-платформи, інтерактивні ігри. Власне, вони хочуть навчатися по-іншому.

Вітчизняна наука, а за нею й практика вже мають значні напрацювання у використанні інтерактивних прийомів та методів. Саме з такою метою Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» розробила онлайн-платформу, сайт – <http://citizen.in.ua> [1]. Це є інтерактивний ресурс, який спрямований на надання інформаційної та методичної підтримки учням й педагогам, котрі працюють за підручником «Громадянська освіта» (10 клас).

Вчителям, які викладають інтегрований курс «Громадянська освіта» у 10 класі, пропонується під час вивчення розділу «Демократичне суспільство та його цінності» [4] та інших використовувати технологію «Деліберативної дискусії».

Сучасні виклики розвитку демократії свідчать про необхідність зміни парадигми характеру суспільної комунікації з епізодичної та змагально-конкурентної, до регулярної та дорадчої (деліберативної). Демократією майбутнього називають деліберацію, в основі якої – увага до позиції меншості, соціальна емпатія, пошук консенсусу. Термін «деліберація» входить у різні сфери сучасної політики, освіти, медіа і є перспективним трендом у розвитку культури демократії. Деліберативна демократія має на меті розвиток умінь громадян співпрацювати та домовлятися з іншими, а її характер передбачає регулярне залучення громадян до обговорення та розв'язання загальнодержавних чи місцевих суспільних проблем. Особливо це стосується проблем, до розв'язання яких у суспільстві є різні підходи. У розділі III Хартії

зазначено, що «демократія, як і будь-який політично-суспільний витвір людини, існує лише там, де є переважна більшість людей, здатних її захищати і водночас їй підпорядковуватися» [9].

Засади деліберації активно використовуються зараз в різних країнах у сфері громадянської освіти і реалізуються через різноманітні форми і методи навчання. На відміну від інших наявних традиційних форм організації дискусій: «Дебати», «Аргументована дискусія», онлайн-форуми тощо, «Дискусія деліберації» робить акцент не лише на аргументованому представленні своєї позиції, а передусім – на емпатичному сприйнятті позиції опонента, пошуку компромісу. Важливим етапом організації дискусії деліберації є акцентування не лише аргументів однієї сторони, але й аналіз та прийняття окремих аргументів опонента задля спільного порозуміння.

Технологія «Деліберативної дискусії» була розроблена організацією Street law (США). У 2020-2021 роках у рамках спільного проекту за підтримки Посольства США в Україні виникла можливість спільно із Всеукраїнською асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» поширити досвід реалізації «Дискусії деліберації» в Україні [1].

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу педагогу стати справжнім лідером дитячого колективу. Інтерактивна взаємодія унеможливорює як домінування одного учасника навчального процесу над іншими, так і однієї думки над іншою.

Формування громадянських знань та компетенцій може відбуватися через міжпредметну форму діяльності в межах освітнього процесу. Цей підхід зумовлює необхідні знання та вміння не через окрему дисципліну, а через інтегровані освітні галузі, насамперед предмети суспільно-політичного циклу: історію, правознавство тощо. Інтегроване навчання дає можливість проводити уроки з використанням міжпредметних зв'язків на усіх етапах засвоєння знань.

На цих уроках розглядають проблему інтеграції громадянських знань, оновлення методів, засобів і форм навчального процесу.

Тож організація інноваційного навчання ефективно сприяє формуванню громадянознавчих навичок і вмінь: спілкуватися з іншими людьми та органами влади, критично мислити, приймати продумані рішення; обґрунтовано висловлювати свій погляд, захищати власні права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Всеукраїнська Асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба». URL: <https://www.novadoba.org.ua/gromadska-osvita-ua> (дата звернення: 05.10.2022).
2. Громадянська освіта навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 05.10.2022).
3. Держстандарт стандарт базової середньої освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898) URL: <https://cutt.ly/zRNIn6G> (дата звернення: 05.10.2022).
4. 3D демократія: думаємо, діємо, дбаємо. Курс громадянської освіти. URL: <https://citizen.in.ua> (дата звернення: 05.10.2022).
5. «Інтерактивні методи навчання: навч. посібник / (П. Шевчук, П. Фенрих). – Щецін : WSAP, 2005. С. 7 – 23.
6. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.10.2022).
7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://cutt.ly/JR1SjAt> (дата звернення: 05.10.2022).
8. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (дата звернення: 04.10.2022).
9. Українська Хартія вільної людини. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudynu> (дата звернення: 05.10.2022).

УДК 316.621

Рвачова Ганна Сергіївна,
студентка 4 курсу факультету ФСМК
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ ДДПУ, м. Бахмут;

Єфімов Дмитро Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та методики
викладання ГПМ ДВНЗ «ДДПУ»,
м. Бахмут

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗА УМОВ ВІЙНИ

Як ми всі знаємо наразі наша країна страждає від Російського вторгнення в Україну, це почалося 24 лютого 2022 року, і це вже друге вторгнення країни окупанта на українські землі, які були розв'язані ще у 2014 році. Цей весь час, люди страждали і страждають нині, хтось залишився без житла, без коштів, втратив документи, а хтось у цій запеклій боротьбі утратив близьку людину. З 2014 року по сьогоднішня наша країна як могла допомагала своїм громадянам, а саме коштами, житлом, гуманітарною допомогою та оплачувала лікування тим людям, яким це було потрібно.

За цей час став популярним волонтерський рух – це люди, які допомагають біженцям, переселенцям, дітям, інвалідам, збройним силам України, взагалі всім людям, які цього потребують. Волонтери замагаються не тільки допомогою в коштах, речах та їжі, а й в психологічній допомозі, вони працюють як з дорослими так і з дітьми.

Студентські роки – це та сама пора, коли людина хоче якомога більше розвиватися у різних сферах свого життя, хтось починає одразу шукати роботу, та розвиватися в одному напрямку, а хтось хоче зайняти активну громадянську позицію та допомагати людям змінити свій світ на краще. Через це студент може отримати практичний досвід, спробувати розвинути у собі лідерські якості, просто поспілкуватися зі своїми однолітками та знайти багато нових друзів.

В Україні наразі найпопулярнішими студентськими волонтерськими організаціями стали AIESEC, ФПІ, БУР та громадянська організація «Між іншим». Хотілося б розказати вам про кожну з них.

Першою за списком йде найбільша в світі молодіжна організація AIESEC, вона була створена після Другої Світової війни у 1948 році і розвивалася по

сьогодення. Її метою стали прагнення миру та реалізація людського потенціалу. Амбіції організації полягають в тому, щоб молоді люди усвідомлювали поняття миру та робили все для створення кращого світу. Разом с AIESEC ви можете пройти волонтерське стажування за кордоном, приєднавшись до проекту Global Volunteer, який спрямований на досягнення Цілей Сталого Розвитку (ЦСР), також якщо ви хочете пройти професійне стажування, доєднайтеся до Global Talent, а проходженням стажування для викладачів в освітніх закладах, займається проєкт Global Teacher. Крім цього організація, працює ще в декількох проєктах, а саме Lead of Peace, YouthSpeak Forum, Solution Lab, Youth Hack та ін [1].

Другою волонтерською організацією є Фундація Регіональних Ініціатив (ФРІ) – всеукраїнський центр підтримки молодіжних рухів та організацій. Метою цього проєкту є зміцнення молодіжного руху, виховування молодих лідерів шляхом розвитку студентських та загалом молодіжних ініціатив.

ФРІ розробила декілька проєктів, які за доволі короткий час стали популярними, ці проєкти насамперед працюють не тільки з Україною, а й з іноземними країнами світу. Наприклад, Active Citizen – міжнародна організація, яка спрямована на розвиток співробітництва в галузі мистецтва, культури та освіти між Великою Британією та іншими країнами. Активно ФРІ стало працювати із British Council (Британською Радою) з травня 2015 року [4].

All-Ukrainian Speaking club, вже інший проєкт, який був організований 6 грудня. Speaking club – це постійний клуб, який працює раз або два рази на тиждень, на такому заході кожен учасник може наживо спробувати поспілкуватися іноземною мовою з іншими людьми на тему волонтерства, взяти участь у воркшопах, а також пограти в ігри. Ідея волонтерства виникла у них через два факти, 2016 рік був проголошений в Україні як рік англійської мови, а 5 грудня було визнано як день волонтера ще з 1985 року.

Наступною волонтерською організацією на території України є програма «Будуємо Україну разом» (БУР) від Української освітньої платформи. Ця організація спочатку займалася відновлюванням домівок місцевих жителів, які

постраждали від обстрілів. Восени 2014 року у м. Краматорськ був створений перший молодіжний центр в Україні «Вільна Хата».

Разом з Бур ви можете відновити свої домівки, зайнятися волонтерськими акціями, зробити кращим своє місто або регіон, а також ви можете подорожувати та знайомитися з новими людьми, відкривати нові горизонти, розвиватися в тій чи іншій сфері відвідавши онлайн курси [2].

Вищі навчальні заклади теж займаються волонтерською діяльністю.

Так, нещодавно 25 лютого в Івано – Франківську відкрилася нова громадянська організація «Між іншим», яку створили студенти івано-франківських вищих навчальних закладів. Упродовж декількох місяців, волонтери надавали гуманітарну та психологічну допомогу переселенцям, які через війну змушені були покинути свої домівки та переїхати до Івано–Франківська.

Щодня до волонтерського штабу приходять понад 20 людей, за декілька місяців волонтери допомогли понад 500 переселенців. Для отримання гуманітарного набору, потрібно було спочатку зареєструватися у штабі. Найчастіше зі слів волонтерки, люди потребували допомоги у харчах, засобах особистої гігієни, постільній білизні, посуді та ліках. Гуманітарну допомогу до штабу надсилають благодійні організації або приносять місцеві жителі. Окрім допомоги переселенцям, волонтерський штаб відправляє гуманітарні вантажі й збройним силам України на передову [5].

Також волонтерською діяльністю займаються й Рівненські навчальні заклади, які підтримують переселенців та ЗСУ.

У перші дні війни студенти національного університету водного господарства та природокористування займалися волонтерством переважно за місцем свого перебування, та згодом вони організували роботу у своєму університеті та відкрили волонтерський штаб, який працював за кількома напрямками, перший напрямок – це пакування продуктових наборів на складах для жителів Чернігова, який вийшов з окупації. Другий напрямок був

спрямований на допомогу ЗСУ, а саме студенти допомагали ремонтувати військову техніку. В цьому напрямку вони працюють і по сьогоднішній день[3].

Після звільнення Ірпеня та Бучі студенти НУВГП відвідали ці міста, та допомогли місцевим жителям розібрати завали. Студенти, які не мали можливості приїхати, допомагали тим, що відправляли листи до університетів Росії та Білорусі, в яких вони розказували про те, що наразі відбувається в Україні. Крім того на базі університету було створено добровольче формування тергромади. Також студенти НУВГП, на базі одного з гуртожитків вишу, займаються плетінням маскувальних сіток. Ще на початку війни, міжнародний відділ університету співпрацював з іноземними партнерами, допомагав максимально швидко поширювати інформацію про те, що відбувається в Україні, а саме люди почали масово слати листи, записували тексти та відео звернення та поширювали цей матеріал серед наукової спільноти [6].

На всіх фронтах продовжують свій волонтерський рух студенти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Для діток з Луганської області на базі університету було створено ігрову кімнату, такий собі міні-садок. Де є все необхідне для корисного та цікавого проведення дозвілля. Діти зі своїми мамами, проживають у гуртожитках закладу освіти, де їм надається соціально-побутова допомога завдяки співпраці із волонтерськими організаціями, також переселенці з Луганщини можуть безкоштовно харчуватися у їдальні університету.

Також одна із студентів ННІ права, разом із своєю мамою, готує їжу для територіальної оборони селища Кринички Дніпропетровської області. Ще одним корисним прикладом є студентка того ж самого університету, яка займається пошуком благодійних організацій за кордоном, також вона здійснює логістичну діяльність та допомагає розсилати листи на електронні адреси.

Підводячи підсумки, можна зробити такий висновок, що студенти займаючись громадянською діяльністю не обмежуються одним колом допомоги, вони допомагають людям не тільки збирати кошти на гуманітарну допомогу, а й займаються донорською допомогою, готують їжу для збройних

сил України, розбирають завали, надають психологічну допомогу та підтримку, займаються благодійністю не тільки в Україні, а ще й за кордоном. Допомогати людям може кожна людина, і за часи війни волонтерський рух став найпопулярнішою справою для студентів та молоді, він допоможе вам сформувати лідерські якості, відкриває безліч перспектив для майбутніх професій, завдяки волонтерам ви можете займатися благодійністю не обмежуючись однією країною, також ви можете відкривати волонтерські курси для підлітків, на яких ви можете виховувати любов до своєї країни та любов до волонтерського руху, викликати у дітей бажання допомагати іншим людям у скруту хвилину і просто сформувати у дітей небайдуже ставлення до іншої праці та в цілому до інших людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. AIESEC в Україні. URL: <https://aiesec.ua/> (дата звернення : 08.10.2022).
2. Будуємо Україну Разом. URL: <https://bur.ukredu.org/> (дата звернення : 08.10.2022).
3. Волонтерський тил: як у ДДУВС допомагають ЗСУ та переселенцям. URL: <https://dduvs.in.ua/2022/05/17/volonterskyj-tyl-yak-u-dduvs-dopomagayut-zsu-ta-pereselentsyam/> (дата звернення : 08.10.2022).
4. Фондація Регіональних ініціатив. URL: <https://fri.com.ua/> (дата звернення : 08.10.2022).
5. Як у Франківську студенти-волонтери допомагають переселенцям. URL: <https://suspilne.media/232523-iza-odag-ta-liky-ak-u-frankivsku-studenti-volonteri-dopomagaut-pereselencam/> (дата звернення : 08.10.2022).
6. Як університети Рівненщини допомагають під час війни. URL: <https://suspilne.media/284508-remont-tehniki-amunicia-psihologicna-dopomoga-ak-universiteti-rivnensini-volonterat-pid-cas-vijni/> (дата звернення : 08.10.2022).

Романишина Людмила Михайлівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки
Хмельницької гуманітарно-педагогічної
академії, м. Хмельницький;

Маланчук Сергій Васильович,
завідувач науково-методичного відділу
Кам'янець-Подільського Центру дитячої
та юнацької творчості, аспірант
Хмельницької гуманітарно-педагогічної
академії, м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

У період війни, яку росія розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей. Складні стратегічні виклики на шляху українського державотворення свідчать, що сучасне суспільство потребує громадян з високим рівнем громадянської культури, яким притаманні патріотизм, почуття обов'язку, стійка громадянська позиція та які здатні діяти у напрямі збереження і примноження національних цінностей. У цих умовах з особливою актуальністю постає питання дослідження стану громадянської свідомості сучасної молоді з метою виховання майбутнього покоління, яке б забезпечило Україні гідне місце у світовому просторі.

Важлива роль у процесі становлення особистості, формування необхідних громадянських якостей, передачі молоді національних цінностей відводиться освіті. Освіта як ресурс та засіб розвитку громадянського суспільства передбачає створення можливостей для розвитку особистості, що є важливим чинником не лише процесу трудової діяльності, а й гуманних соціальних демократичних відносин. Удосконалення суспільства неможливе без систематичної й спрямованої роботи з розвитку й становлення особистості. У процесі соціалізації особистості період зрілості констатується лише при наявності повністю сформованого громадянського бачення світу, оцінки оточуючого середовища з позицій власної активності й відповідальності. Зважаючи на те, що потреба бути громадянином своєї держави є цілком природною, сама собою вона не зможе реалізуватися в особистості: допомогти у цьому кожній людині, особливо молодому поколінню, покликана неперервна громадянська освіта.

Сучасна молода людина народилася й проживає у вільній і незалежній державі, не обтяжена постсоціалістичними догмами й «радянщиною», має чітко

сформовані проєвропейські орієнтири, громадянську позицію, яскраво виражене усвідомлення національно-етнічної приналежності. Особливістю свідомості сучасної молоді є те, що вона формувалася вже в умовах, коли існувала незалежна Українська держава, «коли ідеї національного відродження вже сприймалися не як переконання купки дисидентів, а як домінуюча у суспільстві ідеологія» [1, с. 26].

З огляду на вищезазначене, важливою складовою виховання підростаючої особистості у традиціях українського державотворення є громадянське виховання – процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що надає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною [4, с. 7].

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи. Саме тому, основною метою виховання у системі освіти є формування такої особистості, яка буде повністю готовою до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей, національної самобутності [5].

Формування особистості зумовлює зростання в особистості життєвої активності, тобто потреби у діяльності відповідно до соціальних норм і очікувань соціуму. Особливість участі молоді у житті суспільства й ухваленні рішень полягає у тому, що у центрі уваги має перебувати не вияв активності юного громадянина, а процес становлення його готовності до громадянської участі. Базовими принципами формування готовності до участі у житті

суспільства й ухваленні рішень є: принцип активності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, життєвої смислотворчої самодіяльності та самостійності [6, с. 48–49].

Початки громадянської свідомості з'являються тоді, коли молода людина починає усвідомлювати потребу робити не тільки те, що їй хочеться, а й те, чого очікує від неї близьке соціальне оточення у процесі виховання, навчання, трудової діяльності. Більшість дослідників визначають юнацький вік як основу при формуванні громадянської свідомості особистості. Крім того, – це період визнання соціальних відносин і прав особистості, коли людина усвідомлює права й обов'язки власні та інших людей, знаходить своє місце у житті [3].

Ультраважлива роль у процесі формування громадянської свідомості належить громадянській освіті. Одним із завдань, яке має бути розв'язане системою громадянської освіти, є забезпечення функціональної громадянської освіченості особи. Тому зміст освіти повинен спрямуватися на здобуття молоддю досвіду громадянських дій і переживань, основних громадянських умінь, що забезпечують успішність реалізації інтересів особистості у політико-правовій, соціальній, економічній та культурних сферах суспільного життя, а також на формування емоційно-ціннісного компонента громадянської культури особистості. Зміст громадянської освіти забезпечує формування системи уявлень і сприяє становленню світоглядних орієнтацій особистості, виробленню власної філософії життєдіяльності.

У системі громадянського виховання освітня складова доповнюється вихованням у душі громадянськості. Це поняття об'єднує в собі громадянську, політичну соціалізацію майбутнього громадянина та його здатність долучати до цього процесу моральні цінності. Громадянське виховання дає можливість успішної соціалізації молодого покоління в сучасних умовах і саморозвитку особистості як суб'єкта діяльності. Громадянська соціалізація молоді – процес, що здійснюється не лише у спеціально організованому середовищі, а й за його межами [7, с. 173–174]. У процесі громадянського виховання формується громадянськість – інтегральна властивість особистості, структурними компонентами якої виступає система громадянських рис, якостей громадянина.

Зі свого боку, кожна громадянська риса – складна динамічна система, що містить сукупність правових, патріотичних, національних, морально-етичних та інших якостей і проявів особистості. Формування громадянських якостей особистостей – це вид громадянського розвитку особистості [3].

Соціальним замовленням суспільства перед системою освіти є формування особистості, яка володіє не лише певним обсягом знань, умінь і навичок, а й здатна активно включатися у демократичні процеси та стати учасником самоврядування різних рівнів. Одним із важливих факторів формування у здобувачів освіти таких якостей є учнівське чи студентське самоврядування – перші інститути самоврядування, головною метою яких є розвиток соціально активної, гуманістично спрямованої особистості з глибоко усвідомленою громадянською позицією та сформованою громадянською свідомістю [2, с. 147].

Молоді громадяни є надзвичайно цінним людським потенціалом кожної країни, а від того як використовуватиметься цей ресурс у політичному та економічному житті залежить успішність її розвитку та процвітання. Як показує практика, сучасна молодь свідомо обирає активну громадянську позицію через навчання, членство у громадських організаціях, участь у суспільно-політичному житті, волонтерство.

Сьогодні питання необхідності упровадження шляхів підвищення громадянської свідомості особистості для України є вкрай важливим. Основним механізмом цього процесу має стати стратегія системної громадянської освіти, що передбачає пряме залучення молоді до громадського життя. Формування громадянськості, громадянської культури, політичної, правової освіченості молоді стають важливими напрямками у розбудові вітчизняної освітньої системи, політичній практиці України на шляху євроінтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України: аналітично-інформаційні матеріали / О. В. Бабак та ін. Київ, 2003. 191 с.

2. Гладун В. Партисипація учнівської молоді як складова формування громадянської компетентності. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 4 (100). С. 145–149.
3. Зарванська Л. Процес формування громадянської свідомості та громадянської позиції молоді. *Актуальні проблеми громадянської освіти: український та зарубіжний досвід : матеріали Першої науково-практичної конференції*. Острог, 2013. С. 183–184. URL : <https://eprints.oa.edu.ua/2374/1/%D0%97%D0%B0%D1%80%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf>.
4. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (Постанова Президії Академії педагогічних наук України від 19 квітня 2000 р., протокол № 1-7/4-49). *Шлях освіти*. 2000. № 3. С. 7–13.
5. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (Наказ МОН від 06.06.2022 №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641»). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22/sp:max50:nav7:font2#Text>.
6. Петрочко Ж. В. Участь у житті суспільства як прояв соціальної ініціативності підростаючої особистості. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. 2013. № 3. С. 47–51.
7. Тищенко О. І. Деякі умови формування громадянського виховання учнів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 46. С. 170–175.

УДК 37.015.31:172.15

Саган Роза Андріївна,
курсантка Національної академії
Державної прикордонної служби України
ім. Б. Хмельницького, м. Хмельницький;
Шумовецька Світлана Павлівна,
докт. пед. наук, доцент, доцент кафедри
психології, педагогіки та соціально-
економічних дисциплін Національної
академії Державної прикордонної служби
України ім. Б. Хмельницького,
м. Хмельницький

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ: ВІД МИНУЛОГО ДО СУЧАСНОСТІ

Після розпаду Радянського Союзу поява нових сучасних незалежних держав вплинула на всі сфери життя суспільства. До цього часу тоталітарна влада керувала всіма сферами суспільства, під її владою була організація й освітнього процесу. Молодь не завжди могла вивчати українську мову в школах та у вищих навчальних закладах, навчання велося переважно російською.

Тривалий час, вже навіть після розпаду радянської системи, навчально-виховний процес у державних закладах освіти був побудований відповідно до принципів та методів, притаманних радянським часам. Таке явище частково чи повністю гальмувало національно-патріотичне виховання молоді. Багато громадян вважали ідеали радянського суспільства привабливішими за національні. У такий спосіб продовжувалося «штучне» радянське життя.

У період Незалежності було прийнято та розроблено на законодавчому рівні Концепцію національної системи виховання (1995 р.), Концепцію Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013 – 2017 рр., Концепцію громадянської освіти та виховання в Україні (2012 р.). У 2015 р. було прийнято Концепцію національно-патріотичного виховання дітей та молоді, яка засвідчує важливість поваги до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України) та прав людини; активної участі громадян у суспільно-політичному житті країни; верховенства права; толерантного ставлення до цінностей і представників інших культур, релігій та національно-мовних особливостей; рівності всіх перед законом; готовності захищати суверенітет та територіальну цілісність України [2].

Після всіх подій, що стались в Україні, таких як Революція Гідності та російська агресія, більшість людей прийшло до розуміння необхідності й важливості патріотичного виховання. Потребу щодо виховання свідомої патріотичної молоді усвідомила більшість представників громадянського суспільства, а також державні інституції. Під час великомасштабної російської агресії відбулося небувале підняття патріотичного духу громадян. Багато людей стало волонтерами, допомагаючи військовослужбовцям на фронті. Понад 60 % чоловіків пішли добровольцями на фронт.

У наш час в основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації [1; 3]. Важливу роль у просвітницькій діяльності посідає відновлення історичної пам'яті про державницькі традиції України. Метою патріотичного виховання є

формування у молоді поваги до історичного минулого України, до національного законодавства, до державної символіки.

На сьогодні програма національно-патріотичного виховання дітей та молоді охоплює декілька етапів. Зокрема передбачено створення нормативно-правового підґрунтя й інформаційно-методичного забезпечення для національно-патріотичного виховання дітей та молоді; розроблення програм, навчально-методичних посібників з предметів гуманітарно-соціального спрямування для дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та вищих навчальних закладів спрямованих на патріотичне виховання дітей та молоді. Визначено також необхідність проведення науково-методичних конференцій, створення банку передового педагогічного досвіду на інформаційному веб-ресурсі.

Найголовнішим та найактуальнішим питанням сьогодення є підвищення престижу військової служби, підтримання бойового духу населення, бажання формування готовності проходити службу в Збройних силах України. Військовослужбовці – це захисники Вітчизни, які найбільше усвідомлюють важливість патріотизму.

Отже, патріотичне виховання покликане допомогти сформувати у молодого покоління патріотичну свідомість й відповідальність, почуття вірності та любові до Батьківщини, становлення її як демократичної та соціальної держави, шанобливого ставлення до національних традицій, готовність до захисту України та виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту її національних інтересів, цілісності та незалежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал. Полтава : Полтав. вісн., 1994. Т. 1. 191 с.
2. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах: наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text> (дата звернення 03.10.2022).
3. Сележан Й. Ю. Основи національного виховання (Українознавство: історичний, філософсько-релігійнознавчий аспекти) : Хрестоматія. Чернівці : Книги – XXI, 2006. 306 с.

Сапожников Станіслав Володимирович,
доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри інноваційних технологій
з педагогіки, психології та соціальної
роботи Університету
імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро;
Теплицька Аліна Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, завідувач
кафедри природничо-наукової підготовки,
ПУ «Вищий навчальний заклад
«Міжнародний гуманітарно-педагогічний
інститут «Бейт-Хана», м. Дніпро

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ВИШІВ У РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Питання формування моральних цінностей студентів закладів вищої освіти набуває першочергового характеру саме в умовах військового стану, в якому опинилася сьогодні наша держава. Це в свою чергу призводить до нестабільності сучасного українського суспільства. Таким чином виникає необхідність аналізу форм та методів формування моральних цінностей студентів з метою визначення моральних орієнтирів – ціннісних орієнтацій сучасного студентства. Адже сучасна студентська молодь є найбільш активною, цілеспрямованою, освіченою групою будь-якого суспільства. Але, поряд цим, вона є однією з найбільш проблемних соціальних груп, яка зазнає динамічних внутрішніх змін, супроводжуваних ускладненням взаємозв'язків і відносин у соціальній структурі суспільства. На фоні наростаючої відчуженості у стосунках між людьми, змінюється свідомість сучасного студента, його сприйняття навколишнього світу, психологія поведінки.

Така нестабільність соціальної ситуації в країні обумовлює важливість задач, які постають перед усіма соціальними інституціями, і в першу чергу перед сучасною педагогічною наукою. Слід зазначити, що індивід у сучасних умовах володіє значною свободою вибору джерел інформації, які, постійно поширюються, а також механізмів соціалізації через зростаюче різноманіття

характеру соціальних відносин. Саме розв'язання проблеми формування моральних цінностей студентів нерозривно пов'язане із наданням процесу соціалізації сучасної учнівської молоді відповідної цілеспрямованості. Таким чином, у реаліях сьогодення процес формування моральних цінностей студентів набуває своєї актуальності і стає пріоритетним у науково-педагогічних дослідженнях.

Сьогодні, в умовах глобалізації, у «безмежному» інформаційному середовищі учнівської молоді дуже складно, а часом і неможливо скласти ясні, прозорі поняття про моральні цінності, розрізняти добро і зло, диференціювати межі допустимого та неприпустимого для рівноправної взаємоповажної та гідної побудови власних відносин із соціумом. Таким чином, система моральних орієнтирів сучасної учнівської молоді опинилася під загрозою повної руйнації.

У сучасних реаліях необхідність дослідження теоретичних проблем формування моральних цінностей учнівської молоді можна обґрунтувати наявністю таких *протиріч*: між потребами сучасного суспільства до рівня розвитку моральних цінностей учнівської молоді та недостатньо ефективним використанням педагогічних засобів щодо розв'язання даної проблеми у закладах освіти; між цілісною природою навчально-виховного процесу у закладах освіти; між цілісною природою освітнього процесу закладів освіти та об'єктивною необхідністю наукового обґрунтування сучасного змісту та структури поняття «формування моральних цінностей». Вищенаведені протиріччя дозволили нам виявити основну проблему нашого дослідження, яка полягає у пошуку найбільш ефективних форм, методів, засобів та технологій формування моральних цінностей учнівської молоді в реаліях сьогодення.

Таким чином, необхідність вирішення вищезазначених суперечностей, об'єктивна потреба й соціальна значущість проблеми формування моральних цінностей учнівської молоді обумовили наш науковий інтерес до означеної тематики.

Наукове дослідження вищезазначених процесів є актуальним завданням у світлі перспектив інтеграції України до загальноєвропейського освітнього простору. Так, наукові розвідки вищезазначеної проблеми базуються на положеннях філософського вчення *про цінності* О. Дробницького, А. Здравомислова, М. Каган, П. Матвєєва; психологічні основи формування цінностей учнівської молоді розкриваються у працях Г. Балла, І. Беха, М. Боришевського, С. Бубнова, І. Булах, О. Вишневського, О. Власенко, К. Журби, А. Здравомислова, П. Ігнатенко, Л. Кольберга, С. Максименка, В. Москальця, К. Роджерса, С. Рубінштейна, Р. Сойчук, Н. Скрипник, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, К. Чорної, Ш. Шварца, В. Ядова та ін. Педагогічні основи виховання в учнівської молоді моральних цінностей українського народу висвітлено в роботах О. Вишневського, Г. Голос, В. Оржеховської, Л. Повалій, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, К. Чорної, П. Щербаня, М. Яницького; питання виховання моральної відповідальності особистості розглядалося в дослідженнях А. Петровського, М. Ярошевського, М. Савчина, Р. Лазарус.

Сьогодні у системі професійної освіти процес формування моральних цінностей повинен стати неперервним, і постійно посилюватися. Оскільки саме у період студентства закладаються стійкі основи формування цінності праці, професії, професійної відповідальності, сімейні цінності.

Отже, об'єктивна соціокультурна ситуація, яка склалася у сучасному соціумі проявляється в постійних змінах традиційних моральних норм та правил моралі, зростанні напруження у суспільстві, зниженні стійкості моральних переконань та відношень, цінності формальних інституцій культурної спадщини, відчуженні цілей та змісту від реальних потреб особистості. Усе вищезазначене вступає у протиріччя з природою духовності і моральності, яка передбачає включення особистості студента до певного життєвого та людського контексту.

Цінності охоплюють життя окремої людини і людства загалом у всіх її проявах і сторонах, а відповідно і пізнавальну сферу людини, її поведінку та

емоційно-чуттєву сферу. Цінності можуть мати самостійний зміст і тому утворюють цілий пласт у культурній спадщині, визначаючи особливості світогляду. *Моральні цінності* – це істотний елемент організації суспільства, який відображає прагнення індивідів, груп і є важливим фактором соціально-морального регулювання поведінки людей, їх взаємовідносин [2, с. 122].

До моральних цінностей відносять різні форми моральної свідомості: особистісні переконання щодо норм і принципів належної поведінки людини як громадянина, суспільні і моральні ідеали; етичні уявлення про життя і смерть, справедливість і несправедливість, гуманістичність людських відносин, добро і зло та ін.; моральні почуття – обов'язку, совісті, відповідальності, честі й гідності [1, с. 525].

Сьогодні формування моральних цінностей ототожнюється з гуманним ставленням до дитини, тобто її особистісні якості формують честь, совість, етичність, поняття про обов'язок, пошану людської гідності. Таким чином, основною спрямованістю діяльності педагога повинно стати саме формування моральних цінностей, а головною метою – розвиток особистості дитини, здатної на усвідомлений і відповідальний вибір поведінки та вчинків у різноманітних життєвих ситуаціях, не переступаючи загальнолюдських, загальнозначущих цінностей.

Отже, у контексті нашого дослідження, *формування моральних цінностей учнівської молоді ми розуміємо як процес нормування на основі інтеріоризації молоддю первинних цінностей та цілей*. Провідна роль у цьому процесі відводиться використанню моральних авторитетів, сакралізованим принципам, ідеологемам тощо.

Теоретичний аналіз та дослідження практичного досвіду формування моральних цінностей студентів вишів вимагає розробки науково-обґрунтованих педагогічних умов. До педагогічних умов, які є *чинниками зовнішнього впливу* на формування моральних цінностей студентів вишів, ми відносимо: стан психолого-педагогічних досліджень даної проблеми й результати впровадження наукових розробок; науково-методичне забезпечення навчання

та виховання (навчальні плани і програми, методики і технології професійної підготовки); фактори ефективності взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу.

Серед умов, що визначають *розвиток структури внутрішніх особистісних перетворень*, ми виділяємо: *мотивацію суб'єктів до здійснення освітнього процесу вишу, а отже ставлення до майбутньої професійної діяльності, оволодіння способами професійного самовдосконалення; відповідність між полем об'єктивної інформації та полем суб'єктивних уявлень студента; рівень рефлексивності у спілкуванні суб'єктів освітнього процесу, оптимізацію взаємодії з метою професійного розвитку майбутніх фахівців.*

Отже, у реаліях сьогодення формування моральних цінностей студентів є системним процесом розвитку та саморозвитку її особистості, а моральне виховання особистості, будучи невід'ємною складовою загального виховання забезпечує відносно осмислене та цілеспрямоване формування людини відповідно до специфіки цілей, груп та організацій, у яких воно здійснюється. Сьогодні моральне виховання стає однією із форм відтворення, успадкування моральності у суспільстві та вимагає інноваційних пошуків педагогів-практиків та науковців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед.наук України; головний ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 992 с.
2. Сапожников С.В., Довев М. Теоретичні проблеми формування моральних цінностей учнівської молоді в реаліях сьогодення // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки, № 2 (22) 2021. С. 121 – 127.
3. Oksana M. Hlushak, Svetlana O. Semenyaka, Volodymyr V Proshkin, Stanislav V. Sapozhnykov, Oksana S. Lytvyn. The usage of digital technologies in the university training of future bachelors (having been based on the data of mathematical subjects). Ceur workshop proceedings. Vol. 2643. Pp. 210 224. URL: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57218488121>

Скиба Елеонора Костянтинівна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської
діяльності Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ, м. Дніпро

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ЯК ПРОЯВ ВІДНОСИН ВЛАДИ ПАТРІАРХАТНИХ СУСПІЛЬСТВ

Сучасна соціальна філософія та новітні гендерні дослідження, що вивчають різні сфери людської діяльності з позицій дотримання прав та свобод людини розробляють спеціальні підходи до наукової інтерпретації відносин домінування та підпорядкування з позиції існуючої у суспільстві дихотомії жіночого та чоловічого або іншими словами фемінінного та маскулінного, аналізують їх взаємозв'язок, взаємодію та взаємовплив на процеси розвитку сучасної української та світової спільноти. Детальне і об'єктивне розуміння сутності цього питання вимагає брати до уваги використання як загальнонаукових так і спеціальних методів аналітичного дослідження. Пошуки та досягнення різних наукових підходів дозволяють більш детально та об'єктивно систематизувати знання з питань формування, існування та майбутніх перспектив гендерних відносин. Запропонований сучасним науковим знанням принцип плюралізму забезпечує найбільш об'єктивне, повне та всебічне вивчення гендерної дихотомії у філософсько-історичному розвитку.

Застосування єдності історичного і логічного методів дослідження проблеми допомогло встановити, по-перше, що гендерна нерівність, як і будь-яка інша, формується та постійно відтворюється дискурсом, по-друге, гендерні відносини (відносини між чоловіками та жінками) активно впливають на формування соціально-культурного дискурсу. Герменевтичний, феноменологічний і конкретно-історичний методи, використані для аналізу механізму постійного відтворення гендерної нерівності дозволили побачити, яким чином ієрархічні владні стосунки проникають в усі соціальні інститути,

формуючи при цьому певні гендерні режими, у рамках яких вимушена діяти особистість.

Взаємодія діалектичного, компаративістського і структуралістського підходів дозволила розглянути проблему гендерної нерівності з принципово нової позиції: не гендерні відмінності, або іншими словами, відмінності між чоловіками та жінками, дійсно погрунтовано природним чином обумовили стосунки домінування-підпорядкування чоловіків та жінок, але, навпаки, саме гендерні відмінності використовуються інститутами влади для виправдання дихотомії та нерівності. Принцип методологічного плюралізму, використовуючи досягнення провідних наукових шкіл відносно взаємозв'язку відмінності, дихотомії і нерівності, виявив істинний порядок стосунків категорій відмінності і нерівності. В результаті цього артикульовано нове розуміння їх взаємозв'язку. Структуралістський і системний методи дослідження проявів сексуального насильства під час бойових дій допомогли встановити розуміння цього явища як прояв гегемонної маскулінності, стереотипи яких є характерними рисами патріархатних суспільств, де панують авторитарність, неповага до особистості та культ встановлення відносин підпорядкування та пригноблення. Таким чином, дихотомія гендерних ідентичностей є явищем культурного порядку, відображенням соціально-культурного дискурсу.

Отже, безперечно, прояв сексуального насильства під час бойових дій до беззбройних людей – є відмінною ознакою патріархатності усіх соціальних інститутів та загальним нехтуванням принципів світової спільноти сьогодення.

Сучасні дослідники гендерних відносин посилаються на те, що чоловічі та жіночі гендерні соціально-культурні прояви особистості є змістом та підґрунтям подолання гендерної дискримінації пропонують дотримуватися принципів компетентності підчас виконання професійних обов'язків, тим самим, забезпечується соціально-культурна рівність, повага між жінками та чоловіками як соціальними групами. З цього випливає, що гендерні відносини одночасно впливають серед інших на формування загального стану суспільства

та діють як соціально сконструйовані конструкти, віддзеркалюючи соціально-культурний дискурс суспільства [1].

Нехтування принципами рівності та поваги до вимог гендерної рівності автоматично приводить до гендерного насильства і є результатом застосування ідеології минулого століття та віддзеркалює рівень розвинутості усіх типів соціально-культурних та економічних відносин [2].

Сексуальне насильство, як ми бачимо із сучасного та минулого досвіду, є типовим явищем під час збройних конфліктів. Нерідко можливість безкарного насильства над полоненими та переможеними сприймається як один із військових трофеїв, але іноді, особливо під час міжетнічних конфліктів, трактується як зухвалий прояв пануючих стереотипів гегемонної маскулінності. Під час збройного конфлікту сексуальне насильство часто використовується як засіб психологічної війни з метою деморалізації супротивника або як акт залучення до вчинення конкретного насильства. Підкреслимо, що особливо така поведінка актуальна для патріархальних суспільств, де зрілість та мужність асоціюються з насильством, домінуванням та пригнобленням слабких або беззахисних як прояв влади.

Ми встановили, що гендерна відмінність у таких авторитарних суспільствах служить виправданням нерівності та дискримінації і є сформованою та відтвореною структурами влади у всіх сферах соціально-культурного та економічного життя. Не відмінність є причиною ідеології панування, домінування. Тілесні відмінності розуміється як поле прояву владних відносин та реалізації ідеології примусу, домінування, нерівності. Владні відносини та відносини підпорядкування відтворюються через таємні та опосередковані інструменти, які діють у авторитарних патріархатних ідеологіях.

Соціально-культурний дискурс, будучи репрезентаційним аспектом світу у вигляді соціальних процесів, відносин, структур матеріального світу, заявляє себе через «ментальний світ» думок, почуттів, вірування, цінностей в складному сплетінні із соціальним світом. Дискурс не тільки репрезентує світ

яким він є, він є тією сполучною ланкою, що об'єднує вже існуючі і перспективні соціальні проекти і, таким чином, бере участь у створенні майбутніх напрямків соціальних проектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Комих Н. Г. Гендероване місто: спроба соціологічної інтерпретації. Особистість і соціальні інститути в урбанізованому суспільстві: місто Дніпро: монографія: в 2 томах / В. В. Кривошеїн, О. Ю. Висоцький, В. В. Ніколенко та ін.; за заг. ред. професора В. В. Кривошеїна. Том 1. Д.: Видавництво Лізунов Прес, с. 256–272. 2018;
2. Skyba E., Tkachenko K. Philosophy, economics and law review. Volume 1, no. 2, 18–24. 2021.

УДК 94 (477)

Славінська Марина Олександрівна,
методистка відділу виховної роботи
та позашкільної освіти КНЗ КОР
«КОПОПК», м. Біла Церква

РОЗРОБКА ЗАНЯТТЯ «ІНТЕРАКТИВНІ ВПРАВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЦІННОСТЕЙ УХВЛ. ЦІННІСТЬ «БУТИ ВІДКРИТИМ СУСПІЛЬСТВОМ»»

Мета: ознайомлення з поняттям «відкрите суспільство»; формування уявлення про толерантність як універсальний принцип життя людини; виховання почуття любові, поваги, відкритості до людей.

Обладнання: ноутбук, проектор, листи А4, стікери, фліпчарт і папір, маркери

Тривалість: 90 хв.

Хід заняття

1. Вправа на знайомство «Якби я була/був...»

Тренер пропонує всім учасникам подумати, а потім намалювати і усно пояснити:

- якби я була/був фруктом, то яким? І чому?
- якби я була/був явищем природи, то яким? І чому?
- якби я була/був тваринкою, то якою? І чому?
- якби я була/був музичним інструментом, то яким? І чому?

Вміння малювати тут не важливе!!!!

Коли всі виконають завдання, ведучий пропонує кожному по черзі розповісти про власний образ.

Після закінчення презентацій створюємо «галерею портретів» учасників.

Тренер: подумайте і скажіть, який висновок ми можемо зробити після виконання цієї вправи? *(Усі люди різні, але ж нам, таким різним, треба жити, навчатися і працювати разом та ще й не сперечатись одне з одним).*

2. Вправа «Вироблення правил»

Правила обов'язково(!!!) виробляються всією групою.

Орієнтовні правила: бути позитивним, активним; слухати і чути; сміливо висловлювати свою думку; висловлюватися по черзі, не перебивати один одного; бути уважним, відвертим, пунктуальним; поважати думку іншого; критикувати конструктивно; правило піднятої руки і вільної ноги; правило вимкненого телефону; можна застосовувати «я в хатинці»; дотримання принципу «шматок пирога».

3. Вправа «Мої очікування»

Тренер роздає всім учасникам стікери, на яких кожному потрібно написати свої очікування від заняття і по черзі озвучують їх.

4. Інформаційне повідомлення

Українська Хартія вільної людини, цінність «Бути відкритим суспільством»

Бути відкритим суспільством означає бути спільнотою, переконаною у великій цінності людського життя і демократичного устрою.

Серед нас немає ані людей другого сорту, ані гвинтиків, ані «скалок» на шляху лісорубів.

Бути відкритим суспільством означає вгамовувати агресію і підтримувати слабших, вразливіших і тих, хто має обмежені фізичні можливості.

Бути відкритим суспільством означає не толерувати жодних антигуманних ідеологій і деспотичний примус.

Бути відкритим суспільством означає бути налаштованими переймати

найкращий досвід і знання зовнішнього світу.

Бути відкритим суспільством означає любити людей, вільно мислити і виховувати вільних людей.

Це має стати нашою колективною свідомістю.

Спостерігаючи за розвитком суспільства, у якому ми живемо, за тим, як швидко воно змінюється у політичному, духовному, моральному та соціальному аспектах ми постійно перебуваємо в пошуку нових форм суспільного життя, які б забезпечили рівні можливості для всіх без винятку учасників суспільного життя, то ж найкращою формою життя суспільства є його здатність бути відкритим.

Відкрите суспільство – це суспільство, яке базується на визнанні того факту, що різні люди мають різні погляди та інтереси, і що існує потреба в установах, які б захищали права всіх людей і давали їм змогу жити разом в мирі і злагоді.

Вперше поняття «відкрите» суспільство запропонував французький філософ – Анрі Бергсон. Пізніше термін «відкрите суспільство» вжито філософом Карлом Поппером в його книзі «Відкрите суспільство та його вороги», що вийшла друком у 1945 році. Відкрите суспільство як модель не може бути досягнуте шляхом виконання чітких поступових кроків. «Відкрите суспільство не можна побудувати, його можна зростити на собі та своїх дітях», – писав американський філософ Пол Фейєрабенд.

Ефективне функціонування будь-якої держави можливе лише за умов побудови і розвитку відкритого суспільства.

Гуманне ставлення до людини найвищий прояв відкритості суспільства

Люди різні й неповторні, кожен із своєю думкою, ідеєю, душею та свідомістю. Позитивне ставлення до людей є надважливим аспектом прояву гуманізації та відкритості суспільства. Отже, гуманність в ставленні до людей не залежно від походження, соціального стану, расової приналежності, політичних та релігійних поглядів повинна бути основою. Важливим у наш час

є вміння вгамовувати агресію і підтримувати слабших, вразливіших і тих, хто має обмежені фізичні можливості, гуманно ставитись до хворих, не відвертатися від людей котрі просять про допомогу, чути і бути достатньо поінформованими про життя і проблеми людей. Поважати національні, загальнолюдські, етнічні традиції і цінності.

Отже, гуманність – це, перш за все, взаємоповага та людяне ставлення одне до одного. А без цього неможливо будувати високоморальне суспільство та міцну державу.

Генеральна Конференція ЮНЕСКО оголосила 1995 рік роком толерантності й прийняла Декларацію принципів толерантності. 16 листопада названо Міжнародним днем толерантності.

Толерантність вважається показником високого духовного й інтелектуального розвитку особистості.

Притча про мудреця

Помирає в одному поселенні старий мудрець. Прийшли до нього люди попроситися, і говорять: «Скажи нам, мудрий старий, як вдалося тобі створити такий порядок у сім'ї, що усі сини та невістки, дочки й зяті жили разом в мирі і злагоді?» Не може вже говорити старий – подають йому папір, олівець, і він довго пише. Коли випав з рук вмираючого аркуш, дуже здивувалися всі – там 100 разів було написано одне слово – «ТЕРПІМІСТЬ!»

5. Мозковий штурм «Визначення «толерантності»»

Учасники по черзі, дають асоціації до слова «толерантність»

6. Вправа «Побачення»

Тренер об'єднує учасників у чотири групи, роздає кожній групі конверти з набором окремих речень, які потрібно розташувати послідовно, керуючись логікою, щоб вийшло змістовне оповідання. Потім представник кожної групи презентує результат.

Картки з реченнями:

- Його серце тьохнуло.
- Було вже пізно.

- Десь загавкав пес.
- Місяць – немов великий апельсин.
- Потяг рушив.
- Чи має щось сенс у цьому житті?
- Він узяв її за руку.
- Почулося скреготання заліза.
- Він поглянув на неї.
- Пролунав постріл.
- Він зрозумів, що тільки вона могла зробити його щасливим.
- Її очі були заплющені.
- Ця зустріч остання.
- Легкий вітерець доносив схвильований шепіт.
- Сова сиділа на ялинці і майже спала.
- Доносився гуркіт не знати звідки.

Зазвичай звучить питання: «А як же правильно звучить оповідання?».

Люди звикли діяти стереотипно, оглядаючись на **кимсь** придумані канони. Тут немає правильної або неправильної відповіді. У кожного вийшло своє оповідання, і кожний може пояснити логіку його побудови. **Ми вчимося приймати і поважати думки інших, адже вони мають право на існування.**

7. Вправа «Я їду в потязі»

Тренер роздає кожному учаснику аркуш з пропонованими ролями (за бажанням – додайте свої): хлопець зі скрипкою, бабуся з татуваннями, жінка з маленькою дитиною, що плаче, радикальна феміністка, хлопець, що говорить сам із собою, дуже комунікабельна вчителька фізики, продавець риби з ринку, колишній поліцейський, студент з Нігерії, священник, лікар-патологоанатом, ромка з 5 дітьми, колишній ув'язнений, людина, яка понад рік хворіє на депресію, мусульманин, блогерша, яка весь час розмовляє по телефону, дідусь в інвалідному візку, заробітчанин з Польщі, працівниця гарячої лінії пенсійного фонду, військовослужбовець з протезом ноги). Ці ролі репрезентують

стереотипні уявлення, тому виховувати толерантність саме на таких персонажах буде дієво.

Завдання – уявити, що кожен учасник їде в купейному вагоні потяга. Їхати доведеться довго, кілька днів. Потрібно обрати трьох персонажів, з якими він захоче їхати разом. На вибір дайте 2-3 хвилини.

Потім об'єднайте учасників в пари і попросіть, щоб вони обмінялися думками щодо обраних персонажів та разом обрали трьох. Потім об'єднайте учасників у групи по 4 (або 6) осіб, і знову попросіть, щоб вони обмінялися думками щодо обраних персонажів та разом обрали трьох. Тобто наприкінці вправи мають бути лише ті три, що є спільними для всієї міні-групи.

Після цього кожна з груп коротко презентує: чому обрали саме цих персонажів та чому не обрали інших.

Рефлексія. Який ефект? Під час гри можна виявити стереотипи щодо різних груп людей. У безпечному навчальному просторі є можливість обговорити та зрозуміти: чи дійсно існують підстави для таких стереотипів? Чи такі люди є небезпечними? Або, може, ми надто мало знаємо про них і тому боїмося чи не сприймаємо?

8. Вправа «Пустіть мене в коло»

Тренер попереджає про те, що зараз відбудеться своєрідний «практикум» з толерантності.

Із групи вибирається людина. Йому повідомляють про те, що він повинен у будь-який спосіб – хитрістю, лестощами, підкупом, обманом, силою, а може, використовуючи дружні зв'язки, – дістатися середини кола. В цей час група береться за руки, утворюючи замкнуте коло. Решта учасників не повинні пускати в коло вибрану людину. Гра триває доти, доки вибраний не пробереться в коло або не вичерпає всі можливості для цього.

Після цього обов'язково проводиться рефлексія. Для цього пропонується відповісти на такі запитання:

Як відчував себе вибраний? Чи важко йому було знаходитися поза колом? Чому? Який спосіб йому здавався найдієвішим? Чому? Якби гра починалася

спочатку, чи погодився б він знов знаходитися поза колом?

Які почуття переживали учасники в колі? Чому? Чи хотілося впустити вигнаного в коло? Чому? Хотілося б побувати на його місці?

Які асоціації викликала ця гра? Чи існують подібні ситуації в реальному житті? Як виникають такі ситуації і що з ними можна зробити?

9. Робота в групах «Два світи»

Тренер пропонує узагальнити уявлення учасників про толерантність і толерантну поведінку.

Учасники об'єднуються у дві групи (за принципом день-ніч) і одержують аркуші ватману, фломастери. Тренер говорить про те, що сьогодні кожна група має чудову нагоду – створити свій світ – «Світ толерантності» і «Світ інтолерантності».

Звертаючи увагу на риси свого характеру і свої бажання, учасникам пропонують створити колаж свого світу, країни й назвати його. Протягом 10 хв група працює над створенням колажу. Потім представник від групи представляє колективну роботу.

Обговорення. Висновок: порівнявши два протилежні світи, ми наочно бачимо, що людина, яка живе у світі добра, взаєморозуміння, терпимості з людьми інших релігій, націй, культур, відчувається особистістю, яка може розкрити всі свої найкращі риси, бути корисною своєму народу, оточенню. Людина, яка живе в толерантному світі, по-справжньому щаслива і дарує це щастя, любов людям довкола. Важливо запам'ятати, що нетерпимість може проявлятися досить широко: від звичайної зневаги або роздратування – до геноциду, цілеспрямованого знешкодження людей.

10. Вправа «На прощання»

Тренер оголошує, що заняття завершується, і прийшов час прощатися.

- Які Ваші враження від заняття?
- Чи справдились Ваші очікування?
- Що сподобалось та запам'яталось найбільше?
- Що не сподобалось та було зайвим?

Зараз у кожного учасника є шанс сказати все, що хочеться)))

Дякую за роботу!

Смук Наталія Ришардівна,
методист, завідувач навчального відділу
підвищення кваліфікації керівних і
педагогічних кадрів Тернопільського
ОКІППО, м. Тернопіль

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА В КОНТЕКСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Удосконалення сучасної української освіти відображається в нових підходах до навчання і виховання, саме тому одним із напрямків оптимізації освітнього процесу є його орієнтація на демократизацію взаємовідносин, створенні сприятливої атмосфери співробітництва, зниженні монологічного викладу матеріалу та дублювання інформації, впровадженні в освітній процес активних методів навчання, які сприяють розвитку творчої особистості, розвитку ініціативи, активізації пізнавально-навчальної діяльності учня.

Разом з тим, низка нормативних документів таких як, закон України «Про освіту», Указ Президента України «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», Національна програма «Освіта (Україна XXI століття)», Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні визначають пріоритетні завдання, на які має бути спрямована діяльність закладів загальної середньої освіти, а саме духовно-моральний розвиток, виховання та якість підготовки учнів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, мобільності й конкурентоспроможності на ринку праці; організаційно-методичного забезпечення педагогічної підготовки батьків як важливої ланки загального виховного процесу.

Значний внесок у дослідження проблеми взаємодії школи й сім'ї у вихованні особистості зробили сучасні вчені. Розкривають окремі аспекти взаємодії сім'ї та школи (О. Вакуленко, І. Дьоміна, Я. Журецький, В. Кириченко, В. Костів, В. Оржехівський, В. Постовий, І. Седаніч,

М. Шаповал та ін.); визначають роль школи як координуючого центру взаємодії сім'ї й педагогів (С. Захаренко, В. Тригубенко); розробляють форми роботи з батьками (Т. Дем'янюк, Н. Кічук, С. Карпенчук, О. Коберник, Л. Мотрич, В. Омеляненко, М. Рудь, В. Ягупов та ін.); окреслюють функції сім'ї (А. Антонов, В. Голофаст, В. Мацьковський, В. Савка, А. Харчев, Н. Уманець та ін.); характеризують типи спілкування у сім'ї (Г. Авдіянець, Т. Алексеєнко); розкривають психолого-педагогічні особливості молодшого шкільного віку (Т. Буняк, В. Галузинський, К. Гуревич, В. Ільїн, В. Крутецький тощо).

У контексті дослідження ціннісних орієнтирів Української Хартії вільної людини важливим є те, що проблема відносин між суб'єктами педагогічної взаємодії привертає увагу багатьох українських та зарубіжних учених як предмет дослідження, основними напрямками якого є: теоретико-методологічні засади формування відносин (О. Бодальов, О. Киричук, С. Рубінштейн); загальнопедагогічні концепції нових технологій виховання (Ш. О. Амонашвілі, О. Савченко, О. В. Сухомлинська, І. Д. Бех); гуманне професійне спілкування педагога й вихованців (Г. Балл, О. Дубасенюк, В. Ковальчук, С. Кондратьєва, О. Легун, Г. Мешко, Л. Петришин); історичний аспект розвитку суб'єкт-суб'єктних відносин педагога та учнів (Н. Дем'яненко, Т. Завгородня). Проектуванням освітнього середовища, в якому б дитина почувала себе вільно, захищено та затребувано в суспільстві, займалися І. Баєва, М. Битянова, Н. Груздева, В. Панов, Я. Коменський та ін.

Сьогодні питання педагогіки партнерства стало ключовим у вихованні сучасного покоління. Партнерські взаємини між учителем, учнем і батьками є однією із ключових засад якісного реформування української школи. Нова українська школа ставить завдання сформувати у дітей такі компетентності, як: спілкування державною, рідною мовою; спілкування іноземними мовами; математична грамотність; компетентності в природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрову компетентність; уміння вчитися впродовж життя, соціальну та громадянську; інноваційність і підприємливість; обізнаність і здатність до самовираження в культурі; екологічну грамотність і здорове

життя. Щоб сформувати такі якості в дітей, необхідно докласти багато зусиль спочатку батьків, а потім спільної праці батьків та вчителів. Тільки через порозуміння, співпрацю та підтримку кожного учасника освітнього процесу можна досягти позитивного результату.

Загалом ми дорослі власним прикладом повинні показувати своє ставлення до того якою має бути справжня, освічена людина, адже прагнемо будувати у всіх відношеннях грамотне суспільство, при цьому звертаємо увагу насамперед на виховання вільної людини у незалежній державі, наголошуючи що це повинно бути не лише зовнішньою ознакою, але й внутрішньою духовною складовою та вільним вибором людини. Невільна людина не здатна бути ані щасливою, ані захищеною, ані впевненою у своєму майбутньому. Бути вільною людиною – це насамперед означає брати на себе відповідальність, а цього ми дорослі боїмося найбільше. Не можна вимагати від когось виконання його обов'язків, не виконуючи власних. Не треба жити з постійним почуттям скривдженості й жалем до себе. Бути вільною людиною означає вірити у свої сили. Бути вільною людиною означає усвідомлювати свою неповторність, однак жодною мірою не плекати у собі зверхності. Бути вільною людиною означає завжди й всюди самотійно додержуватися принципу нашої рівності один з одним, а також рівності перед законом. І найважливіше: бути вільною людиною означає чинити добро. Саме в цьому полягає найглибший зміст свободи вільної людини.

Зауважимо, що теоретико-методологічний аналіз наукової літератури свідчить, що «педагогіка партнерства» є системним багатокомпонентним поняттям, що ґрунтується на безумовному сприйнятті людини як найвищої цінності, її самобутності. При цьому, педагогіка партнерства передбачає, що педагог виступає як організатор навчання, посередник між школярем і соціальним досвідом, культурою людства, що допомагає подоланню відчуженості дітей від дорослих, педагогів, батьків, створенню умов для активності, ініціативності, творчості учнів, подоланню певного роздвоєння поведінки, дії, для себе і для дорослих.

Громадянське суспільство неможливе поза рамками держави, саме на це потрібно акцентувати увагу педагогу, викладачу, який розуміє, що бути активним громадянином означає підтримувати іншого у захисті його прав, бо це – наші спільні права. Бути активним громадянином означає виявляти ініціативу задля добра свого дому, сусідства, місцевої громади чи всієї української спільноти. Бути активним громадянином означає з особливою увагою ставитися до будь-яких спроб (насамперед влади) порушити чи обмежити людські права. Завтра ті, хто порушують права вашого сусіда, можуть узятися за вас. Бути активним громадянином означає усвідомлювати життєву необхідність демократичного розвитку держави. Демократія, як і будь-який політично-суспільний витвір людини, існує лише там, де є переважна більшість людей, здатних її захищати й водночас їй підпорядковуватися. Бути активним громадянином означає не усуватися від політичного життя, а робити політичний вибір, навіть обираючи між недосконалими політичними силами, втім діючи по совісті й дбаючи про зміни в житті країни. Саме на ці якості наголошує педагог разом із тим виконуючи Державний стандарт базової загальної освіти, а саме соціально – трудову компетентність.

Окрім того, розгляд теоретичних психолого-педагогічних підходів до запровадження педагогіки партнерства упевнюють, що головною умовою міжособистісних взаємин у виховному процесі є створення оптимальної емоційно-ціннісної атмосфери з настановою суб'єктів взаємодії на взаєморозуміння, взаємоповагу, довірливі відносини, позитивне та доброзичливе ставлення, порозуміння, співпрацю та взаємодопомогу з абсолютною відмовою від авторитарності; забезпечення права вільного вибору, рівноправності, соціального партнерства. Важливим є те, що в руслі дотримання Української Хартії вільної людини слід дотримуватись і принципів партнерської взаємодії, які полягають у повазі до особистості, доброзичливості й позитивному ставленні, довірі у відносинах та стосунках, діалог-взаємодії-взаємоповазі, розподіленому лідерстві (проактивності, праві вибору та відповідальності за нього, горизонтальності зв'язків), принципі соціального

партнерства (рівності сторін, добровільності прийнятті зобов'язань, обов'язковості виконання домовленостей) [4].

Серед основних напрямків ефективного педагогічного партнерства, можна виокремити наступні: адекватне розуміння учнем та учителем цілей і задач виховання з урахуванням індивідуальних особливостей особистості молодшого школяра; наявність чітких знань про особистість учня, структуру його сім'ї, їх виховні позиції й відношення до школи як до учасника виховного процесу; здійснення школою виховного впливу на учня та його сім'ю, безпосередньо через педагогічну пропаганду та через виховання ціннісних орієнтацій особистості; залучення сім'ї до виховного впливу на сім'ю в умовах школи, що підвищує авторитет батьків серед дітей; впровадження єдиної виховної системи з метою формування гуманістичних цінностей молодших школярів; педагогічна культура батьків; особистий приклад батьків, їх авторитет, характер стосунків; співпраця родини і вчителів щодо визначенні пріоритетних напрямків, форм, методів і прийомів виховання; систематичність і послідовність у підборі форм, методів і прийомів роботи з дітьми [2; 3].

Відповідно до основних ідей Української Хартії вільної людини педагогіка партнерства базується на таких основоположних засадах: визнання індивідуальності, неповторності вихованця; гармонія особистих та загальнолюдських цінностей; категоричне заперечення насильства над дитиною та її природою; трактування і сприймання вихованця як активного, рівноправного суб'єкта виховного процесу, носія власної волі; реалізація у вихованні розвивальної стратегії, сутність якої полягає у конкретних справах, турботі про зростання особистості дитини, розвиток її потенційних можливостей, самосвідомості, про відкриття нею власного «Я» з усіма сильними й слабкими сторонами.

Сучасному суспільству потрібна докорінна зміна ставлення один до одного. У понятті «любов» виокремлюється національний, соціальний і культурний зміст, що в свою чергу ґрунтується на бажанні добра ближньому. Для нашого суспільства «любити» насамперед означає виявляти толерантність

до політичних і культурних поглядів, етнічної, релігійної та мовної приналежності інших співвітчизників, чий досвід і особиста історія, безумовно різняться. При цьому толерантність виступає однією з найвищих ознак культури вільної людини, яка дотримуючись своїх принципів, визнає й приймає право іншого на унікальність, водночас толерантність не означає безпринципності: вона не дає визнання і виправдання тим, хто свідомо діє проти нашої держави, прагнучи її розколу чи занепаду, як і тим, хто переступає межі моралі. Наша любов означає спільне національне утвердження української мови, яка й визначає обличчя України та нашого народу у світі, тому, що любити передбачає не допускати будь-яких виявів ксенофобії, расизму, шовінізму, нацизму і сталінізму як найбрутальніших форм людської, національної, політичної, культурної й соціальної нетерпимості. Усе вище означене вимагає відновлення зв'язку поколінь в Україні, коли старші, навіть не поділяючи форм життєвого чи творчого пошуку молодших, підтримують їхній рух на нових шляхах, при цьому кожне наступне покоління з мудрістю повинно ставитись до прагнень своїх попередників і не бажати звести порахунки, але продовжити те, що є спільним надбанням і добром.

Окрім того поняття «любити» уміщає дотримання національного погляду на власне минуле, що має допомогти накласти мораторій на «історичні війни», провоковані ззовні та підтримуватиме непорушний духовний зв'язок між українськими церквами, чийм головним призначенням є служіння Богові й українському народу. Тобто на сьогодні багато хто про це говорить, а чи діємо так, чи дотримуємось прагнення людини жити вільно та бути рівноправною в усіх процесах своєї життєдіяльності?

На цьому наголошує й основоположна ідея педагогіки партнерства виокремлена ще Ш. О. Амонашвілі: «... зробити дитину нашим (дорослих – учителів, вихователів, батьків) рівноправним учасником педагогічного процесу, дбайливим і відповідальним за цей процес, за його результати» [1]. Саме ця ідея сповідує гасло Української Хартії вільної людини – гуманізації й демократизації педагогічного процесу, вкорінення духу взаєморозуміння, що є

однією з головних ідей Нової української школи, а саме впровадження педагогіки партнерства, ціль якої – налагодити комфортну взаємодію між учнем, вчителем та батьками.

Через те, що сьогодні Україна стоїть супроти авторитаризму, корупції, бідності людей, гнітючої соціальної нерівності й внутрішньої роз'єднаності, в першу чергу нам потрібні зміни у процесі педагогічної партнерської взаємодії.

Адже ми здатні перемогти нинішні загрози й небезпеки, використавши такий найважливіший і ще не використаний стратегічний ресурс України – це внутрішня консолідація нашого народу, яку розуміємо як єдність людей навколо цінностей незалежності та демократії, проголошених 24 серпня й 1 грудня 1991 року, і водночас як єдність політичних рішень та дій, котрі б гарантували європейський і демократичний розвиток України на десятиліття вперед.

Підсумовуючи, звернемо увагу на необхідності побудови успішної партнерської взаємодії в плеканні ціннісних орієнтирів вільної людини, і закликаємо кожного з вас дорогі співвітчизники, до найскладнішої у нашому житті роботи: не чекати «золотого віку», не падати духом під тягарем неправди, не ховатися від світу і власного життя, а постійно робити особисті зусилля, які віримо, принесуть добро Україні та утвердять нашу державу як вільну країну вільних людей. Хартія – це як особистий, так і колективний вибір бути вільними людьми, успішним народом і державою, незалежними та вільними серед вільних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике. М. : Издат. дом Шалвы Амонашвили, 1996. С. 47–48.
2. Кравчинська Т. С. Педагогіка партнерства: основні ідеї, принципи та сутність. Підготовка керівних та педагогічних кадрів до реалізації Концепції Нової української школи: зб. статей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 6 квітня 2017 р. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2017. С. 85–88. URL: http://confhano.at.ua/load/zbirniki/elektronnij_zbirnik_materialiv/4-1-0-680
3. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич : Коло, 2006. 326 с.

4. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>

УДК 378.017.4:351.86

Собченко Тетяна Миколаївна,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри освітології та
інноваційної педагогіки Харківського
національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди, Харків;

Бондаренко Євген Олександрович,
здобувач 4 курсу українського мовно-
літературного факультету
імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка
Харківського національного
педагогічного університету імені
Г. С. Сковороди, Харків

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ І ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ ЗВО: В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогоднішні реалії ситуації в нашій країні, а саме період російсько-української війни потребує переосмислення зробленого усіх учасників освітнього процесу. У представлених тезах порушено питання організації виховної роботи закладу вищої педагогічної освіти в умовах воєнного стану, зокрема імплементації національних та європейських цінностей через вирішення завдань змісту виховання.

Ключові слова: здобувачі вищої освіти, виховна робота, воєнний стан.

Today's realities of the situation in our country, namely the period of the Russian-Ukrainian war, require a rethinking of the educational process done by all participants. In the presented theses, the issue of the organization of educational work of the institution of higher pedagogical education in the conditions of martial law is raised, in particular, the implementation of national and European values through the solution of the tasks of the content of education.

Key words: students of higher education, educational work, martial law.

Уведення воєнного стану в Україні позначилося на організації роботи освітньої галузі. Міністерство освіти і науки України активно комунікує з

міжнародними партнерами, зокрема на вебсайті «Підтримка освіти і науки України під час війни», розробляє та долучається до різноманітних проєктів для підвищення стійкості української освіти в умовах війни [5].

Україна в умовах нинішніх загроз та викликів, інтеграційних та міграційних процесів, вагомих кардинальних змін у політиці, економіці, освіті, має нагальну потребу у визначенні нової стратегії системи виховання для визначення свого подальшого перспективного розвитку. Головним завданням діяльності закладів вищої освіти є не тільки підготовка спеціалістів із теоретичним і кваліфікаційним рівнем, що відповідає світовим стандартам, а й таких спеціалістів, які керуються в професійній діяльності і житті в цілому свідомою позицією приналежності до свого народу і держави, дотримуються державних законів і моральних норм, закладених в ментальності свого народу [3, с.97–98].

Слід зазначити, що саме на майбутніх вчителів, що є серцевиною нашої інтелігенції, наразі лежить серйозна відповідальність щодо виховання справжнього громадянина своєї держави та побудови найближчого нашого майбутнього. З огляду на це, успішне вирішення окреслених завдань можливе лише за умови ефективної та конструктивної організації виховної роботи у педагогічних закладах вищої освіти, оптимальним вибором форм, методів, засобів задля досягнення успішного, бажаного, ідеального результату.

Як визначено в Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затребуваним є розставлення акцентів на посиленні виховних процесів, які спрямовані на формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей [1].

Також, зважаючи на нові виклики, важливо продовжувати формувати безпечний простір та бути поряд із здобувачами вищої освіти, навіть за умови дистанційної форми навчання.

Так, згідно Концепції виховної роботи у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди [2], що є основним нормативним документом, організація виховного процесу в закладі вищої

освіти органічно переплітається з навчанням студентів, опануванням основами наук та педагогічної професії, багатством національної і світової культури. Виховна робота закладу вищої педагогічної освіти спрямована на:

- систематичну й цілеспрямовану підготовку нової генерації педагогічної еліти,
- формування інтелектуального генофонду нації, примноження професійного та культурного потенціалу особистості,
- набуття молодим поколінням соціального досвіду,
- успадкування духовних здобутків українського народу,
- досягнення високої культури міжнаціональних взаємовідносин,
- формування головних цінностей громадянина незалежної держави, відчуття самодостатності [2].

Організація виховної роботи у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди в умовах воєнного стану, незважаючи на складнощі та нові виклики, умови, повністю реалізовує мету виховання та імплементує європейські та національні цінності через основні завдання за такими пріоритетними напрямками:

- громадянське;
- національно-патріотичне;
- професійне;
- правове;
- етичне;
- трудове;
- економічне;
- екологічне;
- мультикультурне;
- художньо-естетичне тощо.

Перспективними шляхами організації виховної роботи у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди вважаємо

пошук нових підходів та шляхів імплементації європейських та національних цінностей у виховній роботі молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Наказ МОН України (2022). Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/06/08/nakaz-mon-vid-06-06-2022-527-pro-deiaki-pytannia-natsional-no-patriotychnoho-vykhovannia-v-zakladakh-osvity-ukrainy-ta-vyznannia-takym-shcho-vtratyv-chynnist-nakazu-ministerstva-osvity-i-nauky-ukrainy/> (дата звернення : 19.09.2022 р.)
2. Концепція виховної роботи на 2021-2025 рр.. (2021) ХНПУ імені Г. С. Сковороди. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Pol/Koncepcia_vyhovnoi_robotu.pdf (дата звернення : 14.09.2022 р.)
3. Собченко Т. М., Ворожбіт-Горбатюк В. В., Бондаренко Є. О. Основні вектори виховної роботи педагогічного закладу вищої освіти в умовах воєнного стану. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. 2022. Вип.1 (21). С.97–105. [https://doi.org/10.35387/od.1\(21\).2022.97-105](https://doi.org/10.35387/od.1(21).2022.97-105)
4. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. Київ. 2022. 358 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita.Ukrainy.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> (дата звернення : 30.09.2022 р.)
5. Підтримка освіти і науки України під час війни. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/pidtrimka-osviti-i-nauki-ukrayinipid-chas-vijni>.

УДК 94 (477)

Стасюк Наталія Янівна,

заступник директора з навчально-виховної роботи Збараського ліцею №2 імені Івана Франка, м. Збараж, Тернопільська обл.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ САМОСВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВИТИ В УМОВАХ ВІЙНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Сьогодні наша держава та її громадяни живуть в один із найважчих періодів людства нової ери. В Україні триває війна проти російських окупантів. Звісно, і Революція Гідності, і подвиг Героїв Небесної Сотні, і війна на Сході вже продемонстрували готовність молоді відстоювати національні цінності українців і державність. Та сьогодні, у час війни, кожен розуміє: настав час, який змінить основи сучасних держав, економічних систем і способів організації світового співтовариства.

Відомо, що роль і значення патріотизму зростають на різких зламах історії, у складні історичні періоди воєн, навал, соціальних конфліктів, революційних потрясінь [2, с. 3]. Тож формування громадянина-патріота в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти в цілому. Саме тому серед виховних напрямів найбільш актуальними є громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, що відповідають викликам сучасності та закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь [1].

Головне завдання, яке постає сьогодні, – це виховання свідомих громадян України, для яких «народ і держава» – єдині, а виховання полягає в цілеспрямованому формуванні української нації, яка знає своє коріння, свою історію, культуру, цінує й береже свою рідну мову.

Сьогодні, в жорстоких реаліях воєнного стану, дороговкази Української Хартії вільної людини вкрай необхідні. Адже в документі закладений потенціал, ціннісні орієнтири, на яких має відбуватися формування громадянина, що ідентифікується із українською нацією. Цінності, закладені в Хартії, набувають сьогодні особливої актуальності, оскільки пропагують найважливіші чесноти для молодого покоління: відповідальність, самостійність мислення, наполегливість у справах, патріотизм і любов до Батьківщини.

Почуття патріотизму є однією з провідних цінностей, якими мають оволодіти учні. Звісно, «соціокультурні та політичні реалії останніх років суттєво вплинули на свідомість українського народу, посилили активність громадянського суспільства», а отже, і учнівської молоді [3, с. 64]. Так, механізмом формування громадянської ідентичності і школою виховання громадянської відповідальності став Євромайдан, який сформувався з протестної форми громадянської самоорганізації з метою досягнення свободи, правди і соціальної справедливості [4, с.10]. Тож виховання громадянина-патріота здійснюється на прикладах героїчної боротьби українського народу за самовизначення та державність.

В умовах війни педагогічний колектив Збаразького ліцею №2 імені Івана Франка використовує нові підходи до формування громадянина-патріота, надаючи перевагу активним формам, однією з яких є проектна діяльність. Учні не лише долучаються до Всеукраїнських та обласних проектів, але й створюють власні. Заслуговує на увагу проект «Розмовляймо українською», ініційований учнівським парламентом, мета якого – спонукати гостей міста розмовляти українською. Адже утвердження поваги до державної мови, піднесення її престижу серед громадян є важливим аспектом формування й розвитку особистості та основою національно-патріотичного виховання. У рамках проекту школярі розміщували у крамницях, на зупинках і дошках оголошень мотиваційні листівки на підтримку української мови. Члени учнівського парламенту організували поетичний марафон, присвячений українському слову. Натхненні рядками Лесі Українки «Слово, моя ти єдина зброе», учні декламували українську поезію, щоправда, онлайн.

До Міжнародного дня миру діти реалізували мініпроекти «Голуби миру», «Рукавичка миру», взяли участь у колі спілкування «Мир очима дітей». Учнівський парламент ініціював проект «Героям слава», присвячений 80-річчю створення УПА. У рамках Декади захисника України відбувалися історичні студії «Героїчні сторінки історії захисту України у війні з московією з 2014 року до сьогодні» та патріотичний вишкіл: конкурс стройової пісні вояків УПА і ЗСУ, навчання з домедичної допомоги в екстремальних ситуаціях», телеміст «Вітання на передову».

За кілька днів до війни учні ліцею взяли участь у відеозустрічі з Краматорським вищим професійним училищем на знак підтримки перед російською загрозою. Це було щире й тепле спілкування. Учасники розповіли про свої міста – Краматорськ і Збараж, домовилися про підтримку й подальшу співпрацю. Тоді, 16 лютого, ще ніхто не здогадувався, що вже за 8 днів, 24 лютого, в Україні розпочнеться війна. Війна – надзвичайно складний час для кожної людини. Значно важче переживати доводиться дітям. Свої мрії учні втілили у проекті «Наблизимо перемогу разом» – в онлайн-виставці дитячих

малюнків та написанні бліц-есе «Коли закінчиться війна, то я...». У творчих роботах дітей – біль, щем, віра, страх, надія: «Коли закінчиться війна, я піду до храму Божого, впаду на коліна і буду дякувати Богові за нашу перемогу, за кожного нашого бійця, який став на захист Батьківщини», «Коли закінчиться війна, то я зможу більше не боятися».

«Сформованою громадянська ідентичність може бути тоді, коли особистістю не тільки усвідомлюється її належність до держави, громадянином якої вона є за своїм статусом, але й набувають ціннісної значущості всі атрибути державності, її символіка (Конституція, державні свята, визначні історичні дати, видатні особи, що шануються як «національні герої»), а спільна з іншими співгромадянами «територія життя» сприймається як Батьківщина» [4, с. 8]. Події в Україні спонукають не лише дорослих, а й дітей та учнівську молодь до активних дій, що формують свідомого громадянина.

Окремої уваги заслуговує волонтерська діяльність педагогів, учнів, батьків, адже сприяє встановленню соціальних зв'язків, опануванню дітьми новими вміннями шанобливого й відповідального ставлення, формуванню в них соціально значущої ініціативності, прагнення пожертвувати в ім'я України вільним часом, здійснити альтруїстичний вчинок. Учні плели маскувальні сітки, виготовляли обереги, листівки. Усі учасники освітнього процесу долучилися до акції «Великодній кошик для солдата». У рамках Тижня Незалежності було проведено благодійні ярмарки на підтримку ЗСУ. З ініціативи випускників та за підтримки батьків, учителів та усіх учнів ліцею було придбано автомобіль для захисників на передову.

Учні школи долучилися до національного проєкту «Мамо, я бачу війну» та до проєкту «Війна очима дітей» від національної освітньої платформи «Всеосвіта», узяли участь у творчому марафоні «Війна. Весна переможе».

«Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді» [1]. Враховуючи це, педагоги ліцею організували з учнями цикл красзнавчих відеозустрічей «Вас вітає

Збаражчина», що мали на меті ознайомити внутрішньо переміщених осіб із традиціями рідного краю, зокрема реалізували проєкт «Повстанський фольклор Збаражчини». Адже, на жаль, і досі роль УПА в різних частинах України оцінюють по-різному. І хоч вояки УПА мали на меті відновлення української державності, проте у часи СРСР вважались «ворогами народу». Тож учні відхилили завісу й торкнулися однієї із сторінок УПА – повстанського фольклору, поділилися спогадами про цей період національно-визвольної боротьби, збереженими в родинних жителів Західної України.

Головною складовою патріотичного виховання є формування в молоді любові до рідної країни, що здійснюється через передавання певних культурних традицій, звичаїв, вірувань. Подібні заходи мають на меті ознайомити учнів із історією народних свят та обрядів. Так, на вивчення великодніх традицій, гаївок не лише учнями ліцею, а й дітьми, що зазнали наслідків війни та їхніми батьками, був спрямований захід «Великдень всіх вас на гостину просить» та майстер-клас з писанкарства, який був проведений майстринею з Ірпіня.

Як бачимо, виховання громадянина-патріота має стати однією з головних складових національної безпеки нашої держави. Сучасні політичні, соціально-економічні та воєнні виклики вимагають усебічної перебудови виховного процесу. Ми маємо прийняти європейські цінності, але зберегти національну ідентичність – українськість. Ще в XIX ст. Михайло Драгоманов писав: «Стояти ногами й серцем в Україні, свої голови держати в Європі».

Сучасне національно-патріотичне виховання має стати засобом відродження національної культури, стимулом пробудження таких моральних якостей, як совість, людяність, почуття власної гідності; засобом самоорганізації, особистісної відповідальності; гарантом миру і злагоди в суспільстві. Лише через таку ієрархію ціннісних підходів, як людина – народ – держава, можна реалізувати перспективну й демократичну модель виховання громадянина-патріота.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді. URL: <https://mon.gov.ua/>
2. Кротюк В. А. Сучасні концепції дослідження патріотизму. *Вісник НЮАУ імені Ярослава Мудрого. Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. Харків, 2013. №18. С. 5–14.
3. Назаренко Г. А. Виховання культури демократизму учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів: монографія. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2015. 394 с.
4. Політичні механізми формування громадянської ідентичності в сучасному українському суспільстві: монографія. Київ : ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. 296 с.
5. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори в 5-ти томах. Т. 3. С. 304–305.

УДК 37.15.311

Степанюк Алла Василівна,

доктор педагогічних наук, професор
кафедри загальної біології та методики
навчання природничих дисциплін

Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль;

Жирська Галина Ярославівна,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри загальної біології та методики
навчання природничих дисциплін
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль;

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ ЯК УМОВА ВПРОВАДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

В Українській Хартії вільної людини зазначено, що нові економічні умови змінили країну і водночас загострили найгірші людські інстинкти: жадобу збагачення, захланність і споживацтво [6]. Тому, освітньо-виховний простір сучасної української школи в умовах євроінтеграції потребує переосмислення змісту та процесу навчання і виховання відповідно до очікувань, які диктує світове і вітчизняне суспільство. У Законі України «Про освіту» її метою визначено всебічний розвиток людини як особистості та

найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [2, с. 1]. Про доцільність формування вільної людини, якій притаманні загальнолюдські цінності констатується і в Українській Хартії вільної людини [6].

Одним з пріоритетних напрямків розбудови Нової української школи стає формування в молоді системи загальнолюдських цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). У центрі освіти має перебувати виховання в учнів відповідальності за себе, за добробут нашої країни [4, с. 19].

Зважаючи на зазначені проблеми, гуманізація сучасної системи освіти актуалізує роль загальнолюдських цінностей, необхідних як для конструктивного розв'язання глобальних проблем світової цивілізації, так і для формування особистості кожної молодої людини [3, с. 15]. Адже сама людина – носій цінностей, які відображають її ставлення до навколишнього середовища, до функціонування суспільства і до життя іншої людини.

Ми вважаємо, що надзвичайно важливим завданням у вихованні сучасної молоді є формування у неї гуманістичних цінностей, які характеризують активне ставлення до людини і всього живого, що ґрунтується на повазі до будь-якої форми життя, усвідомлення його недоторканості, визнання життя найвищою цінністю у світі. Таке ставлення проявляється у відповідних переконаннях, у постійному дотриманні гуманістичних принципів, норм і

правил, в альтруїстичному характері почуттів і переживань, у переважанні соціально цінних мотивів поведінки. Воно знаходить вираження у визнанні потреб та інтересів іншої людини, її права на свободу волевиявлення, здатності до духовного самовдосконалення.

Гуманістичні цінності – головний компонент політичної, економічної, екологічної і моральної культури особистості, регулятор поведінки і діяльності людей, гарант шанобливого ставлення до культурної спадщини всіх народів і націй, фактор подолання національних бар'єрів, конфліктів та антагонізмів між людьми, механізм гармонізації особистих і суспільних інтересів. Глибоко людяне, гуманне ставлення до оточуючих – першооснова взаєморозуміння, доброго самопочуття, умова найповнішого розкриття можливостей людини, стимул до прояву милосердя і доброчинності [1, с. 174].

Процес гуманізації сучасної освіти, що відбувається останнім часом, не може здійснюватися без врахування етичних принципів не лише у ставленні людини до іншої людини, а й до всіх проявів життя. Так, розвиток біології як системи наук про життя (фізіології, психології, медицини, біотехнології) вимагає врахування комплексу соціальних, правових, екологічних та педагогічних аспектів, оскільки саме майбутнє покоління відповідатиме за збереження життя небайдужої людини, здатної цінувати, любити, співчувати, допомагати, та збереження видової різноманітності живого на планеті взагалі. Тому ціннісний підхід доцільний у навчальному процесі та позаурочній роботі з навчальних предметів різних галузей, в тому числі й природничої галузі.

Вважаємо, що ціннісний підхід в освіті тісно пов'язаний з компетентнісним, який передбачає, передусім, орієнтацію освітнього процесу на досягнення результату, що відображається ключовими і предметними компетентностями. Адже компетентність у сучасному суспільстві розглядається не лише як динамічна комбінація знань, способів мислення, навичок, умінь, а й поглядів, цінностей, особистісних якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та подальшу навчальну діяльність [4, с. 12].

Опираючись на вище обґрунтовані теоретичні положення, ми розробили методичну систему формування гуманістичних цінностей молоді в освітньому процесі. Детальний її опис буде наведено у наступній статті. Однак, уже перші результати її апробації засвідчили, що ефективність процесу формування гуманістичних цінностей забезпечується суб'єкт-суб'єктною взаємодією педагога і вихованців, створенням умов для їхньої самореалізації і саморозвитку. У навчально-виховному процесі слід частіше практикувати сучасні освітні технології розвивального навчання, спрямовані на підтримку пізнавальної ініціативи, діалогу, інтерактивного читання «добрих книг», формування практичного досвіду вирішення конфліктних ситуацій як основи побудови безпечного і толерантного освітнього середовища.

Таким чином, впровадження Української Хартії вільної людини в освіті в контексті гуманістичної парадигми сприяє засвоєнню підростаючим поколінням загальнолюдських цінностей як основи визнання унікальності кожної особистості та єднання людей між собою, з природою і Всесвітом. Вона дає змогу персоніфікувати процес виховання, тобто втілювати в життя ставлення до кожної особистості як самодостатньої цінності, а не як до засобу досягнення кимось своїх цілей та інтересів. Тільки тоді такі цінності, як доброта, чесність, щирість, чуйність, порядність, терпимість, толерантність, милосердя і гуманність можуть стати справжніми регуляторами життя суспільства загалом та гарантами безпеки перебування щасливої дитини у шкільному середовищі зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Жирська Г. Формування в учнів ціннісного ставлення до природи як компонента екологічної культури. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Вол. Гнатюка. Сер. Педагогіка*. 2014. №2. С. 74–81.
2. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38–39, ст. 380. *Електронний ресурс*. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n186>.
3. Кравець В. П., Кікінежді О. М., Шульга І. М. До проблеми гуманізації освітньо-виховного простору сучасної української школи. *Освітологія*. 2018. № 7. С. 15–21.
4. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
5. Рибалка Л. С. Інноваційний підхід до творчого співробітництва освітян у контексті «Нової української школи». *Проблеми та шляхи реалізації компетентнісного підходу в*

сучасній освіті: матеріали Міжнародної науково-методичної конференції (м. Харків, 11–12 квітня 2019 р.) / редкол.: Н. П. Крейдун та ін. Харків: ФОП Бровін О. В., 2019. 236 с.

14. Українська Хартія вільної людини. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERM=0&S21STR=ukrajinska_khartija_vilnoji_ljudyny

Стецишин Роман Володимирович,

кандидат юридичних наук, консультант з питань освіти і національної безпеки, співавтор путівника МОН «Ціннісні орієнтири сучасної української школи», м. Київ

ПРОБЛЕМИ ЦІННІСНОГО ПЕРЕКОСУ В УМОВАХ СУСПІЛЬНО-ВОЄННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА ФОНІ ЗАГАЛЬНО-ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕТИЧНОЇ КРИЗИ

Дуже важливо, що у такий непростий час ми говоримо про цінності, про поточну ситуацію і про візію на 20–30 років. Ключовими словами тез мого виступу є *свобода, мужність, справедливість, повага до правил, добросовісність, цілісність, шанс*.

Освіта, з одного боку, – це основа для формування гідного процвітаючого суспільства, а, з іншого боку, якщо ми маємо на увазі освіту в її гуманітарному вимірі (філософія, право, політологія, соціологія, історія, психологія тощо), то тут можна сказати, що освіта – це *не тільки світоглядна основа для суспільства, але вона є похідною від тих установок, які вже ціннісно сформовані в суспільстві*. Іншими словами, якщо ми хочемо бути спокійними за результати освіти, то нам треба сформувати здорове і відповідальне суспільство. І тоді ці речі імплементуються дуже синергетично і природньо в світогляд, фенотип і генотип дитини, студента, громадянина. Це з точки зору взаємозв'язку суспільних цінностей і освіти.

Дбайливе ставлення до суспільного світогляду має пряме значення для якості і змісту освіти нинішнього і найближчих поколінь України як невід'ємної складової європейського людського потенціалу. Проте сьогодні мусимо говорити про ризики «ціннісного перекосу» в умовах суспільно-воєнної

трансформації на фоні загальноєвропейської етичної кризи, яку можна спробувати рамково розкрити.

Нинішня війна України проти держави-терориста продемонструвала, серед іншого, проблему європейського ціннісного поля і його відповідності викликам сьогодення. Крайній час для змін у Європі, на мою думку, настав. Адже сьогодні постмодерністська Європа практикує заперечення традиційних цінностей, заперечення існування «білого та чорного», «сонця та місяця», заперечення, зрештою, безальтернативності існування двох статей – чоловічої та жіночої. Натомість сьогодні Європою пропонується, так би мовити, 56 чи 68 сексуальних ідентичностей. Європа «заплуталася» щодо того, які речі є стрижневими, а які – другорядними чи ілюзорними. Європа «загралася» в цинічний капіталізм, прикриваючись поняттям *«національні інтереси»*. Цінності по суті стали таким собі декором «будинку», який називається Європа, а не його фундаментом (як це мало би бути). Європа стала *«круасановою, закутаною в теплий плед, поміщена в дуже комфортне плетене крісло, де хочеться знаходитися безкінечно довго»*.

Бажання не змінювати звичний уклад розміреного життя, помножене на постмодерністське *«не все так однозначно»*, яке держава-терорист залюбки взяла на озброєння, сприяло вияву кремлем своєї кровожерливої «гопівської» натури. За цією логікою «путін» як *колективне поняття* – це, даруйте, справжній виродок Європи. Європи, яка наприкінці лютого-початку березня 2022 року виявилася не готова продемонструвати, що *цінності – це уже за своїм визначенням те найцінніше, що існує; те чи не єдине, за що боротися треба безальтернативно*.

«Круасан» на той момент точно перемагав «закон божий». Адже виявилось, що етикою і Правом можна крутити як заманеться, аби тільки не турбувати «нафто-газовий спокій». Виявляється (з досвіду 2014 року), що можна «закрити очі» на порушення територіальної цілісності інших держав, а потім, вибачте, нормально дружити з державою-агресором і навіть відправляти свої футбольні збірні команди на чемпіонат світу в РФ. Тому однозначно

Європі нині бракує повернутися до себе самої, бракує *цілісності* (те, що на Заході гордо називається «integrity»).

Що в цей час відбувається в Україні? Україна безперечно на фоні цієї війни наймовірно консолідувалася, що відбувається ще з 2014 року, але зараз ми спостерігаємо дуже високий ступінь консолідації суспільства. І безперечно цей ресурс залишиться нам не тільки під час війни, але і після війни, у повоєнну відбудову і далі.

Але ми повинні бути також і *самокритичними*. Нам важливо не сформуванати ментальну «теплу ванну», ніби віднині ми уже маємо готове суспільство для того, аби гідно жити 30, 40 або 100 років. Як на мене, проблема у тому, що ми дійсно міцно *об'єдналися перед обличчям зовнішнього ворога, але перед обличчям внутрішнього ворога – ні*. А *внутрішній ворог* насамперед – це *невміння бути самокритичним і добросовісним, невідання поважати і непримиренно відстоювати правила гри, невідання поважати Право з великої літери «П»*, - все те, вірною чому Європа значною мірою не була на початку 2022 року та вісім років до того.

Тож чи Україна готова зараз однаково сильно боротися із своїми зовнішнім і внутрішнім ворогами? Чесно кажучи, я наразі скептично ставлюся до цього. Навпаки, є ризики «списати» на війну і боротьбу із зовнішнім ворогом те, що є суто «внутрішньоутробним» продуктом. І це, безумовно, є великою проблемою.

Який вихід? І Європі, і Україні, повторюся, бракує *цілісності*. На мою думку, зараз для України настала виключна нагода не тільки відбутися як держава, адже ми це вже довели цілому світу, який нині продовжує дивитися на нас й деякі речі записує у «блокнот державоутвердження».

Ми дійсно зараз маємо шанс з країни третього світу стати одразу *країною першого світу*. Звичайно, зі мною можна посперечатися: як же так? Адже будь-яка країна розвивається еволюційно, а не революційно. І це дійсно правдиве зауваження. З іншого боку, війна – це, мабуть, найпотужніша трансформація. Під час такої трансформації психологічні основи людини і нації, з одного боку,

вибиваються з-під ніг суб'єкта, а, з іншого боку, в нього з'являється нова ресурсна основа. Тому я впевнений, що в Україні нині є унікальний шанс, який випадає чи не перший та останній раз в цьому столітті, - шанс стати *прометесом Європи, її поводитирем*. І для таких очікувань є благодатне підґрунтя, - Європа усвідомлює потребу своїх ціннісно-світоглядних змін, вона дивиться на нас та бажає змінюватися. Європа хоче зрозуміти, якою їй бути. Буде грішно для нас таким історичним шансом не скористатися, але для цього ми самі маємо провести *саморефлексію*.

Що може бути ефективним для саморефлексії України і Європи? Ще з часів античної філософії виділяють *4 основоположні цінності*, до яких належить *справедливість, мужність, відчуття міри та мудрість*. Безперечно, Україна вже показала Європі, що таке *мужність*; ми вже показали, що таке боротьба за *справедливість в умовах війни*. Крім того, ми, як і вся Європа, є суспільством *поміркованим*. Питання ж *мудрості* включає наявність попередніх цінностей, а також – додатково - *відповідальність перед прийдешніми поколіннями*.

Відтак ми, як народ, знаємо, як боротися за *справедливу незалежність*, показувати шалені взірці *смівості*. Однак ми не знаємо (і поки що немає такого відчуття, що ми прагнемо до цього), чи ми готові утверджувати *справедливість (як в умовах воєнного стану, так і мирного часу) на рівні конкретної людини, на рівні громади, нації*. Простими словами, залишається відкритим питання, чи здатні ми боротися за *баланс і правосуддя (як форму боротьби за справедливість) всередині країни*, коли ми залишені перед дзеркалом, наодинці із самими собою.

Україна дала світові зразок не тільки мужності. Ми ще з козацьких часів показуємо, що таке свобода, що таке *дух свободи*. Та проблема і України, і Європи (і, можливо, світу у цілому), полягає, як на мене, в осмисленні різниці між концептами «свобода від» і «свобода для». До наочного прикладу: зараз ми переживаємо самоусвідомлення «свободи від», ми вже навіть кінчиками

пальців це відчуваємо і можемо пояснити всім, від кого і від чого нам треба звільнитися остаточно.

Що ж таке натомість «свобода для?» Це історія якраз про те, щоб бути *самодостатнім поводирем, взірцем ціннісно-етичного та економічного процвітання*, бути тим, хто дасть кожному громадянину *відчуття, що за нього борються*. І у нас для такої будови є хороший фундамент, належні філософські надбання. Наприклад, філософія Г. Сковороди, 300-річчя з дня народження якого ми відзначаємо цього року, з його теорією про самопізнання; про віру у себе; про повагу до інших (з тим аби не дозволяти собі чи іншим «урвати чуже», коли ніхто цього не бачить); з його концепцією «сродної праці», – все це може бути одним із майданчиків для філософської парадигми, на якій стояли, зокрема, А. Шептицький і багато інших українських мислителів-візіонерів. Я вважаю, що «свобода від» – це не лише здобуток цього часу, але й ризик: ми можемо стати *ультраправим* суспільством (чого у Європі і так багато, і це поганий «експортний товар»), суспільством, яке чітко бачить і концентрує всю свою увагу лише на своєму зовнішньому ворогові у военний і післявоєнний період, - не лише у військовій, політичній чи економічній діяльності, але і в «більш тонких матеріях» - в правоохоронно-судовій діяльності, а також в освіті, науці, духовному житті народу.

До слова сказати, у цьому сенсі я не згідний з тими, хто наполягає на поглибленні впровадження у формальній освіті теми національно-патріотичного виховання в його класичному розумінні. Я взагалі не бачу в Україні зараз проблеми з патріотизмом. Мені здається, що у цілому світі немає більш патріотично налаштованого як дорослого населення, так і молоді. Так, 2022 рік – це виписана кривавими літерами повноцінна *освітня програма з патріотизму*. Адже що таке освіта? *Освіта – це пролиття світла на те, що є темним*. У нас тема *цінності нації, патріотизму*, - не те, що висвітлена, - вона у нас бентежно *пережита*. Сьогодні і російськомовний дорослий мешканець, і україномовна дитина після пережитого шоку втрат і страху уже точно не потребують пояснення, де їхня Батьківщина і як її любити «правильно». У

цьому сенсі я *не засуджую* поширений нині наголос на патріотичних началах, але я *утримуюсь від* його схвалення (принаймні у розумінні патріотизму виключно крізь призму «свободи від»). Мені ближче бачення *патріотизму як відповідальності та чесності громадян перед своїм народом*.

Зрештою, якщо ми не навчимо дітей *необхідності утвердження справедливості* для себе і для інших, то, нажаль, *країною-прометеєм для Європи* ми не станемо. Ми можемо залишитися «камерним» суспільством, яке точно антиросійське, яке точно самоусвідомлює себе й має самодостатню і горду історію державотворення, але яке є лише «річчю в собі», але не тим, що інші народи можуть прагнути запозичити.

Підсумовуючи сказане, вважаю, що *Українська хартія вільної людини* дає фундаментальні настанови всім нам, у тому числі вчителям та викладачам, аби ми в своєму житті та у педагогічній діяльності робили наголос на *персональній відповідальності людини, заохочували молоде покоління до кооперації та до волонтерства, до «гри за правилами», до шанування Права та закону як виявів справедливості*. Дуже добре, що тернопільська громада піднімає питання цінностей Хартії, питання пошуку нових сенсів, і можливо, це буде нове джерело, ресурси якого можна було б масштабувати на всю країну, розставляючи вірні акценти відповідно до вимог тривожного часу.

(Виступ на конференції із відеозапису)

УДК 373.016

Стрельніков Віктор Юрійович,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри філософії і економіки
освіти Полтавської академії неперервної
освіти імені М. В. Остроградського,
м. Полтава

**ПАРТНЕРСТВО СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В
ТЕХНОЛОГІЇ СИТУАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ЗАСАДАХ
УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ**

Партнерство суб'єктів освітнього процесу на засадах Української Хартії вільної людини може втілити технологія ситуаційного навчання, що поширена в англomовних країнах світу під назвою Case Study («кейс-метод»). Її вважають початком подолання кризи освіти. Справді, вона започатковує формування посткласичної системи освіти і може сприяти впровадженню педагогіки партнерства учасників освітнього процесу в контексті Української Хартії вільної людини.

Аналіз наявних досліджень технологій партнерства суб'єктів освітнього процесу, проведений нами у попередніх розвідках [12–17], показав підвищений інтерес науковців до проблематики сучасних моделей і технологій навчання [1–11; 18–21], однак поки що слабо вивченою є сутність технології ситуаційного навчання, її етапів, завдань, методів, форм роботи у руслі Української Хартії вільної людини.

Сутність технології ситуаційного навчання характеризують такі десять позицій: 1) мета навчання відрізняється від класичної схеми – навчити, дати знання, вміння і навички, які є єдино «правильними», раз і назавжди визначеними; 2) навчальний процес орієнтується на усвідомлення багатьох, а не єдиної істини; 3) технологіям ситуаційного навчання, на відміну від традиційних, властивий демократичний характер процесу одержання знань – усі суб'єкти освітнього процесу є рівноправними (у тому числі з педагогом); 4) у навчанні головним є не оволодіння готовими знаннями, а пошук і вироблення їх у процесі співтворчості суб'єктів освітнього процесу; 5) результатом застосування технології ситуаційного навчання є пізнавальні навички, а не лише знання; 6) технологія застосування ситуаційного навчання є досить чіткою й простою, коли за певними правилами моделюється конкретна ситуація з професійного життя суб'єктів освітнього процесу і комплекс знань, практичних навичок, необхідних їм для вирішення означеної ситуації (ця модель ситуації має вигляд професійного тексту обсягом 3–10 сторінок, який має назву «кейс»); суб'єкти освітнього процесу попередньо вивчають змодельовану ситуацію (кейс), залучаючи різноманітні джерела інформації,

зокрема, матеріали оглядових лекцій; потім зміст кейса на практичних заняттях і диспутах детально обговорюється, де педагог виконує роль диспетчера процесу співтворчості – фіксує відповіді, генерує запитання, підтримує дискусію; 7) за допомогою технології ситуаційного навчання набуває розвитку система цінностей суб'єктів освітнього процесу, їх професійних позицій, життєвих установок, своєрідного світосприймання; 8) технологія ситуаційного навчання дає змогу відчути омріяну класиками педагогіки Школу Радості, суб'єкти освітнього процесу отримують задоволення від пізнання нового, долається «непоборний» дефект традиційного навчання – неемоційний, сухий, нудний виклад матеріалу; 9) позитивні емоції, творча конкуренція, своєрідна ейфорія, захопленість, які під час обговорення змодельованої ситуації закономірно виникають, дають насолоду мислячому креативному суб'єкту освітнього процесу; 10) технологія ситуаційного навчання розвиває уміння суб'єктів освітнього процесу самостійно орієнтуватися в професійних ситуаціях, оволодіти методологією їх аналізу, набути досвіду в контексті Української Хартії вільної людини [7, с. 156–157].

Технологія ситуаційного навчання передбачає певні етапи, завдання, методи, форми роботи.

До етапів технології ситуаційного навчання відносяться такі алгоритмічні дії: а) «входження» і розуміння професійної ситуації; б) постановка діагнозу, з'ясування можливих причин її виникнення і появи симптомів; в) визначення стратегічних питань і ключових проблем професійної ситуації, тобто виявлення справжніх причин; г) вироблення стратегічних альтернатив, пошук варіантів вирішення професійної ситуації; д) оцінювання і вибір альтернатив, тобто вибір оптимального рішення професійної ситуації; е) захист і обґрунтування рішення.

Завдання технології ситуаційного навчання узгоджуються з кожним з названих етапів: а) уважно прочитати кейс, ознайомитися із професійною ситуацією; б) виявити професійну проблему, узагальнити й проаналізувати інформацію; в) розвинути гіпотези, уточнити професійні проблеми їх ієрархію; г) сформулювати альтернативні рішення професійної ситуації; д) оцінити

альтернативи на основі аналізу переваг і недоліків кожної з альтернатив, рекомендувати рішення професійної ситуації, якому надається перевага; е) підтвердити продуктивність цього рішення, обґрунтувати переваги [7, с. 157].

Методи роботи за технологією ситуаційного навчання також відповідають вищевказаним етапам: а) робити помітки на полях, підкреслювати; б) робити зовнішній аналіз – галузевий професійний аналіз, аналіз тенденцій, аналіз «вузьких місць», і внутрішній аналіз – аналіз банкрутства, коефіцієнтний аналіз, організаційний аналіз тощо; в) мозкова атака; г) вивчення й аналіз досвіду, професійні дослідження, творчість, стратегічне планування; д) SWOT-аналіз, аналіз дерева рішень; е) розрахунок наслідків результатів реалізації рішення, професійні пропозиції з контролю за ним, підготовка звіту і презентація результатів аналізу [7, с. 157–158].

Щодо форм навчальної роботи за технологією ситуаційного навчання, то на а-етапі використовуються індивідуальні форми роботи; етапах б-д – групові; на е-етапі – індивідуальні й групові форми навчання. Співвідношення цих форм навчальної роботи становить пропорцію – 30 : 50 : 20 [7, с. 158].

Оновлення інтелекту, світосприймання і цінностей Української Хартії вільної людини справді відчує кожен суб'єкт освітнього процесу, який хоч трохи спробує працювати за технологією ситуаційного навчання. Ситуаційне навчання підтверджує, що якісне збільшення обсягу знань суб'єктів освітнього процесу є можливим за якісної зміни технології навчання й, головне, організації освітнього процесу на основі цінностей Української Хартії вільної людини.

Отже, для впровадження педагогіки партнерства суб'єктів освітнього процесу в контексті Української Хартії вільної людини необхідна чітка, детально продумана і тривала організаційно-методична підготовка, яка дасть змогу суб'єктам освітнього процесу розвивати смислові мотиви пізнавальної діяльності на засадах Української Хартії вільної людини (потреба в нових знаннях, пізнавальний інтерес), пізнання стане для суб'єкта освітнього процесу позитивно емоційно забарвленим, добровільним, стимулюватиме й підтримуватиме вольові зусилля вільної людини; педагогіка партнерства

розвиватиме цінності групи в контексті Української Хартії вільної людини, адже чим вищий рівень розвитку групи, тим більші можливості розвитку кожного суб'єкта освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ковальчук В. А. Педагогічне партнерство як основа розвитку сучасної системи освіти та інституту сім'ї. *Теоретико-практичні засади партнерської взаємодії соціономічної та освітньої сфер*: зб. наук. праць за матер. міжрегіонального науково-методичного онлайн-семінару, 26 квіт. 2022 р. / за ред. Л. О. Данильчук. Хмельницький, 2022. 224 с. С. 89–93.
2. Ковальова С. М. Застосування методики «кейс-методу» у професійній підготовці майбутніх учителів у Великій Британії : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 259 с.
3. Лебедик Л. В. Використання сучасних моделей навчання у контексті менеджменту професійної підготовки вчителів природничо-математичних спеціальностей. *Освіта. Інноватика. Практика* : науковий журнал. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2018. Вип. 1 (4). С. 21–27.
4. Лебедик Л. В. Дидактичні принципи формування ІКТ-компетентностей майбутніх учителів математики у процесі фахової підготовки. *Фізико-математична освіта* : науковий журнал. 2017. Вип. 3(13). С. 215–219.
5. Лебедик Л. В. Підготовка керівників гуртків до роботи з обдарованими дітьми в системі післядипломної педагогічної освіти. *Проектування розвитку та психолого-педагогічного супроводу обдарованої особистості в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-практ. онлайн-конф., 23–25 черв. 2022 р. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. 368 с. С. 149–157.
6. Лебедик Л., Стрельніков В. Інтерактивні технології навчання майбутніх фахівців у сфері соціальної роботи. *Імідж сучасного педагога*. 2020. № 4 (193). С. 49–53. URL : http://isp.poippo.pl.ua/article/view/212383/pdf_76
7. Лебедик Л. В., Стрельніков В. Ю., Стрельніков М. В. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін: навчально-методичний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Полтава : АСМІ, 2020. 303 с. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/15703>
8. Лебедик Л. В. Сучасна освітня ситуація і складники ефективного навчання: методичні рекомендації до самостійного вивчення теми у змістовому модулі «Загальні основи педагогіки вищої школи» з навчальної дисципліни «Педагогіка вищої школи» для студентів спеціальності 8.18010021 «Педагогіка вищої школи» та слухачів курсів підвищення кваліфікації МПК. Полтава: ПУЕТ, 2015. 25 с.
9. Лебедик Л. В. Технології навчання для розвитку аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів з економіки. *Фізико-математична освіта* : науковий журнал. 2019. Вип. 2. Ч. 2. С. 56–59. URL : <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>
10. Осадченко І. І. Теорія і практика ситуаційного навчання у підготовці майбутніх учителів початкової школи : монографія. Умань : Жовтий О. О., 2011. 414 с.
11. Програма короткотермінових курсів-тренінгів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів передвищої освіти «Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін у закладах фахової передвищої освіти» (30 годин). Полтава : ПУЕТ, 2020. 42 с. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/8197>
12. Стрельніков В. Ю. Інтенсивне кооперативне навчання майбутніх фахівців. *Якість вищої освіти : чинники формування конкурентоспроможності випускників* : матеріали

XXXIX Міжнар. наук.-метод. конф., 23–24 січ. 2014 р. : у 2 ч. Полтава : ПУЕТ, 2014. Ч. 1. С. 210–212.

13. Стрельніков В. Ю. Можливості використання кейс-методу у вищій школі. *Матеріали XXVI наук.-метод. конф., присвяченої 10-й річниці незалежності України «Нові технології навчання та покращення якості підготовки фахівців з вищою освітою»*, 21–23 берез. 2001 р. Полтава : ПКІ, 2001. 404 с. С. 281–284.

14. Стрельніков В. Ю. Можливості кооперативного навчання для формування й розвитку громадянської культури молоді. *Формування громадянської культури в Новій українській школі: традиційні та інноваційні практики* : збірник матеріалів конф. / За заг. ред. Г. Л. Єфремової, С. М. Луценко, Л. П. Івашини. РВВ СОППО, Суми, 2020. С. 174–179.

15. Стрельніков В. Ю. Техніки нейролінгвістичного програмування для створення кооперативних взаємин зі студентами. *Превентивна безпека людини в сучасних умовах* : матеріали Міжвузівського круглого столу, присвяченого Всесвітньому дню охорони праці (м. Полтава, 28 квіт. 2017 р.). Полтава : ПУЕТ, 2017. С. 26–28.

16. Стрельніков В. Ю. Технології «діадної взаємодії» та ситуаційного навчання студентів. *Педагогічні науки*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. Вип. 71. С. 34–38.

17. Стрельніков В. Ю. Формування колективного суб'єкта у інтенсивному кооперативному навчанні майбутніх економістів. *Науковий вісник ПУЕТ. Серія : Економічні науки*. 2012. № 6 (51). С. 200–205.

18. Тадеуш О. М. Освітнє партнерство у просторі вищої школи: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2020. № 33 (1). С. 57–69.

19. Трубавіна І. М. Шляхи формування культури миру і толерантності у дітей в закладах загальної середньої освіти в умовах військового конфлікту в Україні. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті* : міжнар. кол. монографія / Всесвіт. наук. ноосферно-онтолог. тов-во, Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Асоц. рос. вчених штату Масачусетс та ін. ; за заг. ред. В. П. Бабича, Л. С. Рибалко. Харків : ВННОТ, 2019. С. 352–355.

20. Шама І. П. Фактори ефективного застосування кейс-технології у процесі фахової підготовки майбутніх учителів. *Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 15, ч. 1. С. 164–174.

21. Яремчук С. В., Семікін М. О. Роль «кейс»-методу в розвитку творчого потенціалу майбутнього педагога. *Наука і освіта*. 2014. № 6. С. 154–159.

Стрийвус Наталія Богданівна,
методист, в.о. завідувача відділу
організаційно-методичної та
інформаційно-видавничої діяльності
Тернопільського ОКІППО, м. Тернопіль;
Герасимчук Галина Ігорівна,
методист відділу організаційно-
методичної та інформаційно-видавничої
діяльності Тернопільського ОКІППО,
м. Тернопіль

**ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗЗСО НА ЦІННОСТЯХ
УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ
(МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ)**

*Школа – це майстерня Людяності!
Школа – це майстерня Гуманності!
Школа – це Співтовариство учителя і учня!
Школа – це Храм!*

Виховання та освіта – це першооснова для будь-яких змін у нашій країні, стійкості Української держави та її сталого поступу.

Україні потрібна нова, реально інтегрована в європейський, а отже, в глобальний простір система освіти, в центрі уваги якої було б завдання розвивати вільну і мислячу людину, що прагне володіти якісними знаннями, конкурентними у світі.

У період війни виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення виховання дітей та молоді на основі ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості, на формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей.

Завдання сучасної системи виховання, які впливають із суспільних потреб сьогодення, полягають у переорієнтації учнівської та студентської молоді, педагогічних колективів на гуманізацію виховання, створення умов для цілеспрямованого систематичного розвитку людини як суб'єкта діяльності, особистості, індивідуальності.

Серед сучасних гуманістичних тенденцій функціонування системи освіти можна виділити головну – орієнтацію на духовний розвиток особистості, ствердження первинності духовних і моральних цінностей.

Найнебезпечнішим продуктом системи є людина без цінностей. Її мораль – подвійні стандарти в особистому, суспільному і державному житті. Теперішній стан країни є значною мірою наслідком діяльності цього цинічного типу людини.

Обласна програма впровадження Української Хартії вільної людини в закладах загальної середньої освіти Тернопільської області на 2021-2024 роки, затверджена рішенням Тернопільської обласної ради від 02 серпня 2017 року №693, є однією з ефективних шляхів реалізації вище поставленого завдання,

Концепції Нової української школи, а також покращення взаєморозуміння між освітянською спільнотою та громадськістю з метою сприяння становлення соціально розвиненого демократичного суспільства.

Враховуючи вищезазначене, формування системи ціннісних орієнтацій, які популярно викладені в Українській Хартії вільної людини, в учнівської молоді має здійснюватися на засадах практико-орієнтованого підходу на основі урізноманітнення форм роботи з ними, з метою виховання самостійної особистості, відповідальної за власне життя та життя країни, активного члена громадянського суспільства.

Одним із головних завдань в умовах війни Російської Федерації проти України має стати формування в учнівської молоді національних цінностей як світоглядних засад української громадянської ідентичності. Це стане фундаментом консолідації українського суспільства та світового українства, сприятиме сталому розвитку держави, що особливо важливо в умовах захисту територіальної цілісності України від російсько-терористичної агресії.

Формування громадянської ідентичності української молоді має бути невід'ємною складовою у навчально-виховному процесі.

Відомий український учений професор Валентин Яблонський наголосив: «Щоб пропоновані моральні засади сучасного українця стали змістом його життя, потрібна велика просвітницька робота, необхідно сповна використати інтелектуальний потенціал нашої інтелігенції». Отже, від нас, від нашої участі в реалізації положень Хартії залежить, чи буде наш громадянин вільною, чи підневільною людиною; чи стане українець українцем, чи відчує він себе таким, чи йому це байдуже; чи буде він активним громадянином, у якого болить душа за стан наших справ і яким чином він приєднається до подолання нашого безладу, до наведення порядку у своїй хаті; чи буде він любити свою Вітчизну, своїх людей, свою справу, яку він робить, і чи ця любов буде взаємною; чи буде він у своїй роботі мислити і як мислити, що буде епіцентром його мислення; чи буде наш українець господарем у своїй хаті, у своїй Вітчизні й чи відчують співгромадяни та держава результати цього господарювання; чи буде наш

громадянин лідером у своєму співтоваристві, на своїй роботі, у виконанні планів державного будівництва; чи суспільство, яке сформувалося у нас, відкрите для спілкування та співпраці з іншими суспільствами, чи визнають вони його таким і чи готові співпрацювати з нами; нарешті, чи наша держава успішна і є учасником демократичної спільноти народів, чи її туди не запрошують, перекривають шлях перед нею?».

Результати діяльності Тернопільського ТОКІППО та ЗЗСО області дають підстави стверджувати, що Українська Хартія вільної людини є ефективним та дієвим орієнтиром національно-патріотичного виховання сучасного молодого покоління, саме тому розпочату роботу потрібно продовжувати.

Для більш конкретної реалізації Програми пропонуємо методичні рекомендації для закладів загальної середньої освіти області щодо виховання нових поколінь громадян України на основі цінностей Української Хартії вільної людини в умовах війни.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для закладів загальної середньої освіти області щодо виховання нових поколінь громадян України на основі цінностей Української Хартії вільної людини в умовах війни

1. Планування виховної роботи закладу ЗСО здійснювати з урахуванням положень Української Хартії вільної людини щодо виховання цілісного, гармонійного, успішного українця.

2. З метою реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021-2024 роки пропонуються напрями роботи в ЗЗСО: «Літопис школи», «Усна історія школи», «Дискусійний клуб», «Створення циклу уроків мислення».

3. З метою розробки траєкторії розвитку ЗЗСО провести круглі столи, дискусії для педагогічного, учнівського колективів із залученням батьківської громадськості щодо виховання учнівської молоді на основі цінностей Української Хартії вільної людини.

4. Розробити курси за вибором із впровадження цінностей УХВЛ в контексті посилення національно-патріотичного виховання.

5. Для внутрішньо переміщених осіб, що оселилися в територіальній громаді, запровадити на базі ЗЗСО курси з вивчення української мови та історичного просвітництва (ознайомлення з традиціями та звичаями нашого регіону, вивчення неспотвореної історії України, виховання учнів на прикладі життя та діяльності видатних осіб, які творили українську державність) та курсу з вивчення норм міжнародного гуманітарного права.

6. Розвивати навички медіаграмотності та критичного мислення (розпізнавання фейків, вміння читати між рядками, здійснювати пошук інформації в офіційних джерелах).

7. Впроваджувати у навчально-виховний процес проєктну діяльність (участь у спецпроєктах Тернопільського ОКІППО «Наблизимо Перемогу разом», «З Богом у серці, з любов'ю до України»).

8. Надавати психологічну підтримку учням ЗЗСО, зокрема й з числа внутрішньо переміщених осіб.

9. Організовувати заходи спрямовані на виховання на цінностях УХВЛ, формування української національної та громадянської ідентичності.

10. Здійснювати виховання таких цінностей як відповідальність, патріотизм, мужність на прикладах героїв сучасності: Небесної Сотні та героїв ЗСУ.

11. Виховувати толерантне ставлення до внутрішньо переміщених осіб, які є учнями закладів освіти Тернопільської області.

12. Виховувати учнівську молодь власним прикладом (виявляти патріотизм у використанні національної символіки, носінні вишиванки, провадженні волонтерської діяльності, бути справедливими, виявляти повагу, турботу і людяність, лояльність, солідарність по відношенню до інших).

13. Виховувати лідерів, новаторів, здатних змінювати світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці.

14. Проводити бесіди, виховні години, години спілкування на морально-етичну тематику (виховання цінностей добра і милосердя, розрізнення понять добра і зла, ненависті, помсти, людських страждань, розкриття причин духовної поразки людини, критеріїв добра і зла).

15. Запроваджувати ведення Щоденника добрих справ у колективну та індивідуальну діяльність.

16. Запровадити роботу по укладанню і веденню Книги пам'яті про героїв рідного села чи міста, які загинули в російсько-українській війні.

17. Проводити виховні заходи на вшанування героїв рідного села чи міста, які загинули від рук російського окупанта.

18. Вшановувати хвилиною мовчання світлу пам'ять, громадянську відвагу і самовідданість, силу духу, стійкість та героїчний подвиг воїнів, полеглих під час виконання бойових завдань із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, а також мирних громадян, які загинули унаслідок збройної агресії РФ проти України (на виконання указу Президента України №143/2022 від 16.03.2022 р.).

19. Проводити бесіди з батьками щодо національно-патріотичного виховання у сім'ї.

20. Організовувати волонтерську діяльність з метою надання допомоги ЗСУ та внутрішньо переміщеним особам під час війни.

21. Сприяти популяризації Держави Україна серед учнів, що тимчасово перебувають за її межами, як держави, що бореться за свою незалежність, територіальну цілісність та збереження народу України.

22. Сприяти популяризації обласної програми з впровадження УХВЛ в освітній процес ЗЗСО в інших регіонах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Живімо за Українською Хартією вільної людини. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-oblastej-2015-04-16-%C2%ABzhivimo-za-ukrayinskoju-xartieyu-vilnoyi-lyudini%C2%BB>.

2. Організаційно-методична нарада щодо реалізації обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2021–

2024 роки. Сайт Тернопільського ОКІППО. URL: <https://ippo.edu.te.ua/about/news/organizacijno-metodichna-narada-shhodo-realizacii-oblasnoi-programi-vprovadzheniya-ukrainskoi-hartii-vilnoi-lyudini-v-navchalnih-zakladah-ternopilskoi-oblasti-na-20212024-roki1>.

3. Прийнято обласну програму впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021 – 2024 роки. Сайт Тернопільської обласної ради. URL: <http://te-rada.org/list/?type=view&id=14186>.

4. Про завершення дослідно-експериментальної роботи , «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес». Сайт Тернопільського ОКІППО. URL: <https://ippo.edu.te.ua/about/news/pro-zavershennya-doslidno-eksperimentalnoi-roboti-vprovadzheniya-ukrainskoi-hartii-vilnoi-lyudini-v-osvitnij-proces> .

5. Про проект обласної програми впровадження Української Хартії вільної людини в освітніх закладах Тернопільської області на 2021 – 2024 роки. Сайт Тернопільської ОВА. URL: <http://sed.te.gov.ua/main/ua/catalog/item/85468.htm>.

6. Українська Хартія вільної людини. Ініціативна група. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartijavilnoji-liudyn>.

УДК 373.2

Тітаренко Світлана Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної педагогіки і
психології Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка, м. Глухів

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Реалії сьогодення надзвичайно актуалізують проблему громадянського виховання дитини з дошкільного віку. Не випадково одним із важливих педагогічних завдань, визначених Законом України «Про дошкільну освіту» є виховання в дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення й довкілля [4].

Відтак на сьогоднішній день громадянське виховання дітей дошкільного віку - це основа формування патріотичної ідентичності дитини, прищеплення їй національних і культурних цінностей. Так громадянське виховання, яке покликане формувати у дітей національну самосвідомість, активну громадянську позицію, прагнення і готовність брати на себе відповідальність за розвиток своєї країни і народу, здійснюється в рамках різних форм роботи,

занять, екскурсій, ігрової діяльності. У той же час організація громадянського виховання в системі дошкільної освіти, враховуючи вікові особливості дітей дошкільного віку, вимагає більш ретельного підходу і підбору методів, засобів, технологій виховання.

Проблеми громадянського виховання завжди були актуальними для представників педагогічної думки України. Такі відомі українські діячі, як В. Антонович, Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський та багато інших звертали увагу у своїх роботах на особливе значення формування громадянської свідомості підростаючої особистості.

Зокрема В. Сухомлинський у своїй книзі «Народження громадянина» зазначав, що патріотизм, любов до Батьківщини, свого народу є основою громадянської свідомості особистості [7].

Психологічне обґрунтування проблеми громадянського виховання здійснено І. Бехом, Л. Божович, К. Черною та ін. Педагогічні основи виховання громадянських якостей висвітлено у працях Т. Завгородньої, Т. Киричук, О. Ковшар, С. Русової, К. Ушинського та ін. Питанням громадянського виховання дітей дошкільного віку займались М. Боришевський, О. Вишневський, О. Гончаренко, Н. Дерев'яненко, П. Ігнатенко, О. Киричук, С. Коношенко, Н. Коношенко, Л. Куштим, О. Стаєнна, О. Сухомлинський, Т. Титаренко.

Велике значення для розробки сучасних підходів і методів формування в дітей елементів національної самосвідомості мають концепції розвитку українського дошкілля, розроблені Л. Артемовою, А. Богуш, Л. Калуською, Н. Лисенко, Т. Поніманською та іншими науковцями.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури нами з'ясовано, що: громадянське виховання – це виховання, спрямоване на формування особистості, яка відповідально ставиться до власних громадянських обов'язків, глибоко усвідомлює, що від її дій залежить як власне життя, так і доля близьких людей і держави в цілому. У результаті громадянського виховання формується

громадянська компетентність особистості. Саме тому, одним із головних завдань громадянського виховання є формування патріотизму – любові до свого народу, до Батьківщини, до її національних героїв та історичного минулого.

Найсприятливішим для виховання патріотичних почуттів є дошкільний вік, коли активізується інтерес дитини до соціального світу, суспільних явищ. Сензитивність цього вікового періоду полягає ще й у пріоритетності емоційної сфери дошкільника, який іде у своїх вчинках переважно за почуттями [5].

Вітчизняний науковець О. Гончаренко громадянськість розглядає як інтегровану характеристику особистості. Вона визначає, що громадянськість – багатоаспектне поняття, фундаментальна духовно-моральна якість, психологічна та світоглядна характеристика особистості, яка має культурологічні засади [3].

До дослідження поняття «громадянськість» та «громадянське виховання» звертаються сучасні науковці І. Бех [1] та К. Чорна [8], які наголошують на провідній ролі національної ідеї в становленні громадянина – патріота України та вважають, що сьогодні ідеал справжнього українця – громадянина-патріота, демократа, гуманіста відповідає національному проекту й національній українській ідеї.

Досліджуючи проблему громадянського виховання дітей дошкільного віку Т. Поніманська зауважувала, що громадянські почуття засновуються на інтересі дітей до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села) та ґрунтуються на прикладі дорослих, оскільки діти значно раніше переймають певне емоційно-позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання. Основними напрямками патріотичного виховання дослідниця визначає: формування уявлень про сім'ю, родину, рід і родовід; краєзнавство; ознайомлення із явищами суспільного життя; формування знань про історію держави, державні символи; ознайомлення із традиціями й культурою свого народу; формування знань про людство [6].

Варто також відмітити, що сутність громадянського виховання дітей дошкільного віку полягає у вихованні толерантності, поваги до людей інших

національностей. Дитина повинна любити не тільки свою країну, свою Батьківщину, а й з повагою ставитися до людей інших національностей. Завдання громадянського виховання дітей дошкільного віку включають в себе:

- усвідомлення дитини себе як громадянина своєї країни;
- виховання толерантного ставлення дітей до людей інших національностей;
- створення умов для включення дитини в діяльність із застосуванням отриманих знань, накопиченого досвіду в усвідомлено правильному, толерантному ставленні до людей інших національностей [2].

У дошкільному дитинстві необхідно дати дитині уявлення про те, що вона є громадянином своєї країни, виховувати у неї громадянські почуття і якості; познайомити дітей з тим, що в світі існує багато країн, в яких проживають люди різних національностей. У процесі громадянського виховання необхідно формувати знання про те, що люди інших національностей можуть проживати і в нашій країні; виховувати у дітей повагу до їх звичаїв, традицій, культури, бути до них толерантними.

Реалізація громадянського виховання дошкільників проходить поступово і вимагає уважного, педагогічно грамотного підходу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей, їх малого соціально-морального досвіду, а іноді суперечливих і негативних вражень і впливів, з якими їм доводиться стикатися в житті. У процесі громадянського виховання дитини дошкільного віку відбувається проходження нею ряду етапів особистісного становлення.

Змістовне методичне забезпечення освітнього процесу в сучасних закладах дошкільної освіти з формування основ громадянства у дітей дошкільного віку передбачає орієнтацію педагога на прояв у них таких особистісних якостей, як активність, діалогічність, відкритість, свобода самовираження.

Ретельний аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив нам виокремити педагогічні умови громадянського виховання дітей дошкільного віку:

- організація розвивального освітнього простору для реалізації громадянського виховання дітей дошкільного віку;
- добір якісного навчального матеріалу з опорою на досвід і почуття дітей;
- розробка серії конспектів занять, циклу свят та дидактичних ігор з громадянського виховання дітей дошкільного віку;
- активне використання ігрової діяльності зі спрямуванням громадянського виховання дітей;
- добір дитячих фільмів, мультфільмів, відеороликів з метою громадянського виховання дошкільників;
- конструктивна взаємодія з родинами вихованців з питань громадянського виховання.

Отже, проблема громадянського виховання дітей дошкільного віку завжди була і залишається гострою і однією з провідних проблем формування особистості дитини. На цю проблему впливає суспільно-політичний устрій суспільства, його функціонування та розвиток під впливом різних чинників. Сучасний етап розвитку нашого суспільства вимагає особливої уваги до проблем дітей починаючи з дошкільного віку. У процесі організації занять з громадянського виховання чи інших форм роботи з дошкільниками слід дотримуватися чітких педагогічних умов, зокрема: створення сприятливого освітнього простору для реалізації громадянського виховання дітей дошкільного віку; відбір найбільш цікавого і доступного матеріалу з опорою на досвід і почуття дітей; конструктивна взаємодія з родинами вихованців з питань громадянського виховання; розробка серії конспектів занять, циклу свят та дидактичних ігор з громадянського виховання дітей дошкільного віку; активне використання ігрової діяльності, перегляд фільмів та мультфільмів з метою громадянського виховання дошкільників. Все це забезпечує формування основ національної самосвідомості дітей дошкільного віку та їх особистісному становленню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Висока педагогіка почуттів. Громадянськість особистості у смислоціннісній інтерпритації В. Сухомлинського. *Освіта*. 2016. №38–39. С. 3.
2. Боровська О., Токарева Г. Формування громадянської компетентності дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. № 3. С. 58–64.
3. Гончаренко О. Р. Громадянське виховання дошкільнят та його морально-етичний компонент. *Обдарована дитина*. 2014. № 1. С. 2–8.
4. Закон України «Про дошкільну освіту» *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 49. С. 259.
5. Козакова І. Особливості патріотичного виховання дошкільнят. *Обруч*. 2003. № 6. С. 8–12.
6. Поніманська Т.І. Моральне виховання дошкільників. Київ : Вища школа, 2005. 150 с.
7. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори : в 5 т. Київ, 1977. Т. 3. С. 283–582.
8. Чорна К. І. Виховання громадянина, патріота, гуманіста. Київ : ТОВ «ХІК», 2004. 96 с.

УДК 159.923

Ткачишина Оксана Романівна,

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології особистості та соціальних практик Київського університету імені Б. Грінченка, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Суспільні трансформації роблять сучасний світ досить динамічним, важкопрогнозованим та непередбачуваним. Соціально-економічні, політичні та інші зміни, що відбуваються в людському суспільстві здійснюють вплив на історичний розвиток соціуму взагалі. Сучасний соціум поступово змінюється, при цьому, змінюється і особистість, яка не може існувати поза межами людського суспільства [6].

Нові виклики які постають перед світом в наш час, і Україною зокрема, призводять до перегляду системи життєвих цінностей, зміни її ієрархічної структури, коли на перший план виходять цінності пов'язані з людським життям та здоров'ям, безпекою, вільним вибором життєвої стратегії тощо. Таким чином, система ціннісних орієнтацій особистості не є сталим утворенням, вона змінюється зі змінами у суспільстві, суспільній свідомості.

Системні трансформації політичних, економічних і суспільних процесів призводять до становлення й розвитку нових ціннісних орієнтацій студентської молоді як найбільш динамічної та сприйнятливої до таких змін соціальної групи. Отже, студентський вік є одним із найважливіших періодів трансформації світогляду та зміни ієрархії ціннісних орієнтацій особистості. Тому ціннісні орієнтації студентства доцільно розглядати як динамічну систему з особливостями свого перебігу та розвитку.

Проблема системи цінностей особистості активно вивчалася такими вченими, як Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, Б. Братусь, І. Дударенко, Л. Карамушка, З. Карпенко, О. Леонтьєв, С. Максименко, В. Москаленко, В. Панок, С. Рубінштейн, М. Савчин, Т. Титаренко та ін. Ціннісні орієнтації, зі свого боку, постають засобом реалізації цінностей, коли вони набувають особистісного сенсу. При цьому цінності відображають спрямованість соціальної активності особистості і виявляються насамперед у мотивах її діяльності та особливостях поведінки. Питання становлення та вияву ціннісних орієнтацій у студентської молоді розглядають у своїх наукових працях О. Блискун, Ю. Бохонкова, В. Бочелюк, В. Вакуленко, І. Галян, Н. Гарькавець, Т. Лисенко, Г. Ложкін, У. Михайлишин, Л. Пілецька, В. Осьодло та ін.

Ціннісні орієнтації є одним з найважливіших структурних елементів особистості, оскільки в них сконцентроване суб'єктивне ставлення до об'єктивних рівнів буття людини, що зумовлює спрямованість її соціальної поведінки. Ціннісні орієнтації мають істотний вплив на стиль мислення і життя індивіда, перебіг емоційних та мотиваційних процесів. Завдяки їм людина вирішує багато життєво важливих для себе питань навчальної, громадської, професійної, суспільно корисної та інших видів діяльності. У ціннісних орієнтаціях втілюються результати навчання та виховання особистості в окремі вікові періоди розвитку, набуття життєвого досвіду, особливості світосприймання [3, с. 46].

Таким чином, ціннісні орієнтації є особливими психологічними утвореннями, що становлять ієрархічну систему та існують у структурі

особистості як її елементи. Поняття «ціннісні орієнтації» позначає суб'єктивне ставлення людини до деяких аспектів соціальної системи, характеризуючи один з полюсів ціннісного ставлення. Ціннісні орієнтації – це насамперед вибір або відкидання певних життєвих смислів та готовність чи неготовність особистості поводитися відповідно до них. «Вони визначають загальну спрямованість інтересів та прагнень особистості, вибудовують ієрархію індивідуального вибору у будь-якій сфері, формують цільову й мотиваційну програму поведінки, детермінують рівень домагань та міру рішучості реалізації власного плану життя» [4, с. 31].

Питання формування та динаміки системи ціннісних орієнтацій особистості необхідно розглядати цілісно з поведінковою діяльністю, оскільки саме поведінка (особливості поведінки) є похідною від наявної структури цінностей індивіда. Ціннісно-смилова сфера безпосередньо пов'язана з потребами, що, в свою чергу, призводить до опредмечування, перетворення існуючих норм у корисні, вигідні «для себе» ситуативні моменти. Тобто, переведення цінностей суспільних в цінності суб'єктивно значимі, індивідуальні.

Деякі дослідники звертають увагу на негативні тенденції у формуванні ціннісних орієнтацій студентської молоді. Зокрема наголошують на тому, що у середовищі студентської молоді все частіше простежується значне зростання питомої ваги матеріального чинника у її ціннісних орієнтаціях. У суспільстві складається ситуація, коли люди свою діяльність спрямовують на досягнення переважно матеріальних благ. Формується споживацька психологія, і відповідно, споживацьке ставлення до життя; домінуючими рисами характеру людей, у тому числі і студентської молоді, стають заздрісність, егоїстичність, корисливість, прагматизм.

У. Михайлишин зазначає, що «в умовах кризи соціальних ідеалів, зневіри в оптимістичні перспективи дуже важливим є формування тих суспільно корисних цінностей, які є загальнозначущими, вічними та неперехідними» [5, с. 18]. Суттєвими є погляди І. Беха щодо ціннісної сфери студентської молоді.

Відомий вчений відзначає, що «сучасна цивілізація породжує два основних типи особистості: особистість соціоорієнтовану й особистість его-центровану» [1]. Як справедливо зазначає О. Блискун, процеси глобалізації у сучасному світі, з одного боку, призводять до певної уніфікації цінностей, способу життя молоді; з іншого – стимулюють інтерес до власної культури, історії, звичаїв і традицій, актуалізують проблему усвідомлення і збереження національної ідентичності. Актуальним постає завдання формування особистості, яка має «глобальне бачення» світових процесів, але водночас є носієм цінностей, які визначають відносини людини із соціумом, із самою собою, з природою [2].

Варто зазначити, що молодь є найбільш відкритою до нових знань, креативною, мобільною й активною суспільно-політичною силою, а водночас і політично недосвідченою. Вивчення ціннісних орієнтацій молоді важливе не лише в теоретичному, а й у практичному плані, оскільки дає змогу з'ясувати, наскільки українська молодь є суб'єктом державотворчих процесів або об'єктом маніпулятивних технологій.

Досить суттєвим моментом, який зумовлює психологічну обумовленість системи цінностей, є її співвіднесеність із конкретно-історичними, суспільно-політичними, ідеологічними умовами, за яких складається певна система ціннісних орієнтацій у суспільстві в цілому та у кожній окремій особистості. Так, за деякими спостереженнями дослідників, починаючи з 2014 р. і в наш час зокрема, в українській молоді частіше спостерігаються ціннісні орієнтації пов'язані з гордістю за країну, відповідальністю за долю нації, розвитком особистості в цілому, успішним саморозвитком та самореалізацією, економічною незалежністю, високим рівнем прагнення особистої свободи, незалежністю у судженнях і діях тощо.

Таким чином, на сучасному етапі українського державотворення виховання почуття патріотизму у студентської молоді набуває особливого значення, оскільки патріотизм є ціннісною основою будь-якого суспільства і визначає мотивацію саморозвитку кожної особистості у духовній, економічній і

соціально-політичній сферах. Слід відзначити, що євроінтеграційні процеси в Україні сприяли пошуку нових ціннісних орієнтирів сучасного студентства.

Тому важливо створити таку систему цінностей, яка стала б орієнтиром у вихованні молодого покоління. Важливим критерієм в цій системі має бути духовність людини, а саме: втілення в її світоглядних орієнтаціях сподівань, прагнень, ідеалів, духу народу, нації, що визначає спрямованість особистісних потреб і зумовлює її провідний життєвий вибір, свідоме прийняття гуманістичної спрямованості людської життєдіяльності та формування активної життєвої позиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Ціннісна сфера сучасної людини в контексті пріоритетів виховного процесу. *Шлях освіти*. 2010. № 4. С. 8–9.
2. Блискун О. О. Дослідження проблем сучасної молоді: соціологічні та психологічні аспекти. *Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Т. IX, Вип. 13. Київ ; Ніжин : ПП Лисенко, 2020. С. 26–37.
3. Вакуленко В. М., Стягунова О. О. Роль гендерного аспекту у формуванні ціннісних орієнтацій на ідеях народної педагогіки майбутніх педагогів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика : збірник наукових праць*. Сєверодонецьк, 2010. № 2 (37). С. 44–54.
4. Галян І. М. Психологія ціннісно-сміслової саморегуляції майбутніх педагогів : дис. ... д-ра психол. н. Київ, 2017. 532 с.
5. Михайлишин У. Б. Соціально-психологічні засади функціонування цінностей у студентських групах в умовах освітнього середовища : дис. д-ра психол. н. Сєверодонецьк, 2018. 525 с.
6. Ткачишина О. Р. Формування конструктивної поведінки особистості в умовах невизначеності. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 33 (72). №2. С. 123-127.

УДК 378.147:355.232

Торічний Олександр Володимирович,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології, педагогіки та
соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ НА ОСНОВІ МЕТОДУ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВИХ СИТУАЦІЙ

Соціальні й політичні зміни та активізація конфлікту на сході нашої країни, переросли в повномасштабну війну між Україною та російською федерацією, що проходить майже по всій території нашої держави. З цієї причини російська федерація робить численні спроби нав'язати свою волю через щоденні обстріли селищ та міст по всій території країни, катування та вбивства військовополонених і цивільного населення України, розпалювання ненависті серед жителів росії по відношенню до України, а також дестабілізацію внутрішньополітичної ситуації у нашій державі.

Керівництвом держави, а також прикордонним відомством – Державною прикордонною службою України (надалі – ДПСУ), своєчасно вживаються комплекс заходів щодо протидії агресії, актуальним загрозам та небезпекам. Особлива увага приділяється підвищенню якості підготовки офіцерських кадрів, зокрема, фахівців у галузі військового управління. Серед них – командири прикордонних підрозділів, оскільки саме від них залежить успіх виконання поставлених завдань. Відповідно до Стратегії розвитку прикордонного відомства, у якій передбачено ефективну підготовку висококваліфікованих офіцерських кадрів, здатних приймати обґрунтовані та ефективні управлінські та професійні рішення з питань охорони державного кордону, перед науково-педагогічними працівниками Національної академії Державної прикордонної служби України (надалі – НАДПСУ) постає завдання щодо підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників з високим рівнем управлінської компетентності. У цьому контексті потребує додаткового розгляду питання щодо сутності такого процесу, як формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників з урахуванням особливостей оперативно-службової діяльності та специфіки обов'язків командирів прикордонних підрозділів.

Результати дослідження в галузі управлінської діяльності офіцерів ДПСУ щодо виявлення основних особливостей та розкриття її змісту, дозволить надалі

здійснити добір ефективних механізмів розвитку управлінської компетенції та педагогічної діагностики на етапі саме навчання курсантів НАДПСУ. Проблема формування і розвитку управлінських якостей та управлінської культури постійно привертала увагу військових науковців і дозволила зробити висновок про ґрунтовний інтерес дослідників до проблеми формування управлінської компетентності в майбутніх офіцерів.

З урахуванням сучасних вимог стає зрозумілим той факт, що під час професійній діяльності, майбутні офіцери-прикордонники органів охорони державного кордону будуть приймати управлінські рішення, пов'язані з керівництвом особового складу, застосуванням озброєння та військової техніки як в умовах мирного часу, так і воєнного. Виходячи зі специфіки завдань, що виконуються органами охорони державного кордону ДПСУ в умовах сьогодення, можна стверджувати, що вони щодня виконують оперативно-службові завдання зі зброєю та спеціальними засобами. Отже, після прибуття в органи охорони державного кордону випускник з першого дня має бути готовим до прийняття управлінських рішень, від яких залежать якість виконання поставлених завдань, збереження особового складу, озброєння та військової техніки.

З метою формування управлінських компетенцій майбутніх офіцерів-прикордонників у вищому військовому навчальному закладі ДПСУ поряд із традиційними розробляються та впроваджуються в освітній процес сучасні, інноваційні методи навчання та педагогічні технології [1, 2, 3].

Дослідження світового досвіду застосування методу конкретних ситуацій у підготовці фахівців управління у різних сферах діяльності дозволило нам розробити на його основі метод оперативно-службових ситуацій, призначений для формування у курсантів управлінських компетенцій, необхідних для ефективного управління підрозділами у різних умовах обстановки.

Суть такого методу полягає в тому, що курсанти працюють з інформацією, викладеною в оперативно-службових ситуаціях, що базуються на реальних подіях із практичної діяльності ДПСУ, а у зміст ситуації включено

вичерпний обсяг даних, що потрібні для її вирішення. Ключовою особливістю ситуацій, що створюються, є проблемний характер поданих подій. Вони можуть бути різноспрямованими та торкатись будь-якої галузі професійної діяльності офіцера-прикордонника: командну, педагогічну, виховну, військово-технічну, адміністративно-господарську.

Метод оперативно-службових ситуацій має багато спільного з методом конкретних ситуацій, зокрема загальні позитивні якості. Водночас використання методу оперативно-службових ситуацій під час навчання курсантів НАДПСУ дозволило виявити його відмінні риси, що визначають його актуальність для застосування у військовій освіті. Розглянемо докладніше основні із них.

По-перше, на відміну від традиційних кейсів, усі оперативно-службові ситуації складаються з двох частин (графічної та текстуальної), що виконують інформаційну функцію і допомагають курсантам вивчати, усвідомлювати та оцінювати ситуацію. Графічна частина виконується на топографічній карті, великомасштабному плані чи схемі місцевості. На неї із застосуванням тактичних умовних знаків наноситься тактичний епізод (згідно з темою заняття) одного з видів оперативно-службових завдань, що виконуються тактичним підрозділом (відділенням, взводом, ротою, батальйоном). Текстуальна частина включає ще й відомості розпорядчого характеру, що вказують на необхідність виконання тих чи інших дій на певній посаді.

По-друге, з урахуванням застосування методу оперативно-службових ситуацій на заключному етапі для виконання ухваленого управлінського рішення допускається використання озброєння, військової техніки, засобів зв'язку та імітаційних засобів. Це дозволяє курсанту, який здійснює у навчальних цілях обов'язки командира підрозділу, наочно бачити результати того, як прийняте ним рішення реалізується на практиці, у житті.

По-третє, щодо часу, необхідного курсантам до ухвалення рішення, слід керуватися затвердженими нормативами. Наприклад, для отримання оцінки «відмінно» командир взводу має ухвалити рішення та зробити відповідну

доповідь за 10 хвилин, «добре» – за 12 хвилин, «задовільно» – за 15 хвилин. Командир роти, виконуючи ці ж дії, повинен укластися в 15, 17 і 20 хвилин відповідно.

По-четверте, важливо враховувати і рівень навчально-пізнавальної діяльності курсантів при складанні оперативно-службових ситуацій, розподіляючи їх на репродуктивні, продуктивні та творчі. Репродуктивні оперативно-службові ситуації складаються з урахуванням керівних документів (статутів, настанов, наказів і розпоряджень). Вони повинні містити єдино правильне рішення, подібне до того, що зазначено в керівних документах. У продуктивних оперативно-службових ситуаціях знаходять відбиток проблемні питання, які передбачають від однієї до трьох правильних рішень, які курсанти шукають самостійно, використовуючи відомі їм способи дій підрозділів, і навіть нові чи нестандартні [4].

Педагогічний досвід реалізації методу оперативно-службових ситуацій в освітньому процесі дає право вважати, що в даний час він є найбільш дієвим засобом у формуванні управлінських компетенцій. При комплексному використанні цей метод стане основою для створення педагогічної технології та значно підвищить якість сформованості компетенцій, здатність приймати оптимальні організаційно-управлінські рішення та управлінські рішення у майбутніх офіцерів-прикордонників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська. К. : Академвидав, 2004. 352 с.
2. Зубар К. І. Інструктивні матеріали по впровадженню кейс-методу, 2006. 65 с. URL : <https://pedkab.wordpress.com/2013/01/28/>.
3. Мельничук І. М. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій : монографія / Мельничук І. М. Тернопіль : Економічна думка, 2010. 326 с.
4. Торічний О. В. Методика використання методів активного навчання у формуванні військово-спеціальної компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників: зб. наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. Педагогічні науки. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2022. № 1(28) ч. 2, С. 193–212.

Трубавіна Ірина Миколаївна,
доктор педагогічних наук, професор,
доцент кафедри менеджменту і
методології освіти Тернопільського
ОКІППО, м. Тернопіль;

Каліна Катерина Євгеніївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови, основ
психології та педагогіки Харківського
національного медичного університету,
м. Харків;

Чередниченко Олена Миколаївна,
психолог Управління СБУ в
Харківській області, м. Харків

УХВЛ – ШЛЯХИ І ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В СИСТЕМУ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Педагогічна теорія – це шлях практичного втілення філософії освіти, яка говорить про мету освіти, але не дає шляхів її досягнення. Педагогіка вийшла з філософії як наука, тому її завданням є пошук практичних шляхів досягнення поставлених філософами ідеалів та мети. УХВЛ є філософським документом, який показує цінності і ідеали українців, тому виникає питання про впровадження в систему освіти цього документа для формування особистості українця, який розділяє ці цінності і ідеали і впроваджує їх в повсякденне життя [1]. Відзначимо, що УХВЛ не є абсолютно новою по цінностям, які там закладені, але їх набір і сучасне пояснення говорять саме про риси тих українців, які потрібні нашому суспільству зараз і на майбутнє. В умовах війни її значення посилюється задля незалежності країни. Так, україноцентризм є важливим саме під час теперешньої війни, коли немає сірого, є лише чорне і біле – те, що шкодить інтересам України, і те, що її інтересам сприяє. Україноцентризм є критерієм прийняття рішень і відбору дій для повсякденного життя в умовах воєнного стану для більшості людей сьогодні. І недотримання його є зрадою або колаборціонізмом. Тому УХВЛ є не тільки засобом національного виховання, але й основою для національної безпеки. З

огляду на це, постає питання про необхідність впровадження УХВЛ не тільки в ЗЗСО, а й в ЗВО, ЗДО. Враховуючи те, як виховують в рф дітей в кадетських класах і юнарії, наші діти, виховані на цінностях, не є роботами, які навчені вбивати. Вони є патріотами своєї країни і відповідальними громадянами, про що йдеться у Хартії. Тому в справі протистояння злу наші люди перемагають, виходячи з мотивації і цінностей. Отже, УХВЛ потрібна як програма виховної роботи в усіх закладах освіти, незалежно від рівня освіти і підпорядкування закладу.

Зазначимо, що УХВЛ 10 років є в Україні і Тернопільська область першою її впроваджує в освітній процес ЗЗСО, є регіональна програма обласної ради і підготовка вчителів в ТОКІППО до її впровадження в регіоні [4]. Але теперішній час наголошує на важливості її впровадження в систему освіти на всій території України з урахуванням надбань Тернопілля і актуальності для українців, які будуть надалі захищати і відновлювати країну, розвивати її. Тому її впровадження задля формування єдиної соборної країни є важливим кроком на шляху збереження незалежної країни і українців як нації. УХВЛ надає орієнтирів для всієї системи національного виховання, включаючи моральне, економічне, патріотичне та інші напрямки змісту виховання. Тому її можна розглядати як основу сучасної програми виховання дітей та молоді, але потрібно її прописати для кожного класу, як колись була примірна програма виховання школярів для кожного класу школи. І в цьому є сенс, бо не кожен класний керівник зможе написати свій план виховної роботи з класом на цій основі. Це робота науковців.

До того ж, сьогодні освітній процес є цілісним, тому виховуюче навчання ніхто не відміняв, УХВЛ може бути ілюстрацією на всіх навчальних дисциплінах в усіх класах ЗЗСО, в ЗДО, в ЗВО як приклад реалізації її ідей в науці. Наприклад, можна говорити про відповідальність таким чином: Опенгеймер радів вибуху в Хіросімі як успішному завершенні ядерного проекту, а Майорана, який розумів раніше всіх, що таке ядерна зброя, свідомо зник, щоб не брати участь в ядерному проєкті Гітлера [3]. Тобто кожна

навчальна дисципліна, незалежно від того, який це компонент навчального плану, може формувати ці цінності. Це залежить від бажання вчителя і його обізнаність з Хартією. Отже, потрібна підготовка вчителів і викладачів всієї України до такої роботи. Для цього потрібні окремі програми підвищення кваліфікації в системі ОКППО, кабінети з впровадження УХВЛ в освіту, обмін кращим педагогічним досвідом, розробка і розповсюдження методичних матеріалів для вчителів, семінари, вебінари і стажування для педагогічних і науково-педагогічних працівників ЗВО.

В законі «Про освіту» [2] сказано, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору. Тобто цінності та ідеали УХВЛ в контексті законодавства про освіту України є метою освіти – як навчання, так і виховання.

Отже, її треба впровадити в систему освіти на всіх рівнях. Враховуючи структуру освітнього процесу, систему освіти в Україні, законодавство України про освіту, можна запропонувати впроваджувати УХВЛ в освіті, а саме:

-у формальній освіті як навчальну дисципліну базового (державного) для основної школи або навіть регіонального компоненту для основної школи; як факультатив в старшій та основній школі; як навчальну дисципліну для профільної освіти в класах правового, гуманітарного і економічного профілю, як гурток в ЗЗСО; як тематику для наукової роботи з учнями в МАН; як складову виховання в ЗЗСО і ЗВО, ЗДО на основі концентричності програм виховної роботи і планів роботи класних керівників, класоводів, вихователів; через тематичні конкурси для учнів і студентів (малюнків, есе, наукових робіт,

конкурси спортивні, економічні тощо), тижні і дні виховної роботи з УХВЛ, використання класними керівниками нових форм виховної роботи для впровадження УВХЛ тощо.

-у неформальній освіті як позашкільну роботу (гуртки і секції палаців дитячої творчості тощо), програми діяльності дитячих і юнацьких громадських організацій, тренінги, семінари, недільні школи, збори тощо; для цього потрібна популяризація УХВЛ в громадських організаціях, через просвіту її лідерів;

-у інформальній освіті як самоосвіта, якій мають навчити з обраного дитиною напрямку класний керівник чи куратор, допомогти засвоїти методи самоосвіти і виконати індивідуальний план інформальної освіти.

Усі ці види освіти повинні мати сучасне методичне забезпечення.

На рівні держави сьогодні можна розглядати УВХЛ як національний пан дій щодо її виконання і впровадження в усі ланки, види і рівні освіти в Україні, рекомендувати розробити такий план дій. На рівні окремого закладу освіти приділяти УХВЛ як програмі виховної роботи з дітьми різного віку, враховуючи їх вікові особливості. На рівні приватної освіти можна рекомендувати створювати умови для УХВЛ як ідеалу випускника закладу освіти різного рівня.

Враховуючи викладене вище, можна говорити, що УХВЛ вимагає на своє впровадження в систему всієї освіти в Україні з позицій як національного виховання, так і національної безпеки, потребує методичного забезпечення такого впровадження в усіх видах і на всіх рівнях освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Зайцев Ю. Українська хартія вільної людини. *Енциклопедія історії України: Україна – Українці*. Київ, 2019. 842 с. URL: http://www.history.org.ua/?Termin=ukrajinska_khartija_vilnoji_ljudyny
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Кордл Д. Шлях мерців. Про перше випробування ядерної бомби. URL: <https://nv.ua/opinion/yadernoe-oruzhie-kak-robert-oppengeymer-ispytal-yadernuyu-bombu-poslednie-novosti-50100700.html>

4. Обласна програма впровадження «Української хартії вільної людини» в навчальних закладах Тернопільської області на 2017–2020 роки. URL: <http://gromada-i-misto.org/region-program>

УДК 378. 018

Файермен Олена Олександрівна,
аспірантка кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро

ЩОДО ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

Стрижнем у підґрунті процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери, зокрема формування в них готовності до соціальної підтримки сімей із дітьми з особливими потребами є система ціннісних орієнтацій. Саме вона втілюється, опредметнюється у тих чи інших конкретних феноменах, пов'язаних із відповідними формами життєдіяльності, у яких і здійснюється оволодіння цінностями, їх поступове перетворення із явища «зовнішнього» у явище «для себе» (відбувається переведення цінностей суспільних у цінності суб'єктивно значущі для самого індивіда); саме вона формує спрямованість особистості, відіграє вирішальну роль у формуванні її світогляду, переконань, регуляції поведінки; дозволяє особистості відчувати себе цілісно в оточуючому її світі, допомагає у саморозвитку й професійному становленні. Причому кожен учинок, кожна дія фахівця, вибір способів спілкування з людьми, вирішення професійно важливих завдань, професійних і життєвих колізій, шляхів подолання негативних наслідків, певним чином визначені цією системою. Ціннісні орієнтації розглядають як «основні компоненти механізму, що здійснює внутрішню регуляцію такого різновиду соціальної поведінки, як вибір професії» [6, с. 27]; «особливий змістовний ціннісно-смысловий вимір, який характеризує людину як особистість» [3, с. 224]; систему особистісно усвідомлених гуманістичних цінностей, що виступають орієнтирами його соціальної і професійної

активності, визначаючи життєву позицію [6, с. 9].

Проблеми цінності і ціннісних орієнтацій репрезентовано в розвідках І. Зимньої, Н. Краснової, В. Лісовського, І. Олійник, Є. Подольської, І. Попової, З. Сікевич та ін. Питання щодо формування ціннісних орієнтацій у майбутніх фахівців соціономічної сфери розкрито в студіях З. Белічевої, О. Безпалько, О. Заїки, І. Зверєвої, А. Капської, Л. Міщик, М. Чайковського та ін.

Щодо ціннісних орієнтацій фахівців соціономічної сфери, то З. Кияниця, Ж. Петрочко презентували їх у вигляді такого комплексу: повага до основних прав людини (віра в те, що всі люди мають мати рівний доступ до соціальних послуг і благ), почуття соціальної відповідальності (різні соціальні інститути (сім'я, освітні заклади, державні установи) мають повною мірою виконувати свої функції), підтримка прагнення людини до самостійності (необхідно підтримувати прагнення людини самостійно вирішувати проблеми свого життя), повага до свободи особистості (визнання цінності розмаїття світу людини і повага до права особистості на вибір власного життєвого шляху) [4, с. 75].

О. Заїка та М. Чайковський акцентували увагу на двох групах цінностей майбутнього соціального педагога та соціального працівника, які допоможуть здійснювати професійну діяльність: загальнолюдські (людяність, доброта, терпимість, гуманність, порядність, відповідальність, справедливість, емоційна щирість, позитивна «Я-концепція») та професійні (загальна ерудиція, широкий культурний кругозір, наукова захопленість, любов до своєї роботи, потреба в самореалізації шляхом професійної діяльності, реалістичний і цілеспрямований підхід до життя, прагнення до самоосвіти та самовдосконалення, самостійність, активність) [2, с. 96].

Вагомими виявилися погляди представників позитивної психології у вимірюванні «позитивних» рис характеру (*character strengths*), що розроблені з урахуванням *загальнолюдських чеснот* (*virtues*) та індивідуально психологічних властивостей (К. Петерсон (*C. Peterson*) і М. Селігман (*M. Seligman*) [7]). Розроблений авторами перелік «здорових рис» особистості спирається на опис

ментальних (mental) відхилень, що містяться у Діагностичному і статистичному довіднику ментальних розладів, розробленому у США (DSMIV/DR). Ці риси були відібрані як загальнолюдські цінності, серед яких дослідниками було названо такі: *мудрість* дає уявлення про когнітивні можливості людини, які виявляються в її активному прогнозуванні до здобування знань та їх застосуванні у житті (креативність, допитливість, відкритість досвіду, любов до навчання, відчуття перспективи); *сміливість* передбачає виявлення стійкості і життєвої енергії, необхідної для забезпечення активних зусиль людини, спрямованих на досягнення мети при виникненні труднощів і перешкод (хорообрість, наполегливість, цілісність, життєздатність та життєстійкість (*vitality*); *гуманність* забезпечує здатність формувати і підтримувати доброзичливі соціальні зв'язки (любов, доброта, соціальний інтелект, готовність і вміння підтримувати доброзичливі стосунки з оточуючими); *справедливість* виявляється у громадянськості та сприянні суспільному благополуччю (громадянськість (*citizenship*), справедливе ставлення до оточуючих, лідерство); *поміркованість* – у стриманості, саморегуляції (обачливість (*forgiveness and mercy*); скромність, стриманість, саморегуляція); *трансцендентність* – у наявності уявлень про сенс життя і відчуття власного зв'язку із навколишнім світом (цінування краси і видатних досягнень; вдячність, надія, гумор, духовність) [7]. До кожної з шести цінностей віднесено по 3–5 позитивних властивостей, що були визначені з урахуванням протилежних їм можливих відхилень. Дібрані риси відображають функціонування особистості як: *суб'єкта пізнання* (риса, що згуртовані навколо чесноти «Мудрість») (показник когнітивного критерію); *суб'єкта активності* (риса, об'єднані навколо чесноти «Сміливість», що характеризують такі властивості особистості, як наполегливість і здатність до подолання життєвих проблем та можливих «викликів» життя); *суб'єкта спілкування і взаємодії* (риса, об'єднані навколо чеснот «Гуманність», та «Поміркованість» – любов, доброта, соціальний інтелект); спроможність, обачливість та ін.

На підставі вищезазначеного можна констатувати, що дані цінності узгоджуються із тими, що заявлені в Українській Хартії вільної людини, яка укладена учасниками Ініціативної групи «Першого грудня» [5], а саме відповідальність, духовність, віра в свої сили, любов, толерантність, уміння чути іншого тощо.

Усвідомлюємо, що дані ціннісні орієнтації формуються у процесі засвоєння майбутніми фахівцями соціономічної сфери професійних знань (забезпечує уточнення власних уявлень про норми, цінності, моделювання майбутнього фахового простору і сфери самореалізації), набуття певного соціального й професійного досвіду і виявляються в її переконаннях, інтересах. Зазначене передбачає збагачення змісту навчання професійно-орієнтованим, ціннісно й емоційно насиченим матеріалом; збудження позитивних емоцій, заснованих на гуманних, суб'єкт-суб'єктних стосунках викладача й студентів; акцентування на індивідуально-особистісній позиції студента як носія загальнолюдських цінностей; створення інтерактивного дидактичного простору, де реально виявляються принципи гуманізації, демократизації, взаємодовіри та взаємодопомоги, толерантності; стимулювання активної позиції у процесі практичної, волонтерської діяльності тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Галан О. Теоретичні аспекти готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в умовах вищого закладу освіти. *Гірська школа українських Карпат*. 2018. № 19. С. 71–76.
2. Заїка О. П., Чайковський М. Є. Основні проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до діяльності в полікультурному середовищі. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2013. № 1 (7). С. 93–96.
3. Сосніхіна С. Є. Ціннісні орієнтації сучасної студентської молоді: міждисциплінарний підхід. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Психологія*. Одеса, 2016. Том 21. Випуск 3 (41). С. 222–230.
4. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. І. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. – 256 с.
5. Украинская хартия свободного человека. Ініціативна група «Першого грудня» (1-12.org.ua)
6. Шемигон Н. Ю. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2008. 23 с.

7. Peterson C., Seligman M. Character strengths and virtues: A handbook and classification. Washington, DC: American Psychological Association, 2004.

УДК 37.014.3

Федірко Жанна Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри теорії і методики
середньої освіти комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»,
м. Кропивницький

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

Одним із напрямів реалізації завдань Концепції «Нова українська школа» є впровадження інновацій вчителем в освітній процес. Питання підготовки вчителя до інноваційної діяльності висвітлені в працях дослідників (В. Вітюк, Л. Даниленко, В. Дивак, І. Зязюн, В. Камінська, В. Карамушка, А. Луцюк, В. Маслов, П. Олешко, В. Олійник, О. Пехота, Н. Поліщук, Н. Протасова, Л. Пуховська, В. Пуцов, та ін.). Питання ж підготовки вчителів до інноваційної діяльності у закладах післядипломної освіти в контексті реалізації завдань концепції «Нова українська школа» досліджені недостатньо.

Готовність учителів до інноваційної діяльності проявляється у ефективному використанні педагогічного досвіду в нових умовах, опануванні інноваційних наукових розробок; умінні продукувати ідеї та реалізовувати їх у конкретних умовах; розкритті творчого потенціалу, володінні ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості та рефлексії [3].

Індивідуалізація та диференціація сприяють усвідомленню вчителем своїх сильних і слабких можливостей навчання, полягають у підтримці й розвитку самобутності з метою самостійного вибору власних смислів навчання, розвитку самосвідомості та відповідальності.

Процеси комунікативної взаємодії між викладачем та слухачем характеризують засоби, способи і умови освітнього процесу, при якому: слухачі активно спілкуються один з одним, розширюючи свої знання, удосконалюючи вміння та навички [1].

Зміст навчання, як відомо, – це педагогічно обумовлена, логічно впорядкована й зафіксована у навчальній документації наукова інформація про матеріал, який потрібно засвоїти, що і визначає зміст навчальної діяльності викладача та пізнавальної діяльності слухачів. Зміст навчання у післядипломній освіті має дуалістичну природу: з одного боку, це досвід, визначений у певній знаковій формі програми, посібника тощо, з другого – це діяльність того, хто навчається, з формалізованим досвідом, організована за допомогою діяльності викладача. Тому при проектуванні змісту навчального матеріалу повинен враховуватися принцип єдності змістової і процесуальної сторони навчання [3].

Готовність до інновацій. Чи готові до інновацій учителі? Зміст підготовки вчителя до інноваційної діяльності, на нашу думку, є компонентом змісту підвищення його кваліфікації, має теоретичну й практичну інформацію, необхідну для здійснення відповідних професійних функцій.

Питання підготовки вчителів до впровадження інновацій мають розглядатися і в закладах вищої освіти, і в закладах загальної середньої освіти, проте, на нашу думку, основу знань, вмінь і цінностей, необхідних для здійснення успішної і результативної інноваційної діяльності сучасний вчитель-практик може отримати, передусім, у закладі післядипломної освіти, система навчання в якому побудована на андрагогічних засадах.

При визначенні очікуваних результатів підготовки вчителів до впровадження інновацій ми намагалися врахувати всі компоненти готовності вчителя. Тому очікуваними результатами підготовки, на нашу думку, мають бути:

- значне удосконалення знань щодо теоретичних засад інноваційної діяльності;
- розвиток умінь щодо створення, експериментальної перевірки та

впровадження інновації;

- значне піднесення рівня сформованості мотиваційно-ціннісного та аналітико-рефлексивного компонентів готовності вчителя до виконання основних завдань на всіх етапах інноваційної діяльності.

Пропонуємо передбачити такі професійні вимоги [2] до вчителів, що пройдуть підготовку до інноваційної освітньої діяльності:

- вільне орієнтування у вітчизняному законодавстві у сфері інноваційної освітньої діяльності; в проблемах її науково-методичного та організаційного забезпечення;

- наявність системних знань про педагогічні процеси та явища;

- вміння раціонально використовувати ідеї перспективного педагогічного досвіду з інноваційної освітньої діяльності та розробляти власні педагогічні технології;

- вміння організувати продуктивну педагогічну взаємодію в системі «учень-вчитель-батьки-учень» під час здійснення інноваційної освітньої діяльності;

- володіння методами психолого-педагогічного аналізу і вміннями вирішувати стратегічні та методичні завдання під час здійснення інноваційної освітньої діяльності;

- вміння прогнозувати результати інноваційної освітньої діяльності, аналізувати та оцінювати їх;

- вміння визначати напрями самоосвітньої діяльності з метою підвищення рівня професійної компетентності;

- володіє вміннями розробляти методичні матеріали з актуальних тем інноваційної освітньої діяльності на допомогу колегам.

Успішне та результативне впровадження інновацій в освітній процес закладів загальної середньої освіти у контексті реалізації завдань концепції «Нова українська школа» неможливе без підготовленого вчителя, який розуміє його змістові аспекти та достатньою мірою володіє необхідними загальними і професійними компетентностями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція Нової української школи URL: [https:// www.kmu.gov.ua /.../ukrainska-shkola-compressed.pdf](https://www.kmu.gov.ua/.../ukrainska-shkola-compressed.pdf).
2. Федірко Ж.В. Підготовка вчителів географії до інноваційної діяльності у процесі післядипломної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Федірко Жанна Володимирівна ; Нац. акад. пед. наук України, Держ. вищ. навч. закл. «Ун-т менедж. Освіти». К., 2013. 230, [14] арк. : рис., табл.
3. Цюняк О. Сутність і структура професійної готовності майбутніх магістрів початкової освіти до інноваційної діяльності / О. Цюняк. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер. Педагогіка та психологія* :зб. наук. праць. Редкол.: Товканець Г. В. (гол. ред.) та ін. 2020. № 1(11). С. 107–110.

УДК 37:316.46/ 378.6:615.8 (477)

**Філін Олександра Сергіївна,
Першута Іванна Іванівна,**
здобувачки вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня спеціальності
«Фізична терапія, ерготерапія» ДЗ
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», м. Полтава;
Курліщук Інна Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки ДЗ
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», м. Полтава

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ ФІЗИЧНИХ ТЕРАПЕВТІВ ПІД ЧАС ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

На сьогоднішній день рівень здоров'я населення України глобально знижується, що, в свою чергу, впливає на зростання попиту на фізично-реабілітаційні послуги. Зазначене зумовлює потребу у кваліфікованих фізичних терапевтах, здатних розробляти й застосовувати новітні комплексні оздоровчо-реабілітаційні технології для відновлення, зміцнення та збереження здоров'я різних соціально-демографічних груп населення.

Сучасні тенденції розвитку фізично-реабілітаційної освіти вимагають від майбутніх фахівців достатньої фахової підготовки та високого рівня компетентностей, а разом з тим і розвитку широкого кола професійно значущих якостей, серед яких важливе місце належить лідерським.

Аналіз науково-педагогічних джерел вказує на те, що різні аспекти формування лідерських якостей особистості під час фахової підготовки розглядалися як вітчизняними, так і зарубіжними вченими в різних напрямках: філософському (Ф. Вольтер, Г. Гегель, Н. Макіавелі та ін.); психологічному (А. Адлер, О. Пономарьов, З. Фрейд, К. Юнг та ін.); зокрема, у галузі фізично-реабілітаційної освіти (Н. Белікова, О. Вацеба, Л. Сущенко, О. Міхеєнко та ін.).

Розглядаючи особливості розвитку лідерського потенціалу майбутніх фізичних терапевтів під час фахової підготовки у ЗВО, зупинимося на визначенні ключових понять нашого дослідження. Так, проведений нами аналіз педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що однозначного визначення поняття «лідер» в науковому обігу немає. А. Кузьмінський та В. Омеляненко визначають, що лідер – це член колективу, який у важливих ситуаціях здатний помітно впливати на поведінку членів колективу, виявляти ініціативу в діях, брати на себе відповідальність за діяльність колективу [2, с. 305]. Д. Алфімов зазначає, що «ефективний лідер» – це особистість, яка має значний вплив на думку й поведінку членів групи та яка планує, організовує, контролює діяльність підлеглих задля розв'язання завдань, поставлених перед групою, передаючи їм своє бачення майбутнього й допомагаючи їм адаптуватися до нового [1, с. 50].

Отже, лідер – це людина – мотиватор, креативний організатор, який грає в групі ключову роль, при цьому бере на себе ініціативу в створенні ідей, а також керує процесами їх перетворення в реальність, здатний мобілізувати інших для досягнення загального успіху.

Зазвичай вчені розрізняють три основних типи лідерів: 1) політичний тип: державні та громадські діячі; 2) соціальний тип: профспілковий рух, наукові, творчі, спортивні товариства; 3) побутовий тип: сім'я, учнівський колектив, об'єднання за інтересами.

Цікаву точку зору висловила Є. Тихомирова, яка розрізняє лідерів-творців і лідерів-руйнівників. Лідер-творець працює в інтересах групи та всіх її членів, яких веде за собою. Лідер-руйнівник діє у власних інтересах, для нього

на першому місці не справа, а егоїстичне бажання захищати себе, використовуючи для цього справу й людей, що його оточують [5, с. 20]. Згідно з класифікацією типів лідера за Б. Д. Паригінім, типи лідерів виокремлюються за трьома ознаками: 1) змістом діяльності: лідер-натхненник, лідер-виконавець, діловий лідер; 2) характером діяльності: універсальний, ситуативний; 3) стилем лідерства: авторитарний, демократичний [4, с. 310–311]. Л. Уманський зафіксував такі типи лідерів: лідер-організатор – інтегратор процесу; лідер-ерудит – людина, яка володіє обширною системою знань; лідер-генератор емоційного настрою – людина, яка формує настрій колективу; лідер-майстер – фахівець в окремому виді діяльності) [6, с. 56].

Стосовно поняття «лідерські якості» справедливою є точка зору В. П. Мороза, який вважає, що це – сукупність стійких характеристик особистості, які забезпечують ефективність діяльності та допомагають особистості займати позицію лідера в групі, виявляються в організаторських здібностях, умінні суттєво впливати на поведінку й настрій людей, бути прикладом для наслідування.

При цьому в структурі лідерських якостей студентів закладів вищої освіти виділяє такі компоненти формування:

1) індивідуально-особистісний – індивідуально-типологічні особливості особистості (емоційна стійкість, упевненість в собі, відповідальність, наявність сили волі, інтелектуальна лабільність, адекватна самооцінка та самовладання, вимогливість до себе та інших) та її прижиттєві надбання (ідеали, установки, цінності, моральні якості, етичні норми);

2) мотиваційний (активність, ініціативність, зацікавленість суспільним життям та прагнення брати участь у ньому, цілеспрямованість, наполегливість, потреба успіху, креативність, потреби в пізнанні й самопізнанні, в оцінці інших людей, у спілкуванні, самоствердженні, самовдосконаленні, самовираженні);

3) соціально-психологічний (емпатія, сприйняття себе та інших, уміння бути потрібним, рефлексивність, усвідомлення соціальної ролі й манери поведінки, узгодженої з цією роллю);

4) індивідуально-комунікативний (тактовність, емоційна, доброзичливість, товариськість, чесність і порядність у стосунках, уміння слухати співрозмовника, уміння встановлювати й підтримувати контакт, зворотний зв'язок; уміння говорити, уміння розуміти емоційний стан людини, уміння розв'язувати конфлікти, комунікативні знання, уміння й навички);

5) організаторський (здібність до організаторської роботи, організаторська проникливість, здатність активно впливати на інших, уміння приймати відповідальні рішення в будь-яких ситуаціях, рішучість, готовність до самостійного виконання завдань, готовність до ризику, уміння управляти собою [3, с. 79–81].

Процес фахової підготовки майбутніх фізичних терапевтів в Україні орієнтований на кращі світові освітні стандарти і спрямований на формування конкурентоспроможного фахівця із клінічним мисленням та з інноваційними підходами до надання реабілітаційних послуг, складання реабілітаційних прогнозів, що, безумовно, сприяє активному розвитку лідерських якостей у майбутнього фахівця, у тому числі таких, як: самостійність у прийнятті рішень, готовність працювати в команді, креативність мислення, здатність налагоджувати комунікацію з різними типами пацієнтів, відповідальність за складання і проведення реабілітаційно-терапевтичних програми, особистісну гнучкість, гуманізм тощо.

Ключова роль у формуванні лідерських якостей майбутніх фахівців з фізичної терапії під час професійної підготовки у ЗВО відводиться самоосвіті та поза аудиторній роботі, набуттю практичного досвіду роботи в органах студентського самоврядування, залученню до підтримки і реалізації соціально важливих акцій і проєктів.

Таким чином, нами встановлено, що в сучасних умовах посилюється значущість розвитку лідерського потенціалу майбутніх фахівців у галузі фізичної терапії під час фахової підготовки у ЗВО; визначено, що в основі вибору шляхів розвитку лідерського потенціалу є визначення пріоритетів, вибір стратегії та складання ефективної програми реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Алфімов Д. В. Зміст феномену «лідерські якості особистості». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. 2010. Вип. 11 (64). С. 44–51.
2. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка у запитаннях і відповідях: навч. посіб. Київ: Знання, 2006. 311 с.
3. Мороз В. П. Формування лідерських якостей студентів закладів вищої освіти в процесі діяльності органів студентського самоврядування: навч.-метод. посіб. для студ. закл. вищ. осв. Старобільськ. Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2019. 327 с.
4. Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории. М. : Мысль, 1971. 348 с.
5. Тихомирова О. Виховання лідера. *Шкільний світ*. Вип. 8, 2009. С. 19–23.
6. Уманський А. Л. Педагогічний супровід дитячого лідерства. Кострома : КГУ, 2004. 290 с.

УДК 371.011

Філіппова Інна Геннадіївна,
студентка 4 курсу факультету ФСМК
ГІМ ДВНЗ «ДДПУ», м. Бахмут;
Єфімов Дмитро Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та методики
викладання ГІМ ДВНЗ «ДДПУ»,
м. Бахмут

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Існуючі нові державні освітні стандарти, що змінили підхід до навчання в цілому, передбачають на сьогоднішній день створення нового інформаційно-освітнього середовища не лише на уроках, а й у позаурочний час. Глибокі соціально-економічні зміни, що відбуваються у суспільстві визначають важливість духовного виховання молодших школярів. Молодший шкільний вік є найбільш сприйнятливим до засвоєння моральних правил та норм, що дає великі можливості вчителю впливати на формування духовності, інтелекту та майбутньої культури дитини [1, с. 181].

У суспільстві відбуваються глибокі соціально-економічні зміни. Очевидно, що майбутнє України нерозривно пов'язане із сучасною молоддю. Однак наразі спостерігається деформація моральних орієнтирів: відбувається підміна істинно моральних понять вихолощеними віртуальними. Підростаюче покоління схильні звинувачувати у підвищеній агресивності, безвір'ї, бездуховності. Тому

важливість завдання духовного виховання молодших школярів глибоко вмотивована такими факторами:

- по-перше, існує суспільний запит на ерудованих, високодуховних людей, які не тільки всебічно освічені, а й мають чудові морально-етичні риси, мають громадянську відповідальність і правову самосвідомість;

- по-друге, в нинішньому суспільстві підростаюча людина живе і вдосконалюється серед численних факторів зовнішнього впливу на неї, як позитивних, так і негативних, які щодня атакують незміцнілий інтелект і почуття дитини;

- по-третє, сама по собі ерудиція не забезпечує високого духовно-морального виховання, бо вихованість – це насамперед цінності, відносини, бажання, вчинки;

- по-четверте, знання моральних підвалин важливе ще й тому, що вони дають поняття про можливі наслідки їх недотримання як для самої людини, так і для оточуючих [2, с. 55–56].

Таким чином, духовно-моральне виховання дітей – одне з головних завдань, яке завжди стояло перед всіма батьками, суспільством і державою в цілому. Кінцева мета та завдання морального виховання – виробити в кожній людині активну життєву позицію. Отже, зміст морального виховання спрямовано на формування цілісної моральної особистості.

Особливе значення у моральному вихованні учня початкової школи, у розвитку його моральних якостей, громадянської свідомості, комунікативних здібностей, емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу мають такі засоби духовно-морального виховання, як твори літератури, поезія, казки. Вони розвивають моральні якості – благородство, любов, доброту, чуйність, усмішку, милосердя, служіння людям, працьовитість, щедрість; знайомлять дитину з різноманітними проявами добра і зла, вчать справедливості, виховують нетерпимість до потворного. Показуючи учню красу і різноманіття людських почуттів, збуджують у ньому почуття у відповідь. Художня література – неоціненне джерело знання про минуле народу, про духовний світ людини, про

навколишню дійсність: вона розширює уявлення про світ, знайомить з природою, розвиває вміння бачити її красу, знайомить з речами, які постійно оточують дитину.

Роль уроків образотворчого мистецтва в системі морального виховання молодших школярів полягає в наступному: засобами образного відображення предметів та явищ дійсності малюнок, живопис, декоративно-ужиткове мистецтво допомагають дітям з перших кроків навчання в школі пізнавати навколишній світ, бачити в ньому красу, розвивати свої зображальні здібності, творчу уяву, художній смак, естетичні почуття, вчать розуміння прекрасного, виховують інтерес та любов до мистецтва. Вивчення мистецтва сприяє формуванню в учнів системи знань та ціннісних орієнтирів на основі власної художньо-творчої діяльності та досвіду залучення до загальнолюдських цінностей – визначних явищ української зарубіжної художньої культури.

Виховний вплив музики тим більше, чим краще розвинений в молодших школярів музичний слух, художня вимогливість до музичних творів, що частіше їх залучають у практичну виконавську діяльність, оскільки саме вона – найважливіший засіб музичного виховання та розвитку. Програма з музики у початкових класах передбачає розвиток у школярів музичного слуху на основі співу та прослуховування творів у записі. Музику не можна торкнутися або розглянути, тому при підборі музичного матеріалу для уроку варто віддавати перевагу яскравим образам. Вчителю початкових класів важливо не лише бути присутнім на уроках музики, а й, працюючи в контакті з учителем музики на інших уроках та позакласній роботі, розповідати про значення музики в житті людей [3].

Таким чином, проблема морального виховання молодших школярів повинна постійно перебувати в центрі уваги суспільства, оскільки, по суті, йдеться про завтрашній день України, ціннісні орієнтири нашого суспільства, якому потрібні люди не тільки самостійні, гнучкі, ділові, які вміють адаптуватися до умов, здатні приймати швидкі та компетентні рішення, а й орієнтовані на загальнолюдські моральні цінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Батарейна І. Розвиток теорії і практики морального виховання учнів початкових шкіл України. Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка». Том 1, № 29, 2020. с. 180 – 184

2. Кучай Т. Моральне виховання учнів початкових класів у Японії. Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Педагогіка. Психологія. Філософія. 2014. Вип. 34. С. 54 – 60.

3. Сердюк А.М., Семіч М.С. Духовно-моральне виховання молодших школярів – один з основних критеріїв навчання. URL: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/5314/1/%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B4%D1%8E%D0%BA%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D1%96%D1%87_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf (дата звернення: 06.10.2022 р.).

УДК 37.017.4

Харламов Михайло Іванович,
доктор історичних наук, доцент, завідувач
кафедри соціальних і гуманітарних
дисциплін соціально-психологічного
факультету Національного університету
цивільного захисту України, м. Харків;
Логовський Ігор Миколайович,
кандидат історичних наук, доцент,
старший викладач кафедри соціальних і
гуманітарних дисциплін соціально-
психологічного факультету
Національного університету цивільного
захисту України, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ХОДІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Національний університет цивільного захисту України (НУЦЗ України) – це провідний заклад вищої освіти Державної служби України з надзвичайних ситуацій IV рівня акредитації. Університет здійснює підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації здобувачів освіти всіх рівнів для підрозділів ДСНС України та організацій усіх форм власності.

Формування свідомого громадянина – патріота України є одним з головних завдань даного закладу вищої освіти, оскільки з Університету

випускаються офіцери Державної служби України з надзвичайних ситуацій, які мають гідно виконувати свої службові обов'язки на користь українського народу. Викладання блоку соціально-гуманітарних навчальних дисциплін в НУЦЗ України, в процесі якого великою мірою здійснюється патріотичне виховання покладається на кафедру соціальних і гуманітарних дисциплін, що є структурним підрозділом соціально-психологічного факультету Університету. Кафедра забезпечує викладання досить великого спектру соціо-гуманітарних дисциплін. До них відносяться: філософія, історія та культура України, культурологічні дисципліни, соціологія, політологія, основи демографії, основи демократії, основи Паблік Рілейшнз, теорія та практика освіти тощо. Діяльність кафедри спрямована також на формування духовної культури курсантів, студентів, слухачів, сприяння становленню їхнього світогляду, прищеплення знань у всьому спектрі гуманітарних галузей знання. Специфіка навчальної роботи, яку проводить кафедра, полягає у впливі на особистісний розвиток курсантів, студентів та слухачів НУЦЗ України. Науково-педагогічні працівники кафедри в процесі навчально-виховної роботи використовують новітні педагогічні технології та технічні засоби навчання. В аудиторії, що закріплена за кафедрою, є телевізор з функціями передачі фото-, аудіо- та відеоінформації, спрямованої на більш якісне засвоєння знань студентами та курсантами.

З метою патріотичного виховання та більш якісного ознайомлення з діяльністю видатних історичних особистостей в аудиторії кафедри розташовані портрети з детальною інформацією про талановитих діячів політики, науки, освіти та культури України. Першим кроком у створенні на базі кафедри лабораторії творчого розвитку є використання фортепіано в процесі науково-педагогічної діяльності. Естетичне та художнє виховання є невід'ємною частиною навчально-виховної роботи кафедри та сприяє гармонійному розвитку студентів та курсантів навчального закладу, а також сприяє формуванню патріотизму у здобувачів вищої освіти [1].

З метою підвищення загальної гуманітарної культури, формування загальнолюдських духовних цінностей, формування патріотизму у майбутніх працівників ДСНС України, колектив кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін активно здійснює виховну роботу з курсантами та студентами університету, що реалізується в різноманітних позанавчальних заходах.

Велику роль у формуванні патріотизму серед здобувачів вищої освіти НУЦЗ України відіграє також відділ виховної та соціально-гуманітарної роботи Національного університету цивільного захисту України. До його функцій можна віднести: підготовку пропозицій до проєктів наказів, розпоряджень, організаційно-методичних вказівок та планів основних заходів університету з питань національно-патріотичного виховання, соціально-гуманітарної роботи забезпечення дисципліни і законності серед особового складу університету; участь в організації та проведенні запланованих заходів національно-патріотичного виховання та соціально-гуманітарної роботи, урочистостей з нагоди знаменних дат і подій; співпраця, у межах наданих повноважень, з органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськими організаціями у сфері національно-патріотичного виховання, використання їх досвіду і духовного потенціалу у вихованні особового складу університету; вивчення та сприяння, в межах компетенції, вирішенню соціальних питань особового складу та осіб, які є учасниками бойових дій (учасниками АТО/ООС), були поранені, отримали інвалідність і звільнені зі служби у відставку за станом здоров'я; методичне забезпечення гуманітарної підготовки здобувачів вищої освіти, осіб рядового та начальницького складу університету [2].

Багато в чому діяльність кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін соціально-психологічного факультету НУЦЗ України та відділу виховної та соціально-гуманітарної роботи Національного університету цивільного захисту України перекликається з Українською Хартією вільної людини. Зокрема близькими постулатами Української Хартії вільної людини та основами соціально-гуманітарної роботи в НУЦЗ України є відчуття себе здобувачами

вищої освіти вільними і активними українцями, що люблять державу та здатні креативно мислити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. URL :<http://psi.nuczu.edu.ua/uk/struktura-fakultetu/kafedra-sotsialnykh-i-humanitarnykh-dystsyplin>
2. URL: <https://nuczu.edu.ua/ukr/viddil-vykhovnoi-ta-sotsialno-humanitarnoi-roboty>.

УДК 37.013.2

Чередниченко Олександр Юрійович,
кандидат економічних наук, доцент,
професор спеціальної кафедри №1
Інституту підготовки юридичних кадрів
для СБУ Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

РОЛЬ ТА ЗАВДАННЯ ВИКЛАДАЧА ЩОДО ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПАТРІОТИЗМУ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Обрана тематика тез виступів є важливою не тільки в умовах сьогодення, а і в умовах мирного часу. Але саме умови воєнного стану впливають на роботу викладача по іншому, підсилюють його роль як вихователя, патріота не тільки своєї справи, а й держави, її народу.

Для кращого розкриття теми розглянемо окремі визначення.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводять у країні або в окремих її місцевостях у випадку збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності, її територіальній цілісності.

Громадянин або громадянка – особа, яка має громадянство; житель певної території держави або країни. Ця приналежність є формально юридично оформленою. Як член певного соціуму громадянин має певні права та обов'язки, щодо цього соціуму і підпорядковується певним (прийнятим в громаді) нормам поведінки.

Громадянське суспільство – це сукупність недержавних організацій, які представляють волю та інтереси громадян. Воно містить у собі сім'ю і приватну сферу, тобто «третій сектор» суспільства паралельно з державою та бізнесом. Елементами громадянського суспільства є різні об'єднання (професійні, творчі, спортивні, конфесійні тощо), що охоплюють всі сфери суспільного життя. Громадянське суспільство неможливе поза рамками держави. Бути активним громадянином означає не усуватися від політичного життя, а робити політичний вибір, навіть обираючи між недосконалими політичними силами, втім діючи по совісті й дбаючи про зміни в житті країни.

Громадську ідентичність можна трактувати як ототожнення себе зі спільнотою громадян національно-державного утворення. Серед науковців та спеціалістів у галузі права, політології широко обговорюється і феномен свідомого та активного громадянства, або усвідомлення себе членом громадянського суспільства.

Ці два визначення громадської ідентичності акцентують увагу на різних аспектах взаємовідносин індивіда з державою та суспільством.

Слід зауважити що під час війни набрало особливої актуальності питання національної ідентичності, патріотизму.

Національна ідентичність – це персональна ідентичність або відчуття належності до певної держави чи нації. Нації як цілісного цілого, представлені самобутніми традиціями, культурою та мовою. Національна ідентичність може означати суб'єктивне відчуття, яке людина поділяє з групою людей про націю, незалежно від законного статусу громадянства. Національна ідентичність не є вродженою рисою і вона є за своєю суттю соціальним конструктом.

Під різними соціальними впливами люди включають національну ідентичність у свою особисту ідентичність, приймаючи переконання, цінності, припущення та очікування, які відповідають національній ідентичності. Люди з ідентифікацією їх нації розглядають національні переконання і цінності, особистісно значущим, і транслують ці переконання і цінності в повсякденній практиці.

Неможливо ідентифікувати себе громадянином та належати до нації, яка об'єднана спільним державним утворенням без почуття патріотизму.

Патріотизм – це любов та відданість Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам. Патріотизм, любов до країни виховується з дитинства та удосконалюється протягом всього життя. І особливо в період навчання, здобуття освіти, коли особа знаходиться в колективі, а цей період є найбільш привабливим у плані навчання і виховання.

Навчальний колектив – сукупність людей, об'єднаних спільною діяльністю, спільними інтересами, метою, проєктом, навчанням.

Важливою персоною навчального колективу є викладач. Викладач закладу вищої освіти це особа, яка за основним місцем роботи у закладах вищої освіти проводить навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) або організаційну діяльність. Основними функціями викладача вищого навчального закладу є навчальна, виховна, розвиваюча.

Тому викладачу відводиться особлива роль, яка полягає не тільки в викладацькій діяльності, наданні певних компетентностей, а й у виховній роботі.

Виховна функція науково-педагогічного працівника полягає в тому, що він під час навчально-виховного процесу формує у студентів світоглядні й життєві позиції, мораль, систему переконань, ціннісні орієнтації, почуття відповідальності, патріотизму, національної гордості та гідності, а також позитивні норми поведінки. Фактично, науково-педагогічний працівник причетний до формування не лише фахівця, а й активного громадянина українського суспільства, патріота своєї держави.

Щоб бути активним громадянином, слід насамперед усвідомити, що державність і демократія – це не лише політичні, але й духовні цінності. Бути активним громадянином означає підтримувати іншого у захисті його прав, бо це – наші спільні права. Бути активним громадянином означає з особливою увагою ставитися до будь-яких спроб (насамперед влади) порушити чи

обмежити людські права. Завтра ті, хто порушують права вашого сусіда, можуть узятися за вас.

УДК 159.923.38:316.62

Чиж Олександра Федорівна,
аспірантка факультету психології
кафедри теоретичної та консультативної
психології НПУ ім. М. П. Драгоманова,
м. Київ

ПРОБЛЕМА КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ЖИТТЄВИХ РЕАЛІЯХ СУЧАСНОСТІ

У процесі трансформації суспільства відбувається становлення нового типу особистості як результату динамічної адаптації до швидких змін способу життя, який вже не співпадає з тими зразками поведінки, що вважалися нормою суспільства. Відповідно до цих умов перед сучасною людиною стоїть питання видозмін в напрямку гнучкої, швидкої і сильної особистості, яка є цікавою і творчо успішною в суспільстві. Завдяки активності творчих особистостей не припиняється процес інновацій, унаслідок яких саме суспільство змінюється і прогресує. Зниження творчого потенціалу в суспільстві означає розпад і застій системи. В умовах сучасного життя творчість значною мірою виступає своєрідним механізмом адаптації особистості до соціальних змін, що відбуваються, і для того, щоб внутрішньо відповідати сучасній дійсності, людина повинна не просто вміти адаптуватися до нової ситуації, але й бути здатною змінити її, змінюючись і розвиваючись при цьому сама, проявити креативний підхід.

За сучасних умов поняття «креативність» активно використовується в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних авторів (В. М. Дружинін, Л. Б. Єрмолаєва-Томіна, В. Н. Козленко, М. П. Лещенко, О. Н. Лук, А. Маслоу, О. М. Матюшкін, В. О. Моляко, В. В. Петухов та ін) [3]. Однак, як зазначає Р. О. Павлюк, згадане поняття не можна визнати чітко та однозначно визначеним, не запропоновано єдиного підходу або концепції креативності.

Тільки в зарубіжній психології існує близько сотні визначень досліджуваного поняття, що відображають уявлення дослідників, представлених у межах численних концепцій креативності.

Концепція креативності Дж. Гілфорда. За основу концепції креативності, як універсальної пізнавальної творчої здібності, вчений запропонував розроблену ним кубовидну модель структури інтелекту і виявлені ним відмінності між конвергентним і дивергентним мисленням. Ця модель містить 120 різних інтелектуальних процесів, які зводяться до 15 чинників: п'ять операцій, чотири види змісту, шість типів продуктів розумової діяльності. Операції: пізнання, пам'ять, дивергентне продуктивне мислення, конвергентне мислення, оцінювання. Саме дивергентне мислення Дж. Гілфорд співвідносив з креативністю [6]. Як зазначила Д. Б. Богоявленська, дивергентність виступає епіцентром теорії Дж. Гілфорда, тому з часом багато психологів почали розуміти креативність і дивергентне мислення як синоніми.

Аналізуючи концепцію креативності як загальної здібності до творчості Дж. Гілфорда, І. П. Особов [4] зазначає про існування критичних зауважень стосовно підходів ученого до вивчення креативності. Так, Д. Б. Богоявленська наводить вислів президента Асоціації американських психологів Р. Стернберга 1997 року, який назвав модель структури інтелекту, створену Дж. Гілфордом, «структурою без фундаменту». Д. Б. Богоявленська відзначає: американські вчені вважали недоліком те, що Дж. Гілфорд зводив креативність до операцій, що виводить особистість із структури креативності [1].

Дж. Гілфорд, як і його послідовник Е. П. Торренс, вважаються головними ідеологами «психометричного» підходу у дослідженні креативності. Ними були розроблені тести креативності, а сама процедура дослідження креативності подібна до процедури тестування інтелекту.

Концепція М. Воллаха і Н. Когана. вважають, що для отримання достовірних даних про креативність необхідно кардинально змінити процедуру дослідження. Вони критикують жорстке лімітування часу, створення атмосфери змагальності та наявність єдиного критерію «правильної відповіді»,

зазначаючи, що за таких умов усі тести креативності по суті виявляться тестами діагностики IQ.

«Теорія інвестування». Теорія, запропонована Р. Стернбергом і Д. Лавертом, є найбільш сучасною. Автори дають своє визначення креативної людини як такої, що вміє займатися невідомими або мало популярними ідеями; всупереч опору середовища, нерозумінню і неприйняттю, наполягає на певних ідеях і «продає їх за високою ціною». Головне, на думку авторів, вірно оцінити потенціал розвитку первинних ідей і можливий попит.

Креативність передбачає, з точки зору Р. Стернберга, здатність йти на розумний ризик, готовність долати перешкоди, внутрішню мотивацію, наявність толерантності до невизначеності, готовність протистояти думці оточення. Обов'язковим чинником прояву креативності є наявність творчого середовища.

Основна суть теорії творчості за Моляко В. є такою: творчий потенціал людини (творчої людини) реалізується цілісними процесами, в яких найбільшу роль відіграють мисленнєві компоненти та компоненти уяви. Творчі мисленнєві процеси, що включають основні цикли – створення задуму та реалізацію задуму, гіпотези, – детермінуються й організуються стратегіями й тактиками – унікальними особистісними утвореннями, системами, які водночас відображають генетичні й набуті настанови, диспозиції, навички та вміння різного масштабу та суб'єктивного забарвлення і, певним чином, адаптуються в конкретних умовах творчої діяльності. Щодо необхідності розвитку творчого потенціалу у рамках тренінгу креативності слід розглянути погляди цього вченого [5, с. 136]. Моляко В. подає кілька варіантів схем, що відображають особливості процесу підготовки та перепідготовки фахівця і робить особливий наголос на таких моментах:

– по-перше, суттєвим положення про наскрізну роль творчості у всьому процесі підготовки й діяльності фахівця. Тобто йдеться про підготовку до творчої діяльності на різних вікових та професійних (допрофесійних етапах).

– по-друге, потрібно виділити вузлові моменти в загальному процесі – вікові, так само професійні, оскільки напрацьовані вже досить суттєві дані про оволодіння відповідними вміннями, про оптимальні періоди входження в сферу певного рівня творчої діяльності (наприклад, принципово важливим є дошкільний період, молодший шкільний вік, етап професійного становлення молодого фахівця тощо).

– по-третє, принциповим є положення про формування готовності до здійснення творчої діяльності, яке, в свою чергу, вимагає систематичного творчого тренінгу, що може здійснюватися як у межах виконуваної діяльності, так і в спеціально організованих процесах навчання, різних формах позанавчальної діяльності (змагання, олімпіади, гуртки, творчі та ін.).

Вже із сказаного вище стає зрозумілим, підкреслює В. Моляко, що в його загальній концепції йдеться про органічне «вплетення» підготовки до творчої діяльності в процесі навчання в повсякденне професійне життя. Звідси випливає, що творчість повинна стати нормою професійної діяльності та нормою підготовки до неї, тобто в кінцевому підсумку кожен фахівець має бути творчим, креативним фахівцем.

Також слід зазначити, що у сучасних умовах інтелектуальний потенціал поряд з демографічними, територіальними, сировинними, технологічним параметрами того або іншого суспільства є найважливішою підставою його прогресивного розвитку [2, с. 13].

На думку ряду аналітиків, у цей час відбувається глобальна інтелектуальна перебудова світу, що означає тверду конкурентну боротьбу окремих держав за володіння інтелектуально обдарованими людьми – потенційними носіями нових знань.

По-перше, інтелектуальна творчість, будучи невід’ємною стороною людської духовності, є соціальним механізмом, що протистоїть регресивним явищам у розвитку суспільства. Чим менше людей із творчим інтелектом у суспільстві, тим більш виражені деструктивні тенденції в ньому.

По-друге, діяльність творчого інтелекту – це гарантія особистої волі людини й самодостатності її індивідуальної долі. Чим у більшій мірі людина використовує свій інтелект в аналізі й оцінці подій, що відбуваються, тим у меншій мірі вона податлива до будь-яких спроб маніпулювати нею ззовні.

Таким чином, проведений аналіз поглядів різних дослідників на проблему креативності свідчить, що креативність – це здатність до творчості. У даному випадку творчість трактується з позиції особистісного підходу, що дозволяє розглядати її як явище, що розвивається самостійно і відповідно до якого розвивається креативність. Творчість являє собою єдність уяви, мрії – та дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Богоявленская Д. Б. Одаренность: теория и практика. Пед.системы. «Одаренные дети» / Д. Б. Богоявленская. М., 2000. С. 3–20.
2. Грединарова Е. М. Развитие творческого мышления как условие успешного обучения. Практична психологія та соціальна робота, 1, С. 13–14.
3. Креативность // Степанов С. С. Популярная психологическая энциклопедия. М.: Изд-во Эксмо, 2005. С. 328–331.
4. Особов І. П. Деякі аспекти вивчення креативності. Зарубіжний досвід ХХ століття в оцінці сучасних дослідників // Гуманитарные научные исследования. Октябрь, 2011 URL: <http://human.snauka.ru>
5. Моляко В. А. Психологическая система тренинга конструктивного мышления. Вопросы психологии, 5, 136–141.
6. Guilford J. P. New frontiers of testing in the discovery and development of human talent / J. P. Guilford // Seventh Annual Western Regional Conference on Testing Problems. Los Angeles, 1958.

УДК 159, 9

Шинкаренко Інна Олександрівна,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро;
Лукомська Аліна Андріївна,
курсант 4-го курсу навчальної Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Тривожним симптомом є зростання числа неповнолітніх з делінквентною поведінкою, що виявляється в асоціальних діях (алкоголізм, наркоманія, ігроманія тощо). Тому проблема адиктивної (залежної) поведінки за останнє десятиліття набула значної актуальності у всьому світі. Масштаби поширення різного роду адикцій ставлять під загрозу фізичне, моральне та психологічне здоров'я людини. На фоні наркоманії зростає рівень злочинності, адже схильна до адикцій людина не вважає за необхідне дотримуватись правил, традицій, тому зростає ризик зараження на такі інфекційні хвороби як гепатит та ВІЛ-інфекція. Тютюнопаління є причиною виникнення багатьох хронічних захворювань. Розповсюдження комп'ютерів та різноманітних гаджетів призводить до більшої зацікавленості молоді у віртуальному світі ніж в реальному. Трапляються випадки, коли людина захоплюється віртуальним життям, що вже не бачить різниці і, граючи в комп'ютерні ігри, поринає настільки, що може нести загрозу оточуючим. Тому, щоб позбутися адиктивної поведінки, до справи мають долучитися батьки, вчителі та психологи. Адже, не завжди батьки помічають залежність своєї дитини, або якщо і помічають, то не знають, як з нею боротися. Тому важливо, щоб у навчальних закладах були кваліфіковані спеціалісти, які могли попередити або допомогти особі позбутися її залежності.

З кожним роком збільшується перелік варіантів залежної поведінки. До нього входить і шопінг, і участь в аукціонах, частий перегляд серіалів та певних програм, тривале прослуховування музики низькочастотних тонів, догхантерство, а також розмови про політику, релігійні вподобання, сектанство, великий спорт, захоплення літературою у стилі «фентезі». Всі ці заняття можуть бути і відпочинком, але тільки в тому випадку, коли людина за допомогою них не уникає рішення проблем.

Проблема залежної особистості та залежної поведінки є особливо актуальною в сучасному суспільстві. Залежність є формою рабства, яка

обмежує особистісні можливості. Аналіз наукової літератури виявив відсутність єдиного визнаного поняття психологічної залежності. В широкому сенсі залежність є прагненням покладатися на когось або щось з метою отримання задоволення від адаптації [1, с. 302]. Залежна поведінка тісно пов'язана як зі зловживанням зі сторони особи чимось або кимось, так з порушенням її потреб. Деякі автори під психологічною залежністю розуміють прагнення постійно приймати наркотичний або інший препарат з метою знову пережити бажані відчуття або ліквідувати явища психологічним фактором, що перешкоджає самостійному тривалому стриманню або повному припиненню прийому психоактивних речовин [2].

Інші автори розглядають психологічну залежність як емоційний стан, що характеризується відчуттям нагальної потреби в психоактивному препараті, пов'язаним з його вживанням, або з метою зняття негативних відчуттів, викликаних його зловживанням [3, с. 84]. Психологічна залежність визначається як необхідність «Я» в прийомі психоактивних речовин для досягнення певних емоційних переживань.

Слід зазначити, що адиктивна поведінка – це, перш за все, порушення поведінки, що виникає в результаті зловживання різними речовинами, що змінюють психічний стан людини, включаючи алкоголь і тютюн, до того моменту, коли фіксується факт психічної і фізичної залежності [4, с. 68].

Адиктивна поведінка диференціюється за наступними категоріями:

- 1) хімічна (наркотична залежність, паління тютюнових виробів, токсикоманія, алкогольна залежність, залежність від лікарських засобів тощо);
- 2) нехімічна поділяється на такі підгрупи:
 - а) гемблінг (залежність від комп'ютерних, азартних ігор);
 - б) сексуальні адикції (зоофілія, фетишизм, некрофілія, трансвестизм, садомазахізм, проституція тощо);
 - в) релігійні адикції (релігійний фанатизм, секти);
 - г) шопоголізм (оніоманія, тобто психічний розлад, при якому людина відчуває себе щасливою тільки тоді, коли отримує чергові річ);

д) трудоголізм (тяжка залежність від роботи);

е) схильність до ризику (паркури, руфери, швидкісні гонки) [5, с. 25–26]

Таким чином походження терміну «адикція» сходить до рабської залежності. Адиктивна поведінка, як вид девіантної поведінки особистості, у свою чергу, має безліч підвидів, диференційованих переважно за об'єктом адикції. За певних умов це можуть бути будь-які об'єкти або форми активності – хімічна речовина, гроші, ігри, секс. Залежність є з одного боку вільним, добровільним особистісним вибором, а з іншого – його втратою і підпорядкованістю залежності. Адиктивна поведінка не є наслідком спадкової схильності, а є результатом відходу від вирішення складних соціальних проблем, стресових ситуацій, життєвих перешкод, невдач за допомогою різних компенсаторів. Вона проявляється у формі стійких стереотипів, важко корегованих згубних звичок, уподобань, які вимагають іноді психотерапевтичного втручання. Залежна поведінка необов'язково призводить до захворювання або смерті, але закономірно викликає особистісні зміни і соціальну дезадаптацію. Адиктивна особа проявляє схильність до пошуку поза межних емоційних переживань і нездатність виявляти відповідальність. Поведінка адиктивної особистості характеризується прагненням до відходу від реальності через страх перед повсякденним, наповненим зобов'язаннями та регламентаціями життям.

Отже, будь-яка залежність носить антинормативний характер і розглядається суспільством як негативна поведінка, що відхиляється. Алкоголіки, наркомани, азартні гравці, сприймаються як маргінали, не здатні жити повноцінним життям. Розглянувши сутність адиктивної поведінки, ми можемо зробити висновок про деструктивність і про складні передумови даної поведінки (біологічні, психологічні, соціальні, світоглядні), вразливості перед даною проблемою багатьох груп населення, особливо молоді. Останнім часом значною мірою змінилося матеріальне становище більшості верств населення. Багато хто опинився за межею бідності, а це призводить до збільшення кількості безробітних. Усе це є джерелом виникнення конфліктних ситуацій, а

вони, у свою чергу, призводять до проявів девіації у суспільстві. Хтось забувається у плящі спиртного, хтось – у наркотичному дурмані, а найслабший – зводить рахунки з життям. Єдиний спосіб змінити всю цю ситуацію, яка склалася у сучасному суспільстві, - покращити життя, допомогти люду вирішити та подолати всі проблеми. Для цього і існують соціальні служби та організації. Проте, якщо діяльність даних організацій не буде підтримуватися державою, девіантна поведінка набуде лише значного поширення у сучасному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: підручник / Л. Е. Орбан-Лембрик. Київ: Либідь, 2004 р. 576 с.
2. Мартинюк І. А. Патопсихологія. Київ: центр учбової літератури, 2008. 208 с.
URL:https://pidruchniki.com/12090810/prichini_formuvannya_deviantnoyi_povedinki
3. Юнак В. О. Наркоманія – дорога в безодню. Київ: Здоров'я. 2001. 160 с.
4. Сорокіна О. А. Психологія залежності: навчальний посібник. Кам'янець-Под., 2014. 180 с.
5. Кузьменко В. В., Діса О. В., Шинкаренко І. О. Психологія девіантної поведінки: навчальний посібник. Дніпро, 2019. 69 с.

УДК 37.02

Шоробура Інна Михайлівна,

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії педагогічних наук, академік Академії наук вищої освіти України, академік Української технологічної академії, ректор Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, м. Хмельницький;

Кикилик Аліна Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, м. Хмельницький

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ Й МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

***Анотація.** Нова українська школа закладає фундамент для формування самодостатніх особистостей, які будуватимуть і розвиватимуть Україну як вільну та незалежну державу. На уроках української мови та літератури у початковій школі важливо і необхідно сформувати мовну й мовленнєву компетентності молодших школярів на засадах Української Хартії вільної людини. Зміст навчальних предметів цьому сприяє, а виклики сьогодення цю роботу активізують із новою потужністю. У статті окреслено етапи розвитку мовної та мовленнєвої компетентності на уроках розвитку зв'язного мовлення, визначено жанрове і тематичне різноманіття учнівських творів, наведено практичні рекомендації щодо організації навчання писати твори.*

***Ключові слова:** методика вивчення предметів мовно-літературної освітньої галузі, Нова українська школа, початкова школа, твори, українська мова, Українська Хартія вільної людини.*

Постановка проблеми. У час повномасштабної війни росії проти вільної та незалежної України особливо гостро та актуально звучать ідеї Української Хартії вільної людини, задекларовані ще у грудні 2012 року. Відповідно до викликів сьогодення змінюються й орієнтири в освіті, науці й культурі. Зауважимо, що Концепція Нової української школи, Державний стандарт початкової освіти визначають тенденції у навчанні молодших школярів із врахуванням цінностей Української Хартії вільної людини. Перед шкільництвом поставлено якісно нові вимоги, високі цілі та амбітні завдання. З огляду на це, актуальним є питання навчання предметів мовно-літературної освітньої галузі в НУШ як однієї з пріоритетних.

Аналіз актуальних досліджень. У контексті окресленої теми наукового дослідження цінними були матеріали українських науковців: С. Буняк, Т. Грицюк, О. Зазулі, В. Кавецького, І. Ковалика, Г. Лопатки, О. Микитчак. У своїх розвідках вони досліджували проблеми впровадження ідей УХВЛ в освітній процес. Проблема розвитку зв'язного мовлення є актуальною, а з огляду на її соціальну значимість, надзвичайно важлива. Дослідженням цієї проблеми у різні періоди займалися українські лінгводидакти: Ф. Бацевич,

М. Вашуленко, О. Гордієнко, Т. Донченко, О. Савченко, В. Сухомлинський, Т. Шевчук.

Мета статті – висвітлити специфіку формування мовної та мовленнєвої компетентностей здобувачів початкової освіти на засадах Української Хартії вільної людини.

Методи дослідження: аналіз наукової та науково-методичної літератури з проблеми розвитку зв'язного мовлення молодших школярів, узагальнення і систематизація теоретичних основ проблеми формування компетентності писати твори на уроках української мови, аналіз видів творів у 1–4 класах, узагальнення й умовисновки.

Виклад основного матеріалу. У Державному стандарті початкової освіти зазначено: «Метою вивчення української мови та літератури, мов та літератур відповідних корінних народів і національних меншин є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвиток особистості здобувачів освіти засобами різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською мовою, мовами відповідних корінних народів і національних меншин для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися ними в особистому і суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей [2].

Відповідно до мети у Державному стандарті окреслено завдання, які вчитель має реалізувати під час вивчення предметів мовно-літературної освітньої галузі: «здобувач освіти: взаємодіє з іншими особами усно, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях; сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовує її для збагачення свого досвіду; висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримується норм літературної мови; досліджує індивідуальне мовлення для власної мовної творчості, спостерігає за мовними явищами, аналізує їх» [2].

Із чинного нормативно-правового документа слідує те, що у 1–4 класах Нової української школи пріоритетним є формування мовної та мовленнєвої компетентності здобувачів освіти. Головне при цьому навчати учнів висловлювати свої думки, переживання та емоції за допомогою слова усно та письмово. Згідно з вимогами реформи освіти 2018 р. вивчення української мови у сучасній початковій школі зазнає змін у своєму концептуальному та діяльнісному аспектах. Відповідно проблема розвитку зв'язного мовлення у Новій українській школі потребує спеціального вивчення, тому й актуальною є окреслена тема наукової статті.

Початкова школа є базовою ланкою у формуванні мовної та мовленнєвої компетентностей здобувачів освіти. На належну увагу у 1–4 класах заслуговує розвиток умінь висловлювати власну думку в усній та письмовій формі, обґрунтовувати й доводити її, логічно, послідовно та змістовно подавати інформацію. Адже нове суспільство потребує активних, мислячих та свідомих громадян, які можуть конструктивно вести діалоги й володіти навиками ораторів.

Важливо зауважити, що орієнтири розвитку українського суспільства, на нашу думку, чітко визначено в Українській Хартії вільної людини: «Бути вільною людиною, бути українцем, бути активним громадянином, любити, мислити, бути господарем, бути лідером, бути відкритим суспільством, бути успішною державою, бути учасником демократичної спільноти народів» [5]. Ідеї окреслені у кожному із зазначених пунктів глибоко філософські, мудрі та містять глибинну педагогічну цінність.

Актуальними для учасників освітнього процесу є тези Хартії: «Ми самі несемо відповідальність за себе і не можемо нікому її передати; мораль і духовні цінності потрібні сьогодні, і їх не можна відкладати на завтра; ми будуємо світ згідно з нашою уявою, а тому від її масштабу, глибини і творчого хисту залежить наше майбутнє» [5]. Автори статті переконані, що завдання організаторів освіти на усіх рівнях та формах навчання полягає у тому, щоб забезпечити реалізацію ідей Хартії.

Дійсно, сьогодні однією із найбільш важливих та актуальних проблем лінгводидактики початкової ланки навчання є вирішення проблеми розвитку зв'язного мовлення молодших школярів на уроках української мови на засадах Української Хартії вільної людини. Зауважимо, що організаційно-дидактичні аспекти вивчення рідної мови визначено у чинних нормативно-правових документах.

У типових освітніх програмах Нової української школи відповідно до Концепції та Державного стандарту визначено ідейно-концептальні засади вивчення предметів мовно-літературної освітньої галузі, зокрема й української мови, а в Українській Хартії вільної людини акумулюється ідейна спрямованість освіти у часи боротьби за права і свободу кожного українця, за незалежність України.

За програмою, укладеною під керівництвом О. Савченко, визначено: «Метою початкового курсу мовно-літературної освіти є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей» [4].

Для досягнення окресленої мети у програмі виділено сім щотижневих годин у кожному класі початкової школи. Проаналізувавши особливості програми, зауважимо, що вивчення української мови та читання може реалізуватися через інтегровані курси або навчальні предмети. Наприклад, у 1 класі – інтегрований курс «Навчання грамоти», у 3 і 4 класах – окремі навчальні дисципліни «Українська мова» та «Літературне читання».

Спільним для усіх класів є те, що із семи годин, які виокремлено на тиждень, три годин – на вивчення мовних тем, три години – на вивчення літератури, одна година – на розвиток зв'язного мовлення. А також для розвитку зв'язного мовлення на уроках української мови визначено очікувані

результати у змістових лініях мовно-літературної освітньої галузі «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища».

За програмою, укладеною під керівництвом Р. Шияна: «Метою рідномовної освіти для загальної середньої освіти є розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому і суспільному житті, у міжкультурному діалозі, бачити її передумовою життєвого успіху; плекання здатності спілкуватися рідною мовою (якщо вона не українська); формування шанобливого ставлення до культурної спадщини; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду» [3].

За цією програмою у 1–4 класах виділено п'ять годин на тиждень для вивчення української мови як окремого навчального предмета та дві години у складі інтегрованого курсу «Я досліджую світ». За програмою Р. Шияна формування умінь висловлюватися зв'язно теж належить до пріоритетних завдань педагога. І матеріал змістових ліній мовно-літературної освітньої галузі «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовлення», «Театралізуємо» сприяє розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи.

Відтак, можна впевнено стверджувати, що на законодавчому рівні визначено необхідність та важливість розвитку зв'язного мовлення. А для вирішення цієї проблеми на практиці важливо розглянути психологічні, педагогічні та лінгводидактичні основи формування комунікативної компетентності на уроках української мови у початковій школі.

Сензитивним періодом для формування умінь комунікувати, висловлюватися, ставити запитання, аргументовано доводити думку, творчо вправлятися у написанні творів різних стилів та жанрів є молодший шкільний вік.

Спілкування є важливим та необхідним для соціалізації кожної особистості. У разі відсутності комунікації чи через недостатньо якісно

сформовані комунікативні уміння ускладнюється розвиток індивіда в цілому, виникають проблеми у навчанні та спілкуванні з іншими. З огляду на вище зазначене, учитель повинен цілеспрямовано та системно розвивати мовлення учнів 1–4 класів.

Для ефективного розвитку зв'язного мовлення сучасному учителю підвладний арсенал традиційних та інноваційних методів, прийомів та стратегій. Наприклад, РАФТ, сторітелінг, щоденні 5, фішбоун, займи позицію та ін. Важливо враховувати загальнопедагогічні принципи та закономірності навчання.

Лінгводидактика визначає умови, які потрібно створити для якісного розвитку зв'язного мовлення:

1. Створення відповідного мовного середовища.
2. Панування норм української літературної мови у навчанні та повсякденній взаємодії.
3. Активне залучення до міжособистісної комунікації через використання різноманітних методів педагогічного впливу.
4. Збагачення, активізація, уточнення словника молодших школярів.
5. Розвиток мовного чуття.
6. Мотивування та стимулювання спілкуватися відповідно до норм та правил.
7. Організація й проведення різних видів мовленнєвої діяльності.

На уроках української мови у молодших школярів педагог розвиває зовнішнє та внутрішнє, монологічне та діалогічне, усне та писемне, продуктивне та рецептивне мовлення. Вид зумовлює особливості роботи, впливає на вибір засобів, методів та прийомів.

Основними принципами розвитку мовлення здобувачів освіти є діяльнісна, комунікативна основа, системне і цілеспрямоване вправляння, свідоме оволодіння мовними знаннями, активність, ініціативність, спостереження за живим мовленням, яке відповідає нормам української літературної мови.

У методиці під зв'язним текстом розуміють сукупність речень, які логічно й послідовно розкривають тему чи проблему відповідно до ідей мовця. Зв'язним називають таке мовлення, яке змістовно, чітко та грамотно інформує відповідно до мети висловлювання, його тематики та ідейного змісту.

Лінгвісти (М. Єрастов, В. Колишанський та ін.) визначили такі якості зв'язного мовлення: точне (знання предмета, постійний контроль мовця за відповідністю слів предметам і явищам дійсності), логічне (семантичні зв'язки між елементами не суперечать законам логіки), доречне (відповідність меті та умовам мовленнєвої комунікації), стисле, чисте, багате, красиве [1, с. 6].

Зауважимо, що одиницями зв'язного мовлення є перекази, діалоги, монологи, розповіді, творчі роботи. Останнє із переліченого вміщує оповідання, казка, статті, есе, дописи у соціальних мережах, відгуки на прочитану книгу, рецензії на дитячі періодичні журнали чи газети, твори-описи, твори-розповіді, твори-есе та ін.

В описані системі розвитку зв'язного мовлення важливе місце належить творам. З точки зору методики, твори – самостійне завершене оформлення мисленнєвої діяльності за допомогою засобів мови. Можна із впевненістю сказати, що найвищий рівень сформованості комунікативної компетентності.

Особлива цінність творів полягає й у тому, що під час написання школярі самостійно добирають лексичні одиниці, граматично правильно їх оформлюють, послідовно викладають свої думки, погляди, переконання, підпорядковуючи правилам орфографії та культури мовлення.

Очевидно, що творові як найвищому рівневі сформованості зв'язного мовлення передують завдання і вправи із нижчим рівнем складності та самостійності. Наприклад, переказування, переоповідання, словнико-логічні вправи, ведення записів у щоденнику вражень, висловлення на ранковому колі, робота із стіною слів, відгук про перегляд вистав, складання словосполучень, словесне та графічне малювання, добір синонімів та антонімів, заучування стійких мовних висловів та ін.

Усні та письмові твори пробуджують емоції, формують емоційний інтелект, розвивають уяву, фантазію, мислення, уміння аналізувати та інтерпретувати, порівнювати і робити висновки.

Написання творчих робіт з розвитку мовлення потребує мисленнєвої активності, самостійності та наполегливості, розумової діяльності, критичного мислення.

У складанні твору методисти виокремлюють діяльнісну й особистісну складову. Перша – пов'язана із процесами рецептивного й продуктивного мовлення, тобто сприймання інформації на слух та зовнішнє мовлення як висловлення думки. Друга – зумовлена особистісними характеристиками і якостями мовця, наприклад, культурою мовлення, характером чи рівнем розвитку мислення й логіки тощо. Отже, це ще одне підтвердження позитиву від написання творів.

На наш погляд, творчі роботи у системі розвитку зв'язного мовлення є наслідком реалізації усіх функцій мовлення як процесу реалізації мови. Серед основних варто назвати комунікативну, когнітивну, емоційну, поетичну, гедоністичну, творчо-літературну та ін. Твір змушує учнів пізнати багатство мови, різноманіття образів, які можна створити, неповторність звучання, мелодійність та експресивність.

Оригінальність думки школяр визначає особливість змісту і форми висловлення. У творі дитина може пізнати нові світи завдяки своїй фантазії, розкрити «себе для себе»: світ своїх мрій, інтересів та сподівань, свої емоції та страхи, свої уміння абстрагувати та фантазувати, порівнювати та узагальнювати, аналізувати та систематизувати.

Саме такі уміння сьогодні є одними із найважливіших для сучасної людини, тому ще раз наголошуємо на необхідності складати твори різного виду, стилю, жанру.

Беззаперечно, від компетентності писати твори, тобто від сформованості комунікативних умінь прямо пропорційно залежить успіх у навчанні, становленні в соціумі, самореалізація.

Є очевидним, що текст як одиниця зв'язного мовлення характеризується такими критеріями, як зв'язність та єдність, цілісність та структурованість, завершеність та вичерпність.

Необхідно зазначити, що учнівські твори є:

- ✓ результатом активної взаємодії мислення і мовлення;
- ✓ витвором інтелектуально-творчої діяльності;
- ✓ структуроване, логічно завершене висловлювання;
- ✓ витвір літературно-творчої активності;
- ✓ текст певного типу, стилю, жанри та тематики;
- ✓ втілення неповторного і самобутнього авторського задуму, його ідей;
- ✓ спосіб розвивати особистість засобами мови;
- ✓ показник сформованості мовної та мовленнєвої компетентностей, наскрізних умінь.

Отже, усе це свідчить про те, що чільне місце у системі розвитку мовлення молодших школярів відведено творам, їхня роль у формуванні всебічно розвиненої мовної особистості очевидна. Важливість та значущість таких видів робіт зумовила їхню різноманітність, тому й у наступному питанні висвітливо різні види творів, які діти складають у 1–4 класах.

Викладання предметів мовно-літературної освітньої галузі чітко регулюється типовими освітніми програмами. У них визначено мету, завдання навчання української мови та літератури, принципи освітньої взаємодії, змістові лінії навчальних предметів та інтегрованих курсів, етапність вивчення мовних та літературних тем, очікувані результати.

Важливо зауважити, що розвиток мовлення та створення власних усних та письмових висловлювань відбувається відповідно у визначеній у навчальній програмі послідовності та наповненості із врахуванням циклу навчання. У контексті нашого дослідження необхідно розглянути етапи формування умінь писати твори у 1–4 класах відповідно до тематичного розділу «Створення власних висловлювань»:

- у 1 класі передбачає формування умінь складати та записувати речення за ілюстрацією, на задану тему і життєвою ситуацією, добирати заголовки до тексту;

- у 2 класі учні повинні відновлювати деформований текст, складати й записувати короткі зв'язні висловлення на добре відому тему, перевіряти написане;

- у 3 класі школяр/школярка створює твори-розповіді, твори-описи, твори-міркування на цікаву тему, на основі вражень від прочитаного твору, переглянутого фільму, ситуації з життя; висловлює своє ставлення до того, про що пише; складає і записує художні і науково-популярні описи за поданим зразком, використовуючи інформацію з різних джерел; будує текст-міркування за зразком та поданим початком; письмово переказує текст розповідного змісту; використовує у власних текстах виражальні засоби мови; оформлює власне висловлення так, щоб воно було грамотним (у межах вивченого) і зрозумілим; знаходить і акуратно виправляє у власному тексті помилки (графічні, орфографічні, граматичні, лексичні і стилістичні), орієнтуючись на пам'ятку, підготовлену вчителем [4, с. 8];

- у 4 класі – складає тексти для письмового спілкування (оголошення, запрошення, афіша тощо), створює і записує загадки, невеликі казки тощо з орієнтацією на читача; використовує у власних висловленнях виражальні засоби мови; висловлює своє ставлення до того, про що пише; записує власні висловлення грамотно (у межах вивченого) і зрозуміло; бере участь в обговоренні письмових робіт у парах, групах; відзначає позитивні сторони, висловлює поради щодо можливого удосконалення тексту, спираючись на пам'ятку, удосконалює письмовий текст [4, с. 11–12].

Це дозволяє зробити висновок, що навчальною програмою із української мови передбачено створення власних висловлювань різних видів та жанрів. Учні пишуть твори, як правило, на доступні й зрозумілі теми, які є у колі їхніх інтересів. Складність завдань підвищується із кожним класом, самостійність учнів зростає.

У педагогічній діяльності вчитель може використовувати розмаїття різновидів письмових робіт. Педагог повинен глибоко і чітко усвідомити навчальні завдання мовної освіти, спрямовані на формування умінь школярів складати твори різного характеру. Дослідження показало, що найчастіше здобувачі початкової освіти складають твори-описи, твори-міркування, твори-розповіді, есе. Детально розглянемо їхні особливості.

У творах-розповідях учні розкривають динаміку подій у історико-хронологічних чи причинно-наслідкових зв'язках. У таких висловленнях зосереджується увага на діях і вчинках персонажів, їхніх діалогах. А також учні можуть описувати зовнішність дійових осіб, описувати місце подій. У контексті ідей Української Хартії вільної людини пропонуємо учням теми. Наприклад, «Історії Героїв-захисників», «Славне місто Маріуполь», «Діти і війна», «Мій героїчний вчинок», «Україна – моя країна», «Славна наша Україна», «Нелегкий бій» та ін.

У текстах-описах школярі повинні подати характеристику предмета, явища, події, деталізуючи властивості, особливості, ознаки. У таких зв'язних висловленнях учні мають використати образні слова та словосполучення, епітети, порівняння, багатство лексики: синоніми, антоніми. Для складання таких творів організовують спостереження за природою, пейзажами, зовнішністю, роботу за картинами. Для цього типу творчих робіт ставимо питання який? яке? яка? які?. Пропонуємо теми для осмислення концепції Української Хартії вільної людини: «Рідна мова», «Герої посеред нас», «Свою Україну любіть», «Мужні Сини і Доньки України», «Найхоробріші», «Мої рятівники», «У серці з Україною» та ін.

У текстах-міркуваннях учні послідовно викладають свої думки щодо запропонованої теми, висловлюють своє ставлення до написаного, наводять аргументи і приклади. Твір подано у формі суджень, які вибудовуються через умовисновки, порівняння й протиставлення.

Міркування – мовлення–повідомлення про факти дійсності, які знаходяться в певних причинових зв'язках. Міркуванням називається такий

зв'язний текст, у якому для доведення чи заперечення чогось використовується судження, наводяться приклади, робляться зіставлення і висновки, що приводять до нових суджень. За рівнем складності такі висловлювання найважчі. Структура їхня містить такі складові:

- теза – частина, в якій виражена необхідна для доведення думки;
- розвиток тези та її доведення – та частина з аргументами для доказу;
- висновок – у якому міститься оцінка, вираження тощо.

До тексту–міркування можна поставити загальне питання «чому?».

У Новій українській школі учням запропоновано писати есе як різновид міркування. Суть есе полягає в тому, щоб аргументовано й переконливо висловити свої думки у зв'язній формі. При складанні есе школярі вчаться проводити аналогії, порівнювати, співвідносити, встановлювати зв'язок із життям тощо. У школі для написання пропонують вільне та формальне есе. Перший тип немає структури, другий – відповідно має чітко визначені структурні елементи.

Важливо для есе правильно підібрати тему. Адже вона повинна містити у собі певну проблему для роздумів, матеріал для аналізу та обговорення. Тема має викликати бажання зайняти відповідну позицію та аргументувати її, наводити приклади та робити висновки. Наприклад, «Я обираю вільну Україну», «Мої права і обов'язки», «Люблю усе, що рідне серцю», «Мої мрії», «Європейська спільнота для українців», «У серці Європи», «Війна», «Людські цінності» та ін.

Зауважимо, що для розвитку літературно-творчих здібностей, активізації пізнавальної діяльності, розвитку критичного мислення у сучасній початковій школі здобувачам освіти пропонують нетрадиційні форми творчих робіт із розвитку мовлення: РАФТ, сторітелінг, щоденник вражень, аркуші самооцінювання та взаємооцінювання, синквейни, даймонд та ін.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Усе зазначене свідчить про те, що у 1–4 класах для складання учням пропонується твори різних жанрів, тем, стилів, форм. Таке різноманіття творчих робіт сприяє

розвитку зв'язного мовлення, критичного й асоціативного мислення, активізації словникового запасу, пробудженню фантазії та уяви, виховання любові до рідної мови та її засобів художньої виразності. Зауважимо, що через слово здобувач освіти пізнає істини людського буття, зокрема й ті, що зазначені в Українській Хартії вільної людини, усвідомлює й керується ними у власному житті.

У подальших наукових розвідках важливо розкрити практичні аспекти реалізації ідей Української Хартії вільної людини під час вивчення предметів мовно-літературної освітньої галузі в Новій українській школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вашуленко О. В. Формування у молодших школярів умінь створювати власні висловлювання на уроках літературного читання: методичні рекомендації. Київ: Педагогічна думка, 2020. 71 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%20%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf>
3. Навчальна програма, укладена за редакцією Р. Шияна. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Shiyana.pdf>
4. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3–4 клас (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1273). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf>
5. Українська хартія вільної людини. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=ukrajinska_khartija_vilnoji_ljudyny

УДК 378.637

Щербина Юлія Миколаївна,
студентка 4 курсу факультету ФСМК
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ ДДПУ, м. Бахмут;

Єфімов Дмитро Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та методики
викладання ГПМ ДВНЗ «ДДПУ»,
м. Бахмут

ШЛЯХИ ТА МЕТОДИ СТУДЕНТСЬКОГО ВИХОВАННЯ

Питання вибору виховної методики надзвичайно складне. Універсального підходу до освіти не існує. Але їх удосконалення є обов'язковою умовою будь-якого навчального процесу, і кожен науковий і педагогічний працівник у межах своїх повноважень і здібностей буде доповнювати та змінювати розвиток загальних методів відповідно до конкретних умов навчального процесу. Місцеве уточнення цього підходу називається освітнім підходом [1].

Формування висококваліфікованих спеціалістів у вищих навчальних закладах починається з першого року навчання вступника. Для успішного вирішення поставлених перед ними завдань необхідно звернути особливу увагу на такі питання: адаптація, організація самостійної роботи студентів, підвищення ролі кураторів та виховна робота. Успішне навчання першокурсників і збереження ними звання тісно пов'язане з їх здатністю долати всі труднощі, що виникають при переході на ступеневу систему навчання. Як відомо, для студентів характерні особливі умови життя та побуту, особлива соціальна поведінка та психологія. Тому, вступаючи до коледжу, вчорашні молодші школярі змінюють старі стереотипи про життя. Він повинен виконувати нові соціальні ролі та змінювати старі моделі поведінки та діяльності. Процес залучення здобувачів освіти до ряду нових ролей і видів діяльності є адаптацією до системи коледжу. Невміння слухати лекції та конспектувати, користуватися книгами та записувати прочитане, працювати в присутності інших, відсутність систематичного дослідження створюють серйозні ускладнення для процесу адаптації. Різке збільшення навчального матеріалу та великий обсяг автономної роботи змушують студентів відчувати нервозність, розгубленість, почуття безсилля та неадекватності, що

перешкоджає успішному виконанню теоретичних і практичних завдань у процесі адаптації. Ці труднощі ще більше посилюються низьким рівнем знання матеріалу шкільної програми і з кожним роком зменшуються. Щоб пришвидшити процес адаптації, почніть із ознайомлення учнів з їхніми правами та обов'язками, кодексом поведінки та ключовими проблемами, які можуть виникнути під час засвоєння матеріалу. Для цього необхідно вчасно допомогти їм набути навичок вивчення теоретичного матеріалу та підготовки до практичних, семінарських і лабораторних занять, а також оволодіти методами контролю знань. Для прискорення адаптації нового колективу до умов системи університетської освіти необхідно: 1) системно сприяти адаптації першокурсників до нових умов навчання та налагодженню нормального діалогу. 2) з метою формування активу групи залучати студентів, які організовані та успішно навчаються; 3) постійно контролювати виконання студентами курсу, відвідування занять та обговорювати результати контролю оцінок під час курації; 4) здійснювати керівництво, допомогу та систему контролю за самостійною роботою учнів; 5) організувати здоровий спосіб життя та дозвілля учнів; 6) налагодити процес розвитку вольових якостей і самовиховання здобувачів освіти; 7) створити умови для всебічного розвитку духовних потреб студентської молоді; 8) підтримувати творчу активність і прагнення до самовдосконалення; 9) виховувати в студентів необхідність висококваліфікованих спеціалістів для забезпечення подальшого розвитку нашої країни.

Проблема адаптації є актуальною, складною та багатоплановою, для рішення якої потрібна особлива увага не тільки педагогів, а й психологів, соціологів, фізіологів та інших спеціалістів. Для вирішення всіх цих проблем необхідно кураторам виділяти години у їх учбовому навантаженні, а також всім викладачам більше приділяти уваги організації самостійної роботи студентів, формуванню їх екологічної культури та участі у науково-дослідній роботі [2].

Проблема методів навчання є однією з найсуттєвіших у виховній роботі студента. Методи навчання – це способи взаємодії викладача та студентів,

спрямовані на засвоєння студентами знань, формування вмінь, навичок, розвитку вільної та творчої особистості. В дидактичній літературі іноді розрізняють методи викладання, що стосуються діяльності вчителя і методи навчання, що забезпечують протікання навчальної діяльності учнів. Методи викладання – це засоби та прийоми, за допомогою яких викладач передає студентам знання та організує їх пізнавальну діяльність. Методи викладання також включають: засоби вивчення пізнавальних можливостей студентів, прийоми підготовки викладача до занять, вибір форми проведення занять, прийоми підтримання дисципліни та створення на заняттях творчої активності студентів. Методи навчання – це засоби та прийоми, за допомогою яких студенти оволодівають знаннями як під керівництвом викладача, так і самостійно. До них відносять сукупність прийомів, які дозволяють студентам чітко та у повному обсязі сприймати навчальну інформацію, осмислювати та надовго її запам'ятовувати. У педагогічній практиці існують як традиційні, так і нетрадиційні методи викладання.

На додаток до традиційних методів навчання, інші так звані нетрадиційні методи навчання також широко поширені та використовуються в практиці викладання коледжів та університетів за останні два десятиліття. Серед них заслуговують на увагу так звані «активні» методи навчання. Є. А. Литвиненко та В. І. Рибальський виділяють сім основних методів активного навчання: ділові ігри, рольові ігри, ситуаційний аналіз, активне програмне навчання, ігровий дизайн, стажування, проблемні лекції. Активні методи навчання використовуються для виховання та розвитку творчого мислення учнів, формування відповідних практичних навичок і навичок. Вони стимулюють і підвищують інтерес до занять, активізують і покращують сприйняття навчальних матеріалів.

Задля найефективнішого процесу навчання необхідно використовувати як традиційні, так і новітні методи навчання. [3]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Методи, форми і засоби виховного впливу на особистість студента
URL:https://pidru4niki.com/10290228/pedagogika/metodi_formi_zasobi_vihovnogo_vplivu_osobist_studenta
2. Дейкало Г. О., Осипенкова І. І., Унрод В. І., Скрипниченко Р. М. Про фактори, які впливають на якість навчально-виховної роботи зі студентами URL:
<https://www.sworld.com.ua/konfer26/491.pdf>
3. Сучасні аспекти виховання студентської молоді URL:
<http://eprints.kname.edu.ua/11409/1/%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98%D0%A1%D0%AB%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B5%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B22009.pdf>

Явна Оксана Володимирівна,
вчитель української мови і літератури
Тернопільського обласного ліцею
«Знамення», Тернопільська обл.

ВПРОВАДЖЕННЯ УХВЛ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ОБЛАСНОГО ЛІЦЕЮ «ЗНАМЕННЯ»

Вступ. Важливість національно свідомого виховання в освітніх

закладах.

У сучасний період боротьби та водночас розвитку України одним із головних завдань є виховання національно свідомого покоління, яке буде готовим взяти відповідальність за свою долю і долю своєї держави на себе. Тому перед сучасною освітою стоїть складне завдання – виховати громадянина-патріота, який бачить перспективи розвитку своєї держави, готовий відстоювати її інтереси, формувати гуманне ставлення до інших, розвивати вільну, життєлюбну, талановиту особистість із чітко окресленою громадською позицією.

Ознайомлення з діяльністю ТОЛ «Знамення»

Тернопільський обласний ліцей «Знамення» – це унікальний заклад, який окрім надання якісної освіти, ставить собі за мету виховати національно свідому, моральну та високодуховну особистість. З вересня 2020 року до жовтня 2021 року Тернопільський обласний ліцей «Знамення» взяв участь в інноваційному експерименті регіонального рівня на тему «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес» за участю

Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти та громадської організації «Гуртом!».

Початкові етапи впровадження експерименту

У вересні 2020 на педагогічній раді ліцею було розглянуто питання, які стосуються інноваційного освітнього експерименту «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес». Від початку створення нашого закладу виникли особливі традиції, які формують духовну, патріотичну культуру учениць, виховують в них національну та культурну свідомість, формують освічену, моральну особистість – майбутню дружину, матір, патріотку своєї держави. Уже з вересня 2020 року, ми розпочали навчальний рік з активним впровадженням УХВЛ у ТОЛ «Знамення» (як експериментальний заклад впровадження УХВЛ) свою роботу ми розпочали із складання плану заходів впровадження УХВЛ. Даний документ став основоположним у плануванні виховної роботи закладу, виховного плану класних керівників та вихователів.

Для реалізації цього експерименту ми спланували велику кількість заходів. Проте, через пандемію та тривалі карантини ми не змогли виконати наш план повністю. Ми реалізували цей експеримент через навчально-виховну діяльність, позакласну роботу, методично-контрольну діяльність. Зупинимось на навчально-виховній та позакласній роботі.

Приклади виховних заходів на основі новел Хартії

Розкрито цінності УХВЛ під час проведення виховних заходів: Міжнародний день рідної мови «Моя чудова рідна мова»; (новела «Бути українцем»); Свято талантів «Знамення має талант» (за новелами «Мислити», «Бути активним громадянином», «Бути відкритим суспільством»); День Гідності та Свободи «Бути вільними серед вільних» (за новелами УХВЛ); Акція «Чисте подвір'я – чисте довкілля» (за новелами «Бути господарем», «Бути активним громадянином»); театральна вистава «Святий Миколай збирає гостей» (за новелами «Любити») та інші. Організовано проведення конкурсів, вікторин, олімпіад, брей-рингів з громадянської освіти (Новела «Бути

українцем», «Мислити»); Проведено дискусію на тему: «Вільна людина – вільна країна»; Проведено інтелектуальну гру до Дня Соборності України «Україна – це ми»; Проведено круглий стіл на тему: «Що означає бути лідером?».

Щоб передати свої знання та пам'ять про Йосифа Сліпого учениці впродовж двох років готували лепбук про його життя та діяльності, на прикладі Патріарха розглядали постулати Української Хартії вільної людини. Ключовим висловом їхньої роботи був: «**Крізь терни до зірок**», який став гіркою дійсністю життя великого діяча. Важливою метою кардинала було поширення всього українського. Йосиф Сліпий наголошував на тому, щоб ніхто не соромився свого українського походження, українського села, української родини. А ще ліцеїстки звернули увагу, що дуже великий внесок зробив Патріарх в освіту. Він заповів: *«Християнська родина і рідна українська школа – це передумови здорового виховання прийдешніх поколінь! Отож, заповіту вам: відроджуйте їх і рятуйте їх в Україні і в усіх країнах поселення нашого українського народу»*.

Напередодні різдвяних свят проводилася благодійна акція «Поділись частинкою свята» з випікання медово-імбирних пряників та написання вітальних листів військовим на Схід України. Наш ліцей акцентує увагу на шанування українських традицій («Українські народні вечорниці», «Спільна свята вечеря та коляда», «Спільна Великодня трапеза», «Великодня гаївка»).

В червні в ліцеї відбувається особлива традиція, свято всієї спільноти «Знамення», завершення шкільного шляху випускниць ліцею «День Подяки», на яке запрошуються батьки та родичі випускниць, вчителі й працівники ліцею, високоповажні гості та випускниці попередніх років.

Освітня діяльність із застосуванням методів і прийомів та впровадження новел УХВЛ

Протягом року постулати Хартії впроваджувались і в навчальному процесі, кожен педагог мав можливість у довільній формі, використовуючи різноманітні методи та прийоми, на власних уроках застосувати моделі

ціннісних орієнтирів Хартії. Тому у закладі сформувалась невелика збірка розроблених педагогами конспектів уроків, до якої ввійшли:

- УХВЛ – як дорога до розуміння подій «Революції Гідності» (вчитель історії).
- Складові здорового способу життя: раціональне харчування, рухова активність, особиста і побутова гігієна, праця та відпочинок, відсутність шкідливих звичок, культура здоров'я, охорона навколишнього середовища (вчитель біології).
- Застосування інтеграла для обчислення площ плоских фігур (за УХВЛ) (вчитель математики).
- Українська держава і територія держави України (вчитель географії).
- Поема «Мойсей» І. Франка. Образ лідера як провідника нації, пробудження національної свідомості, історичної пам'яті (вчитель української літератури).
- Мовна стійкість – вияв національної свідомості українця (вчитель української мови).

Висновок

Отже, завдяки зусиллям педагогічного колективу у вирішенні окреслених завдань та проблем під час експерименту отримали позитивний результат у вигляді моделі випускниці Тернопільського обласного ліцею «Знамення». Також цей експеримент удосконалив професійні навички вчителів та вихователів, та додав нашому ліцею нові традиції, яких ми стараємось дотримуватись. Українська Хартія вільної людини – це формування гідного українського та християнського покоління.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ОСВІТНЯ СПІЛЬНОТА ЯК СЕРЕДОВИЩЕ
ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО
ГРОМАДЯНИНА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ
ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ**

Збірник наукових статей, тез доповідей та інших матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Тернопіль, 20-21 жовтня 2022 року

*Редколегія: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Козут,
Ю. Ч. Шайнюк, Т. В. Магера, Ф. І. Полянський, С. В. Костюк, Н. Б. Стрийвус,
Г. І. Герасимчук.*

Видавець – ТОКІППО

Адреса для кореспонденції: 46027, м. Тернопіль, вул. Громницького, 1

Електронна пошта: admin@ippro.edu.te.ua

Веб-сторінка: <http://ippro.edu.te.ua>

Тел.: (0352) 43-57-83

Підписано до друку 04.11.2022 р. Здано до друку 06.12.2022 р.

Формат 60 на 84\16. Папір офсетний. Тираж 100 примірників.

46027, м. Тернопіль, вул. Громницького, 1.